Министарство одбране
Универзитет одбране
Институт за стратегијска истраживања

ХИБРИДНО РАТОВАЊЕ

дилема концепта савремених сукоба

Тематски зборник

Београд
2018

Хибридно ратовање

–

дилема концепта савремених сукоба

Тематски зборник радова

Београд, 2018

Издавач

Институт за стратегијска истраживања
Универзитет одбране
Република Србија

За издавача

др Јованка Шарановић, научни сарадник

Уредник

пуковник др Небојша Николић, научни сарадник

Рецезенти

др Дарко Трифуновић, виши научни сарадник
др Станислав Стојановић, научни сарадник

Дизајн
пуковник др Мирослав Митровић

Технички уредник
потпуковник МА Милинко Врачар

САДРЖАЈ

РЕЧ УРЕДНИКА 5

ПОЈАМ, ИСХОДИШТЕ И ДЕТЕРМИНАНТЕ ХИБРИДНОГ РАТОВАЊА

Небојша Вуковић
ПРИЛОГ ПОЈМОВНОМ ОДРЕЂЕЊУ СИНТАГМЕ „ХИБРИДНИ РАТ“ ..... 11 -27

Милован Р. Суботић
ХИБРИДНИ РАТ – НОВОСТ ИЛИ ИСТОРИЈА КОЈА СЕ ПОНАВЉА НОВИМ СРЕДСТВИМА ..... 28 - 46

Милица Ђурчић
ХИБРИДНИ РАТОВИ У САВРЕМЕНОМ БЕЗБЕДНОСНОМ ОКРУЖЕЊУ ..... 47 - 62

Давор М. Милошевић
ХИБРИДНИ РАТ – ПОСЛЕДИЦА ХЛАДНОГ РАТА ..... 63 - 76

Горан Бањац, Ђорђе Ђукић
НОВИ ТРЕНДОВИ МОДЕРНИХ РАТОВА ..... 77 - 96

ХИБРИДНО РАТОВАЊЕ И СИСТЕМ ОДБРАНЕ

Дејан Стојковић, Радиша Саковић
УТИЦАЈ САВРЕМЕНИХ ХИБРИДНИХ ПРЕТЊИ НА РАЗВОЈ СИСТЕМА ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ..... 99 - 109

Радомир Александрић
ИСТОРИЈСКО КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НАСТАНКА И ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ ДОКТРИНЕ ХИБРИДНОГ РАТОВАЊА У ОРУЖАНИМ СНАГАМА РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ ..... 110 - 131

Ненад Берић, Никола Јовић, Ненад Симић
УЛОГА СПЕЦИЈАЛНИХ СНАГА У ХИБРИДНОМ РАТОВАЊУ ..... 132 - 150

Ненад Цветковић, Митар Ковач, Антонио Мак
ЕКОНОМСКИ САДРЖАЈ ХИБРИДНОГ РАТОВАЊА ..... 151 - 168

Милан Миљковић
ХИБРИДНО РАТОВАЊЕ У САВРЕМЕНИМ ДОМЕНИМА –
ПРИМЕР ИНФОРМАЦИОНИХ ОПЕРАЦИЈА .....169 - 180

СТРАТЕШКЕ КОМУНИКАЦИЈЕ И САЈБЕР ПРОСТОР КАО ПОПРИШТА ХИБРИДНОГ РАТОВАЊА

Игор Вујчић
ДОПРИНОС КУЛТУРНЕ АНТРОПОЛОГИЈЕ ИДЕНТИФИКАЦИЈИ, ПРЕВЕНЦИЈИ
И РАЗУМЕВАЊУ ХИБРИДНИХ ПРЕТЊИ У ДРУШТВЕНОЈ И ИНФОРМАЦИОНОЈ
СФЕРИ.....183 - 194

Мирослав Митровић
ДОПРИНОС РАЗУМЕВАЊУ ЈАВНОГ МНЕЊА –
МОДЕЛОВАЊЕ УПРАВЉАЊА И ПРЕДВИЂАЊА РЕАКЦИЈА.....195 - 213

Драган Васиљевић, Јулијана Васиљевић, Александар Ђурић
САЈБЕР ПРОСТОР – ДЕФИНИЦИЈА И КЛАСИФИКАЦИЈА.....214 - 227

Иван Р. Димитријевић, Ана Параушић
ИНДИКАТОРИ САЈБЕР ПРЕТЊИ: АНАЛИЗА ИНДЕКСА
ГЛОБАЛНЕ САЈБЕР БЕЗБЕДНОСТИ.....228 - 243

Катарина Јонев
УТИЦАЈ ТЕРОРИСТА НА МЛАДЕ У САЈБЕР ПРОСТОРУ .....244 – 253

РЕЧ УРЕДНИКА

Поштовани читаоче,

пред Вама је тематски зборник радова посвећен проблематици хибридног ратовања што је један од резултата рада на истоименом пројекту Одељења за студије одбране Института за стратегијска истраживања Универзитета одбране у Београду. Највећи део презентованих излагања на округлом столу одржаном 21. децембра 2017. у Институту, под називом „Хибридно ратовање – дилема концепта савремених сукоба", преточен је у радове који су пред читаоцем, а одређени број радова мотивисан је дискусијама и разменом искустава и ставова на самом скупу. Сходно стандардима научноистраживачког рада, ставови и виђења приказани у радовима овог зборника су ауторског карактера односно нису нужно ставови матичних институција и организација, нити су нужно у међусобној сагласности ставови различитих аутора.

Интересовање за тематику хибридног ратовања је велико у читавом свету па тако и у Србији, о чему сведочи број учесника скупа и разноликост организација из којих аутори долазе као и више аспеката са којих је феномен хибридног ратовања посматран. Реализација пројекта у оквиру кога је и овај скуп, мотивисан је и иницран на основу исказаног интереса организацијских целина из три функционалне области система одбране: политике одбране, дугорочног планирања и развоја војске и из области праћења актуелних трендова у вези међународних војних односа. Наравно, истраживачима је ова тематика присутна и позната још од настанка исте, односно од краја прве декаде овог века.

Циљ и сврха реализације скупа и научноистраживачког пројекта у целини јесте: истражити феномен хибридног ратовања и представити га објективно; сагледати искуства и погледе других земаља на ову тему; идентификовати потенцијалне начине угрожавања безбедности путем хибридних претњи; сагледати импликације хибридног ратовања за систем одбране; приближити теорију и праксу путем укључивања ширег круга заинтересованих лица у ток истраживања; и на крају: у реализацији свих пројектних активности тежити објективности, односно применити стандарде научноистраживачког рада.

Радови су груписани у три тематске целине: Појам, исходиште и детерминанте хибридног ратовања; Хибридно ратовање и систем одбране; и Стратешке комуникације и сајбер простор као попришта хибридног ратовања. У свакој целини приређено је по пет радова.

Небојша Вуковић из Института за међународну политику и привреду изложио је „Прилог појмовном одређењу синтагме хибридни рат" при чему је користио достигнућа из логике, опште методологије и стручне литературе из области ратне вештине, уз упоредно разматрање референтних налаза иностраних аутора. Милован Суботић из Института за стратегијска

истраживања, разматра дилему да ли је „Хибридни рат новост или историја која се понавља“. Аутор даје компаративни приказ разних виђења ове дилеме на основу више референтних извора из западне и руске литературе заснованих на искуствима из сукоба новијег датума. Милица Ђурчић, докторант на Факултету безбедности Универзитета у Београду, изложила је своје виђење овог феномена кроз рад под насловом „Хибридни ратови у савременом безбедносном окружењу“. Давор Милошевић, официр Војске Србије, у свом раду „Хибридни рат – последица хладног рата“, доводи у везу ова два феномена на интересантан начин и сугерише идеју континуитета развоја и трансформације сукоба дуж временске димензије и динамичке промене услова окружења. Горан Бањац и Ђорђе Ђукић, наставници са Војне академије Универзитета одбране у Београду, у раду под насловом „Нови трендови модерних ратова“ разматрају специфичност и место хибридног ратовања у ширем контексту модалитета и трендова савремених сукоба.

Дејан Стојковић и Радиша Савковић из Управе за стратегијско планирање Министарства одбране, изложили су приступ анализи „Утицаја савремених хибридних претњи на развој система одбране Републике Србије“ чиме су осветлили утицај хибридних претњи на планирање припрема за одбрану малих земаља на примеру Србије. Радомир Александрић из Генералштаба Војске Србије презентовао је рад под називом „Историјско компаративна анализа настанка и експлоатације доктрине хибридног ратовања у оружаним снагама Руске Федерације“, чиме су осветлили један од аспеката могуће примене концепта хибридног ратовања у случају великих сила на конкретном примеру Руске Федерације. Ненад Берић, Никола Јовић и Ненад Симић, у раду под насловом „Улога специјалних снага у хибридном ратовању“, аргументовано сагледавају место и улогу специјалних војних снага у контексту хибридног ратовања, при чему дају и предлог конкретних смерница и предуслова за ефикаснију употребу специјалних снага у условима хибридног ратовања. Ненад Цветковић и Антонио Мак, официри на докторским студијама Војне академије Универзитета одбране у Београду, заједно са Митром Ковачом, своју дискусију су посветили економским аспектима и садржајима хибридног ратовања у истоименом раду. Милан Миљковић из Канцеларије Савета за националну безбедност, конкретизује разматрање хибридног ратовања у савременим доменима на примеру информационих операција, уз систематичан осврт на класификацију врста ових операција и њихово место и улогу у контексту примене хибридног ратовања на примеру једне велике силе.

Игор Вујчић, докторант на Филозофском факултету Универзитета у Београду, изложио је интересантан рад под насловом „Допринос културне антропологије идентификацији, превенцији и разумевању хибридних претњи у друштвеној и информационој сфери“, у коме истиче значај и начин коришћења културне антропологије и специфичности изабраних социјалних ентитета у пројектовању хибридних претњи кроз информационе операције и психолошка дејства. Мирослав Митровић, из Института за стратегијска истраживања, изложио је рад под насловом „Допринос разумевању јавног мнења – моделовање управљања и предвиђања реакција“, у коме истиче везе између јавног мнења, вредносног система и политичке културе, а затим даје и моделе управљања јавним мнењем и процене реакција доносилаца одлука уз примену савремених рачунарских платформи. Драган Васиљевић и Александар Ђурић из Генералштаба Војске Србије и Јулијана Васиљевић из Министарства просвете,

науке и технолошког развоја, припремили су рад под називом „Сајбер простор – дефиниција и класификација“, у којем детаљно елаборирају проблем појмовне одређености сајбер простора са ослонцем на релевантне иностране изворе и налазе емпиријског истраживања, као и концизан предлог класификације и дефиниције. Иван Димитријевић и Ана Параушић са Факултета безбедности Универзитета у Београду, изложили су рад под насловом „Индикатори сајбер претњи: Анализа индекса глобалне сајбер безбедности“, у коме су приказали један савремени приступ квантификацији степена угрожавања безбедности у сајбер простору. Катарина Јонев, докторант на Факултету безбедности Универзитета у Београду, изложила је своје виђење неких аспеката угрожавања најосетљивијег дела популације путем савремених технологија, односно утицаја на омладину и њено искоришћавање и регрутовање за активности својствене хибридном ратовању, кроз рад под насловом „Утицај терориста на младе у сајбер простору“.

Одељење за студије одбране Института за стратегијска истраживања Универзитета одбране у Београду искрено захваљује свим учесницима скупа и ауторима на исказаном интересовању и доприносу успешној реализацији.

Уредник,
пуковник
др Небојша Николић
научни сарадник

Појам, исходиште и детерминанте хибридног ратовања

ПРИЛОГ ПОЈМОВНОМ ОДРЕЂЕЊУ СИНТАГМЕ „ХИБРИДНИ РАТ“

Небојша Вуковић*
Институт за међународну политику и привреду

***Апстракт*:** Аутор је уз примену достигнућа из логике и опште методологије и са ослонцем на стручну литературу из области ратне вештине, покушао да формулише основне критеријуме ваљаног дефинисања синтагме „хибридни рат“. У раду су уз помоћ метода анализе и компарације издвојена она суштинска својства која би требало да чине садржај појма „хибридни рат“. Аутор је критички сагледао неколико схватања иностраних аутора концепта „хибридног рата“ и на основу њих, и уз примену категоријалног апарата логике пробао да начини јасну дистинкцију између концепта „хибридног рата“ и других, врло сличних појмова – герилски рат, сложени рат, асиметрични рат, сукоб ниског интензитета.

Кључне речи: рат, хибридни рат, сукоб, оружана борба, доктрина.

УВОД

Иако је синтагма „хибридни рат“ увелико присутна у делу академске заједнице који истражује проблеме безбедности и ратне вештине, као и у политичком дискурсу, у медијима и на друштвеним мрежама, она се доста споро уводи у доктринарна документа армија широм света. У Републици Србији је слична ситуација – све чешћу употребу ове синтагме у средствима јавног информисања прати њено никакво, минимално или врло скромно присуство у званичним документима, плановима и војној публицистици. Уколико се у будућности појави опредељење и искаже потреба да се појам „хибридни рат“ уврсти у званичне материјале који се тичу одбране и безбедности Републике Србије, задатак ваљаног дефинисања овог феномена постаће веома значајан. Из непотпуног и некоректног дефинисања једног појма када је реч о доктринарним документима, најчешће произилазе невешто (прешироко) конципирани задаци и обавезе оружаних снага једне земље. Стога, императив квалитетног појмовног одређења (дефиниције) није израз академског ситничарења већ потребе да се пре било каквог практичног деловања стекну што је могуће потпунији, у погледу садржаја и форме, појмови о стварности око нас.

Осим овог разлога, постоје такође психолошки мотиви дефиниција, као и њихова логичка сврха. Пре свега, код људи је присутна жеља да се научи значење нових речи, да се нађе згодан кратак израз уместо дугог и незграпног, и да се

* nebojsa@diplomacy.bg.ac.rs

боље упозна значење речи разлагањем тог значења на његове саставне елементе. То су све психолошки мотиви.[1]

Када је реч о њиховој логичкој сврси, дефиниције би требало „да издвоје главне одлике или структуру појма, делимично да би га одредиле, да би га разграничиле од других појмова, а делимично да би се омогућило систематско испитивање садржаја на који се односе“.[2] У сваком случају, уколико се дође до адекватног појмовног одређења (дефиниције) једне појаве, из њега је могуће доцније извести мноштво важних и корисних сазнања. На темељу ваљаних сазнања, лакше се планира и организује сврсисходна практична делатност.

Најкраће речено, дефиниција је исказ којим се одређује садржај једног појма (термина). Према Богдану Шешићу, садржај појма је замисао одредаба, својстава предмета.[3] Дакле, појмовно одредити или дефинисати синтагму „хибридни рат“ значи конкретизовати садржај тог концепта (појаве), односно његова својства. Иако на први поглед овај задатак не изгледа посебно сложен, појмовно одређење односно дефинисање ипак представља захтевну мисаону операцију услед многобројних објективних и субјективних околности. На пример, одредбе једног појма су разноврсне, и према Шешићевом схватању, могу да буду основне (првобитне) и изведене, потом, суштинске и случајне, константне и променљиве, сопствене и заједничке, као и опште, посебне и појединачне.[4] Јасно је да добро формулисана дефиниција треба, пре свега, да изрази она својства или одредбе које су основне, суштинске и константне. Када је реч о феномену „хибридног рата“, његова дефиниција такође не би требало да представља изузетак од овог правила. Ваљано појмовно одређење ове синтагме морало би да изражава управо њене суштинске и константне одредбе, уз навођење и специфичних својстава, чије маркирање омогућава да се појам „хибридни рат“ разликује од других, сличних концепата. У ствари, због постојања неколико појмова који су по свом садржају блиски синтагми „хибридни рат“, попут „сукоба ниског интензитета“, „рата четврте генерације“, „сложеног рата“, „асиметричног рата“, и „специјалног рата“, детектовање и означавање тих специфичних својстава представља главни изазов приликом дефинисања „хибридног рата“. Више аутора који су писали о „хибридном рату“, подстакнути постојећим плурализмом појмова који се тичу тзв. малих ратова, постављали су себи питање да ли је реч о суштински новој појави или о већ виђеном феномену који је само стекао другачије, „атрактивније“ име.

У сваком случају, истраживање могућег садржаја појма „хибридни рат“ требало би започети са анализом чланова ове синтагме.

ОД РАТА КА ХИБРИДНОМ РАТУ

Синтагма представља организован скуп речи који означава један појам. У свакој синтагми постоје тзв. главни члан и један или више зависних чланова. Зависни члан има функцију атрибута и ближе одређује значење главног члана. У синтагми „хибридни рат“, очигледно је да је именица „рат“ главни члан, док придев „хибридни“ служи као зависан члан. Рашчлањивање синтагме „хибридни

[1] Moris Koen, Ernest Nejgel, *Uvod u logiku i naučni metod*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982, str. 249.
[2] Ibid., str. 250.
[3] Bogdan Šešić, *Logika i naučna metodologija*, Naučna knjiga, Beograd, 1962, str. 129.
[4] Ibid., str. 129-130.

рат" несумњиво упућује на појашњење самог појма „рат" и утврђивање његовог садржаја. Иако се на први поглед чини, да је реч о поступку који је небројено пута спроведен у теорији ратне вештине, и стога представља непотребно губљење времена и енергије, контроверзе које су присутне у делу академске заједнице и у медијима када су у питању статус и дефиниција „хибридног рата", приморавају да се још једном начини осврт на суштину и битне особине рата као друштвене појаве.

Према совјетском *Војном енциклопедијском речнику*, „рат је друштвено-политичка појава, продужење политике насилним средствима".[5] У одредници за појам рата, још се наводи, да његов специфичан садржај чини оружана борба, и да се поред оружане борбе, за постизање постављених политичких циљева, у рату примењују такође и економска, дипломатска, идеолошка и друга средства и њима одговарајуће форме борбе.[6] У руској *Војној енциклопедији*, за рат се каже да је у питању „социјално-политичка појава која представља један од начина разрешавања социјално-политичких, економских, идеолошких, као и националних, религиозних, територијалних и других противречности између држава, народа, нација, класа и социјалних група, средствима војног насиља".[7] И у овој публикацији, такође се истиче оружана борба као специфично својство рата, чији ток може да утиче не само на његове политичке циљеве, већ и на целокупну унутрашњу и спољну политику зараћених страна.[8] За познатог француског полемолога Гастона Бутула (Gaston Bouthoul), рат је „оружана и крвава борба између организованих групација".[9] У суштинске одлике рата, Бутул уводи његову „крвавост", односно деструкцију људских живота, и ако нема тог елемента, у питању је само сукоб или размена претњи. Тако, на пример, закључује Бутул, тзв. хладни рат није рат.[10] И код наших аутора влада мишљење да је рат без оружане борбе незамислив.

Душан Вишњић изричито тврди, да „*рата нема без оружане борбе*" (курзив, Д.В.), мада то не значи да се „рат своди на оружану борбу јер је оружана борба само једна од многих најчешће одлучујућих сукобљености двеју зараћених страна".[11] И Слободан Микић наводи, да „*без оружане борбе нема рата*" (курзив, С.М.) и да се рат, поред других садржаја, метода и средстава, остварује и оружаном борбом.[12] Радован Радиновић констатује, да је оружана борба *језгро* рата, односно „функционални стожер око којег се и за чији се рачун конституишу остали облици борбе".[13] У домаћем *Војном лексикону*, наводи се, да је оружана борба „главни садржај и облик испољавања рата".[14]

Промишљањем феномена рата и испитивањем наведених појмовних одређења, долази се до несумњивог сазнања да оружана борба[15] представља

---

[5] *Военный энциклопедический словарь*, Министерство обороны СССР, Институт военной истории, Москва, 1983, стр. 151.
[6] Ibid., стр. 151.
[7] *Военная энциклопедия*, том 2, Военное издательство, Москва, 1994, стр. 233.
[8] Ibid., стр. 234.
[9] Gaston Bouthoul, *La guerra*, Oikos-tau, s.a. – ediciones, Barcelona, 1971, p. 35.
[10] Ibid., p. 35.
[11] Dušan Višnjić, *Pojam oružane borbe*, VINC, Beograd, 1988, str. 17.
[12] Слободан Микић, „Класификација ратова", *Савремени проблеми ратне вештине*, 38-39, 1997, стр. 8.
[13] Radovan Radinović, *Metoda ratne veštine*, VIZ, Beograd, 1983, str. 67.
[14] *Vojni leksikon*, VIZ, Beograd, 1981, str. 372.
[15] Радован Радиновић под оружаном борбом подразумева „саставни и нераздвојни део рата као комплексне друштвене појаве и главни садржај ратних дејстава као процес борбе у којој се

његово основно (првобитно), суштинско и константно својство. Стога се по принципу дедукције, да оно што важи уопште (у рату, у најширем смислу те речи), важи и у посебном случају (у „хибридном рату" као једној врсти рата уопште), може извести закључак, да се у појмовном одређењу „хибридног рата" не може заобићи аспект оружане борбе као један од суштинских и константних.

Ова напомена је значајна, јер се последњих година термин „хибридни рат" све више недискриминативно употребљава, што усложњава напоре који су усмерени ка његовом ваљаном дефинисању. Прошле године, на пример, у јеку медијских спекулација о судбини велике корпорације „Агрокор", хрватски премијер Андреј Пленковић је у једном јавном наступу констатовао, да се Хрватска налази у медијском хибридном рату у којем суделује много актера.[16] И министар одбране ове земље такође је изјавио, како се на њега покушава хибридно деловати, а поводом гласина да је плагијатор.[17] Ови примери показују како се један појам који поседује хеуристички потенцијал банализује и политизује зарад дневнополитичких и приватних потреба и интереса.

У синтагми „хибридни рат", зависан члан јесте придев „хибридни" који произилази од именице „хибрид" – мелез или бастард. Хибридно је све оно што потиче из различитих извора или је састављено од елемената који су пореклом од различитих врста. У хибридној појави, њени извори су превладани (не постоје као засебне коначности) али не и укинути – живе кроз карактеристике које су предали хибриду. Термин „хибрид" раније се највише користио за нове сорте биљака или нове пасмине животиња које су настале укрштањем, да би се доцније употреба ове речи пренела и на области лингвистике, технике и технологије (на пример, хибридне речи, састављене од елемената који потичу из различитих језика, или хибридни погони/аутомобили).

Постоји више дефиниција хибридног рата, и све оне, услед ограничења у погледу обима овог рада, не могу бити предмет анализе. Стога се као најсврсисходније решење намеће испитивање појмовних одређења која потичу од релевантних појединаца или институција. У септембру 2014. године, у званичном саопштењу са самита шефова држава и влада држава чланица НАТО-а, наводи се, да ће Алијанса осигурати своју способност да ефикасно одговори на специфичне изазове – претње хибридног ратовања (hybrid warfare threats) „где је широк спектар јавних и тајних војних, паравојних и цивилних мера употребљен у једном веома интегрисаном плану".[18]

Цитирани став сугерише, да су у хибридном ратовању, неке од основних појава (категорија) ратоводства – војник/цивил, фронт/позадина, војска/паравојска – присутне у својеврсној симбиози, скоро па стопљене у специфичан амалгам.

организовано и *планski* примењује *оружано насиље* ради остваривања политичких и војних циљева рата" (курзив, Р.Р.). Radovan Radinović, *Metoda ratne veštine*, str. 70.

[16] Krešimir Žabec, „Jeli Hrvatska u stanju hibridnog rata – stručnjaci: 'I Rusija i Amerika preko nas se bore za svoje interese, i Todorićev blog dio je tog obračuna'", *Jutarnji list*, 28.10.2017, https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/je-li-hrvatska-u-stanju-hibridnog-rata-strucnjaci-i-rusija-i-amerika-preko-nas-se-bore-za-svoje-interese-i-todoricev-blog-dio-je-tog-obracuna/6692307/, Приступљено: 05/02/2018

[17] Petar Stošić, „Što je zapravo hibridni rat?", 28.11.2017, http://www.index.hr/vijesti/clanak/sto-je-zapravo-hibridni-rat/1010397.aspx Приступљено: 05/02/2017

[18] Wales Summit Declaration, Issued on 05 September 2014, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease, Приступљено: 06/02/2018

Френсис (Френк) Хофман (Francis G. Hoffman), један од утемељивача схватања о постојању „хибридног рата“, својевремено је констатовао, да њега „могу да воде државе или политичке групе, и да обухвата различите начине ратовања, укључујући конвенционалне капацитете, нерегуларне тактике и формације, терористичке акте, укључујући неселективно насиље и принуду, и криминални метеж“.[19]

Десетак година касније, ослањајући се на стечена искуства и изведена сазнања из сукоба у Украјини и на Блиском истоку, Хофман пружа нешто потпунији опис „хибридног рата“ у саслушању пред члановима Комитета за оружане снаге америчког Конгреса. Према Хофману, хибридне претње се заснивају на конвергенцији нерегуларних снага и напредних војних способности.[20] Поред тога, Хофман, свестан покушаја да се „хибридни рат“ поистовети са различитим неоружаним формама борбе, дакле да се прешироко дефинише, наглашава јасну разлику између тзв. мера изузев оружаног сукоба (*measures short of armed conflict*) и „хибридног рата“. Код примене ових мера, наглашава Хофман, циљ је стицање преимућства политичким путем, без очите и експлицитне употребе насиља. С друге стране, хибридне претње подразумевају комбинацију политичког ратовања и нарација, и насиља (violent force), које је усмерено и на борце и на неборце.[21]

За Хофмана, типичан пример „хибридног ратовања“ представља фузија различитих састава и средстава који су употребљени у Доњецкој и Луганској области (комбинација сепаратиста, специјалних снага, руских регуларних трупа са напредним војним капацитетима, електронским ратовањем, дроновима, ракетним бацачима, и оклопном техником).[22]

Како би јасније одредио место „хибридног ратовања“ у лепези конфликата, узимајући у обзир интензитет насиља, Хофман је у свом писаном извештају презентовао и табелу сукоба, која предочава да се „хибридно ратовање“ налази у средини спектра насиља – између нерегуларног ратовања и традиционалног конвенционалног ратовања.

Иако је Хофман као један од зачетника схватања о „хибридном рату“ уложио доста труда да што јасније одреди значење ове синтагме, многобројни војни и цивилни стручњаци остали су запитани у погледу аутентичности ове појаве. Ова запитаност није ни бесмислена ни сувишна ако се има у виду чињеница да у стратегијским учењима и доктринама већ постоји, краће или дуже време, низ појмова са блиским, односно сродним садржајем.

---

[19] Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington,2007.
http://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf, p. 58. Приступљено: 05/02/2018

[20] Francis G. Hoffman, "Statement before the House Armed Services Committee on The Evolution of Hybrid Warfare and Key Challenges", *The Evolution of Hybrid Warfare and Key Challenges*, Committee on Armed Services House of Representatives, First Session, hearing held March 22, 2017, U.S. Government Publishing Office, Washington, 2017, https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-115hhrg25088/pdf/CHRG-115hhrg25088.pdf, p. 38, Приступљено: 06/02/2018

[21] Ibid., p. 43.

[22] Ibid., p. 43.

Табела 1 - Хофманова табела континуума сукоба[23]

Опадајуће насиље (Lower Violence)		**Континуум сукоба**	Растуће насиље (High Violence)
Мере изузев оружаног сукоба	Нерегуларно ратовање/тероризам	Хибридно ратовање	Конвенционално ратовање (од ограничених циљева ка оним војишним)
	Неконвенционално ратовање		

КАКО СЕ ОРИЈЕНТИСАТИ У „САЗВЕЖЂУ ПОЈМОВА“?

У страној и домаћој литератури, током протеклих деценија, одомаћило се више посебних термина који су се тицали (не)оружаних сукоба који се не могу сврстати у конвенционалне (велике) ратове или у нуклеарне конфликте. Један од таквих термина који је доминирао стручним дискурсом у САД, али и шире, током 1980-тих година, и почетком следеће деценије, била је синтагма „сукоб ниског интензитета“. Реч је о појму који је подразумевао (не)војно сукобљавање ограничених размера, уз примену читаве лепезе средстава која су на располагању ривалским странама – војних, политичких, економских и пропагандних. У правилу оружаних снага САД *Операције у сукобу ниског интензитета (FM 7-98)*, наводило се, да је реч о „политичко-војној конфронтацији између сукобљених држава или групација“. Сукоб ниског интензитета је „испод општег рата (*it is below general war*) и изнад уобичајеног мирољубивог надметања (*above routine peaceful competition*). Често укључује продужену борбу ривалских принципа и идеологија. Сукоб ниског интензитета сеже од субверзије до употребе оружане силе. Води се комбинацијом средстава, употребом политичких, економских, информационих и војних инструмената“.[24]

Да је у питању појам врло широког обима, сведочи рад двојице америчких официра, објављен средином 1980-тих година, у којем је наведен читав низ форми вођења сукоба ниског интензитета (преко двадесет) – од политичких и економских конфликата (на пример, формирања картела и увођења економских санкција), преко националних и субнационалних конфликата (рецимо, граничних инцидената, узимања талаца, убистава, тероризма и противтерористичких акција), до отвореног ограниченог сукоба (на пример, револуције, гериле, противпобуњеничких операција, спољног војног уплитања).[25] Компарацијом са концептом „хибридног рата“, како га је Хофман изложио, могу да се уоче и одређене сличности, како у погледу места на скали насиља (између ненасиља и конвенционалног рата), тако и по питању одређених карактеристика (комбинације војних и невојних средстава, разноврсности учесника у сукобима). С друге стране, у сукобу ниског интензитета није била предвиђена улога за криминалне групе и активности, као и за одређена

[23] Ibid., p. 40.
[24] *Operations in a Low-Intensity Conflict FM 7-98*, Headquarters Department Of The Army, Washington DC,1992, p. 1-1.
[25] Donald R. Morelli, Michael M. Ferguson, “Low-Intensity Conflict: An Operational Perspective“, *Military Review*, Vol. LXIV, No. 11, November 1984, p. 5.

технолошка решења (што је разумљиво с обзиром на то од када поједине технологије, пре свега оне информатичке, датирају).

У југословенској (српској) стручној литератури, дуго времена је фигурирао термин специјалног рата. Према схватањима југословенских аутора, у питању је „скуп организованих и координираних политичких, дипломатских, економских, психолошко-пропагандних, обавештајно-субверзивних, терористичких, а често и војних акција, мера и поступака, које једна или више држава предузимају против друге земље (групе земаља), националноослободилачког или револуционарног покрета, ради наметања хегемоније, мешања у постојеће политичке, економске и друштвене односе, остваривања одређених циљева и интереса подривањем унутрашњег политичког и економског система, изазивања немира и криза; подстицања националне, верске и друге нетрпељивости; слабљења укупне стабилности; стварања услова за оружану агресију“.[26] И овде је реч о појму врло широког обима, који обухвата како мере изузев оружаног сукоба (*measures short of armed conflict*), тако и неконвенционално ратовање, све до „великог“ конвенционалног рата. Његов обим је свакако шири од обима појма „хибридни рат“ у Хофмановој перцепцији, али је питање да ли би могао да представља родни појам у односу на њега, с обзиром да у специјалном рату оружана борба није у средишту његовог садржаја, већ је више суплемент.

Током протекле скоро три деценије, у академском дискурсу, али и публицистици, доста дискретно се употребљавао и концепт „рата (ратовања) четврте генерације“, који није до краја формално дефинисан. Када се говорило и писало о рату четврте генерације, најчешће се остајало на простој дескрипцији тог типа конфликта. Један од значајнијих аутора који су заступали схватање о постојању овог модела рата Томас Хемс (Thomas X. Hammes), писао је, да ратовање четврте генерације употребљава све доступне мреже – политичке, економске, социјалне и војне – да убеди политичке доносиоце одлука код непријатеља, да су њихови стратегијски циљеви или недостижни или сувише скупи за опажени бенефит.[27]

Осим тога, Хемс наводи, да је овај тип рата развијени облик побуњеништва (*evolved form of insurgency*). За разлику од претходних генерација, у овом типу рата нема покушаја да се досегне победа кроз пораз непријатељских оружаних снага. Уместо тога, посредством мрежа, директно се нападају умови доносилаца одлука код непријатеља, како би се растројила његова политичка воља. Коначно, Хемс каже, да ратови четврте генерације трају врло дуго – мере се деценијама, пре него месецима или годинама.[28] Док рат четврте генерације искључиво покрећу недржавни актери (терористичке, побуњеничке или екстремистичке организације), „хибридном рату“ могу да прибегавају и државе. Тачке сусрета две концепције представљају схватања о спрју (не)регуларних састава, тактика и техника, и напредних технологија у борби, као и идеје о замагљивању граница између фронта и позадине, рата и мира, војника и цивила. С друге стране, услед Хемсовог сврставања прве палестинске интифаде у концепт рата четврте генерације, а реч је о сукобу без оружане борбе, чини се, да је овај концепт по свом обиму нешто шири од појма „хибридног рата“.

[26] *Vojni leksikon*, op. cit., str.572.
[27] Thomas X. Hammes, *The Sling and The Stone: On War in 21st Century*, Zenith Press, St. Paul, MN, 2004, p. 2.
[28] Ibid., p. 2.

Концепту „хибридног рата“ делимично је сличан појам „сложеног рата/ратовања“ (*compound warfare*) којег је још у последњој деценији прошлог века популаризовао истраживач Томас Хубер (Thomas M. Huber). За Хубера, „сложено“ ратовање представља „симултану употребу регуларне или главне снаге и нерегуларне или герилске снаге против непријатеља“.[29] Примери за сложено ратовање могу се наћи у Америчком рату за независност (1775-1783), рату против Наполеона у Шпанији (1808-1814), али и у Вијетнамском рату (1965-1973). Дејствовање регуларних (конвенционалних) и нерегуларних (неконвенционалних) снага у сложеном рату је комплементарно. Уколико се непријатељ претерано концентрише, нерегуларне трупе нападају његове линије снабдевања. У случају да непријатељ изврши дисперзију снага, зарад заштите тих линија, главне снаге могу да га десеткују у више засебних бојева. Иако регуларне и нерегуларне снаге дејствују против истог непријатеља, оне не чине јединствену борбену структуру. Штавише, поред случајева у којима су конвенционалне и герилске снаге у пуној мери и обострано координисане, постоје и примери у којима само један учесник, на пример конвенционалне снаге, свесно прибегава сложеном ратовању, па чак и ситуације у којима се ефекти сложеног ратовања могу постићи, а да партиципанти дејствују независно један од другог против истог непријатеља, без намере да се користе овим типом ратовања.[30] Сâм Френк Хофман је признао, да је од концепције „сложеног ратовања“ преузео „синергијски бенефит мешања конвенционалних и неконвенционалних способности, али на нижем и интегрисанијем нивоу“.[31] Другим речима, састави који воде „хибридни рат“ одликују се већим степеном кохезије – границе између војних и паравојних јединица често су веома замагљене, скоро до непрепознатљивости. Оно што такође разликује хибридни од сложеног ратовања јесте употреба читавог спектра пратећих, невојних инструмената, од којих неки спадају у врхунске технологије, или у суптилне тактике и поступке (беспилотне летилице, сајбер активности и сл.)

Коначно, у везу са „хибридним ратовањем“, може да се доведе и „асиметрично ратовање“, синтагма која је нарочито постала актуелна након терористичких напада на САД 11.09.2001. године. Према Роду Торнтону (Rod Thornton), асиметрично ратовање је „насилна акција коју предузимају „сиромашни“ (*have-nots*) против „имућних“ (*haves*), при чему сиромашни, било да су државни или субдржавни актери, настоје да произведу дубоке последице – на свим нивоима ратовања (како год били дефинисани), од тактичког до стратегијског – употребом њихових властитих специфичних релативних преимућстава против рањивости много јачих противника“.[32] Торнтон наставља, да ће „слабији“ актер у асиметричном ратовању, често да прибегава методама које су ван норми ратовања, методама које су радикално другачије.[33] С обзиром да, барем према Хофмановој дефиницији, хибридно ратовање укључује у себе и „нерегуларне тактике и формације, терористичке акте, укључујући неселективно насиље и принуду, и криминални метеж“, може да се примети, да су појмови

[29] Thomas M. Huber, "Compound Warfare: A Conceptual Framework", in: Thomas M. Huber (ed.), *Compound Warfare: That Fatal Knot*, U.S. Army Command and General Staff College Press, Fort Leavenworth, 2002, p. 1.
[30] Ibid., pp. 5-6.
[31] Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, op. cit., p. 30.
[32] Rod Thornton, *Asymmetric Warfare: Threat and Response in the Twenty-First Century*, Polity Press, Cambridge, 2007, p. 1.
[33] Ibid., p. 2.

„хибридно ратовање“ и „асиметрично ратовање“ у односу интерферентне координације. То значи да су они координирани свом родовском појму, у овом случају појму „рат“, али и да имају садржај и обим који се делимично поклапају.[34] Постоје, додуше, и друге знатно шире дефиниције асиметричног ратовања, које могу да сугеришу, да су „хибридни ратови“, у ствари, само једна врста асиметричних ратова.[35]

Као што може да се уочи, појам „хибридног рата“ поседује доста преклапајућих садржаја са другим, овде наведеним концептима, и стога се оправдано поставља питање, да ли је реч о новом феномену, и да ли је могућа ваљана дефиниција, која би хибридни рат јасно разграничила од других, овде већ приказаних форми вођења рата. Уз анализу запажања још неких аутора, биће покушано да се издвоје суштинска, константна и основна својства хибридног рата, и на тај начин пружи допринос његовом квалитетнијем дефинисању.

ПО ЧЕМУ СЕ ИЗДВАЈА ХИБРИДНИ РАТ?

Свакако да тезе Френка Хофмана не представљају једини интересантан извор идеја за промишљање феномена „хибридног рата“. Пензионисани амерички пуковник Џон Мекуен (John McCuen), писао је да Сједињене Државе воде својеврсне хибридне ратове у Ираку и Авганистану, који се, по његовом мишљењу, састоје од симетричног и асиметричног рата, и у којима снаге које интервенишу, спроводе традиционалне војне операције против непријатељских војних снага и мета, док морају симултано и одлучније покушати да успоставе контролу над борбеном зоном домородачког становништва, обезбеђујући га и пружајући му стабилност. Хибридни конфликти, стога су ратови пуног спектра (*full spectrum wars*) и са физичким, и са концептуалним димензијама.[36] Концептуалне димензије подразумевају ширу борбу – за подршку не само домородачког становништва у зони борбених дејстава, већ и за подршку јавности земље која војно интервенише, као и за подршку међународне заједнице. Дакле, поред уобичајене конвенционалне борбе на „традиционалном“ бојишту, у хибридном рату, онако како га Мекуен подразумева, води се и специфична политичко-психолошка борба чије је поприште становништво (његова свест, наклоност, симпатије) државе у којој се налазе интервенционистичке трупе. Мекуен наводи, да амерички непријатељи не теже уништењу конвенционалних војних снага САД-а, и заузимању критичног терена, већ преузимању, контроли и одбрани критичног људског терена (*critical human*

[34] Bogdan Šešić, *Logika i naučna metodologija*, op. cit., str. 160.

[35] Према Стивену Мецу (Steven Metz) и Дагласу Џонсону (Douglas V. Johnson II), у областима војних послова и националне безбедности, „асиметрија је дејствовање, организовање и размишљање које је другачије него код противника, у намери да се максимизирају властита преимућства, искористе слабости непријатеља, преузме иницијатива или стекне већа слобода акције. Може да буде политичко-стратегијска, војно-стратегијска, оперативна или комбинација наведених. Она може да подразумева различите методе, технологије, вредности, организације, временске перспективе, или комбинацију наведених. Може да буде краткорочна или дугорочна. Може да буде промишљена или подразумевана. Може да буде дискретна или реализована у вези са симетричним приступима. Може да има и психолошку и физичку димензију“. Steven Metz and Douglas V. Johnson II, *Asymmetry and U.S. Military Strategy: Definition, Background, and Strategic Concepts*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, Carlisle, 2001, pp. 5-6.

[36] John McCuen, “Hybrid Wars“, *Military Review*, March-April, Vol. LXXXVIII, No. 2, 2008, p. 108.

terrain), све док САД не одустану од борбе (*give up the fight*).[37] Мекуенове опсервације, иако пре свега прагматичног карактера, наводе на помисао о једној суштинској карактеристици „хибридног рата" – повећаном значају менталне и моралне (психолошке) димензије борбе.

Вероватно најутицајнији војни теоретичар Карл фон Клаузевиц, својевремено је писао (пре око две стотине година), како се подразумева, да се у рату оружане снаге непријатеља униште, његова држава освоји (у противном, из ње би се могле образовати нове оружане снаге), а воља његовог становништва савлада.[38] У најновијим ратовима, дакле и оним који се најчешће дефинишу као хибридни, попут рата између Израела и покрета Хезболах 2006. године, прва два циља, како их је Клаузевиц навео, који се претежно реализују у физичкој димензији рата (убијање људи и материјална деструкција), често уступају место, односно по приоритету се изједначавају са трећим циљем – потчињавањем воље. То никако не значи да физичка димензија рата, изражена кроз употребу кинетичке силе, почиње да ишчезава из савремених сукоба. Реч је само о томе да фокус тактичко-оперативне употребе борбених састава није увек и само усмерен на дејства која производе највеће губитке непријатеља, већ и на акције које индукују најзнатнији медијски одјек, најдубљи психолошки утицај и најдалекосежније дипломатско-политичке консеквенце.[39] Другим речима, у „хибридном рату", на рачун физичке димензије рата, увећава се значај моралне и менталне димензије борбе.

У свету где је очекивано трајање животног века за мушкарце 70, а жене 74 године (у САД, 76 и 81 година, а у ЕУ 78 и 83 године), и у којем знатан део човечанства може да ужива у материјалним и нематеријалним добрима, у квантитативном и квалитативном погледу без преседана у историји, спремност за подношење жртве у рату (трајан инвалидитет или смрт), ма како да су узвишени разлози, све више постаје релативна категорија. Стога, и наношење ограничених и врло умерених губитака у људству, уколико су они добро документовани, може да изазове непропорционалне стратегијске ефекте у земљи одакле потичу жртве, пре свега на психолошком плану. Захваљујући модерним технологијама, слике жртава су све доступније. А те слике, како сматра Род Торнтон, постају стратегијски круцијалне.[40]

Под утицајем тих слика, модерна и технолошки напредна друштва, која међутим пате од неповољне старосне структуре популације, малог природног прираштаја или његовог одсуства, и одликују се породицама са једним или евентуално два детета, могу лакше да одустану од борбе или се повуку из рата који не утиче на њихове виталне интересе.[41] Сложен процес процене тога која ће борбена дејства највише наудити непријатељу, не само у смислу претрпљених губитака, већ и у погледу потчињавања његове воље, увећава у савременим ратовима удео менталне и моралне димензије на рачун физичке.

[37] Ibid., p. 109.

[38] Карл фон Клаузевиц, *О рату*, Војно дело, Београд, 1951, стр. 56.

[39] Прототип таквог дејства била је „Тет офанзива" 1968. године, коју је покренуо Вијетконг против јединица САД-а и Јужног Вијетнама. Из угла традиционалног војног сагледавања, офанзива је била неуспешна. Мерено аршинима политичких последица, медијског одјека и психолошког утицаја, „Тет офанзива" можда је представљала прекретницу у рату, у корист Вијетконга.

[40] Rod Thornton, *Asymmetric Warfare: Threat and Response in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 12.

[41] О томе је својевремено писао познати писац књига о стратегији Едвард Лутвак. Видети: Edward N. Luttwak, "Where Are the Great Powers? At Home with the Kids", *Foreign Affairs*, July-August 1994, Vol. 73, No. 4.

Коментаришући догађања у Могадишу октобра 1993. године, када је током једнодневног обрачуна са локалним милицијама погинуло 18 америчких војника, и доцније повлачење Сједињених Држава из Сомалије, Торнтон констатује, како су америчке војне жртве вероватно биле прихватљиве, али слике мртвих Американаца нису.[42]

Поред ове одлике, за „хибридни рат" је карактеристично да се у њему замагљују границе између различитих фундаменталних категорија ратне вештине. Немачки пуковник Уве Хартман (Uwe Hartmann), оптужујући Руску Федерацију за вођење „хибридног рата" (уз приметну дозу нескривене политизације тог појма), наводи како при томе руска страна замагљује бинарну дистинкцију оних појмова на којима су засновани међународни систем и међународно право – рата и мира, рата између држава и грађанског рата, симетричног и асиметричног рата, бораца и небораца – тако да они нису више јасни.[43] Наведени појмови представљају истовремено и основне категорије ратне вештине, односно стратегије. Искуство из ратова који су до сада означени у стручној литератури као хибридни (рат између Хезболаха и Израела 2006. године, рат у Украјини 2014. године, текући рат у Сирији), говори у прилог не само замагљивања ове границе, већ и тога да су наведене категорије врло флексибилне и узајамно конвертибилне – грађански рат лако постаје међудржавни и након кратког времена опет задобија форму унутрашњег конфликта; борац се камуфлира у неборца, да би при новим повољним околностима поново постао борац; једна локација може у релативно кратком периоду да више пута буде и фронт и позадина; цивилна материјално-техничка средства понекад се лако конвертују у војна, и када послуже новој сврси, поново постају цивилна, и обратно.

Често се као пример „хибридног актера" наводи шиитски војно-политички покрет Хезболах, који је по мишљењу многих аналитичара водио „хибридни рат" са Израелом 2006. године. Сматра се, нарочито у западним истраживачким круговима, да је Хезболах комбиновао конвенционалне тактике, технике и поступке са герилским тактикама и организованим криминалом. Ову мешавину Хезболах је употребио уз лансирање информативних и психолошких кампања, усмерених како према властитом становништву, тако и према оном у Израелу.[44] Такође се примећује, да је Хезболах, у периоду пре рата са Израелом (2000-2006), прихватио нову доктрину, претварајући се од једне предоминантно герилске снаге у другу, квазиконвенционалну.[45] Од дефанзивних тактика, посебно су се издвојили борба за одржавање контроле над градовима, и дејствовање против оклопних средстава; међу офанзивним тактикама, нарочито су се истицали лансирање ракетних пројектила, и упади командоса на израелску територију.[46] Све тактичке акције, било офанзивне или дефанзивне, имале су одјека на оперативном и стратегијском нивоу, са три фундаменталне последице:

[42] Rod Thornton, *Asymmetric Warfare: Threat and Response in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 12.

[43] Uwe Hartmann, "The Evolution of the Hybrid Threat, and Resilience as a Countermeasure", *NATO Research Paper*, NATO Defense College Roma, No. 139, September 2017, p. 2.

[44] Miguel García Guindo, Gabriel Martínez – Valera Gonzáles, "La guerra híbrida: Nociones preliminares y su repercusión en el planeamiento de los países y organizaciones occidentales", *Documento de trabajo*, IEEE, 2015, http://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_trabajo/2015/DIEEET02-2015_La_Guerra_Hibrida_GUindo_Mtz_Glez.pdf, pp. 28-29. Приступљено: 12/02/2018

[45] Ibid., p. 26.

[46] Ibid., p. 26.

а) реафирмацијом подршке становништва Хезболаху, што је олакшало коришћење градова на тактичком нивоу и експлоатацију колатералних жртава у медијској кампањи; б) медијским профитом од међународне информативне и пропагандне кампање упркос ограниченим резултатима на тактичком нивоу – Хезболах је пројектовао слику нерањивости, док је у исто време поткопавао морал израелских снага и становништва; в) коришћењем на стратегијском нивоу одвраћања које је креирано офанзивним акцијама уз употребу ракета, командоса, беспилотних летелица, и нападима на пловила израелске морнарице – Хезболах је стварао утисак да побеђује, док су његови успеси у том смислу били много ограниченији, а губици знатно већи од оних израелских.[47]

Сви наведени поступци и тактике били су релативно успешни, захваљујући, између осталог, и малопре наведеној „конвертибилности" основних категорија ратне вештине, односно личног састава, материјално-техничких средстава и територије (прелазак са цивилне на војну намену и обрнуто, више пута у току релативно кратког периода). Такође, видљиво је, да је поред физичке димензије, у овом рату била значајно, скоро равноправно присутна морална/ментална димензија у форми пропагандних, психолошких и сајбер операција.

Поред ових карактеристика, приликом разматрања основних и суштинских одлика „хибридног рата", не би требало да се занемари ни улога нових технологија и пратећих поступака, посебно утицај тзв. сајбер операција, по којима се „хибридни рат" свакако може одвојити (разликовати) од рецимо сукоба ниског интензитета или специјалног рата, како је он био дефинисан током постојања СФРЈ. У погледу употребе интернета зарад остваривања циљева „хибридног рата", према руским ауторима Кисељеву и Костенку, треба разликовати две категорије – информационо и сајбер ратовање. Они се деле по критеријуму објеката и средстава борбеног дејствовања. Информационо ратовање има за циљ мењање масовне, групне и индивидуалне свести. У процесу информационих ратова, тече борба за умове, вредности, оријентације и обрасце понашања.[48] По њиховом мишљењу, информациони ратови, водили су се одавно, а интернет је само превео те ратове на квалитативно други ниво интензивности, размера и ефикасности.[49]

С друге стране, дотични аутори под сајбер ратовима подразумевају целисходна дејства једне стране у смислу чињења штете другој страни, кроз преотимање управе, или рушење мрежа и објеката производне, социјалне, војне и финансијске инфраструктуре, који су критично важни за функционисање друштва и државе, а такође роботизованих и високоаутоматизованих производних и технолошких линија.[50] За разлику од њих, Род Торнтон сматра да је сајбер рат подврста информационог ратовања, у оквиру којег он детектује четири прваца деловања – нападе на инфраструктуру, обмањивање, електронско ратовање и психолошке операције.[51] Такође је важно да се напомене, да за Торнтона, сајбер рат не укључује само виртуалне нападе, већ у њему може да се прибегне и физичкој деструкцији система кинетичким средствима (рецимо,

[47] Ibid., pp. 29-30.
[48] Валерий Киселев, Алексей Костенко, „Кибервойна как основа гибридной операции", *Армейский сборник*, Ноябрь 2015, стр. 4.
[49] Ibid., стр. 4.
[50] Ibid., стр. 4.
[51] Rod Thornton, *Asymmetric Warfare: Threat and Response in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 57.

бомбардовању објеката у којима су рачунари и друга опрема). Како год се тумачило информационо, односно сајбер ратовање, несумњива је чињеница да је информациони систем постао, како каже Торнтон, бојиште, и да стога сва офанзивна/дефанзивна дејства у том систему свакако чине важну компоненту „хибридног рата". Штавише, како се савремена друштва буду све више ослањала на информатичке технологије у свом свакодневном функционисању, тако ће сајбер ратовање постајати све важнији део „хибридног рата".

ЗАКЉУЧАК

Уколико се појмовном одређењу „хибридног рата" приступа искључиво формално-логички, због постојања низа сличних појмова по обиму и садржају, неизбежно ће се пре или касније појавити тешкоће принципијелне природе. Стога, уз достигнућа формалне логике, можда се до квалитетнијег сагледавања суштине „хибридног рата" може да дође и ослањањем на увиде и резултате дијалектичке логике (методологије), која је свој мисаони врхунац досегла у опусу познатог немачког филозофа Георга Вилхелма Фридриха Хегела (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) .

У овом раду већ је била предочена табела Френка Хофмана која приказује различите врсте ратовања по критеријумима начина вођења и интензитета. Тај Хофманов приказ следи западну војну мисао, у којој доминира разврставање ненуклеарних ратова на конвенционалне и неконвенционалне. Ненуклеарни ратови могу да се поделе и на симетричне и асиметричне. Иако се ова подела може оспоравати, како из логичко-методолошких, тако и садржинских разлога, она може да буде употребљива за боље разумевање и дефинисање „хибридног рата". Док симетрија у ратовању подразумева „традиционално" организоване, опремљене и обучене оружане снаге које се боре против непријатеља који је исто тако устројен, асиметрични ратови имплицирају употребу сасвим другачијих, „неуобичајених" метода и средстава, а типични „асиметрични ратници" су терористи, побуњеници и герилци.

У Хегеловој дијалектичкој логици (методологији), развој појма (идеје), па и самог бивства, упрошћено говорећи, одвија се по тријадичној шеми – теза, антитеза и синтеза (позиција, негација, негација негације). У погледу ратоводства, примена ове тријаде подразумевала би да *тезу* представљају *конвенционални* или *симетрични ратови* – државе као главни субјекти међународних односа организују оружане снаге (по принципу обавезне регрутације, професионалних војника или добровољаца, или комбинацијом ових принципа) да воде борбу против оружаних снага других држава које су на сличан начин форматиране. У симетричном или конвенционалном рату, јасно су разграничени фронт и позадина, напад и одбрана као главни видови борбених дејстава, тактички, оперативни и стратегијски ниво рата, борци и неборци.

У XX веку, а нарочито после Другог светског рата, међудржавни ратови све више уступају место унутрашњим ратовима и сукобима мањег интензитета, услед побуна у колонијама, процеса деколонизације и јачања идеологија.[52] Побуњени народи, герилске групе и револуционарни покрети иницирају неконвенционалне или асиметричне ратове у којима су основни концепти ратне

[52] Gaston Bouthoul, Rene Carrere, *El desafío de la guerra (1740-1974): Dos siglos de guerras y de revoluciones*, EDAF, Madrid, 1977, p. 87.

вештине знатно или у потпуности модификовани, а идеолошка кохерентност, политички програми и психолошко-пропагандне кампање имају много већи значај него у „уобичајеним“ ратовима. Ови *неконвенционални* или *асиметрични* ратови представљали би *антитезу* – негацију „традиционалних“ односно конвенционалних ратова.

Због скоро неограничених могућности приступа информацијама, дакле отежаних могућности цензуре, као и већ споменуте несклоности савремених, пре свега западних друштава да се ангажују у ратним сукобима који подразумевају жртве, макар и минималне, а не дотичу њихове виталне интересе, данашње државе приморане су да своје борбено ангажовање у сукобима минимизирају, маскирају и идеализују. Дакле, уместо „класичног“ приступа, државама – великим силама је све чешће политички и стратегијски корисније да модификују свој „традиционални“ *modus operandi* и прибегну мешавини симетричног и асиметричног ратовања. Другачије речено, државе покушавају да у одређеним периодима и сегментима борбеног дејствовања преузму обрасце понашања недржавних актера, заобилазећи одређене међународне норме. С друге стране, поред успешних примера герилских покрета који су победоносно окончали своју борбу, светска јавност била је сведок и неких неуспеха побуњеничких формација, и поред тактичких постигнућа. Стога су поједине формације приступиле мењању своје структуре и физиономије, с циљем ефикаснијег вођења борбе. У том смислу, типичан пример представља већ спомињани покрет Хезболах. Данас, под појмом „Хезболах“, може да се подразумева и парламентарна политичка партија у Либану, и војна организација, и парадржавна структура односно „држава у држави“ (са својим социјалним сервисима попут болница, школа, медијских кућа). Пример Хезболаха сведочи о својеврсној „мутацији“ једног герилског (терористичког) покрета, који је током времена стекао више одлика државе. Дакле, хибридни ратови би у погледу начина борбеног дејствовања и структуре актера, симболизовали *синтезу* (негацију негације) или јединство тезе и антитезе (конвенционалног и неконвенционалног, симетричног и асиметричног рата).

Врло често, државе и недржавни актери у хибридном рату делују у синергији, која замагљује њихове компетенције, одговорности и тактичко-оперативне поступке. Стога се чини сасвим оправдана опаска руског аутора Олега Стољетова (Олег Столетов) да „хибридне ратове“ води својеврсни симбиотски субјекат.[53] Овај исказ подразумева здружено деловање држава, недржавних актера (на пример, транснационалних терористичких организација или екстремистичких покрета) и унутардржавних актера (на пример, олигархијских група или псеудорелигиозних организација). Сви ови актери наступају као јединствен носилац (не)оружане борбе у „хибридном рату“.

Да би се што прецизније одредио обим појма „хибридни рат“ може да буде од користи интересантна класификација конфликата по интензитету коју је осмислио Гастон Бутул. Дакле, најнижи по испољавању насиља су инфраконфликти (нема насиља, односно не испољава се), потом следе микроконфликти (насиље је ограничено, то јест локално је и кратког трајања – рецимо, спорадичне акције гериле или терориста), затим долазе

[53] О.В. Столетов, „Гибридная война как теоретический концепт и инструмент дискурзивного влияния в современной мировой политике“, у: П.А. Цыганков, *„Гибридные войны“ в хаотизирующемся мире XXI века*, Издательство Московского университета, Москва, 2015, стр. 107-108.

макроконфликти односно велики оружани сукоби (окрутно насиље дужег трајања, мањег или већег географског опсега), и коначно ултраконфликти или нуклеарни ратови.[54] У светлу ове поделе, тзв. сајбер ратовање или рецимо, пропагандна кампања које не прати оружана борба не би могли да се окарактеришу као „хибридни рат", већ би морали да се другачије именују. „Хибридни рат" обухвата, практично, све сукобе из домена инфраконфликата и микроконфликата, *уколико се они симултано одвијају* са сукобом из домена макроконфликата.

Такође, тетрадичка класификација ратова по начину одвијања на чисто међудржавне, чисто унутрашње, иницијално унутрашње који прерастају у међудржавне и међудржавне који су прерасли у унутрашње (на пример, Први светски рат који је индуковао руску револуцију и грађански рат), може да буде од помоћи у предочавању тога шта представља „хибридни рат".[55] „Хибридни ратови" се односе углавном на ове сложеније облике, при чему као посебно упечатљиви примери могу да послуже текући ратови у Сирији и можда Јемену.
Напослетку, које би одредбе требало да садржи дефиниција „хибридног рата"? Имајући у виду све напред речено, појмовно одређење ове синтагме ваљало би да садржи следеће одредбе:

1. као и у „уобичајеним" ратовима, средиште „хибридног рата" требало би да буде оружана борба;
2. у „хибридном рату" границе између основних категорија ратне вештине, попут, фронта/позадине, борца/неборца, рата/мира су замагљене а сами ови концепти су узајамно „конвертибилни" у релативно кратким периодима;
3. „хибридни рат" воде углавном „амалгамирани" актери – државе и недржавни актери (субнационални, транснационални), често, мада не и увек, с циљем прикривања својих дејстава и заобилажења међународних правних норми и обичаја рата;
4. актери „хибридног рата" поред наношења непосредних губитака у људству и материјално-техничким средствима непријатељу, изузетно воде рачуна о политичким, психолошким и пропагандним аспектима својих дејстава, па се у оваквом типу рата увећава удео моралне и менталне димензије на рачун физичке димензије ратовања;
5. сајбер операције јесу *differentia specifica* за појам „хибридног рата" то јест оно по чему се ови ратови разликују од сличних појмова попут „специјалног рата" који је садржајно врло близак појму „хибридног рата".

ЛИТЕРАТУРА

1. Bouthoul Gaston, *La guerra, Oikos-tau, s.a. – ediciones*, Barcelona, 1971.
2. Bouthoul Gaston, *Carrere Rene, El desafio de la guerra (1740-1974): Dos siglos de guerras y de revoluciones*, EDAF, Madrid, 1977.
3. Višnjić Dušan, *Pojam oružane borbe*, VINC, Beograd, 1988.

[54] Gaston Bouthoul, Rene Carrere*, El desafío de la guerra (1740-1974): Dos siglos de guerras y de revoluciones*, op. cit., pp. 112-113.
[55] Ibid., pp. 74-75.

4. Военный энциклопедический словарь, Министерство обороны СССР, Институт военной истории, Москва, 1983.
5. Военная энциклопедия, том 2, Военное издательство, Москва, 1994.
6. Vojni leksikon, VIZ, Beograd, 1981.
7. Guindo Miguel García, Valera Gonzáles – Gabriel Martínez, "La guerra híbrida: Nociones preliminares y su repercusión en el planeamiento de los países y organizaciones occidentales", Documento de trabajo, IEEE, 2015, http://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_trabajo/2015/DIEEET02-2015_La_Guerra_Hibrida_GUindo_Mtz_Glez.pdf
8. Žabec Krešimir, „Jeli Hrvatska u stanju hibridnog rata – stručnjaci: 'I Rusija i Amerika preko nas se bore za svoje interese, i Todorićev blog dio je tog obračuna'", Jutarnji list, 28.10.2017, https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/je-li-hrvatska-u-stanju-hibridnog-rata-strucnjaci-i-rusija-i-amerika-preko-nas-se-bore-za-svoje-interese-i-todoricev-blog-dio-je-tog-obracuna/6692307/
9. Киселев Валерий., Костенко Алексей, „Кибервойна как основа гибридной операции", Армейский сборник, Ноябрь 2015.
10. Клаузевиц фон Карл, О рату, Војно дело, Београд, 1951.
11. Koen Moris, Nejgel Ernest, *Uvod u logiku i naučni metod*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982.
12. McCuen John, "Hybrid Wars", Military Review, Vol. LXXXVIII, No. 2, March-April, 2008.
13. Metz Steven and Douglas V. Johnson II, Asymmetry and U.S. Military Strategy: Definition, Background, and Strategic Concepts, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, Carlisle, 2001.
14. Микић Слободан, „Класификација ратова", Савремени проблеми ратне вештине, 38-39, 1997.
15. Morelli R. Donald, Ferguson M. Michael, "Low-Intensity Conflict: An Operational Perspective", Military Review, Vol. LXIV, No. 11, November 1984.
16. Operations in a Low-Intensity Conflict FM 7-98, Headquarters Department Of The Army, Washington DC,1992.
17. Radinović Radovan, Metoda ratne veštine, VIZ, Beograd, 1983.
18. Thornton Rod, Asymmetric Warfare: Threat and Response in the Twenty-First Century, Polity Press, Cambridge, 2007.
19. Hammes X. Thomas, The Sling and The Stone: On War in 21st Century, Zenith Press, St. Paul, MN, 2004.
20. Hartmann Uwe, "The Evolution of the Hybrid Threat, and Resilience as a Countermeasure", NATO Research Paper, NATO Defense College Roma, No. 139, September 2017.
21. Hoffman G. .Frank, Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, 2007. http://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf
22. Hoffman G. Francis, "Statement before the House Armed Services Committee on The Evolution of Hybrid Warfare and Key Challenges", The Evolution of Hybrid Warfare and Key Challenges, Committee on Armed Services House of Representatives, First Session, hearing held March 22, 2017, U.S. Government Publishing Office, Washington, 2017, p. 38, https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-115hhrg25088/pdf/CHRG-115hhrg25088.pdf

23. Huber M. Thomas, "Compound Warfare: A Conceptual Framework", in: Thomas M. Huber (ed.), Compound Warfare: That Fatal Knot, U.S. Army Command and General Staff College Press, Fort Leavenworth, 2002.
24. Столетов В. О., „Гибридная война как теоретический концепт и инструмент дискурзивного влияния в современной мировой политике", у: П.А. Цыганков, „Гибридные войны" в хаотизирующемся мире XXI века, Издательство Московского университета, Москва, 2015.
25. Stošić Petar, „Što je zapravo hibridni rat?", 28.11.2017, http://www.index.hr/vijesti/clanak/sto-je-zapravo-hibridni-rat/1010397.aspx
26. Šešić Bogdan, Logika i naučna metodologija, Naučna knjiga, Beograd, 1962.
27. Wales Summit Declaration, Issued on 05 September 2014, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease.

TOWARD THE NOTIONAL DETERMINATION OF THE "HYBRID WAR" SYNTAGM

NebojšaVuković
Institute of International Politics and Economics, Belgrade

***Abstract*:** By applying the achievements in logic and the general methodology, and relying on the expert literature in the field of the art of the war, the author has tried to formulate the basic criteria for the valid defining of the "hybrid war" syntagm. With the help of the analysis and comparison methods, those essential features that should make the content of the notion of "hybrid war" have been singled out in the paper. The author has critically perceived several foreign authors' views of the notion of "hybrid war", on the basis of which, while also simultaneously applying the categorial apparatus of logic, he has tried to make a clear distinction between the concept of "hybrid war" and the other, sometimes very similar, notions – guerilla warfare, compound war, asymmetrical war, low-intensity conflicts.

***Key words*:** war, hybrid war, a conflict, an armed struggle, a doctrine.

ХИБРИДНИ РАТ – НОВОСТ ИЛИ ИСТОРИЈА КОЈА СЕ ПОНАВЉА НОВИМ СРЕДСТВИМА

Милован Р. Суботић*
Институт за стратегијска истраживања,
Универзитет одбране

Апстракт: Још од краја Хладног рата траје полемика у научно-истраживачким круговима о томе да ли се, и у којој мери, природа рата променила. Као својеврсан новум у уџбеницима и лексиконима који се баве безбедносним темама појављују се појмови као што су „нови ратови", „хибридни ратови" и слично. На овај начин именовани појмови по својој иницијалности упућују на очигледну и недвосмислену разлику између ратова некада и сада, те оних који ће се водити у будућности. Такође је приметно да су се у односу на ову тему искристалисале и тзв. две школе мишљења. Прва, радикално-модернистичка која сматра да је сам појам „рат" застарео, те да академски, а нарочито безбедносни апарат мора нужно у своја документа унети ову нову околност и прилагодити је савременом (другачијем) рату. Друга би се могла назвати традиционалистичком, и она промовише тезу да се карактер рата донекле променио, док је његова природа остала иста. Да ли је феномен тзв. хибридних ратова новум, или је реч о нечему што је пратилац, некад и суштина, и досадашњих сукоба? Какав је угао гледања оних који најчешће користе хибридност као начин етикетирања у међусобној реторици - великих сила данашњице САД (у ширем контексту Запада) и Руске Федерације? Да ли су информационе технологије једина неприкосновена спојка која хибридности даје карактеристику новума? Ово су нека од питања на које аргументовано покушава да одговори овај рад.

Кључне речи: хибридни рат, специјални рат, безбедност, Запад, Русија, НАТО.

ПОЈАМ ХИБРИДНОГ РАТА

Током већег дела историје рат је био „посао ратника", с тим да су у предмодерним друштвима сви људи у напону снаге били ратници (учесници ратова). Упоредо са развојем цивилизације ратници постају различити од „нератника", што се дало уочити по одећи и особинама које су демонстрирали па су се као професија и врста разликовали од остатка друштва. У крајњем случају, ратници су били етнички различити од остатка популације, нпр. мамелучка

* milovan.subotic@gmail.com

ропска војска у Египту[1], или пак јањичарске формације османлијских султана. У ужем смислу се може рећи да становништво није учествовало у рату, тј. да је „већина становништва била изолована и често незаинтересована за вођење рата“[2]. У многим европским ратовима у XVIII веку мањи део сељаштва је осећао последице због тога што је владајућа династичка породица била поражена у рату. Двадесети век се зато сматра веком великих промена, када су револуционари попут Мао Це-тунга развили појам „народни рат”. Они су у почетку деловали из позиције компаративне војне слабости. Да би се решила ова асиметрија, Мао и слични мислиоци трансформирали су људе из пасивних у активне учеснике рата. Резултат је био „рат међу људима”[3].

Иако многи стратешки аналитичари данашњице овако успостављено схватање рата сматрају нормалним, чињеница је да су последице оваквог перципирања проблема све видљивије. Шта је са осталим актерима у савременом безбедносном окружењу? Јесу ли транснационалне корпорације, медији, невладине организације, хакери (да не помињемо корпус недржавних актера угрожавања безбедности) активни учесници савремених ратова? Према Мецу (Metz) “сви они јако утичу на подстицање, напредак и решавање рата, па зашто их онда не би сматрали учесницима рата“[4].

Иако, у виду ове кованице, постоји већ известан број година, појам „хибридни рат“ је суштински ухватио корена тек 2014. године, везујући се понајвише за сукобе у Украјини. Одједном, а све више и у различитим приликама, овај термин почели су да користе политички лидери, војни експерти и медији, као и они који би да покажу да се природа рата мења на важан и, по правилу, тајанствен начин. У том смислу, често се може чути становиште како је рат прошао кроз дубоку трансформацију, да је некада то просто била борба војске против војске, али је сада рат хибрид војне и других облика моћи и силе.

Премда је реч о релативно новом појму, његово дефинисање је често конфузно, непрецизно и оставља бројне дилеме. Кључна дилема свакако јесте колико појам хибридног рата стварно представља новину у начину практиковања рата и, ако јесте, шта представља његово суштинско одређење које га разликује од других облика ратовања. Чини се да и површна анализа овог појма упућује да је извесно да он не означава посебну и нову врсту ратовања већ подразумева комбинацију конвенционалних и неконвенционалних модалитета ратова.

Често имамо прилике чути да је хибридно ратовање само још један нови термин који ублажава звучност старог термина „специјални рат“ који су у војни вокабулар и праксу увели Американци у време Хладног рата. Према југословенском Војном лексикону „специјални рат представља скуп организованих и координираних политичких, дипломатских, економских, психолошко-пропагандних, обавештајно-субверзивних, терористичких, а често и

[1] Мамелуци или Мамлуци били су исламизовани робови-војници који су служили муслиманске калифе и султане династије Ајубида током средњег века. Сакупљани су као “данак у крви“, а временом су се претворили у веома моћну војну касту и више пута су отимали власт, као на пример у Египту, где су владали уМамелучком султанату (1250-1517. г.).

[2] Ivica Mandić: „Definiranje rata za 21. stoljeće“, *Polemos* 19 (2016.) 1: 77-87, стр. 77.

[3] Rupert Smith, “The Utility of Force: The Art of War in the Modern World”, New York: Alfred Knopf. 2007. str. 3.

[4] Steven Metz , “Rethinking Insurgency”. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 122 Forbes Ave, Carlisle, PA 17013-5244, 2007.

војних акција и поступака"[5]. Овако постављене ствари сугеришу да велике силе користе своје ресурсе да наметну свој интерес, док се мале и економски и војно инфериорне земље труде да прате тај манир, али у малом формату и лимитираним ресурсима, што је иницијално тачно, али и делом погрешно. Наиме, оно што бисмо данас могли назвати хибридним ратовањем није само специјалност великих играча. „Јако добро су га свладали, условно речено, и мали играчи који нису довољно јаки за конвенционални сукоб с великом силом или им не одговара такав сукоб. Најбољи пример је ИСИС који комбинује терористичке нападе на подручју свог деловања и на Западу с јаком пропагандном делатношћу на друштвеним мрежама и конвенционалном војном окупацијом дела Сирије и Ирака"[6]. Према обрасцу да највећи играчи имају највећу корист од хибридности рата, закључили би да је „у поређењу с НАТО-ом и САД, и Русија мали играч, барем према издвајањима за обрану јер успева издвојити за војску колико и Велика Британија на годишњем нивоу".[7] Према Турчалу (Sead Turčalo), професору сарајевског Факултета политичких наука, хибридни рат јесте нови појам, али „у чијем садржају постоје и неки елементи присутни кроз хисторију цијелог ратовања"[8]. Оно што се, по њему, променило јесте његов опсег, имајући у виду развој нових технологија тако да је тај тип ратовања постао изузетно иновативан. Поједностављено, „хибридно ратовање" представља комбинацију војних и невојних акција, које укључују коришћење специјалних снага, парамилитарних трупа, организованих криминалних група, сајбер напада, економских притисака, дипломатских активности, терористичких акција, психолошких операција и медијског дезинформисања"[9] Истина је свакако да у XXI веку рат не мора почети оружаним нападом, већ најчешће низом непријатељских активности осмишљених како би ослабиле противника. Стратешки футуристи су спекулисали како то може бити „компјутерски напад из неидентификованог извора, пројектована економска криза или чак пандемија"[10].

Такође, хибридност рату даје ту форму неквенционалности која је само пречица ка озбиљнијој виоленцији сукоба. Без ограничавајућег етичког/правног оквира, насиље може прерасти у варварство. Формалног проглашења ратног стања нема, а у сукобима тога типа неретко нема ни мировног споразума јер ништа не лимитира почетак и крај рата. Као резултат тога, сукоби прелазе у варварство, нарочито за „неборце". У ратовима у којима су држава и влада поражене стране, и на тај начин уништене, не може се формализовати прелаз из рата у мир. Примери укључују „жидовско освајање Израела и Александрово освајања Перзије. У таквим случајевима једино ограничење насиља била је воља победничке стране"[11].

---

[5] Група аутора, *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981.
[6] Mladen Obrenović, „Preuzima li Rusija primat u hibridnom ratovanju", Aljazzera Balkans, 10. decembar 2016, http://balkans.aljazeera.net/vijesti/preuzima-li-rusija-primat-u-hibridnom-ratovanju, 30/05/2018.
[7] Исто.
[8] Turčalo Sead, u: Mladen Obrenović, „Preuzima li Rusija primat u hibridnom ratovanju", Aljazzera Balkans, 10. decembar 2016, http://balkans.aljazeera.net/vijesti/preuzima-li-rusija-primat-u-hibridnom-ratovanju, 30/05/2018.
[9] Mladen Obrenović, „Preuzima li Rusija primat u hibridnom ratovanju", Aljazzera Balkans, 10. decembar 2016, http://balkans.aljazeera.net/vijesti/preuzima-li-rusija-primat-u-hibridnom-ratovanju, 30/05/2018.
[9] Исто.
[10] Ivica Mandić: Definiranje rata za 21. stoljeće, Polemos 19 (2016.) 1: 77-87, стр. 80.
[11] Према: Metz, Steven and Cuccia, Pilip, "2010 SSI Annual Strategy Conference Report: Defining War for the 21st Century", Strategic Studies Istitute (SSI) Annual Strategy Conference Report, 2011, 88 str. (2).

Теорија да хибридни рат представља нешто ново је дубоко неисторијска. Да у претходним одређењима хибридног рата нису споменути сајбер напади, овај наратив би се могао применити на практично сваки рат икад вођен. Рат је ретко, ако икада уопште, био ствар искључиво војне силе. „Политички и идеолошки конфликт", „обавештајни агенти", „проксији и сурогати" и „економско застрашивање" су, на овај или онај начин, пратили ратове вековима. Чак и тврдња да су неконвенционални елементи рата постали важнији од традиционалне борбе тешко да је нова. Мартин ван Кревелд (Martin van Creveld) је изнео ову тврдњу у књизи „Трансформација рата"[12] пре више од двадесет година. На сличном становишту стоји и Линд (William S. Lind) у његовој теорији „Рат четврте генерације"[13], где истиче да хибридни карактер рата постоји најмање толико дуго. И пре тога су хладноратовске теорије герилског ратовања, побуне и борбе против побуњеника истицале да је оружана борба само један аспект шире друштвено-економско-политичке борбе. Чак и раније, Клаузевиц није говорио само о рату и војсци, већ и о владама и народу, док је Сун Цу Ву још у Старом веку опширно писао о тајним агентима и важности одржавања подршке народа.

Балинт Сомкути (Bálint Somkuti), мађарски аналитичар који се још у својој докторској дисертацији бавио темом хибридног ратовања, тврди да је овај облик ратовања стар колико и сама историја. Као пример наводи доба турске окупације у Мађарској. Тада су се и у дужим периодима мира често догађали мањи и већи напади и борбе. Хибридни рат може значити и да „јача страна" јасно победи у војном сукобу, али изгуби пропагандни рат. Хибридни рат могу провоцирати и међународне криминалне мреже (колумбијски нарко картели), међународне терористичке организације (Ал-Каида и Исламска држава) или капиталистички „картели" модерног времена. То је, по Сомкутију, већ ратовање где можда неће бити ниједног пуцња, а штете које настану могу се мерити штетама од класичног рата.[14]

Овај аналитичар могућност за сличне ратове види тамо где је слаба централна власт и није довољно јак јединствени национални идентитет. Једини начин превенције је добро управљање земљом. Иначе такав хибридни рат може трајати и десетинама година. Као пример савременог хибридног ратовања он наводи тотални пропагандни рат у Украјинском конфликту. Користе се сва средства обмањивања, медији су пуни кривотворина. Становништво се бомбардује теоријама завере, гласинама. Оне често долазе из иностранства, а свако верује коме жели, што омогућава истовремено постојање двају потпуно логичних, иако међусобно потпуно супротстављених прича.[15] Исти аутор такође истиче да су дисолутивни токови који су довели до крвавог распада СФРЈ имали хибридни карактер, а ми се можемо надовезати да је и НАТО агресија из 1999. године, бар према оваквим тумачењима, у ствари био рат са свим битним карактеристикама хибридног (прим. М.С.).

[12] Martin van Kreveld, *Transformacija rata*, Službeni glasnik i Fakultet Bezbednosti, Beograd, 2010.
[13] William S. Lind, Gregory A. Thiele, *4th Generation Warfare Handbook*, Kindle Edition, Castalia House, 2016.
[14] Resperger István , Somkuti Bálint: "Hybrid warfare or the ever changing face of war", in: *Defence Rewiew: The Central Journal of the Hungarian Defence Forces*, 1: pp. 71- 77. (2016)
[15] Исто.

ЗАПАДНИ ПОГЛЕД НА ХИБРИДНО РАТОВАЊЕ

На ову проблематику НАТО гледа као на претњу коју представља било који тренутни или потенцијални противник, укључујући државе, не-државе и терористе, са могућношћу, било демонстрираном или вероватном, да истовремено користе конвенционална и неконвенционална средстава адаптивно, у остваривању својих циљева.[16] Према Њусону (Robert A. Newson), хибридни рат се може дефинисати као: „Комбинација конвенционалних, неправилних, и асиметричних средстава, и доследна манипулација политичког и идеолошког сукоба, а која може укључити комбинацију специјалних операција и конвенционалних војних снага; обавештајних агената; политичких провокатора; представника медија; економског застрашивања; сајбер напада; и проксија и сурогата, паравојски, терориста и криминалних елемената“[17].

На сличан начин и бројни теоретичари, пре свега, на Западу, наглашавају да хибридни рат представља комбинацију јавних и тајних операција, како политичког и економских карактера, информативних операција и пропаганде, субверзивних и сајбер напада, тако и војну подршку таквим активностима и употребу специјалних снага. Другим речима, хибридни рат се описује као комбинација војних и цивилних инструмената који често почивају на снажној интернационалној умрежености, што додатно замагљује разликовања између рата и не рата, као и одређење овог феномена у времену.

Ипак, са сигурношћу можемо устврдити да се као егземплар хибридног рата данашњице, за стратегијске расправе у западној стручној јавности, представљају активности које Русија примењује у сукобима у Украјини. Наравно, хибридни рат представљају и све оне активности које противничке стране користе или су користиле у сукобу са америчким и НАТО снагама у Авганистану и Ираку. Ово нарочито треба имати у виду у контексту погледа савремених исламистичких покрета оличених у „отвореном сукобу са западном цивилизацијом“[18]. Отуда разумевање хибридног рата у америчком дискурсу има фокус на војне противнике који могу да користе конвенционалне и неконвенционалне инструменте, регуларне и нерегуларне инструменте, тајна и јавна средства, као и да ангажују регуларне и нерегуларне актере с циљем да угрозе западну конвенционалну супериорност.

У књизи „Будућност моћи“, Џозефа С. Наја (Joseph Nye)[19], човека огромног теоријског утицаја и практичног политичког искуства, на провокативан и аналитичан начин говори се о структурама моћи у савременом свету, о врстама моћи од војне и економске до меке и паметне моћи, а нарочито о игри моћи у односу САД, Кине, ЕУ, Русије, БРИКС.[20] Један извештај истраживачке куће РАНД

[16] Prema: Dr. Patrick J. Cullen, Erik Reichborn-Kjennerud, „Understanding Hybrid Warfare - A Multinational Capability Development Campaign project”, Front cover images are © Crown copyright/MOD 2017 and © Shutterstock.

[17] Newson, Robert A. „Counter-Unconventional Warfare Is the Way of the Future. How Can We Get There?“ In Janine Davidson Blogspot: Defense in Depth. October 23 2014. http:// blogs.cfr.org/davidson/2014/10/23/counter-unconventional-warfare-is-the-way-of-thefuture-how-can-we-get-there/.

[18] Милован Суботић, *Екстремизам под окриљем религије,* Медија центар „Одбрана“ и Институт за стратегијска истраживања, Београд 2015. стр. 108.

[19] Харвардски професор, саветник неколико америчких администрација и творац чувеног концепта „меке моћи“.

[20] Више у: Džozef S. Naj, *Budućnost moći*, Arhipelag Beograd, 2012.

(RAND)[21], на коју се Нај позива, закључује да „највећа слабост у борби против исламских побуњеника није ватрена моћ САД, већ неспособност и нелегитимност самих режима који би требало да буду алтернатива верској тиранији". Поврх тога, досадашња постигнућа противгерилских похода су помешана. Премда груба и непрецизна, једна процена тврди да је „вероватноћа њиховог успеха, емпиријски, 50 одсто". Истраживање РАНД-а наводи да је стопа успеха осам од тридесет случајева решених почев од 1979, тј. ближе 25 одсто. Као што каже један војни критичар, нови приручник за противгерилску борбу је „написан тако убедљиво, има тако јасне циљеве, да у њему немогуће изгледа могуће". А један од његових заговорника закључује да је „противгерилска борба уопштено гледано игра коју треба да избегавамо где год је могуће... Треба да избегавамо такве интервенције где год је могуће, напросто зато што су трошкови толико високи а корист тако непоуздана."[22]

Наравно, герилска побуна није једина војна претња коју планери треба да узму у обзир. Међудржавни сукоби нису потпуно нестали, а мешовите (*хибридне*) верзије ратовања и даље представљају проблем. Као што је о стратешком планирању рекла подсекретарка за одбрану задужена за развојну политику: „Мислим да је мешовитост главна одређујућа особина. Традиционалне, чисте категорије - то су типови који, заправо, више не одговарају стварности"[23] Пентагонов „Четворогодишњи извештај о прегледу одбране", поднет 2010. године, подвукао је значај поморског пиратства, међународног криминала, транснационалног тероризма, природних катастрофа, и међудржавних ратова као претњи националној безбедности. А планери Војске САД су у припреми своје кључне доктрине умањили значај вере у технологију, линеарног планирања и централизације. Уместо тога, они су нагласили претпоставке о неизвесности, децентрализацији, као и читавом спектру сукоба. По речима генерала Мекмастера (Herbert Raymond McMaster)[24], нова доктрина изричито одбацује „веру у то да је технолошка способност суштински подигла маглу рата... и у то да развој ових технолошких способности може заменити традиционалне елементе војне моћи, борбене моћи, нарочито на копну".[25] То очигледно више него икад раније усложњава задатак одлучивања о томе како обучавати снаге и улагати ограничена средства у војни буџет.

Сведоци смо да данас, с почетка XXI века, „насилни недржавни актери преузимају дуго чувани примат државе као најдоминантнијег, а у одређеним временским епохама и јединог, актера безбедности"[26]. На опасности по мир и стабилност у свету које са собом носе активности недржавних и

[21] The RAND Corporation is a research organization that develops solutions to public policy challenges to help make communities throughout the world safer and more secure, healthier and more prosperous (https://www.rand.org/about.html).

[22] Hibridni ratovi će opstati, „Danas", 4. april 2013, dostupno na https://www.danas.rs/drustvo/hibridni-ratovi-ce-opstati/.

[23] Исто.

[24] Мекмастер, спада у високо цењене војне тактичаре, и сматра се једним од водећих интелектуалаца америчке војске, за којег се први пут чуло када је жестоко критиковао „Здружени штаб" због начина вођења Вијетнамског рата, а касније је критиковао и начин на који је администрација председника Џорџа Буша Млађег кренула у рат у Ираку. У периоду од марта 2017. па до пензионисања (март 2018.) обављао је дужност саветника за националну безбедност Беле куће.

[25] Hibridni ratovi će opstati, „Danas", 4. april 2013, dostupno na: https://www.danas.rs/drustvo/hibridni-ratovi-ce-opstati/

[26] Миленковић, М., Суботић, М., „Насилни недржавни актери и позиција Србије", *Српска политичка мисао* бр. 3/2017, Институт за политичке студије; Београд, (55-70), стр. 55.

транснационалних актера, а који чине важан део спектра активности у америчком разумевању хибридног рата указао је и Барак Обама примајући Нобелову награду 2009: „Ми морамо на самом почетку прихватити тешку истину да за нашег живота нећемо искоренити насилне сукобе. Биће прилика у којима ће нације - делујући самостално или заједнички - сматрати да је употреба силе не само неопходна већ и морално оправдана.“[27] Чак и ако је изглед употребе силе или претње силом међу државама мање вероватан у двадесет првом веку него у ранијим временима, она ће задржати висок учинак. Поврх тога, чак и ако борба међу државама и грађански ратови полако нестају, они ће се извесно наставити међу недржавним, транснационалним и побуњеничким групама или између држава и таквих група. *Хибридни* ратови и „ратови међу народом“ ће истрајати. Способност да се бори и присили, заштити и помогне остаће важна чак и ако ратови међу државама буду све ређи.[28]

Све ово нас недвосмислено води ка једном ширем закључку о улози војне моћи у светској политици, а која се односи на друго лице моћи - постављање агенде. Војна сила ће и о(п)стајати важна, као незаобилазан пратилац приликом структурисања светске политике. Иако постоје теоретичари који тврде да војна моћ није више крајње мерило с којим треба упоређивати све остале облике спољне политике, чињеница да она није увек довољна да би се решила одређена ситуација, никако не значи да је изгубила сву своју корист. Иако има више ситуација и контекста где ју је тешко употребити, војна сила остаје витални извор моћи у овом веку зато што њено присуство у сва четири модалитета структурише очекивања и уобличава политичку рачуницу актера. Тржишта и економска моћ почивају на политичким оквирима. У хаотичним условима велике неизвесности тржишта пропадају. Политички оквири почивају на нормама и институцијама, али и на управљању моћи принуде. Добро уређена савремена држава дефинише се у смислу монопола на легитимну употребу силе, а то омогућава домаћим тржиштима да функционишу. На међународном плану, где је поредак слабији, заостале бриге око употребе силе за принуду, чак и ако је мало вероватна, могу имати значајан учинак. Војна сила пружа оквир (заједно с одређеним пратећим нормама, институцијама и односима) који помаже да се створи минималан степен поретка. Метафорички, војна моћ пружа степен безбедности који за поредак значи исто што и кисеоник за дисање: слабо примећен док не настане оскудица.[29] Кад се то догоди, његово одсуство доминира над свим другим. У том смислу, улога војне моћи у структурисању светске политике наставиће се несумњиво и у двадесет првом веку. „Војна моћ неће имати исту корист за државе коју је имала у деветнаестом и двадесетом веку, али ће остати кључна компонента моћи у светској политици“[30].

Значај способности америчке оружане силе да се супротстави активностима које обухвата појам хибридног рата огледа се и у чињеници да је она предмет пажње „Националне војне стратегије САД“ која је публикована 2015.

[27] Hibridni ratovi će opstati, „Danas“, 4. april 2013, dostupno na: https://www.danas.rs/drustvo/hibridni-ratovi-ce-opstati/

[28] Исто.

[29] Према: Džozef S. Naj, *Budućnost moći*, Arhipelag Beograd, 2012

[30] Hibridni ratovi će opstati, „Danas“, 4. april 2013, dostupno na: https://www.danas.rs/drustvo/hibridni-ratovi-ce-opstati/

године.[31] Наиме, у наведеном документу, у делу где се анализира актуелно војно окружење, наглашава се да хибридно ратовање практикују насилне екстремистичке организације које своје деловање заснивају на доступним технологијама и екстремистичким идеологијама, али и активности Русије у вези са Кримом. Углавном тај појам подразумева преклапање насиља државних и недржавних актера у просторима где постоји конфликт, примарно подразумевајући мешавину техника, способности и ресурса. Када је реч о руском деловању, наглашава се да се хибридно ратовање састоји од активности војних снага који преузимају недржавни идентитет, док је код деловања Исламске државе, реч о заосталој комбинацији војних способности. Документ наглашава да хибридни конфликти такође могу да обухвате заједничко деловање државних и недржавних актера и они као такви могу да погодују порасту конфузије, да отежају процес доношења одлуке и координације. Национална војна стратегија САД наглашава да ће ова форма конфликата сасвим сигурно наставити да се практикује и у будућности.[32]

Иако Доктрина оружаних снага САД, која је усвојена у марту 2013. године, не разматра појам Хибридног рата, несумњиво наведени документ значајну пажњу посвећује неким садржајима хибридног ратовања у делу у коме се разматра Нерегуларни рат. Наглашавајући да Нерегуларни рат, пре свега подразумева сукоб државних и недржавних актера који се одвија изван Вестфалског контекста. Међутим, Нерегуларни рат подразумева широк спектар војних и других инструмената, као што су, дипломатски, информативни и економски садржаји, који сви скупа треба да еродирају моћ противника.

Говорећи о тзв. западном виђењу хибридних ратова, не може се заобићи њихов главни протагониста – НАТО. Судећи према медијским извештајима, НАТО се свим силама труди да „хитно" делује, а на томе је посебно инсистирао највиши амерички цивилни званичник алијансе, тадашњи[33] заменик генералног секретара Вершбоу (Alexander Vershbow). Он је приликом посете Летонији 2015. године, изјавио да „љута, ревизионистичка Русија" настоји да поврати утицај у Европи, између осталог поново силом цртајући границе како би остварила своје циљеве, те да је под Путином Русија развила „нови облик хибридног ратовања, комбинујући војно застрашивање, прикривене интервенције, тајно достављање оружја и оружаних система, економско уцењивање, дипломатску дволичност и медијске манипулације с отвореним дезинформисањем".[34] По његовим речима одговор НАТО-а и Европске уније на сличне претње треба да обухвата и „тврде" и „меке" инструменте борбе који се међусобно допуњују.

[31] Истина, у најновијој Стратегији из децембра 2017. године, „међудржавно стратешко супарништво, а не тероризам и остале асиметричне претње, виђене су као основна брига у сфери националне безбедности САД. Кина је окарактерисана као „стратешки конкурент који користи предаторску економску тактику за претње суседима и бави се милитаризацијом у Јужнокинеском мору", док је „Русија нарушила границе суседних држава и користи право вета у одлукама својих суседа у области економије, дипломатије и безбедности". Према: „Нова америчка војна стратегија – замењен редослед главних непријатеља", Sputnik Србија, 19. јануар 2018.

[32] Исто.

[33] Дужност заменика генералног секретара НАТО-а Вершбоу је обављао у периоду 2012-2016. На тој дужности га је октобра 2016. године заменила Роуз Готемелер, до тада подсекретар за контролу наоружања и међународну безбедност САД.

[34] ESDP and NATO: better cooperation in view of the new security challenges**,** Speech by NATO Deputy Secretary General Ambassador Alexander Vershbow at the Interparliamentary Conference on CFSP/CSDP, Riga, Latvia, 5 March 2015. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_117919.htm

РУСКИ УГАО

Стратегија националне безбедности Русије не разматра појам хибридног рата, међутим у дефинисању инструмената за заштиту националне безбедности набраја се широк спектар невојних активности и невојних актера који могу да имају значајну позицију на унапређењу ефеката деловања аутентичних војних капацитета. Тако се снаге и средства за обезбеђивање националне безбедности концентришу у сферама унутрашње политике, економије, у социјалној сфери, науци и образовању, у међународној, духовној, информационој, војној, одбрамбено-индустријској и еколошкој сфери, као и у области друштвене безбедности. Генералштаб оружаних снага Руске Федерације окарактерисао је хибридне ратове као главни вид међународних конфликата и оптужио САД за вођење таквог рата против Русије. „Руска реч" сазнаје у ком значењу се користи израз „хибридни ратови" и у којој мери Русија може да им се супротстави.[35]

Један од кључних инструмената за борбу против хибридних ратова у Русији је *Национални центар за управљање одбраном*, основан 2014. године. То је у квалитативном смислу фактички нови инструмент за мониторинг, свестрану анализу и оперативно деловање у евентуалној опасности по националну безбедност. У случају ратне опасности руководство земље, укључујући различите институције власти, може да координира свој рад заједно са војним врхом и другим оружаним службама у згради Националног центра за управљање одбраном. Раније такав ниво координације није био могућ.

Софтвер који поседује Центар омогућава да се моделира развој сваке кризне ситуације, као и варијанте њеног решавања, да се све те околности разматрају са становишта безбедности и да се одреди представљају ли оне опасност по Русију.

На округлом столу под називом „Хибридни ратови 21. века" одржаном у јануару 2015. године на Војном универзитету, где су учествовали представници војске, полиције и других ресора, Александар Бартош[36], је објаснио појам хибридне опасности рекавши да овај израз обухвата широк дијапазон непријатељски настројених околности и намера, као што су сајбер-ратовање, сценарији асиметричних конфликата ниског интензитета, глобални тероризам, пиратство, илегална имиграција, корупција, етнички и верски конфликти, демографски изазови, транснационални организовани криминал, проблеми глобализације и ширење оружја за масовно уништење.

Нова врста претњи одавно забрињава руске војне кругове. Процењује се да се новим облицима ратовања у Русији посвећује далеко већа пажња откако је Сергеј Шојгу постао министар одбране. Између осталог, припремљен је и програм комплексног супротстављања спољним претњама. Средином октобра 2014. године информативна служба Министарства одбране обнародовала је мишљење Сергеја Шојгуа о спољним претњама и могућем конфликту са НАТО пактом: „Данас у свету не постоји ниједно жариште напетости у коме нису присутни амерички војници. Штавише, у тим регионима наступа прави крвави хаос када Американци заврше своју мисију промовисања демократије. Примери су познати: Ирак, Либија, Авганистан, а сада и Сирија. Чак ни трагични догађаји у

[35] Денис Кунгуров, „Русија се спрема за хибридни рат са Западом", Russia Beyond Србија, May 4, 2015.
[36] Директор Информационог центра за питања међународне безбедности при Московском државном лингвистичком универзитету.

Украјини нису прошли без отвореног инструисања од стране представника оперативне групе централне команде армије САД".

Руски аналитичари наглашавају да се приликом вођења хибридног рата најпре користи такозвани медијски напад који може трајати 5-10 година. У тој фази се у земљи која је нападнута формира политичка опозиција коју чини омладина оријентисана на западне вредности. Затим се врши спољни притисак помоћу економских инструмената. Тако се припрема терен за „обојену" револуцију и смену режима. По правилу су војне методе сведене на минимум или се реализују у виду напада са дистанце без коришћења копнене војске.

Наглашава се да је развој нове стратегије вођења ратова уједно и нова прекретница у историји човечанства. Сада стратегију вођења рата припремају политичари и економисти, а не војни стручњаци. Земља која примењује хибридни рат трпи минималну штету, а после извесног времена нема више ни финансијске губитке јер све трошкове пребацује на земљу која је нападнута, а уз то чува животе својих војника, што јој омогућава да избегне социјалне протесте попут оних за време рата у Вијетнаму.

„Ако се узму у обзир три аспекта вођења хибридног рата – економски, медијски и војни – онда је Русија спремна да се супротстави само у два правца"[37], каже за „Руску реч" независни војни експерт и аналитичар, пуковник у пензији, Михаил Тимошенко. „Нас је у економском смислу тешко сломити, јер имамо велико искуство преживљавања у тешким условима, стечено у совјетском периоду, када је блокада била неупоредиво већа. У војном смислу Русија се такође прилагодила савременим условима и кадра је да решава локалне проблематичне ситуације на подручјима дуж својих граница. И даље је ефикасан нуклеарни штит и ефикасне су савремене ракете које носе бојеве главе. Слаба карика у хибридном рату је медијска логистика. Тај заостатак смо наследили из периода СССР-а. Ту долази до изражаја и језичка баријера. Цео свет говори енглески и све је мање земаља које говоре руски. У условима раста улоге друштвених мрежа Запад, тј. НАТО пакт, има очигледну предност. Међутим, с обзиром да медијски простор често зависи од економског, онда се може рећи да ће заштићеност Русије зависити од успеха у развоју наше економије"[38].

Као што се НАТО бранио током Хладног рата, Русија данас као средство одвраћања користи врло моћан нуклеарни арсенал, јер су супарничке оружане снаге бројније и имају вишеструко већи војни буџет од Москве, што раније није био случај. Бројчано инфериорније, руске су оружане снаге ипак друга војна сила на планети и развиле су високе технологије, дајући приоритет ка дугорочној оптимизацији трошкова и повећању употребљивости свог одбрамбеног система.[39]

Судећи према резултатима на овом плану које Русија у последње време има, очигледно је да се проблему приступило на нарочито озбиљан, доктринаран начин. Може се рећи да је за руске оружане снаге је кључно разумевање једног од водећих политичких и војних лидера у Москви, генерала Валерија Герасимова, по којем је нова доктрина руске војске и добила име. Разрадио ју је фебруара 2013.

[37] Денис Кунгуров, „Русија се спрема за хибридни рат са Западом", Russia Beyond Србија, May 4, 2015.
[38] Исто.
[39] N. Babić, „Hibridni rat nije ništa novo – Doktrina generala Gerasimova ga spominje", 28/11/2017 https://www.logicno.com/politika/hibridni-rat-nije-nista-novo-doktrina-generala-gerasimova-ga-spominje-2013.html, 29/05/2018.

године , након чега је објављен документ под називом „Важност науке у предвиђању“[40] а део је објавио руски недељник “Војно-индустријски курир.”[41]

Дакле, ми говоримо о хибридном рату као о нечему што се скрива и што је непознаница, а довољно је било превести документ или се боље упознати с новом доктрином руске војске која се може наћи на интернету. Доктрина Валерија Герасимова је скуп појмова који произлазе из совјетске стратегије, а обогаћена је елементима тоталног рата и новом теоријом о специфичним условима ратовања. “Важност невојних средстава у постизању политичких и стратешких циљева је повећана и често према учинку надмашује снагу оружја”[42], 2013. у свом документу пише генерал Герасимов. Приступ је близак герилском, када се користи било које средство корисно за дестабилизацију друштва непријатеља, укључујући и медије, хаковање, објаву информација, када је потребно и лажних.

Герасимовљев чланак сматра се новом стратешком тактиком Кремља – својеврсним тоталним ратом – у којој се рат и политика допуњују и преклапају и идеолошки и технолошки. Неки западни аналитичари сматрају да у том новом „ратовању“ Русија помаже обема странама у унутрашњем сукобу – не нужно оружаном – како би исцрпила одређену земљу тако да нема победника, осим, наравно, Русије која онда може одредити шта јој у даном тренутку одговара.

Иначе, Герасимова оптужују да је “главни идеолог рата у Донбасу”, због чега је украјинско тужилаштво против њега подигло оптужницу и затражило његово хапшење. Због „активног учествовања и сумњи у изазивање украјинске кризе“ на црној је листи ЕУ и Беле куће. Како пишу руски медији, аналитичари Белингцата (Bellingcat)[43] га чак сумњиче да је можда упетљан у пребацивање ракетног система БУК[44] на исток Украјине, којим је срушен малезијски Боинг 777 на лету МХ17 из Амстердама у Куала Лумпур, 17. јуна 2014. године, при чему је погинуло свих 298 путника и чланова посаде.[45]

За Герасимова се сматра да је и организатор (опште окарактерисано као успешне) руске војне операције у Сирији, која је почела у септембру 2015. године, а због тога га је Путин својим “интерним указом” именовао „Херојем Русије“[46]. Своју доктрину “направио” је као мешавину стратегије бившег СССР-а, који је такође себе сматрао острвом у непријатељском окружењу.

---

[40] “Ценность науки — в предвидении“

[41] Више у: http://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/Archives/English/MilitaryReview_20160228_art008.pdf

[42] Види: Charles K. Bartles, “Getting Gerasimov Right”, *Military Review*, January-February 2016.

[43] Види: https://www.bellingcat.com/

[44] 9К317 Бук-М2 (НАТО класификација SA-17 Grizzly) представља серију руских ракетних система средњег домета типа земља—ваздух, које производи руски концерн Алмаз-Антеј.Осмишљен ради заштите од авионских и крстарећих ракета за потребе модернизације руске ПВО, како би заменио старије верзије совјетских и руских система Бук система попут: Бук-1 (1979),Бук-М1 (1983),Бук-М1-М2 (1998). Приказан је на војној паради поводом дана победе, у Москви 9.маја.2017, као један од основних против-ваздушних снага. Може бити на гусеничној платформи али и постоје верзије и са точкастом платформом,извозна верзија је Бук-М2Е,постоје сличне верзије попут белоруске модернизоване верзије Бук-МБ.Касније је овај систем искоришћен за израду новог и напреднијег Бук-М3.

[45] Daria Prokaza, Oleh Schmidt, “Bellingcat: Russia presented false and fake information on MH17”, 18 July 2016, https://112.international/article/bellingcat-russia-presented-false-and-fake-information-on-mh17-7236.html, 03/06/2018.

[46] Према: „Ovo je otac nove Ruske udarne vojne strategije – Putin ga proglasio herojem, a zapad smrtnim neprijateljem”, Paradox Balkan, September 18, 2017.

Геросимовљева стратегија нарочито апострофира значај друштвених мрежа, преко којих се лакше шире дестабилизујуће информације. Најважнија новост је да ове технике нису један од помоћних инструмената за вођење традиционалног рата, већ су саме по себи рат. Иако не постоји сагласност о томе је ли доктрина Герасимова иновативан теоријски оквир, јер неки кажу да је то заправо иста стратегија коју Руси одувек користе, уз неколико мањих промена, нема сумње да су се руске акције показале као продорне и одиграле су пресудну улогу на многим ратиштима.

Превладавањем ограничења због ограничених финансијских средстава, Москва је успела створити вредну стратегију у јачању индиректних напада. Овај систем се углавном заснива на неспорној инкриминишућој природи одабраних циљева, која се покушава сакрити, што је немогуће јер је састави део влада и организација које се желе напасти.

Наиме, неугодне вести и хаковане информације које се појаве на интернету су у готово 100% случајева истина. Као, на пример, хакована електроничка пошта из седишта америчке Демократске странке, која је, осим што је разоткрила циничну изборну стратегију Хилари Клинтон, оштро коментарисана од стране Бернија Сандерса (Bernard Sanders). Викиликс (WikiLeaks) је у петак 22. јула 2016. објавио 19.252 e-mail-а и 8034 прилога из врха Демократског националног комитета (DNC) у новој *Hillary Leaks* серији која показује да су демократски званичници фаворизовали Хилари Клинтон током надметања са Бернијем Сандерсом за демократску номинацију.[47] Примера има много, а све што је објављено, што директно путем руских медија, што индиректно путем Викиликса и других "узбуњивача", они који су били мета напада нису могли демантовати. Друштво које се боји ће показати какво је заправо, и које има „пуне ормаре костура" је пожељна и лака мета за свакога ко има способност да те тајне пронађе и открије јавности.

Да ли је, аналогно примеру из САД, и Русија транспарентна и као таква згодна мета? То је питање на које је тешко дати јасан одговор, јер је према информацијама од пре неколико година, које Кремљ и обавештајне службе нису ни потврдили, нити оповргнули, високи руски званичници, од председника и министара, до генерала, обавештајаца и гувернера, за важне преписке и међусобну комуникацију не смеју користити мобилне телефоне и интернет, већ су у употребу вратили старе совјетске писаће машине. Важне поруке пишу лично, запечаћене их преносе курири од поверења, а након што буду прочитане се спаљују.[48] Овај "примитивни" систем комуникације, уз безброј мана које се најчешће очитују у спорости тока информација, је немогуће пресрести и немогуће је да у јавност изађе, на пример, електронска пошта.

Имајући у виду да је суштина "хибридног рата" оличена у систематском обавештајном и контраобавештајном раду уз примену нових технологија, јасно је да га руска страна превасходно види као корективни фактор, неопходан за смањење разлике у несразмери војног буџета НАТО и Руске Федерације. Ако су две хиљаде страница „доктрине" генерала Валерија Герасимова успеле добити жељени резултат и другу војну силу на свету ставиле у исти ранг с првом, то

[47] Prema: Hillary Leaks i „Putinov agent", Nedeljnik „Vreme" od 25. jula 2015., dostupno na: https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1415409

[48] N. Babić, „Hibridni rat nije ništa novo – Doktrina generala Gerasimova ga spominje", 28/11/2017 https://www.logicno.com/politika/hibridni-rat-nije-nista-novo-doktrina-generala-gerasimova-ga-spominje-2013.html, 29/05/2018.

значи да је Валериј Васиљевич Герасимов својој земљи за одбрамбену потрошњу "уштедео" стотине милијарди долара.

Како год, чињеница је да се у брзом XXI веку ратови не објављују. Такође, кад отпочну, не иду по устаљеним шаблонама какве познајемо из историје. Удео невојних метода за постизање политичких и стратешких циљева расте, па их неки сматрају ефикаснијим и истичу како надилазе значај оружане силе и ратних деловања. Све је више на снази „широка примена политичких, економских, информационих, хуманитарних и других невојних средстава, уз помоћ протесног потенцијала у становништву неке земље"[49]. То је одмах детектовано као нова доктрина руске војске која је и добила име по свом творцу Герасимову, а он сам је прозван "оцем хибридног рата", иако су о томе и пре њега писали многи амерички војни стратези.

Укратко, није циљ некога освојити само оружјем, него проузроковати слом његовог друштва, односно друштвених и социјалних вредности. "Нове технолошке могућности у многим су случајевима по ефикасности надишли снагу оружја", пише Герасимов. Нова времена захтевају и нове стратегије у постхладноратовском периоду када је Русија прилично стешњена у своје границе, остала је без значајнијих савезника у Европи а НАТО, односно Запад упао је и у њезин атар – бивши СССР.

Наиме, након распада некадашње комунистичке империје наводно је договорен џентлменски споразум Клинтон – Кол – Јељцин да се Вашингтон и Брисел неће мешати у руску интересну сферу – бивши СССР (додуше, било им је јасно да три балтичке државе неће моћи бити део тог руског Комонвелта па су их у знак "добре воље" препустили Западу). У Москви тај неформални договор стално спомињу и Путин сматра да је Запад непоштено поступио и прекршио га па он сада жели да успостави, па и натера Запад на "уважавање Русије" (то је стална мантра из Москве – "желимо да нас уважавају и да нас прихвате као равноправне") и ранијих договора.[50]

Русија је данас значајно јача, и економски и политички, него у време Бориса Јељцина па Путин мисли да има снагу поставити се *al pari* Западу и вратити некадашњу позицију. Герасимовљева доктрина се у том „политичком делу заснива и на постулату министра спољних послова РФ Сергеја Лаврова, да је Русија алтернатива САД-у"[51]. Русија се очито припремила за нове изазове у начину модерног ратовања или, боље рећи, политичке борбе и премоћи у околностима прве половине XXI века.

ИНТЕРНЕТ ТРОЛОВАЊЕ КАО НОВУМ У ХИБРИДНОЈ КОМПОНЕНТИ РАТОВА

Протагонисти тезе да је хибридни рат термин новијег датума, ту тезу поткрепљују истичући техничко-технолошки аспект проблема као кључно опредељујући у овом контексту. У најопштијем смислу под појмом интернет троловање подразумева се „свако отварање налога и учествовање у онлајн дискусији, и то деструктивно, с циљем да се изазове реакција учесника интернет

[49] Види: https://www.bellingcat.com/
[50] Према: „Ovo je otac nove Ruske udarne vojne strategije – Putin ga proglasio herojem, a zapad smrtnim neprijateljem", Paradox Balkan, September 18, 2017.
[51] Исто.

заједнице или да се на друге начине поремети нормална дискусија“[52]. Суштина троловања је, дакле, намерно злоупотребљавање слабости људске природе како би се изазвала психичка реакција учесника или онлајн заједнице. Интернет тролове је тешко препознати, чак би се алегоријски могло рећи да они подсећају на малигне честице у ткивима, које на први поглед изгледају као и здрави делови ткива, а када их лоцирамо као малигнитете обично буде касно.

Прво на шта би смо требали обратити пажњу када је реч о идентификовању интернет трола[53], јесу коментари којима се учесници онлајн заједнице очито одвраћају од теме око које су окупљени, те поруке којима се провоцира изазивање емотивних одговора и/или прекида нормалан ток дискусије. У највећем броју случајева, користећи образац да се жртва иницијално мора придобити да би се њоме касније могло манипулисати, мету (учесника) који може бити средство за напад или предмет напада, интернет тролови у прво време подржавају, придобијајући тако поверење, али постепено настоје да наметну своје ставове. Троловање може да резултира стварањем раздора у постојећој заједници, дискредитовањем особа са другачијим мишљењем или усмеравањем дискусије. Када је реч о интернет троловању које укључује извођење интернет троловања од стране особа које „усмеравају обавештајно-безбедносни сегменти држава, у оквиру офанзивног наступа у другим државама, њима се генеришу претње, ризици и изазови за основне вредности држава у чијем сајберпростору се врши троловање“[54].

Наиме, у складу са својим вокацијским наративом који се огледа у испуњавању тзв. сазнајне димензије свог мандата, обавештајне службе прикупљају велики број података, како из јавних извора, тако и од особа које имају (или би могле имати) приступ релевантним информацијама. Прикупљање, анализа и чување података о појединцима сматра се легитимним само уколико су релевантни и неопходни за спровођење легалног мандата обавештајних служби. Општи стандард у том смислу јесте да се ограничава могућност прикупљања неких врста података: прво, о активностима и особама које не представљају претњу за националну безбедност; друго, о законитим политичким и друштвеним активностима и треће, ради остваривања конкретних групних или индивидуалних интереса.[55]

Интернет мрежу, генерално, одликују општи и слободан приступ. Троловањем се могу прикупити корисни подаци који указују на карактер личности, размишљања и активности одређеног лица, али и реализовати сложеније интервенције широког спектра у политици, култури и у свакодневном животу. Ове могућности представљају фактор ризика за националну безбедност будући да се остварују применом наменских алата који функционишу у оквиру архитектуре интернета. Примена системских алата на отвореној мрежи, који омогућавају неовлашћен приступ мрежама корисника и држава, представља

[52] Dragan Đurđević, Miroslav Stevanović, “Internet trolovanje kao metod ofanzivnog obaveštajnog delovanja u kiberprostoru“, NPB – Žurnal za kriminalistiku i pravo, Beograd, 2017, (13-32), str. 14.
[53] Пример се односи на појединца као жртву.
[54] Исто.
[55] Према A. Wills, Razumevanje nadzora obaveštajnih službi, Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Geneva, 2010, p. 11–21. у: Dragan Đurđević, Miroslav Stevanović, “Internet trolovanje kao metod ofanzivnog obaveštajnog delovanja u kiberprostoru“, NPB – Žurnal za kriminalistiku i pravo, Beograd, 2017, (13-32), str. 14.

парадокс либералне демократије у информационом добу.[56] Из тога, такође, произилази да је троловање могуће применити и за вршење саботаже против различитих инфраструктурних система држава.[57]

Концепт интернет троловања за обавештајне потребе препознаје се теоријски почетком последње деценије XX века. Појава ових активности је везана за почетке убрзаног развоја и примене нових информационих технологија, између осталог у области електронског прикупљања података, ометања и обмане, као и информационих и комуникационих система за командовање, контролу, комуникације и обавештајни рад, као чиниоца који мења доктрину сукоба. Информациона револуција, наиме, урушава традиционални концепт хијерархије институција друштва и преобликује опсег око кога се успостављају институције, при чему посебно погодује развоју организационих мрежа. То је за систем одбране и, уопште узевши,безбедности, наметнуло потребу прилагођавања новим проблемима у сукобима ниског интензитета, а посебно неоружаним[58].

Стога се ови системи суочавају са ситуацијом у којој мреже могу поразити институције, те да им није довољно инсталирање нових технологија само ради унапређења делотворности конкретних операција, већ да им је за супротстављање мрежама неопходно стварање сопствених мрежа, што захтева претходну промену парадигме, а пре свега поимања шта чини „напад“ и „одбрану“, као и да победа не подразумева нужно уништење противникове оружане силе.[59] С аспекта дејстава у сајбер простору, ово даље за последицу има приморавање противника на потчињавање јер му треба више прикупљених информација - тј. више обавештајне аналитике. Ова концептуална промена је, до половине деведесетих година прошлог века, практично заживела у оквиру америчке војске, која је развила „информационо ратовање“, односно јединице и систем уговарача задужене за: „коришћење рачунарских мрежа за прикупљање јавних информација, ширење пропаганде, политичку дестабилизацију власти других држава и подметање вируса у информационе системе, што је методолошки подразумевало упаде и коришћење информационих и комуникационих медијума за те потребе“[60]. До краја деценије, концепт обавештајног интернет троловања проширен је, осим технолошког развоја, и услед суочавања с проблемом „рупа“ у систему и потенцијалних обарања сервера, применом офшор начина усмеравања великог броја анонимних порука на вишеструке адресе електронске поште.[61]

---

[56] Evgeny Morozov, To Save Everything, Click Here: The Folly of Technological Solutionism, Public Affairs, New York, 2013, p. 130.

[57] Malcolm Coxall, Civil Disobedience: A Practical Guide, Cornelio Books (Standard Copyright License), First Edition, 2015, p. 531

[58] Неоружани сукоби генерално укључују све шири круг неформалних учесника и зато не погодују искључиво институционалном вођењу.

[59] John Arquilla; David Ronfeldt, Cyberwar is Coming!, Comparative Strategy, 12:2/1993, pp. 21–23, in: Reprinted as Chapter Two in John Arquilla and David Ronfeldt, eds., *In Athena's Camp: Preparing for Conflict in the Information Age*, RAND/MR-880-OSD/RC (1997).

[60] David Corn, Pentagon Trolls the Net, The Nation, 262/1996, p. 21 у: Dragan Đurđević, Miroslav Stevanović, "Internet trolovanje kao metod ofanzivnog obaveštajnog delovanja u kiberprostoru", NPB – Žurnal za kriminalistiku i pravo, Beograd, 2017, (13-32).

[61] Stefan Wray, On Electronic Civil Disobedience, 1998 Socialist Scholars Conference Panel on Electronic Civil Disobedience, New York, 20-22 March 1998, dostupno na: http://goo.gl/ puEui1 (11. 2. 2016).

На директну везу интернет троловања са хибридним концептом модерних ратова указује StratCom[62], који је објавио прелиминарне резултате студије "Интернет троловање као хибридно средство ратовања: случај Летоније". Истраживање, које је наручио овај центар, спровео је Летонски институт за међународне послове, у сарадњи са Универзитетом Страндис у Риги. Студија се фокусира на идентификацију организованог троловања у интернет медијима и мерење њеног утицаја на јавни дискурс, користећи Летонију као студију случаја.[63] Анализом троловања као манипулативног средства у контексту хибридног ратовања, студија је открила неколико нових углова, доприносећи дискусији о рањивости узрокованој употребом Интернета и медија на друштвеним мрежама, и то у следећим областима: интернет троловање у контексту хибридног ратовања, манипулативне методе троловања за утицај на јавно мњење, идентификација најугроженијих група, идентификација интернет тролова, те могуће стратегије одбране за ублажавање ове активности.

У истраживању је коришћен мултидисциплинарни приступ који је укључио комуникологију, социјалну антропологију, политичке науке и информационе технологије. Урађена је експертска анализа да би се разумела појава троловања и његов утицај на перцепцију јавности, док је „интернет трол посматран као неко ко ствара или помаже да се створи раздор на Интернету, покретањем расправе или узнемиравањем људи, постављањем запаљујућих, небитних, или *off-topic* порука у онлајн заједници… случајно или са свесном намером увођења читаоца у емотивну реакцију или да на други начин омета нормалну дискусију у вези са темом"[64].

Истраживачи су анализирали коментаре на најпопуларнијим летонским веб порталима (Делфи , ТВнет и Аполо) како на летонском тако и на руском језику, а резултате су тестирали на фокус групама. Имајући у виду да се потпуни резултати овог истраживања још нису обелодањени широј јавности, очекује се да ће ова нова сазнања пружити прилику да се процени потенцијална опасност од троловања, и да ће се доћи до препоруке о томе како да се ублаже ефекти када се троловање користи као алат у хибридном рату.

ЗАКЉУЧАК

Ако рат посматрамо на начин како је на њега гледао Клаузевиц, а то је „настојање једне државе да се наметне свом противнику средствима која нису политичка", према логици а и према историји непријатељстава, одувек се наметало, и намеће се, и коришћење других мера како би употреба силе била што ефикаснија.

У том смислу хибридно ратовање није нови феномен. Комбинација употребе конвенционалне војне силе са тактиком дезинформације, актима терора, дестабилизације, различитим начинима исцрпљивања непријатељског становништва, методи су вековима примењивани. Оно што је ново свакако су доступна техничка средства и нове техничке могућности. Термини попут сајбер–

[62] NATO Strategic Communications Centre of Excellence, https://www.stratcomcoe.org/ 28/05/2018.
[63] Internet trolling as a hybrid warfare tool: the case of Latvia". Published on Jul 30, 2015 https://issuu.com/natostratcomcoe/docs/executive_summary_16.07.2015
[64] Centar za nove medije, „Internet troll kao oružje za hibridno ratovanje" Aug, 03, 2015. http://www.blogopen.rs/internet-troll-kao-oruzje-za-hibridno-ratovanje/

ратовања, интернет троловања, софистициране пропагандне технике, те читав спектар нерегуларних тактика ратовања које стоје на располагању великом броју недржавних актера захваљујући рапидном развоју технологије, суштина су онога што би се могло назвати хибридним ратовањем данашњице. Овде спадају и конспиративне акције, економске уцене, дипломатске двоструке игре, медијске манипулације и слично.

Хибридни ратови данашњице врше се углавном уз комбиновање државних и недржавних актера. Притом, не сме се занемарити питање моралности и компатибилности ове врсте активности са међународним правом, поготово ако смо већ опредељени за оно што се, бар декларативно, данас назива „правичним и стабилним светским поретком". Тема моралности, као иначе једна од најекспонираних тема у људској историји, а у контексту погледа на хибридне ратове данашњице, је и кључна тачка спорења између тзв. западног виђења (прецизније виђења САД), и оног које експонира Руска Федерација. Наиме, свака од ових страна истиче како управо „она друга" крши све законске и етичке стандарде посежући за овим видом деловања.

Исто тако, без обзира што хибридно ратовање није нити нови, нити пак у пуној мери заокружен концепт вођења савремених оружаних сукоба, његова актуелност и начини манифестовања, сасвим сигурно ће утицати на интензивирање процеса (ре)дефинисања постојећих и изградње нових способности приликом вођења неких будућих ратова који ће засигурно имати карактеристике хибридности, као и на развијање способности за успешно супротстављање таквој врсти безбедносне претње.

ЛИТЕРАТУРА

1. Arquilla John; David Ronfeldt, „Cyberwar is Coming!, Comparative Strategy", 12:2/1993, pp. 21–23, in: Reprinted as Chapter Two in John Arquilla and David Ronfeldt, eds., *In Athena's Camp: Preparing for Conflict in the Information Age*, RAND/MR-880-OSD/RC (1997).
2. Babić N., „Hibridni rat nije ništa novo – Doktrina generala Gerasimova ga spominje", 28/11/2017 https://www.logicno.com/politika/hibridni-rat-nije-nista-novo-doktrina-generala-gerasimova-ga-spominje-2013.html, 29/05/2018
3. Bartles, Charles K., "Getting Gerasimov Right", Military Review, January-February 2016.
4. Centar za nove medije, „Internet troll kao oružje za hibridno ratovanje" Aug, 03, 2015.
5. Corn David, „Pentagon Trolls the Net", The Nation, 262/1996.
6. Coxall Malcolm, Civil Disobedience: A Practical Guide, Cornelio Books (Standard Copyright License), First Edition, 2015.
7. Cullen Patrick J., Reichborn-Kjennerud, Erik, „Understanding Hybrid Warfare - A Multinational Capability Development Campaign project", Front cover images are © Crown copyright/MOD 2017 and © Shutterstock.
8. Đurđević Dragan, Stevanović, Miroslav, "Internet trolovanje kao metod ofanzivnog obaveštajnog delovanja u kiberprostoru", NPB – Žurnal za kriminalistiku i pravo, Beograd, 2017, (13-32).
9. „ESDP and NATO: better cooperation in view of the new security challenges", Speech by NATO Deputy Secretary General Ambassador Alexander Vershbow at

the Interparliamentary Conference on CFSP/CSDP, Riga, Latvia, 5 March 2015. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_117919.htm
10. Група аутора, Војни лексикон, ВИЗ, Београд, 1981.
11. Hibridni ratovi će opstati, „Danas“, 4. april 2013, dostupno na https://www.danas.rs/drustvo/hibridni-ratovi-ce-opstati/ 26/02/2017.
12. Hillary Leaks i „Putinov agent“, Nedeljnik „Vreme“ od 25. jula 2015., dostupno na: https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1415409
13. http://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/Archives/English/MilitaryReview_20160228_art008.pdf
14. http://www.blogopen.rs/internet-troll-kao-oruzje-za-hibridno-ratovanje/ 25/05/2018.
15. Internet trolling as a hybrid warfare tool: the case of Latvia". Published on Jul 30, 2015 https://issuu.com/natostratcomcoe/docs/executive_summary_16.07.2015.
16. Kreveld, Martin van, Transformacija rata, Službeni glasnik i Fakultet Bezbednosti, Beograd, 2010.
17. Кунгуров, Денис, „Русија се спрема за хибридни рат са Западом“, Russia Beyond Србија, May 4, 2015.
18. Lind, William S. , Gregory A. Thiele, 4th Generation Warfare Handbook, Kindle Edition, Castalia House, 2016.
19. Mandić , Ivica, „Definiranje rata za 21. stoljeće“, Polemos 19 (2016.) 1: 77-87.
20. Metz, Steven and Cuccia, Pilip, "2010 SSI Annual Strategy Conference Report: Defining War for the 21st Century", Strategic Studies Istitute (SSI) Annual Strategy Conference Report, 2011.
21. Metz, Steven, "Rethinking Insurgency". Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 122 Forbes Ave, Carlisle, PA 17013-5244, 2007.
22. Morozov Evgeny, To Save Everything, Click Here: The Folly of Technological Solutionism, Public Affairs, New York, 2013.
23. Миленковић, Милош., Суботић, Милован, „Насилни недржавни актери и позиција Србије“, Српска политичка мисао бр. 3/2017, Институт за политичке студије; Београд, (55-70).
24. Naj, Džozef S., Budućnost moći, Arhipelag Beograd, 2012.
25. NATO Strategic Communications Centre of Excellence, https://www.stratcomcoe.org/ 28/05/2018.
26. Newson, Robert A. „Counter-Unconventional Warfare Is the Way of the Future. How Can We Get There?“ In Janine Davidson Blogspot: Defense in Depth. October 23 2014. http:// blogs.cfr.org/davidson/2014/10/23/counter-unconventional-warfare-is-the-way-of-thefuture-how-can-we-get-there/
27. „Нова америчка војна стратегија – замењен редослед главних непријатеља“, Sputnik Србија, 19. јануар 2018.
28. Obrenović Mladen, „Preuzima li Rusija primat u hibridnom ratovanju“, Aljazzera Balkans, 10. decembar 2016, http://balkans.aljazeera.net/vijesti/preuzima-li-rusija-primat-u-hibridnom-ratovanju, 30/05/2018.
29. Paradox Balkan, „Ovo je otac nove Ruske udarne vojne strategije – Putin ga proglasio herojem, a zapad smrtnim neprijateljem", September 18, 2017.
30. Prokaza, Daria, Schmidt, Oleh , "Bellingcat: Russia presented false and fake information on MH17", 18 July 2016, https://112.international/article/bellingcat-russia-presented-false-and-fake-information-on-mh17-7236.html, 03/06/2018.

31. Resperger István , Somkuti Bálint: “Hybrid warfare or the ever changing face of war”, in: Defence Rewiew: The Central Journal of the Hungarian Defence Forces, 1: pp. 71- 77. (2016)
32. Smith, Rupert, “The Utility of Force: The Art of War in the Modern World”, New York: Alfred Knopf. 2007.
33. Суботић, Милован, Екстремизам под окриљем религије, Медија центар „Одбрана“ и Институт за стратегијска истраживања, Београд 2015.
34. Turčalo Sead u: Mladen Obrenović, „Preuzima li Rusija primat u hibridnom ratovanju“, Aljazzera Balkans, 10. decembar 2016, http://balkans.aljazeera.net/vijesti/preuzima-li-rusija-primat-u-hibridnom-ratovanju, 30/05/2018.
35. Wills A., „Razumevanje nadzora obaveštajnih službi“, Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Geneva, 2010.
36. Wray Stefan, „On Electronic Civil Disobedience“, Socialist Scholars Conference Panel on Electronic Civil Disobedience, New York, 20-22 March 1998, dostupno na: http://goo.gl/ puEui1 26/05/2018.

HYBRID WAR - NEW OR REPEATED HISTORY BY NEW ASSETS

Milovan Subotić
Strategic Research Institute, University of Defence

Abstract: Since the end of the Cold War, polemics in scientific-research circles have continued to be about whether and to what extent the nature of the war has changed. As a kind of novel, concepts such as "new wars", "hybrid wars" appear in textbooks and lexicons dealing with security topics. In this way, these terms by its initiality point direct to an obvious and unequivocal difference between the wars sometimes and now, and those that will take place in the future. It is also noteworthy that in relation to this topic they crystallized even the so - two schools of thought. The first, radical-modernist who thinks that the notion of "war" is outdated, and that the academic, and especially the security apparatus must necessarily incorporate this new circumstance in its documents and adapt it to a contemporary (different) war. The other could be called traditionalism, and it promotes the thesis that the character of the war has changed while its nature has remained the same. Is the phenomenon so called hybrid wars novum, or is not? What is the viewing angle of those who most often use hybridity as a way of labeling in mutuall rhetoric of the great powers of the present day, United States (in the wider context of the West) and the Russian Federation? These are some of the questions that this paper argues trying to answer.

Key words: Hybrid War, Special War, Security, West, Russia, NATO.

ХИБРИДНИ РАТОВИ У САВРЕМЕНОМ БЕЗБЕДНОСНОМ ОКРУЖЕЊУ

Милица Ћурчић*
докторанд Факултета безбедности
Универзитет у Београду

***Апстракт*:** Савремено безбедносно окружење обухвата констелацију различитих облика угрожавања који су осликани у старим, новим и/или трансформисаним претњама, као и различитим појавним облицима ратова чији носиоци могу бити државни и недржавни актери. Као појам који је преузео примат у расправама стручњака војних наука и студија безбедности, наметнуо се појам хибридни рат. Овај појам треба да пружи теоријско и практично утемељење за разумевање синхронизованог деловања различитих садржаја усмерених према одређеној рањивости путем изазивања нелинеарног следа догађаја. У академској јавности присутна су спорења да ли је реч о новом појавном облику рата, рату који је у неким аспектима трансформисан или је реч о старој појави обогаћеној новим термином. Тиме је створена реална потреба за истраживањем овог безбедносног феномена кроз анализу појмовног одређења и позиционирања ове појаве међу сродним појавама, као и утврђивање обима и карактеристика хибридног рата. Посебан акценат у раду стављен је на утврђивање садржаја хибридног рата.

Кључне речи: хибридни рат, безбедност, безбедносно окружење.

УВОД

Крај Хладног рата и настанак униполарног света утицао је на промену схватања појма безбедности и преиспитивање адекватности постојећих теоријских оквира за објашњавање безбедносних појава, што је довело до освешћивања потребе за проширеним схватањем концепта безбедности унутар самих држава, које више не би подразумевало само милитаристички приступ безбедности. У овом периоду долази до трансформације схватања безбедности, па се предмет истраживања проширује у хоризонталном смислу са војних и економских питања на недржавне и невојне секторе, док у вертикалном смислу у фокусу безбедносних парадигми нису више само државе, већ и остали нивои и актери. Успостављање новог концепта појма безбедности, за постхладноратовски контекст значило је и промену перцепције међународног безбедносног окружења, како по питању облика угрожавања, тако и по питању носилаца угрожавања. Безбедносним агендама почињу да преовладавају питања попут секуритизације миграција, перцепције тероризма и радикализма као најзначајнијих безбедносних претњи, супростављање еколошким и сајбер

* milicacurcic89@hotmail.com

претњама, борба против организованог криминала и др. Такође, успостављају се и нови типови ратова који треба да пруже објашњење за ратове који не могу да се дефинишу као конвенционални, традиционални и класични ратови. Поред тога, и по питању актера долази до проширења схватања, па се као најзначајнији носиоци угрожавања, наводе се недржавни актери.

Са циљем проналажења новог аналитичког оквира за разумевање савремених претњи и новог безбедносног окружења, успостављају се и нови безбедносни концепти. Наиме, на прелазу из XX у XXI век, доминантна питања била су осликана у постојању недржавних актера који користе различита доступна средства како би се супроставили моћнијем државном актеру, најчешће САД-у као јединој сили у униполарном свету. У том тренутку долази до дефинисања нових типова претњи и ратова, међу којима су Нетрадиционални, иррегуларни, асиметрични и др. Како је безбедносно окружење динамична категорија, убрзо се показало да чак и претходно успостављени концепти имају потешкоћа да остану релевантни, услед појаве нових фактора које дати концепти нису препознали.

Данас концепт безбедности треба да пружи теоријско објашњење савремене безбедносне архитектуре у којој егзистира једна суперсила САД, друге мање, али растуће силе попут Русије и Кине, други регионални актери и савези, затим недржавни актери који такође располажу софистицираним технологијама, као и старе, нове/трансформисане претње и ратови. У таквим околностима развија се концепт „хибридног рата" који тежи да пружи адекватно теоријско утемељење за разумевање савременог безбедносног окружења.

Термин „хибридни рат", иако раније осмишљен, у ширу употребу улази 2006. године, када је искоришћен како би описао стратегију коју је Хезболах користио у рату у Либану. Повећање броја актера који на иновативан начин комбинују различите моделе рата и капацитете ради остваривања жељених стратегијских циљева, створило је плодно тле за увођење овог концепта који треба да ослика и појасни карактеристике модерног рата. На тај начин, „хибридни рат" постаје доминантан дискурс у расправама о модерном рату и као такав бива прихваћен и промовисан од стране политичара, војних експерата и теоретичара као основни концепт модерних војних стратегија.

Ни појам „хибридни рат", као и други типови рата успостављени настанком униполарног света, није остао поштеђен спорења, где се у срж расправа поставља питање да ли је реч о новом појавном облику или је смо стара појава обогаћена новим термином. Одговор на ово питање треба тражити у анализи појмовног одређења и утврђивању обима и садржаја појма „хибридни рат". Овај задатак је знатно отежан услед чињенице да не постоји концензус у научним круговима како по питању саме дефиниције хибридног рата, тако и његових карактеристика, чиме је отежано позиционирање ове појаве међу сродним појавама.

Условно речено, можемо да разликујемо две фазе развоја концепта хибридни рат. Прва фаза која је трајала од успостављања концепта хибридни рат крајем XX века па све до Украјинске кризе. Друга фаза развоја концепта хибридни рат започиње настанком Украјинске кризе и анексијом Крима од стране Русије 2014. године и траје све до данас. Неки аутори ове две фазе развоја називају недржавоцентрични и државоцентрични приступ изучавању појам хибридни рат, према одређењу актера који примењују овај тип рата.

РАТОВИ У САВРЕМЕНОМ БЕЗБЕДНОСНОМ ОКРУЖЕЊУ

Идеја да актери у конфликту комбинују конвенционалне и неконвенционалне методе и капацитете са циљем искоришћавања рањивости непријатеља и остваривања својих стратешких циљева, није нова. Напротив, такве примере можемо пронаћи у различитим ратовима током људске историје. Тиме се намеће питање које су то околности које карактеришу безбедносну архитектуру савременог доба, а да су нове и аутентичне? Да ли је савремена координација и организација коришћених метода и средстава, посредством нових идеја и технологија довољан разлог за промену парадигми у категоризацији опасности и војном размишљању генерално?

Постхладноратовско безбедносно окружење карактерисала је појава нових актера недржавног карактера, нових и трансформисаних претњи и ратова, али са значајном и израженом улогом фактора глобализације и софистицираних технологија. Самим тим, појавиле су се и бројне идеје како што боље концептуализовати наизглед растућу сложеност актера, кодификовати нове безбедносне претње у окружењу које није било у складу са традиционалним категоризацијама.

Сједињене Америчке Државе као једина суперсила у том тренутку стављена је пред тест како да се супростави непријатељима у виду недржавних актера који употребљавају нове технологије уз коришћење и комбиновање различитих војних и невојних стратегија и компоненти. Дакле, изазов са којим су се сусреле САД и њене савезнице у новом оперативном окружењу огледа се у појави нелинеарних претњи и оружаних сукоба који су у значајном степену негирали многе предности њихових доктрина, ватрене моћи и напредних технологија. Савремено безбедносно окружење постало је неизвесно, сложено, променљиво и вишеслојно, чиме је додатни изазов стављен пред државе које треба да изнађу начине да предупреде и спрече конфликт, односно победе у рату или остваре успех и великом броју непредвиђених ситуација у којима ће се наћи. Правилно уочавање и дефинисање безбедносног проблема представља срж за проналажење решења, али ситуација се додатно усложњава када постојећа схватања безбедности не могу да идентификују, опишу и објасне појаву нових претњи.

Услед реалне потребе да се теоријски појасне различити типови рата у савременом безбедносном окружењу, као и њихове основне карактеристике, бројни аутори тежили су да дефинишу нове типове ратова, односно ратове који не могу да се подведу под традиционалне ратове из доба модерне. Међу њима истичу се појмови неконвенционални рат, ирегуларни рат, „ратови четврте генерације“, „сложени рат” и асиметрични рат. Притом, као последица често некритички успостављених дефиниција, проширио се терминолошки јаз, па не постоји концензус међу теоретичарима шта тачно подразумева сваки од претходно наведених појмова, што често води ка даљим терминолошким нејасноћама. Одсуство универзално прихваћених дефиниција, или бар сагласност о доминантним карактеристикама преовлађујућа је одредница ових дебати. У раду су представљени примери дефиниција оваквих појмова.

У Речнику војних и придружених термина из фебруара 2018. године наведене су једне од бројних дефиниција неконвенционалног рата и ирегуларног рата. Неконвенционални рат представља „активности које се спроводе од стране покрета отпора или побуњеника како би извршили притисак, поремећај или

срушили власт путем или са илегалном, помоћном или герилском силом у спорном подручју“[1]. Дакле, из овако широко постављене дефиниције видимо да неконвенционални рат јесте противтежа конвенционалном рату (који у овом речнику није дефинисан), односно у њему актери нису две или више држава које користе регуларне снаге-националне армије и у неком степену поштују законе рата. С обзиром да су као актери децидно наведени покрети отпора или побуњеници, произилази да у неконвенционалном рату актер не може да буде држава, иако је он, према овој дефиницији, усмерен против државе. Тиме уочавамо и логичку погрешку ове дефиниције, реч је о рату који побуњеници или покрети отпора примењују против државе, а држава није директно одређена као актер. Са друге стране, ирегуларни рат дефинисан је као „насилна борба између државних и недржавних актера ради стицања легитимитета и утицаја на релевантну популацију“[2]. Из наведеног можемо да закључимо да ирегуларни рат би, логично, требало да буде противтежа рагуларном рату, који такође у овом Речнику није одређен (изостанак дефиниција конвенционалног и регуларног рата, као примарних појмова ствара озбиљне потешкоће разумевању осталих појмова и односа међу њима); ирегуларни рат није исто што и неконвенционални и актер у ирегуларном рату може бити држава. Међутим, чак ни након компаративне анализе датих појмова неконценционални и ирегуларни рат, не можемо да закључимо о нивоу општости ова два појма.

Велику пажњу теоретичара и стручњака привукла је идеја „ратова четврте генерације“ (*Fourth Generation of War*). Наиме, Линд и група аутора промовисали су 1989. године идеју различитих генерација савремених ратова. Тако, Прву генерацију модернох ратова осликава тактика линије и колоне (*war of line and column*), где су битке биле структурално формалне, бојно поље уређено са великим бројем учесника који су поседовали низак ниво обучености. Друга генерација савремених ратова развијена је од стране француске војске током и након Првог светског рата у којем је бројна војска замењена масовном употребом ватреног оружја. Тактика је била базирана на ватреној моћи и великој покретљивости војске што одређује ову тактику као линеарну. Трећа генерација савремених ратова развијена је од стране немачке војске, уместо на ватреном оружју била је заснована на брзини и фактору изненађења. Заснована на маневру уместо на исцрпљивању противника, тактика ратова Треће генерације била је прва истински нелинеарна тактика[3]. Рат се, према Лидну, мења кроз генерације, а промене су иницране новим идејама и технологијама. Када је реч о ратовима Четврте генерације, Линд примећује да се децентрализација и иницијатива преносе из ратова Треће генерације, али у осталим аспектима Четврта генерација ратова означава најрадикалнију промену још од Вестфалског мира. Држава губи монопол над ратом, којој се супротстављају противници попут Ал Каиде, Хамаса, Хезболаха и Револуционарних оружаних снага Колумбије[4]. Линд кроз појашњење ратова Четврте генерације тежи да стави акцента на чињеницу да државе нису одлучујући фактор у конфликтима, већ да треба имати шири поглед на безбедносну констелацију кроз изучавање различитих култура.

[1] DOD - Dictionary of Military and Associated Terms, February 2018, стр. 239.
[2] Исто, стр. 121
[3] William S. Lind, Keith Nightengale, John F Schmitt, Joseph W. Sutton, Gary I. Wilso, „The Changing Face of War, Into the Four Generation“, *Marine Corps Gazette*, October 1989, стр. 23.
[4] William S. Lind, „Understanding Fourth Generation of War“*, Military Review*, October 2004, стр.13.

Следећи појам са којим се често сусрећемо у радовима о модерним ратовима јесте појам „Сложени рат“ (*Compound war*). Тежећи да пронађе оквир за разумевање феномена конвенционалних и неконвенционалних снага које делују у истом правцу ради постизања жељеног стања, Томас Хубер успоставља једно од најчешће цитираних одређења, наводећи да „Сложени рат (*Compound war*) означава истовремену употребу регуларне, главне силе и ирегуларне, герилске силе против непријатеља. Другим речима, актер примењује сложени рат како бу увећао своје војне домете истовременом употребом конвенционалне и неконвенционалне силе“[5]. Дакле, „сложени рат“ означава рат у којем постоји комплементаран однос конвенционалних и неконвенционалних снага са циљем да непријатеља суоче са што разноврснијим претњама. Хубер претпоставља да постоје две одвојене силе које заједно делују, односно чије су активности координисане на вишем нивоу.

Концепт асиметричног рата је, такође, доста заступљен међу теоретичарима војних наука и студије безбедности. Дефинише се на различите начине: „Асиметрични рат је популационо-центрични (*population-centric*) нетрадиционални рат који се води између војно супериорније силе и једне или више инфериорнијих сила, а обухвата следеће аспекте: евалуацију и супротстављање асиметричним претњама, вођење асиметричне операције, разумевање културе асиметрије и вредновање трошкова асиметрије“[6]. У сржи ове дефиниције јесте да асиметрични рат се води између актера код којих постоји изражена диспропорција моћи, без прецизирања карактера актера. „Асиметрични рат дефинише се као форма рата у којем недржавни актер користи неконвенционалне алате и тактике против рањивости државе како би остварио несразмерни ефекат и подрио вољу државе да оствари своје стратешке циљеве“[7]. Дакле, према овој дефиницији асиметрични рат јесте рат који примењује недржавни актер како би експлоатисао слабости државе коју напада. Из обе дефиниције можемо да закључимо да је у средишту промишљања о асиметричном рату диспропорција моћи између актера, односно тежња слабијег актера да употребом неконвенционалних средстава експлоатише слабости моћнијег актера.

Хибридни рат треба да поседује карактеристике рата које су другачије од карактеристика претходно набројаних ратова, како би постојало оправдање за увођење овог појма у категоријални апарат војних наука и студија безбедности. Анализом претходно представљених дефиниција, уочавамо који су кључни одређујући елементи: постојање недржавног актера у сукобу (углавном са државним актером) и коришћење ирегуларних, асиметричних, неконвенционалних, комбинованих средстава ради експлоатације слабости непријатеља. Не постоји консензус око теоријског одређења нити једне претходно поменуте дефиниције, што значајно отежава истраживање концепта хибридног рата.

[5] Tomas Huber, “Compound Warfare: A Conceptual Framework”, u zborniku *Compound Warfare: That Fatal Knot*, (priredio Tomas Huber), U.S. Army Command and General Staff College Press, Kansas, 2002, str.1.
[6] David Buffaloe, Defining Asymmetric Warfare. The Institute of Land Warfare Virginia, 2006, str. 17.
[7] Ajey Lele, “Asymmetric Warfare: A State vs Non-State Conflict”, *OASIS,* Broj 20, 2014, str. 103

ПРВА ФАЗА РАЗВОЈА КОНЦЕПТА ХИБРИДНИ РАТ

Са једним од првих помињања појма „хибридни рат“ сусрећемо у делу Роберта Вокера из 1998. године, у којем је хибридни рат дефинисан као „оно што се налази у пресеку специјалног и конвенционалног рата. Ова врста рата поседује карактеристике и специјалног и конвенционалног рата и захтева велику флексибилност у операционалном и тактичком преласку између специјалне и конвенционалне арене“[8]. Коришћене појмове у дефиницији „специјалне операције“ и „конвенционалне операције“ Вокер није самостално одредио, већ наводи да је појмовно одређење преузео из Здружене публикације 1-02 „Одељења за одбрамбени речник војних и придружених термина“. Анализом дате публикације налазимо дефиницију специјалних операција: „Специјалне операције су операције спроведене од стране специјално организованих, обучених и опремљених војних и паравојних снага са циљем остваривања војних, политичких, економских или психолошких циљева употребом неконвенционалних средстава“[9]. Међутим, конвенционалне операције нису дефинисане *per se* у наведеној публикацији, па је Вокер преузео посредну дефиницију која служи да појасни разлику између конвенционалних и специјалних операција: „Конвенционалне операције разликују се од специјалних операција у степену физичког и политичког ризика, оперативних техника, начина ангажовања, независности од пријатељске подршке и зависности од детаљних оперативних обавештајних података и аутохтоних средстава“[10]. У дефиницији рата треба, између осталог, да постоји јасно појмовно одређење, као и да јасно проистиче основни садржај, односно карактеристике рата. Вокерова дефиниција хибридног рата не испуњава ове предуслове. Наиме, с обзиром да је хибридни рат, према Вокеру, оно што се налази у пресеку специјалног и конвенционалног рата, неопходно је да јасно буде одређено значење ова два појма. Вокер, пре свега поистовећује појмове „рат“ и „операције“, а затим уместо да темељи дефиницију на појму конвенционални рат као конститутивном појму, она преузима појам конвенционалне операције из публикације у којој чак ни не постоји та дефиниција, већ је појашњење посредно изведено из појма специјалне операције. На тај начин, овако успостављена Вокерова дефиниција само уводи појам хибридног рата, али не расветљава превише његове карактеристике, чак није наведено ни које карактеристике специјалног и класичног рата хибридни рат има, а које не. Ипак, ова дефиниција је значајна јер представља пионирски покушај проблематизовања појаве хибридног рата.

Након терористичког напада 2001. године на САД долази до великих промена у савременом безбедносном окружењу. Наиме, од успостављања униполарног глобалног поретка до тог тренутка тежиште теоретичара било је на покушајима да се појасне комплексни односи на међународној безбедносној сцени у којој једну страну представљају САД (и њени савезници), а другу страну сви остали. Поменути терористички напад означио је својеврсну прекретницу у студијама безбедности и војним наукама које нису могле адекватно да објасне

[8] Robert Walker, *Spec Fi: The United States Marines Corps and Special Operations*, Master's Thesis, Monterey, CA, Naval Post Graduate School, December 1998, str. 4-5.
[9] Joint Pub 1-02: *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*, US Army AG Publication Center, Baltimore, 1998, str. 404.
[10] Isto, str. 404.

новонасталу реалност, па долази до успостављања нових концепата. Нови концепти теже да појасне постојећу диспропорцију моћи међу актерима и природу нових/трансформисаних претњи, попут концепта асиметрије, али и хибридног рата. Управо, хибридни рат постаје један од најчешће коришћених приступа за објашњење новог глобалног безбедносног окружења. Тако, Вилијем Немет 2002. године употребљава овај термин како би објаснио тактику чеченских побуњеника у сукобу са регуларним руским снагама, у којима је дошло до комбиновања (отуда реч хибрид) герилског рата са модерним војним тактикама и коришћењем технологија попут интернета и мобилних телефона. Чеченску војску Немет види као добро обучену и опремљену војну силу која комбинује совјетске и западне доктрине са класичним герилским стратегијама и демонстрира способност успешнијег коришћења модерних технологија од противника[11]. Дакле, истражујући случај Чечније, Немет тежи да разуме везе између друштва, религије и укрштања традиционалних и модерних елемената са циљем креирања хибридног друштва и хибридног рата у којем долази до комбиновања елемената регуларног и ирегуларног ратовања уз коришћење модерних технологија. Значајно је приметити да Немет не истражује само карактеристике хибридног рата у контексту сукоба два актера, већ поред војне организације тежи да перципира матично друштво како би разумео динамике које креирају нову парадигму ратовања.

У време хиперпродукције радова о асиметричним формама рата, дакле након терористичких напада у САД, када је концепт асиметрије био актуелан, настаје рад Алена Дупона, 2002. године. Дупон, размишљајући о новој врсти рата са којим се суочавао свет, приметио је да ће се „асиметричним ратовима борити не само терористи и криминалци, већ се и друге наоружане групе боре се хибридним облицима ратовања у којима модерни, конвенционални системи оружја могу бити ограничене употребе[12]. Самим тим, из наведеног одређења не проистиче јасна дефиниција хибридног рата, чак у фокусу његове пажње није искључиво хибридни рат. Реч је о покушају објашњења неправилног начина борбе између недржавног актера који се суочава са моћнијим државним актером, што је у средишту промишљања бројних аутора који су у том периоду тежили да дефинишу асиметрични рат. Дупон невешто покушава да избегне јасно одређење карактеристика асиметричног и хибридног рата, чиме његов допринос развоју теоријске мисли о хибридном рату остаје упитан.

Сукоб између Хезболаха и Израела 2006. године усмерио је фокус пажње теоретичара на појам хибридни рат и појам „хибрид“ односио се на стратегију коју је користио Хезболах у овом рату. Хезболах је, наиме, представљао хибрид организованог политичког покрета и децентрализованих војних ћелија уз употребу адаптивних тактика у проблематичним зонама. Лекција из рата у Либану показује како високо дисциплиноване, добро обучене и правилно дистрибуиране ћелије могу да оспоре савремене конвенционалне снаге употребом герилске тактике и технологија у густо насељеним урбаним

[11] William J. Nemeth, *Future War and Chechnya: a case for hybrid war*. Naval Postgraduate School, Monterey, 2002, str. 49.

[12] Alan Dupont, *Transformation or Stagnation? Rethinking Australia's Defense,* Strategic and Defense Studies Centre, The Australian National University, Canberra 2002, str. 12.

центрима[13], односно демонстрирана је способност недржавног актера да се супростави не само моћном државном актеру, већ и војном стилу Запада. Догађаји у Либану извршили су значајан утицај на актуелизацију појма хибридни рат, као и пресудни утицај на рад Френка Хофмана.

Хофман је, пре него што је свој рад фокусирао на истраживање појма хибридног рата, у раду „Комплексност ирегуларног рата: Следећа револуција у војним пословима" из 2006. године истраживао, ирегуларно ратовање које је перципирао као природну реакцију на глобализацију и америчку војну супериорност. Суочени са америчком војном премоћи у конвенционалном смислу, њени противници окрећу се алтернативним средствима која су, захваљујући глобализацији, постала лако доступна. Разматрајући природу ирегуларног рата, Хофман наводи да она није у потпуности јасна: може да преузме форму ратова четврте генерације описане од стране Вилијама Линда или Томаса Хејмса; или форму Крулаковог конструкта „Рата три блока" (*three-block war*). Такође, може да еволуира у „рат изван лимита" како кинески теоретичари виде неограничено ратовање[14]. Управо, Хофман наводи да је највећа вероватноћа да ће се САД суочити са хибридним могућностима противника, као и да ће у будућности доћи до појаве „замућивања" категорија ратовања. Посебну пажњу посветио је структури непријатеља, наводећи да структура може бити без формалног вођства, односно да постоји ћелијска структура са већом аутономијом и мањом зависношћу од формалних мрежа, али и да постоје хибридне структуре са специфичним могућностима финансирања које би могле да комбинују легитимни комерцијални рад са криминалним[15]. Дакле, Хофман је пратио и анализирао безбедносно окружење након терористичког напада на САД и тежио да пронађе адекватан аналитички оквир за разумевање савремене безбедносне арене, нових форми рата и његових карактеристика. Иако је већ тада уочио постојање хибридних капацитета, хибридних структура, тек након рата у Либану 2006. године његово разумевање хибридног рата добија утемељење.

Хофманов рад из 2007. године „Конфликти у 21. веку: Успон хибридних ратова" утицао је на теоријска промишљања о хибридном рату бројних теоретичара, те се након објављивања овог рада сусрећемо са великим бројем анализа овог феномена. Анализирајући Стратегију одбране САД из 2005. године, Хофман уочава да се САД суочавају са великим бројем претњи које укључују традиционалне, ирегуларне претње, тероризам и друге озбиљне и разарајуће претње. Сматра да ће будуће безбедносно окружење САД карактерисати јединствене, комбиноване, односно хибридне претње. На тај начин, уместо да се САД суочавају са засебним претњама које имају фундаментално различите карактеристике (конвенционалне, ирегуларне претње и тероризам), суочиће се са противницима који ће симултано користити различите форме рата и тактика. Хофман наводи да хибридне претње укључују читав спектар различитих начина ратовања укључујући конвенционалне способности, ирегуларне тактике и форме, терористичке акте укључујући неселективно насиље и принуду, као и криминално деловање. Носиоци хибридног рата могу бити и државни и

[13] Frank Hoffman, *Lessons from Lebanon: Hezbollah and Hybrid Wars,* Foreign Policy Research Institute, E-notes, 2 August 2006. Интерент: https://www.fpri.org/article/2006/08/lessons-from-lebanon-hezbollah-and-hybrid-wars/, 16.04.2018.

[14] Frank Hoffman, "Complex Irregular Warfare: The Next Revolution in Military Affairs", *Orbis*, Volume 50, Issue 3, 2006, str. 397-398.

[15] Исто, стр. 398.

недржавни актери. Ове мултимодалне активности могу бити изведене од стране одвојених јединица, или чак од стране једне јединице, али су генерално оперативно или тактички усмерене и координиране унутар главног бојног поља како би се постигли синергијски ефекти у физичкој и психолошкој димензији конфликта[16].

Анализом Хофмановог одређења хибридног рата уочавамо да изостаје јасно успостављен категоријални апарат, с обзиром да појмови „хибридни рат" и „хибридна претња" нису јасно разграничени; појам рат користи се да појасни појам претње и истовремено се користе појмови различитог нивоа општости. Хофман посредно тежи да појасни карактеристике хибридног рата, наводећи да на стратегијском нивоу многи ратови поседују компоненте регуларних и ирегуларних ратова. Међутим, у већини конфликата ове компоненте се не појављују истовремено, док код хибридних ратова границе деловања поменутих компоненти су „замагљене". Код хибридних ратова регуларне и ирегуларне компоненте су оперативно интегрисане и тактички повезане, с тим што ирегуларне компоненте теже да постану одлучујући фактор, уместо да њихова улога буде да само продужују трајање конфликта, односно да провоцирају претеране реакције и повећавају трошкове одбране противника[17]. Дакле, према Хофману, хибридни конструкт односи се на концептуализацију безбедносног окружења после Авганистана и Ирака, односно „замагљивање" и већу интеграцију и комбиновање различитих типова сукоба.

Хофман је предвидео на актери у хибридном рату могу бити државе и недржавни актери, међутим анализом рада уочава се да је акценат превасходно на недржавним актерима попут Ал Каиде и Талибана. Учешће државе као актера у хибридном рату ограничио је на ситуације попут оне у којој се нашао Ирак 2003. год када је организовао терористичке ћелије[18].

Бројни теоретичари акценат су стављали на појашњавање појма „хибридна претња", пре него „хибридни рат". Тако, генерал Џорџ Кејси 2008. године, говори о недржавним актерима у конфликту које не обавезују међународно признате норме понашања и који су отпорни на традиционална средства одвраћања и поседују способност да избегну снагу САД. Хибридне претње окарактерисао је као „разноврсне и динамичне комбинације конвенционалних, ирегуларних, теористичких и криминалних способности"[19].

У раду који је представио на Конференцији о хибридном ратовању, Расел Глен пружа дефиницију која треба да буде применљива на тактичком, оперативном и стратешком нивоу ратовања. Хибридне претње дефинише као „сваког противника који истовремено и адаптивно користи прилагођену комбинацију конвенционалних, ирегуларних, терористичких и криминалних средстава или активности у оперативном борбеном простору. Уместо једног ентитета, хибридна претња или изазивач може се састојати од комбинације државних и недржавних актера"[20].

Када анализирамо ситуацију на безбедносној сцени у том тренутку, видимо да конвенционални војни приступ суперсиле САД није пружио жељени

[16] Frank Hoffman, *Conflict in the 21st Century – The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia, December 2007, str. 7-8.
[17] Исто, стр.8.
[18] Исто, стр. 28.
[19] George Casey, „America's Army in an Era of Persistent Conflict", *Army Magazine,* October 2008. str. 28.
[20] Russell Glenn, "Thoughts on Hybrid Conflict", *Small Wars Journal*, 2009, str. 2.

ефекат у Авганистану и Ираку, односно није предупредио терористичке нападе широм света. Стога, било је потребно пронаћи теоријско утемељење за деловање недржавних актера који се употребом различитог оружја, стратегија и техника врло успешно супротстављају војно и технички супериорнијим Сједињеним Америчким Државама. Такође, претње чији су носиоци поменути недржавни актери такође су биле нетипичне и другачије у односу на претходне периоде. Самим тим, концепт „хибридни рат" требало је да пружи аналитички оквир за препознавање и објашњење рата који карактерише комбинована употреба конвенционалних и неконвенционалних метода ратовања од стране недржавних актера на који војно супериорније САД и њене савезнице немају адекватан одговор. Идеја о постојању недржавног актера који комбинује конвенционалне силе чије деловање је регулисано правилима и нормама права и традиционалног војног обичаја у међународном окружењу са неконвенционалним снагама које спроводе операције герилског ратовања, терористичког деловања и криминалних активности централна је одредница одређење појма „хибридни рат" у овом периоду. Прва фаза развоја појма „хибридни рат" назива се и недржавноцентричном, с обзиром да подразумева да хибридно ратовање означава ирегуларно ратовање примењено од стране недржавног актера у сукобу са супериорнијим регуларним снагама, попут ратова у Либану, Чеченији, Ираку и Авганистану.

У складу са недржавоцентричним схватањем хибридног рата, Кјенеруд и Патрик наводе које су његове каракеристике: недржавни актери хибридног рата поседују висок ниво војне софистицираности док развијају модерне системе оружја (попут ракета за напад на бродове), нове технологије (сајбер технологије, технологије за безбедну комуникацију, софистицирану команду и контролу) и тактике (комбиновано оружје) за које се традиционално сматра да су изван домета оваквих актера. Новонастале конвенционалне технике и способности комбинују се са неконвенционалним вештинама и то истовремено и унутар истог борбеног простора. Још једна значајна карактеристика јесте експанзија бојних поља која су изван досадашњих схватања у оквиру војне праксе, као и растући значај невојних средстава и алата.[21]

За прву фазу развоја концепта „хибридни рат" карактеристично је и то да преовладавају радови писани од стране теоретичара и стратега из САД. Разлог можемо потражити у безбедносном окружењу тога периода: САД су дуги низ година, као једина сила света, биле суочене са противницима који су користили нетипичне методе како би се им се супротставили. Такође, Сједињене Америчке Државе и њена савезница Велика Британија учествовале у су ратовима у Авганистани и Ираку и тиме су директније искусиле последице „хибридног" деловања противника, за разлику од осталих државе Европе и света које нису директно учествовале у дејствима на Блиском истоку. Велика ефикасност и последице у виду великог броја жртава које настају у хибридном рату, као и симбиотичка веза која постоји између спонзора (државе или недржавног актера) и клијента (недржавног актера) још једна је карактеристика која одликује прву фазу развоја концепта хибридни рат.

[21] Erik Reichborn-Kjennerud, Patric Cullen, "What is Hybrid Warfare", *Policy Brief* 1/2016, Norwegian Institute of International Affairs, 2016., str. 2.

ДРУГА ФАЗА РАЗВОЈА КОНЦЕПТА ХИБРИДНИ РАТ

Офанзивна руска војна и спољна политика која је резултирала украјинском кризом и анексијом Крима 2014. године, означила је почетак друге фазе развоја појма „хибридни рат“, која траје и данас. За разлику од прве фазе развоја у којој је као носилац хибридне претње означен доминантно недржавни актер, у овој фази развоја и држава се одређује као носилац хибридног рата, чиме одређење појма „хибридни рат“ излази из оквира дефиниције коју је успоставио Хофман. Уочене сличности између руских акција у Украјини са активностима недржавних актера дефинисаних у првој фази развоја појма „хибридни рат“, нарочито "замагљивање" граница између традиционалних и ирегуларних концепата ратовања и коришћење невојних средстава означили су Русију као државног актера у хибридном рату.

Израз „хибридни рат“ постао је најистакнутији и најкоришћенији појам у одбрамбеним и политичким круговима, као и у медијима након руске анексије Крима, са циљем да опише бројне наизглед различите безбедносне и одбрамбене изазове на Западу. Запад је ситуацију видео као претећи преседан, па чак и вероватни модел будућих сукоба на периферији Русије. Самим тим, сматрано је да би Русија могла да спроведе кампању против балтичких земаља, Казахстана, па чак и Пољске посредством различитих средстава, у распону од конвенционалних до ирегуларних борбених дејстава, спонзорисања политичких протеста, економске принуде и посредством моћне информативне кампање“[22].

Руска офанзивна политика манифестовала се територијалном анексијом Крима у априлу 2014-те, где је Русија претила употребом војне силе од стране сепаратистичкихе група у Украјини, користила се сајбер средствима, затим економским и медијским притисцима и методама. Ова ситуација показала је да актер хибридног рата врло успешно може бити држава и указује на карактеристике ове врсте рата: непроглашавање стања рата, политичку дестабилизацију, симултано вођење дејстава на копну, у ваздушном, воденом и сајбер простору, коришћење конвенционалних и неконвенционалних средстава, употреба индиректних метода, коришћење медија за креирање адекватне слике и агресивна пропаганда, примена економских мера и санкција и др. Тако, велики број аутора наводи да Русија не признаје постојање стања рата, а истовремено организује војне операције које укључују регуларне оружане снаге, специјалне снаге, цивиле и паравојне снаге у хибридном рату чија је природа недефинисана[23]. Невојна средства, нарочито употреба информација били су значајни фактори за реализацију руских планова на Криму. Наиме, руска употреба пропагандних средстава и психолошких операција, као део шире кампање за подршку кримске анексије, изненадили су Украјину и Запад[24]. Тиме је показан значај и непредвидива природа употребе невојних алата као интегралног дела хибридног рата. Такође, постављало се питање против кога се бори украјинска влада у хибридном рату, с обзиром да се супротстављала

[22] Michael Kofman, Matthew Rojansky, “A Closer look at Russia’s “Hybrid War””, *Kennan Cable No 7*, Kennan Institute, April 2015, str. 1.
[23] Andrei Josan, Cristina Voicu, “Hybrid Wars in the Age of Asymmetric Conflicts”*, Review of the Air Force Academy*, No. 1 (28), 2015, str. 51.
[24] Michael Kofman, Matthew Rojansky, “A Closer look at Russia’s “Hybrid War””, *Kennan Cable No 7*, Kennan Institute, April 2015, str. 5.

неодређеној страни, јер није било одмах уочљиво ко су сепаратисти: плаћеници, обични грађани или припадници руских оружаних снага.

Као директна рефлексија страха што балтичких земаља, суседа Русије, што Запада, од непредвидиве Русије, односно услед немогућности изналажења адекватног одговора других актера долази до политичке адаптације значења термина и извлачења истог из стручних расправа. Широка медијска пажња, али и чињеница да иза конвенционалних и неконвенционалних активности, које су базирале на овом концепту, стајала велика сила, држава утиче на чињеницу да се друга фаза развоја концепта „хибридни рат" назива и државоцентрични приступ одређењу појма „хибридни рат", који укључује пуну интеграцију војних и невојних средства државне власти ради постизања политичких циљева, у којима употреба силе или претња силом има централну улогу. Државе са високоцентрализованим способностима за координацију и синхронизацију својих инструмената моћи (влада, привреда, медији итд.) могу створити синергију ефекта умножавања силе. Конкретно, државоцентрично схватање појма „хибридни рат" дозвољава операције који "циљају и експлоатишу шавове" у либералном западном стилу демократских друштва која немају сличне координате или способности[25].

Овакав развој ситуације изненадио је чак и Хофмана, који је сматрао да су актери хибридног рата углавном недржавни актери, те да држава може бити актер само у случајевима попут Авганистана и Ирака. Његова дефиниција хибридног рата ограничена је на комбинацију тактике која се односи на насиље и неправилан начин ратовања државних и недржавних актера, али не и ненасилне активности које је, према западном мишљењу, Русија спроводила у Украјини. Дакле, његова дефиниција није препознала невојне инструменте попут дипломатских, економских и финансијских активности, субверзивне политичке акте као што су стварање или тајно коришћење синдиката и невладиних организација као фронтова или информативне и пропагандне операције посредством користећења лажних веб страница и новинских чланака. Из тог разлога, Хофман у свом чланку из 2014. године наводи да, иако је он поборник идеје постојања хибридног рата, Максвелово[26] одређење неконвенционалног ратовања са прилагођеном дефиницијом која препознаје карактеристике савремених сукоба, боље може да објасни еволуцију савременог рата. Делатности које се традиционално укључују у субверзију и контрасубверзију могу се додати дефиницији како би она била довољно робусна. Можда је "неконвенционални сукоб" компромис који проширује концепт изван уске војне визије рата"[27]. Али, без обзира на Хофманово ограђивање у одређивању руских активности као „хибрида" и предлагању Маквелове неконвенционалне борбе као прикладније одреднице, појам „хибридни рат" постаје доминантни аналитички оквир у истраживању руских активности у украјинској кризи унутар западног политичког, академског и медијског круга.

---

[25] Erik Reichborn-Kjennerud, Patric Cullen, "What is Hybrid Warfare", *Policy Brief* 1/2016, Norwegian Institute of International Affairs, 2016, str. 2.

[26] Максвел је представио следећу дефиницију неконвенционалног сукоба: „ активности које омогућавају отпор или побуну ради присиљавања, ометања или рушења владе односно остварити премоћ преко и са подземним, помоћним и герилским силама на забрањеном подручју.

[27] Frank Hoffman, *On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs Hybrid Threats*, War on the Rocks, July 28, 2014, Internet https://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats/17.04.2018.

Настала ситуација дочекала је неспремне Европу и САД, које нису знале како да се поставе, организују и координишу активности. Такође, стратешки документи ЕУ и НАТО нису препознававали ову појаву, самим тим ни потенцијалне модалитете реаговања. Изостанак организованог и координисаног одговора НАТО-а указао је на подељеност која постоји у оквиру овог савеза. Наиме, неспремност НАТО-а да реагује делом се може објаснити зависношћу Европе од снабдевања руским гасом, али и признавањем законских ограничења и разматрања, као што је члан 5 НАТО-а (који само овлашћује употребу колективне самоодбране у случајевима напада на државу чланицу НАТО-а)[28]. Изостанак договора међу државама о ефикасним и далекосежним економским санкцијама против Русије као актера хибридног рата такође је нагласио слабост глобализованог економског система као таквог.

Дакле, догађаји у Украјини утицали су на промену схватања да је актер хибридног рата превладавајуће недржавни актер и указали су на значај употребе невојних средстава и алата. Такав развој догађаја изненадио је и теоретичаре, о чему сведочи чињеница да су први радови о новим схватању хибридног рата писани тек након што су се промене догодиле у пракси. Док су у првој фази развоја појма „хибридни рат" преовладавали радови писани од стране америчких теоретичара и стратега, у другој фази развоја овог појма сусрећемо се и са бројним радовима европских теоретичара, нарочито из балтичких држава. Међутим, изражено је одсуство истраживачке радозналости и критицизма што је резултирало хиперпродукцијом радова на ову тему, чиме у унета додатна нејасноћа разумевању ове комплексне појаве.

За разлику од конвенционалног рата, сматра се да је хибридни рат усмерен према целом друштву са циљем да доведе до дестабилизације и поларизације. Самим тим, у хибридном рату, нису само војне слабости есенцијалне, већ и оне које само друштво може да генерише: етничке тензије, слабе и корумпиране институције, економска или енергетска зависност. Након идентификације слабости, актери хибридног рата примењују читав спектар активности које иду у опсегу од медијске пропаганде, па све до тероризма и примене средстава иррегуларног рата[29].

Анализирајући изјаве Герасимова попут да постају све мање видљиве границе између рата и мира у класичном смислу, као и лица која носе униформу и оних који прикривено делују, да се ратови више не објављују већ једноставно без јасно одређених догађаја које би означиле правилност, Банасик је као карактеристике хибридног рата одредио следеће[30]:

- војне акције током мира без објаве рата;
- сукоби високог маневара;
- неутрализација војне и економске силе се одвија кроз нападе усмерене на критичну инфраструктуру (цивилна и војна);
- масовна употреба прецизног оружја, специјалних операција, роботике и нових технологија (ласер са усмереном енергијом и микроталасно оружје);

[28] Sascha-Dominik Bachmann, Håkan Gunneriusson, "Hybrid Wars: The 21st Century's New Threats to Global Peace and Security". *Scientia Militaria, South African Journal of Military Studies*, Vol. 43, No. 1, 2015, str. 87.
[29] Mihai Marcel Neag, "A New Typology of War –The Hybrid War", *Revista Academiei Forţelor Terestre*, No. 1 (81), 2016, str. 15-20.
[30] Miroslaw Banasik, "How to Understand the Hybrid War". *Securitologia*, No.1, 2015, str. 28-29.

- употреба наоружаних цивила;
- истовремени напади на подјединице и војне уређаје на целој противничкој територији;
- истовремене борбе на земљи, у ваздуху, мору и сајбер простору;
- асиметричне и недиректне методе утицаја и
- управљање објектима који утичу на информациону сферу.

Анализом овако дефинисаних карактеристика можемо да видимо степен сложености појма „хибридни рат“ у савременом схватању. Актери хибридног рата могу бити државни и недржавни, синхронизовано се примењују конвенционална и ирегуларна војна средства, као и невојна средства попут економског и енергетског утицаја, политичких притисака и пропаганде. Мало шта је остало изостављено из тако успостављеног схватања хибридног рата, чиме је пред истраживаче из области војних наука и студија безбедности стављен озбиљан и изазован задатак да наставе да истражују ову појаву, ради успешнијег одређења и концептуализације.

ЗАКЉУЧАК

Некада су ратови били вођени посредством регуларних и организованих војних снага, а данас рат може да се води у сајбер простору финансиран од стране криминалних организација. Рат је некада подразумевао примарно употребу војне силе, а данас се комбинују економска, друштвена, сајбер, војна, медијска и политичка средстава ради остваривања планираних циљева. Актери рата некада су биле државне војне снаге, а данас то могу бити различити недржавни актери, па чак и криминалне организације, невладине организације, мултинационалне компаније и други видови приватног сектора. Као и друштво, и сам рат се мења и еволуира, услед појаве нових идеја и технологија.

Војним наукама и студијама безбедности све је све теже да објасни постојеће безбедносне појаве и догађаје који су се већ десили у пракси, док је предикција развоја будућих претњи тек изазован задатак. Трага се за новим концептима безбедности који могу да објасне измењену природу безбедносних појава и специфичне типове комбинација већ описаних појава. Такав један концепт јесте хибриди рат. Он је за деценију ипо постојања прошао кроз трансформацију, па од схватања да су актери хибридног рата углавном недржавни актери, данас се увиђа да актери могу бити и државни актери, чиме се индиректно указује на комплексност савременог безбедносног окружења. Затим, у првој фази развоја овог појма акценат је био на истовременој примени конвенционалних и ирегуларних средстава ратовања, док у другој фази развоја се уочава значај невојних средстава попут дипломатских, економских енергетских, информационих медијских и др.

Поред тога што не постоји универзално прихваћена дефиниција појма „хибридни рат“, бројни критичари оспоравају само постојање хибридног рата, тврдећи да је реч о „старој појави под новим именом“. Други критичари тврде да је конструкција хибридног рата неадекватна, те да је хибридни рат само један део, фаза садржана у ирегуларном рату, стога не представља јединствену појаву у оперативном континууму. Трећи, пак, указују да хибридни рат има превише заједничких компоненти са „сложеним ратом“ да би могао да се сматра

аутентичном појавом. Нејасно одређење хибридног рата, односно неодређен обим овог рата може да отвори нова питања, нарочито када је реч о актерима. С обзиром да је реч о виду рата који је нерегулисан правилима и нормама међународног права и понашања, намеће се питање до којег степена се концепт хибридног рата може теоријски проширити?

Хибридни рат постао је једна од основних одредница савременог безбедносног окружења. Чак и ако је оспораван и његово постојање упитно, ипак је истраживање овог феномена показало будућност савремених ратова. Главни циљ савремених ратова биће смањење на минимум потребе распоређивања војних снага, уз истовремено присиљавање противника да користи свој целокупни потенцијал како би спречио озбиљне деструктивне последице. Не само да ће се све теже одређивати ко су актери самог рата, која средства се користе, како применити норме међународног права, већ ће бити све теже разликовати стање рата од стања мира.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bachmann Sascha-Dominik, Gunneriusson Håkan, “Hybrid Wars: The 21st Century’s New Threats to Global Peace and Security”, Scientia Militaria, South African Journal of Military Studies, Vol. 43, No. 1, 2015, str. 77 – 98.
2. Banasik Miroslaw, “How to Understand the Hybrid War”, Securitologia, No.1, 2015, str. 19-34.
3. Buffaloe David, Defining Asymmetric Warfare, The Institute of Land Warfare, Virginia, 2006.
4. Casey George C., “America's Army in an Era of Persistent Conflict”, Army Magazine, October 2008, str. 19-28.
5. DOD - Dictionary of Military and Associated Terms, February 2018, Interent: http://www.jcs.mil/Doctrine/DOD-Terminology.
6. Dupont Alan, Transformation or Stagnation? Rethinking Australia’s Defense, Strategic and Defense Studies Centre, The Australian National University, Canberra, 2002.
7. Glenn Russell, “Thoughts on Hybrid Conflict”, Small Wars Journal, 2009.
8. Hoffman Frank, “Complex Irregular Warfare: The Next Revolution in Military Affairs“, Orbis, Volume 50, Issue 3, 2006, str. 395-411.
9. Hoffman Frank G.: Lessons from Lebanon: Hezbollah and Hybrid Wars, Foreign Policy Research Institute, E-notes, 2 August 2006. Интерент:
10. https://www.fpri.org/article/2006/08/lessons-from-lebanon-hezbollah-and-hybrid-wars/, 16.04.2018.
11. Hoffman Frank G., Conflict in the 21st Century – The Rise of Hybrid Wars, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia, December 2007.
12. Hoffman, Frank G., “Hybrid warfare and challenges”, JFQ, Issue 52, 1st quarter 2009.
13. Hoffman Frank G., On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs Hybrid Threats, War on the Rocks, July 28, 2014, Internet: https://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats/
14. Huber, Tomas, “Compound Warfare: A Conceptual Framework”, u zborniku Compound Warfare: That Fatal Knot, (priredio Tomas Huber), U.S. Army Command and General Staff College Press, Kansas, 2002.

15. Joint Pub 1-02: Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, US Army AG Publication Center, Baltimore, 1998.
16. Josan Andrei, Voicu Cristina, "Hybrid Wars in the Age of Asymmetric Conflicts", Review of the Air Force Academy, No. 1 (28), 2015, str. 49-52.
17. Kofman Michael, Rojansky Matthew, "A Closer look at Russia's "Hybrid War"", Kennan Cable No. 7, Kennan Institute, April 2015.
18. Lele Ajey, "Asymmetric Warfare: A State vs Non-State Conflict", OASIS, Number 20, 2014.
19. Lind William S., Nightengale Keith, Schmitt John F, Sutton Joseph W., Wilso Gary I., "The Changing Face of War, Into the Four Generation", Marine Corps Gazette, October 1989.
20. Lind, William S., "Understanding Fourth Generation of War", Military Review, October 2004.
21. Neag Mihai Marcel, "A New Typology of War –The Hybrid War", Revista Academiei Forţelor Terestre, No. 1 (81), 2016, str. 15-20.
22. Nemeth William J., Future War and Chechnya: a case for hybrid war. Monterey. Naval Postgraduate School, 2002.
23. Reichborn-Kjennerud Erik, Cullen Patric, „What is Hybrid Warfare", Policy Brief 1/2016, Norwegian Institute of International Affairs, 2016.
24. Walker Robert G., Spec Fi: The United States Marines Corps and Special Operations, Master's Thesis, Naval Post Graduate School, Monterey, December 1998.

HYBRID WARS IN A CONTEMPORARY SECURITY ENVIRONMENT

Milica Ćurčić
PhD candidate at Faculty of Security Studies,
University in Belgrade

***Abstract*:** A contemporary security environment includes the constellation of various forms of threats such as an old, new and / or transformed threats, as well as various forms of wars in which are included state and non-state stakeholders. The term 'hybrid war' has imposed as a notion that took over primacy in the discussions of experts in the field of military science and security studies. This concept should provide a theoretical and practical foundation for understanding the synchronized action of various content directed towards a particular vulnerability by causing a nonlinear trace of events. There is debate in the academic community whether it is a new phenomenon of war, a war that has been transformed in some aspects, or an old phenomenon enriched with a new term. This has created a real need for research of this security phenomenon by analyzing the conceptual determination and positioning of this advent among related phenomena, as well as determining the form and characteristics of a hybrid war. A special accent in this work was put on determining the content of the hybrid war.

Key words: hybrid war, security, security environment.

ХИБРИДНИ РАТ – ПОСЛЕДИЦА ХЛАДНОГ РАТА

Давор М. Милошевић*
1. бр КоВ, Војска Србије

Апстракт: Са ером глобализације и убрзаног технолошког напретка, на сцену ступа све већи број до сада нетрадиционалних сукоба. Отуда, ратна хронологија јасно указује да су савремени ратни сукоби, у периоду током и после Хладног рата, измењени у односу на оне који су им претходили, а у којима је доминирала масовна употреба конвенционалног наоружања. Неизоставна карактеристика савремених сукоба огледа се у пројекцији минимизирања и маргинализовања оружаних у пропорцији са неоружаним средствима, у којима се традиционална оружана компонента испољава само као крајња нужност, уколико све друге методе не обезбеде успех, односно не постигну задовољавајуће резултате и не осигурају планирани интерес. Минимизирана улога оружаног сукоба унутар нових концепата проблематизује питање адекватног приступа истраживања феномена савременог рата као предуслова и утемељења базирања и развијања свих осталих доктрина и стратегија. Анализом досадашњих искустава и разматрањем различитих теоријских приступа концепта „хибридног рата", у раду се закључује да није могуће утврдити да ли је у питању нови „хладни" рат, или је стари био заправо само увод у нови. У сваком случају, евидентно је да је нови наставак старог и да је 20. век био век светских ратова, а да ће 21. век бити век хибридних ратова.

***Кључне речи*:** хибридни сукоб, хладни рат, неоружана борба.

УВОД

Период прошлог века неки називају „век зла", док се многи слажу да је то најкрвавији век у историји људског рода. Укупан број мртвих људи који су последица ратова, или су повезани са њима, процењује се на 187 милиона, што чини 10% светске популације из 1913. године.[1] Прошли, 20. век, био је време готово непрекидног рата, ипак оно шта чини посебност 20. века[2] јесте да су се први пут у историји догодила два сукоба светских размера.

* milosevic.m.davor@gmail.com

[1] Процена жртава: Brzezinski, Z. (1993). Out of Control: Global Turmoil on the Eve of the 21th Century. New York: Toushstone, Rockefeller Center; a populacije Maddison, A. (2001). The World Economy: A Miliienial Perspective. Paris: OECD, стр. 241.

[2] Ипак, 20. век не може да се посматра као јединствен период, ни хронолошки ни географски. Према историчару Е. Хобсбауму временски 20. век спада у три периода: доба светског рата усредсређеног на Немачку (1914-1945), доба конфронтације двеју суперсила (1945-1989)и доба окончања класичног међународног система моћи.

Након Другог светског рата следи преко четири деценије Хладног рата, који се уклапа у дефиницију рата великог филозофа Хобса, према коме се рат „не састоји само од битака или чина борбе, већ и од периода времена током којег је воља да се отме у борби довољно позната“[3] и који је заправо довео до нове, тзв. „блоковске поделе“ света.

Почетком последње деценије 20. века многи стратези су били захваћени плимом оптимизма названом „Нови светски поредак“. Три водећа стратега из САД: Ештон Картер, Вилијем Пери и Џон Штрајнбрунер, говорили су 1992. године о сарадњи у безбедности као о начину за изналажење нових прилаза светском миру: „Организациона начела као што су одвраћање, нуклеарна стабилност и заустављање, јасно су изражавали тежње хладног рата. Сарадња у безбедности је одговарајући принцип међународне безбедности постхладноратовске ере“.[4] Сарадња у многим областима живота је постала новина у међународним односима, до јуче непријатељски супродстављених војно-политичких табора. Све је изгледало као: „...излазак из области уских хладноратовских стратегија... у широка, сунцем обасјана подручја међународног мира и хармоније“.[5] Међутим, неки догађаји последње декаде 20. века, на подручју бившег СССР и СФР Југославије, показали су да је почетни оптимизам био, у најбољем случају, преурањен.[6]

Број међународних ратова прилично упорно опада од средине 60-их година 20. века, када су унутрашњи сукоби постали уобичајенији од сукоба који су се водили између држава. Број сукоба унутар државних граница наставио је да расте невероватном брзином све док се није изједначио 90-их година 20. века.[7] Значајно за 20. век јесте и губљење разлике између бораца и цивила. Два светска рата обухватила су читаво становништво зараћених земаља; трпели су и борци и они иза линија фронта.

Током 20. века, терет рата се све више пребацивао са оружаних снага на цивиле, који нису били само његове жртве, већ све више предмет војних или војно-политичких операција. Разлика између Првог и Другог светског рата је драматична: само 5% страдалих у Првом су цивили; док у Другом та бројка расте на 66%. Данас је 80% до 90% цивила захваћено ратом. Рат постаје тоталан и обухвата све сфере друштва и становнике. Све тачке зараћених страна представљају војне циљеве.[8]

Пре свега, линија између међународних ратова и сукоба унутар држава постала је замагљена, зато што је 20. век карактеристичан, не само због ратова,

---

[3] Hobsbaum, E. (2008). Globalizacija, demokratija i terorizam. Beograd: Arhipelag, стр. 19.

[4] Carter, B. A., William J. P., Steinbruner, D. J. (1993). A New Concept of Cooperative Security. Washington, DC: The Brookings Institution Press, стр. 34.

[5] Koen, R., Mihalka, M. (2005). „Saradnja u bezbednosti: Novi horizonti za međunarodni poredak (org. Cooperative Security:New Horizons for International Order, Richard Cohen and Michael Mihalka)“, у: Rasprave Centra Džordž Maršal, br. 3. Beograd. стр. III (Predgovor).

[6] 90-те године 20. века биле су испуњене војним сукобима у Европи, Африци и западној и централној Азији.

[7] Stiftung Entwicklung und Friden, Globale Trends 2000: Fakten, Analysen, Prognosen. Frankfurt am Main, 1999, стр. 240.

[8] Најбољи доказ томе је и савремени „хибридни рат“ који је захватио све сегменте друштва, чак и виртуелни и медијски простор. Први пример тоталног, хибридног рата, био је напад НАТО на СРЈ 1999. године, када је извршена економска, медијска и међународна изолација, а затим је гађањем цивилних објеката вршен политички притисак, након неуспелог војног. Крај рата био је 5. октобар 2000. године, када је тзв. „плишаном револуцијом“ извршена коначна смена државног врха и промењено државно и друштвено уређење.

већ и по; револуцијама, распадима царстава и борбама многих народа за независност. Затим, јасна разлика између рата и мира постала је неприметна. Други светски рат - нити је почео декларацијом рата, нити се завршио потписаним примирјем или миром. Њега је пратио период који је тако тешко класификовати било као рат било као мир, у старом конвенционалном смислу, тако да је требало сковати нови израз „Хладни рат" како би се он верно описао.

Ова пропорција се увећала крајем Хладног рата, зато што се већина војних операција од тада није одвијала преко војника, већ преко сасвим малих регуларних или нерегуларних трупа[9], које у много случајева оперишу високотехнолошким оружјем и које су заштићене од ризика губитака. Иако је истина да високотехнолошко оружје омогућава да се успостави разлика између војних и цивилних мета, нема сумње да су главне жртве ратова и даље цивили[10].

Суштински, то значи да је улога невојних садржаја попут политичких, економских, пропагандних, информатичких, психолошких и других све израженија, док се улога оружане борбе, као основног садржаја рата, последично смањивала. Употреба термина „хибридно ратовање" управо указује на ову специфичност ратних сукоба у којима оружја нису више искључиво конвенционална, а објекти дејстава нису искључиво војне снаге противника већ, све чешће, становништво, државно руководство и невојни капацитети држава.

ХЛАДНОРАТОВСКИ ПЕРИОД

Мир и рат су појмови првог реда у људском роду. Ипак, лакше би било расправљати о рату и миру у 20. веку, да је разлика између та два појма остала јасна као што је била на почетку века, у данима када су Хашким конвенцијама из 1899. и 1907. године одређена правила ратовања[11]. Одувек је било јасно како ове конвенције не покривају све грађанске и међународне оружане сукобе, међутим током 20. века ова релативна јасноћа замењена је апсолутном збрком.

Из Другог светског рата израсле су две супер силе, Сједињене Америчке Државе и Совјетски Савез, као две преовладавајуће светске велесиле. Желећи да осигурају своју надмоћ, обе су понекад помагале одређене политичке групације унутар појединих војно-политичких савеза, односно НАТО и Варшавског пакта. Деловање таквих политичких блокова је по својој природи било асиметрично, а у свом „арсеналу" су неретко имале тероризам као главни облик деловања.[12]

Обе силе су помагале различите политичке заједнице и у трећим државама (нпр. Помоћ СССР борцима северног Вијетнама у борби против САД,

[9] Приватне војске, корпоративне армије и армије корпорације.

[10] Штавише, страдање цивила није у пропорцији са обимом и интезитетом војних операција. Борба између оружаних јединица у Африци током 90-их година 20. века тешко да је обухватила више од неколико хиљада углавном лоше наоружаних бораца, а опет је, на свом врхунцу, условила готово седам милиона избеглица. У извесном смислу, утицај рата на живот цивила увећан је глобализацијом и порастом ослањања Света на устаљен, непрекидан проток комуникација, техничких услуга, испорука и снабдевања. Подаци преузети од: UNHCR (2000). The State of the World`s Refugees 2000: fifty years of Humanitarian Action. Oksford.

[11] Сукоби су предвиђени да се превасходно одвијају између суверених држава. Рат је требало да се оштро разликује од мира објавом рата на почетку и примирја или мира на крају. Војне операције би требало јасно да деле борце – обележене као такве униформама које носе или другим знацима припадности организованој оружаној сили – и цивиле, неборце. Рат је требало да се води између бораца. Неборци би требало да у време рата, колико је то могуће, буду заштићени.

[12] На пример, Фракција Црвене Армије позната као скупина Baader-Meinhof.

затим помоћ САД муџахединима у борби против совјетске инвазије у Авганистану, итд.). Рат у Вијетнаму и рат муџахедина против Црвене армије у Авганистану су класични примери асиметричног рата. Међутим, због помоћи коју су од СССР примали борци северног Вијетнама и муџахедини у Авганистану од САД, ти ратови су, исто тако, класични примери тзв. „посредничког рата" (енг. *proxy war*)[13] у којем супродстављене суперсиле користе треће државе да би остварили своје властите интересе, или онемогућиле остварење циљева друге супродстављене стране. Раздобље Хладног рата обилује примерима таквих сукоба, који ће се потпомогнути развојем технологије усавршити и у периоду по његовом окончању, имајући значајан допринос почевши од територије некадашње СФРЈ[14] у последњој деценији 20. века, па све до сукоба у Украјини средином друге декаде 21. века.

Совјетска армија је деценијама сматрала оружану борбу као основни садржај рата, што је било у потпуности погрешно. Због наведеног становишта није разматран утицај осталих инструмената моћи на СССР, попут дипломатије, економије и пропаганде. Као крајња последица дошло је до распада Варшавског уговора, а потом и СССР, а да ни једног тренутка није дошло до оружане борбе између СССР и НАТО.

Хибридно ратовање је синергија и природно и историјски последично наследно обједињавање хладног рата и малих ратова[15] који карактеришу период после два велика сукоба светских размера. Хладни рат је био хибридни светски рат. Хибридни рат је почео са Хладним ратом, односно са завршетком Другог светског рата, и још увек траје. Сви ратови у другој половини 20. века и првој половини 21. века су заправо – хибридни ратови. Ако је 20. век био век светских ратова, 21. век ће бити век хибридних ратова.

Данас, није могуће утврдити да ли је у питању нови „хладни" рат, или је стари био заправо само увод у нови. У сваком случају, евидентно је да је нови наставак старог у којем је тежиште било пре свега на сукобу два такмаца светске безбедности и политике који су се надметали и међусобно спутавали у свим друштвеним сегментима. Нови облик светског сукоба - хибридни рат, као да не познаје границе; ни временске, ни просторне, нити друштвене. Не знају се тачно стране, средства, фронтови, учесници, жртве, агресори, као ни када је тачно почео, а не може се са већом сигурношћу прецизирати ни када ни како би се могао завршити, али и да ли је тај и такав процес уопште могуће каналисати и окончати.

[13] Посреднички рат, или рат преко посредника, је израз који се користи за оружани сукоб који зарађене стране воде уз логистичку, пропагандну, обавештајну и другу помоћ трећих страна, односно држава или недржавних актера који у њему не учествују непосредно. Прокси ратови могу такође произаћи из независних сукоба који су ескалирали због интервенције спољних сила. На пример, шпански грађански рат започео је као грађански рат између про-фашистичких револуционарних националиста и присталица шпанске Републике, званих републиканци. Међутим, он се развио у прокси рат када је нацистичка Немачка и њени савезници почела подржавати националисте, док су СССР, Мексико и разни међународни добровољци подржавали републиканце.

[14] Пре свега помоћ албанској терористичкој организацији УЧК (ОВК) на Косову и Метохији.

[15] Newson, A. R. Counter-Unconventional Warfare Is the Way of the Future. How Can We Get There?, Small Wars Journal, October 23, 2014, http://smallwarsjournal.com/blog/counter-unconventional-warfare-is-the-way-of-the-future-how-can-we-get-there.

ПОСТХЛАДНОРАТОВСКИ ПЕРИОД

Као социолошка појава и историјска константа рат представља, према традиционалном државоцентричном виђењу, борбу између суверених држава чији су носиоци регуларне оружане снаге. Међутим, како је човечанство закорачило у еру глобализације, односно убрзаног технолошког напретка и међусобне повезаности, али и веће доступности и зависности, на сцену је ступао све већи број до тада неуобичајених, нетрадиционалних оружаних сукоба, мењајући саму природу рата испољавањем у виду савремених високо структуираних конфликата.

Такав тренд се нарочито испољио у периоду након завршетка Хладног рата; када настаје убрзана и, по обиму и садржају, значајна трансформација друштва, а тиме и ратних сукоба као историјског друштвеног чиниоца и пратиоца техничког развоја. С обзиром, да рат представља друштвену константу, несумњиво је да су се друштвене промене, изазване процесом глобализације, одразиле и на сам феномен рата, пре свега на начин његовог вођења.

Постхладноратовско раздобље је довело до тога да државе светског истока више немају потпору коју су имале у СССР и нису у стању да прате стратешко наоружавање светског запада које се углавном своди на високотехнолошке иновације, посебно у делу који се односи на ваздухопловне снаге и прецизно далекометно наоружање. Те земље, знатно више него раније, зависе о мањим покретним системима и коришћењу постојећих застарелих војних платформи. Стога се, и у евентуалним будућим ратним сукобима, може очекивати примена средстава и тактика које су својствене асиметричном ратовању.

Концепт хибридног ратовања није нови, зато што су државе и њихове обавештајне агенције у прошлости користиле исте субверзивне технике и алате. КГБ је користио дезинформације и пропаганду као средство асиметричног рата у Хладном рату због великих граница распрострањености свог становништва и региона који су пали под сферу утицаја, као што је чинила и ЦИА да спречи ширење комунизма у САД и западној сфери утицаја.

Међутим, хибридни рат је преузео потпуно нову димензију са појавом савремене технологије и дигиталног света где би се сајбер простором могло манипулисати за ширење пропаганде и оружја у облику сајбер хаковања, односно деловања и сукобљавања. Хибридни рат; уз спајање конвенционалне ратне технике и неконвенционалне технологије са конвенционалним методама постала је нова преовлађујућа генерација сукоба са којом се свет полако суочава. Дакле, када нема употребе (и) конвенционалног оружја, тада нема ни рата. Све се може свести на конфликт, сукоб и на крају на рат. Није исто деловање и ратовање. Иако конфликт не мора увек да доведе до сукоба, а сукоб не мора увек да изазове рат, рат је увек последица постојања конфликта и сукоба. Уколико се сваки појам засебно јасно дефинише, није проблем формулисати и одредницу - хибридни рат, јер он је само комбинација доступних могућности, попут и сваког другог хибрида.

Све шта је укључено у рат поред конвенционалног оружја; неконвенционално (као најчешће средство претње, принуде и/или одвраћања), *cyber* операције, економски медијски и политички притисци, миграције и демографске експлозије, итд. може се назвати логистичком подршком ратне операције, односно оружане операције ратног дејства, а укључује се у рат због

ниже цене, лакшег оправдања или веће ефикасности при постизању одређених циљева.

Хибридни рат је најшири облик сукоба до сада, јер се са глобализацијом и еволуција рата проширила изван бојног поља, на којем је тактика и асиметрија ратних лукавстава мењала токове и исходе битака и ратова, растући до међународних граница затим регионалних и на крају глобалних, ширећи се од сукоба у које су били укључени само војници, до граница целог, чак и глобалног, међународног друштва, и свих његових институција, потенцијала и ресурса. Рат је у суштини своје друштвено-историјске константе остао исти, само су се нека средства променила и прилагодила, односно придодала.

Хибридни рат је само нови степен у развоју рата који је увек пратио развој друштва. Како данашње друштво карактерише висок степен развијености и разгранатости, а мали степен прецизне дефинисаности и уређености, односно релативне опште хаотичности и потпуне измешаности, исто је и са ратом и разноликошћу и испреплетаношћу његових акција и операција.

Прича о „хибридном рату" је доспела у жижу интересовања због међусобних оптужби највећих светских сила за оно шта обе раде, још из времена Хладног рата. Ако је трећи светски рат био Хладни, онда је четврти Хибридни. И, као што Други вуче корене из Првог, тако и Хибридни има утемељење у Хладном рату.

Хибридни рат је ништа друго до нови израз за стари Хладни рат, његову трансформацију и продужење након распада блоковске поделе света. Сходно томе, на основу досадашње праксе у хладноратовском, а посебно у пост-хладноратовском периоду из деловања великих светских сила и различитих непријатељских чинова у другим државама и регионима, укључујући агресивне обавештајне операције и борбу информација, како би се повећао њихов глобални утицај, може се закључити да су активне мере и хибридни рат неодвојиви - сви елементи се могу користити заједно, посебно или прилагођени тако да одговарају различитим циљевима и могу бити културолошки, религијски или политички специфични за оптималан ефекат у конкретној ситуацији.

Хибридни рат није војни, већ државни концепт ратовања, у којем могу да се ангажују сви друштвени потенцијали државе агресора, а да се нападну сви друштвени ресурси државе жртве. Као што је случај опасности од светског рата захтевао формирање система опште народне (цивилне) одбране, тако случај опасности од хибридног рата захтева формирање система опште друштвене (системске и систематске) одбране.

Хибридни рат може бити неограничени рат, али то није новост[16], и може бити од бесконтактног до тоталног, а то је новост. Рат је, заправо одувек био неограничен, али је спектар могућности био ограничен. Нисмо одувек имали чиниоце попут економских санкција, међународних притисака, медијских манипулација, *cyber* шпијунаже, хакерских напада, итд. Рат је неограничен од настанка, али су се границе стално померале.

За разлику од оружаног сукоба, хибридни рат може се водити и у миру. Пример је управо Хладни рат између СССР и САД, који се манифестовао као прикривено и константно подривање ривалског друштвеног поретка, и као слабљење одбране тог друштва у припреми за оружани напад на то друштво.

[16] Теорија 4GW (енг. Fourth Generation Warfare) - четврта генерација рата, промовише неограничен и сложени рат.

Пример је и психолошки рат, који је био често коришћено средство и у ратовима на територији бивше СФРЈ, где су пропаганда и говор мржње постизали запажене резултате нашавши у вртлогу грађанског рата изузетно плодно тло за ширење.

Познати пруски генерал *Clausewitz* је изјавио да је рат политика другим средствима, и да је рат продужена рука политике. Исто тако, данас ми можемо направити паралелу да је неоружани рат – рат другим средствима, односно продужена рука оружаног рата. Сваки рат је уједно политички сукоб, само је хибридни рат заправо мало више политички, а мало мање војни, па као што је конвенционални рат продужена рука политике, тако је и политички или неконвенционални сукоб продужена рука оног оружаног, односно конвенционалног. Као што је оружани сукоб продужена рука политике која „дохвата" (постиже) оно шта не могу дипломатска средства, тако је неоружани сукоб (хибридно ратовање) продужена рука оружаног сукоба. Ако је рат политика другим средствима, онда је хибридни рат – рат свим средствима. У хибридни рат су сви укључени, те с тога сви морају и да се бране. Напада се свим расположивим средствима, па и одбрана мора бити свеобухватна.

САВРЕМЕНЕ ТЕКОВИНЕ

Сценарио међународне безбедности се стално мења, изазивајући општи тренд напретка који је карактерисао период 25 година након завршетка Хладног рата. Трансформација у шеми политичке и економске моћи, убрзане технолошке иновације, друштвено раслојавања и демографске тенденције - трендови су који имају дубоке импликације за текући међународни поредак. Садашњу ситуацију карактеришу два главна феномена: вакуум створен због тзв. „пропалих или крхких држава" чији простор покривају наоружани недржавни актери и моћне невладине институционализоване или ванинституционалне организације и структуре, а повратак у надметање најављују моћне државе са супродстављеним глобалним интересима.

Крајем посхладноратовског периода можемо сматрати промену власти у Руској Федерацији и јачање привредног, војног и међународног утицаја, када решавањем проблема насталих распадом СССР (окончање конфликта у Чеченији, оружане акције у Грузији и Украјини) и супродстављањем светској хегемонији САД (ангажовањем оружаних снага у државама Блиског истока током борбе против тзв. „Исламске државе") након пада „Гвоздене завесе" долази до постепеног краја униполарне ере.

Изгубљеност у многобројним тумачењима Герасимовог чланка о нелинеарном рату довела је до пуног изражаја одсуство дефинисаног простора између рата и мира: „у 21. веку смо видели тенденцију да замагљују линије између стања ратова и мира. Ратови више нису проглашавани и отпочињани, поступајући према непознатом шаблону".[17] Изгледа да историја долази у пуном кругу, јер је у раним данима Хладног рата *George F. Kennan* изнео сличан аргумент у свом меморандуму из 1948. године о организовању политичког рата: „Међутим, ми смо били хендикепирани популарном везом са концептом основне

[17] Герасимов, В. „Ценность науки в предвидении (срп. Улога науке у предвиђањима)" у: Военно-промышленный курьер (срп. Војно-индустријски курир), број 8/2013. www.vpk-news.ru/articles/14632. (Приступљено: 24.08.2017. г.)

разлике између мира и рата, тенденцијом да рат посматрамо као неку врсту спортског такмичења изван сваког политичког контекста."[18]

Крајем 1940-их, *Kennan* је покушавао да нагласи како би САД требало да раде на борби против агресивног совјетског политичког рата организовањем и институционализацијом сопствених снага. Герасимов опис различитих невојних средстава Запада као дела нелинеарног ратовања носи упечатљиву сличност са Кенановом дефиницијом отвореног и прикривеног политичког рата у то време: „Политички рат је упошљавање свих капацитета у служби нације, без рата, да би се постигли њени национални циљеви. ...Они се крећу од таквих отворених акција као политичких савеза, економских мера и „беле" пропаганде, таквим тајним операцијама као подршка „пријатељских" страних елемената, „црног" психолошког рата и чак подстицања „подземног" отпора у непријатељским државама".[19]

Насупрот становишту војних теоретичара из САД[20], приступ војних теоретичара из Руске Федерације је био у одређеној мери другачији. Прве индиције о могућем новом концепту ангажовања снага Руске Федерације су се појавиле средином деведесетих година 20. века. У то време су се, у највећој мери, осећале последице распада СССР, што је условило и почетак разматрања новог концепта употребе снага.

Међутим, савремени начин „нелинеарног"[21] деловања, није руски хибридни рат. То је мешавина интелектуалних струја међу руским војним лидерима и одговори на то како посматрају операције НАТО. Уколико би руско размишљање имало сродника, то би био кинески концепт неограничене борбе, који препоручује коришћење закона, економског рата и мрежног рата, заједно са тероризмом против непријатеља.

Оно шта се обично назива „руски хибридни рат" је мало више од преуређене и савремене верзије активних мера ЦИА и КГБ; стара „кутија за алат" хладноратовског периода, замењена је савременим операцијама како би се прилагодила технологији 21. века и ускладила са социоекономском и политичком климом, која се веома разликује од периода хладног рата. Иако су многи алати замењени или побољшани, њихови циљеви остају непромењени.

Frenk Hoffman описао је Хибридно ратовање као облик рата који „једноставно означава комбинацију раније дефинисаних типова ратовања, било конвенционалних, неправилних, политичких или информационих"[22]. Геополитика, наука и технологија, шпекулације, финансијска тржишта, информациони токови, велики пословни конгломерати, интелигенција, масовне

[18] Kennan, F. G. Memo PPS23 (Memorandum by the Director of the Policy Planning Staff to the Secretary of State and the Under Secretary of State). Wilson Center: Digital archive. https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/114320.pdf?v=941dc9ee5c6e51333ea9ebbbc9104e8c (Приступљено: 24.08.2017. г)

[19] Исто.

[20] Позната је улога САД у политичким превратима и војним пучевима у земљама латинске Америке, Африке, Блиског истока и југоисточне Европе, током периода Хладног рата и у периоду после његовог званичног окончања.

[21] Израз који је употребио: Герасимов Валерий у чланку „Ценность науки в предвидении (срп. Улога науке у предвиђањима)" у: Военно-промышленный курьер (срп. Војно-индустријски курир), број 8/2013. www.vpk-news.ru/articles/14632. (Приступљено: 24.08.2017. г.)

[22] Hoffman, F. G. Closer Look at Russian hybrid warfare, Vilson Center, бр. 7, април 2015. https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/7-KENNAN%20CABLE-ROJANSKY%20KOFMAN.pdf (Приступљено: 24.08.2017. г.)

комуникације, социјални медији, интернет, популарна култура, информативне мреже, међународне институције, санкције, аудиторијум, јавно мњење, национализам, разна владина тела и организације, цивилизацијска конфронтација, прокси ратови, дипломатија, стварање међународних алијанси, велики пословни уговори, невладине организације, људска права, углед, војно особље, капитал, психолошке тактике – све је то укључено у хибридни (вишестрани) рат. На дневном нивоу, можемо видети како се ова борба одиграва у етру ратних сукоба Украјине и Блиског Истока, кроз изјаве и оптужбе дипломата, као и у економској сфери.

Званични Кремљ разуме шта Вашингтон покушава да уради. САД са Русијом понављају стару игру. Манипулација ценама енергената, девалвација националне валуте, чак и покушаји САД да увуку Руску Федерацију у конфликт са Украјином – све је то понављање тактике САД коришћене раније, за време Хладног рата, као и после 1991. године. На пример, увлачење Руске Федерације у Украјину било је понављање тактике увлачења Совјетског Савеза у Авганистан, док је манипулација ценама енергената и валутним тржиштима била паралела стратегије САД коришћене да се дестабилизује батхистички[23] Ирак, Иран или Совјетски Савез током авганистанско-совјетског и иранско-ирачког рата.

Уместо покушаја да заустави даљи пад вредности рубље, званични Кремљ се одлучио да стратешки инвестира у људски капитал у Руској Федерацији. Национални резервни фондови Руске Федерације биће искоришћени за диверсификацију државне економије и учвршћивање социјалног и јавног сектора. Упркос економском рату против Руске Федерације; плате учитеља у школама, професора у високошколским установама за науку и развој, запослених у институцијама културе, лекара у болницама и клиникама, болничара и медицинских сестара – дакле најважнијих сектора за развијање људског капитала и капацитета у Руској Федерацији – све су повећане.

Такође, требало би да буду прекинуте дебате и питања о томе да ли је ово нови Хладни рат – постхладноратовски хладни рат – или се стари Хладни рат никада није ни завршио. Хладноратовски менталитет никад није усахнуо. Из перспективе званичника Руске Федерације, јасно је да САД никад нису закопале своје „ратне секире“ и да су наставиле офанзиву. Распад Варшавског пакта, и пораз СССР нису били довољни за задовољење хладноратовских апетита САД.[24]

Још увек нико није дао прецизан одговор на питање који Хладни рат је опаснији. Да ли онај који се завршио распадом Совјетског Савеза или овај нови између НАТО и Руске Федерације. Ако се сетимо старих хладноратовских сусрета у ваздуху током шездесетих, седамдесетих и осамдесетих година 20. века, у односу на то време данас су уочљиве бројне разлике: нема више тампон зоне од неколико стотина, чак и хиљада километара која би делила два сукобљена света; некада се до Совјетског Савеза налазио блок неутралних земаља или чланица Варшавског пакта, а сада чланица НАТО; на појединим територијалним тачкама армије САД, односно коалиционе снаге НАТО и ОС Руске Федерације могу данас да се уоче голим оком. Какви би у реалном сукобу били односи снага тешко је проценити, али нема сумње да је Руска Федерација окружена кордоном НАТО

[23] Арапска Социјалистичка Ба'атх партија је најважнија политичка странка са панарапском идеологијом, која игра важну улогу још од 1950-тих година.

[24] Некадашњи државни секретар САД Мадлен Олбрајт је изјавила да Русији треба одузети део територије, зато што „незаслужено располаже толиким природним ресурсима“.

земаља, што је највероватније и био циљ примања бивших република СССР у НАТО.

Подсећајући се како је хибридно ратовање, само још један нови термин који ублажава звучност старог термина „специјални рат" који су у војну терминологију и праксу увеле САД у време Хладног рата, осврнимо се на једну, 35 година стару дефиницију. Позивајући се на „Војни лексикон": „специјални рат је скуп организованих и координираних политичких, дипломатских, економских, психолошко-пропагандних, обавештајно-субверзивних, терористичких, а често и војних акција и поступака".[25] Кад се упореди са дефиницијом хибридног ратовања, виде се многе подударности.

У време Хладног рата, тзв. „специјални рат" повезиван је примарно са САД, јер су оне имале развијене снаге које су могле да предузимају широке активности у друштву државе која је била изложена притиску или агресији. Сада, Руска Федерација користи потпуно идентичне поступке дефинисане пре више деценија у САД и комбинацијом, како се то сада каже, „меке" моћи – пропаганде подржане политичким потезима све до субверзивног деловања.

Избор термина „хибридни рат" није случајност, зато што се политичари држава које критички гледају на потезе Руске Федерације труде да пронађу неке, условно савремене, термине да би се избегло повезивање са старим термином „специјални рат". Исто тако, подсећање на тај термин руске потезе приказује као нешто потпуно уобичајено у политичкој пракси од шездесетих и седамдесетих година 20. века.

Због тога, игнорисање искустава САД са специјалним ратом представља лицемеран потез којим се Руска Федерација покушава приказати као негативан фактор на политичкој сцени, зато што наводно користи нешто ново у афирмацији својих интереса. Суштина је једноставна – велике силе користе своје ресурсе да наметну своје интересе и несврсисходно је полемисати око тога да ли оне имају право то да чине. Мале земље труде се да прате тај манир, али у малом формату и са лимитираним ресурсима.

Хибридни рат се не објављује, шта више, са осмехом се пориче. Историја већ бележи ратове-нератове Руске Федерације, односно тадашњег СССР. Рецимо, 1979. године, кад је СССР увео војску у Авганистан, службено то није био рат, већ „интернационална помоћ братском авганистанском народу у борби са империјализмом".[26] Али, тада се барем признавало да је Совјетска армија ушла у суседну земљу. У савременом случају са Украјином, Руска Федерација је отишла корак даље те пориче умешаност своје регуларне војске у Доњецку.

Било која држава или савез држава, без разлике на карактер међусобног повезивања, уколико се јави као препрека аспирацијама САД и НАТО савеза, постају њихови непријатељи, јер САД под „одбраном" подразумевају способност да не дозволе никоме да постане претња.[27] Управо је Руска Федерација постала главна брана „светском хегемонизму" САД, трансформишући униполарни посхладноратовски поредак у свету у мултиполаран, или чак дифузан.

И Руска Федерација и НАТО одржавају бројне војне вежбе, будно мотрећи једно на друго. Војска САД је у августу 2016. године покренула највеће НАТО

[25] Војни лексикон. (1981). Београд: Војно издавачки завод, стр. 789.
[26] Јавно заступано становиште од стране званичника из тадашњег политичког руководства СССР.
[27] Одбрана САД почиње на најистуренијим линијама, а то су границе Руске Федерације. Истоветно као што је рат против тероризма у САД, након напада 11.09.2001. године, почео десантом на територију Авганистана.

ваздушне вежбе у Европи још од Хладног рата, назвавши то покушајем ојачања „безбедности и стабилности“ у региону. Око 5.000 војника из 11 држава чланица НАТО је учествовало у тим вежбама, навела је америчка војска. САД су након тога послале два *MQ-1 Predator* далекометна дрона за извиђање и 70 авијатичара у Летонију ради обуке. Руска Федерација је одговорила на вежбе НАТО својим вежбама у којима је учествовало више од 95.000 војника.

Европа је, у информатичким технологијама, у драстично лошијем стању од САД, и док ЕУ и НАТО планирају у Финској да отворе центар за борбу против хибридног ратовања, чињеница је да је Руска Федерација такав центар отворила пре две године. Европа је, у новом хладноратовском поретку најугроженија, зато што се налази на првој линији удара, а технологију за информатичку заштиту не развија ниједна европска фирма, тако да је државе ЕУ морају купити у Израелу, Бразилу или САД.

Док су САД и Руска Федерација најбољи експоненати агресивне хибридне борбе, кинеска игра је суптилнија, али једнако успешна. Кина такође има затворени интернет модел где је анти-кинеска пропаганда и приступ било чему Западном исцрпљен. Кинези су такође савладали уметност информацијског рата тако што су наоружавали своје становништво индоктринацијом ка националистичкој верзији историје ЦПЦ-а (тзв. Патриотско образовање); тврдећи да је кинески народ био жртва западних империјалних снага током последњих неколико векова.

Поред тога, Кина такође користи обману као компоненту хибридног ратовања. Кинези су савладали уметност обмане научене из војних доктрина Сун Цу. Кинеска обмана је оличена у приказивању себе као пацифисте и моћи која жели да прави светски поредак, док у стварности има за циљ да буде једини хегемон, способан да замени САД, као јединствену супер силу света.

Кинеска уметност обмане је конституисана у педесетим и шестдесетим годинама 20. века, када је Кина користила *Panchsheel*-ов споразум са Индијом да се легитимише на глобалном нивоу паријом међународне заједнице народа. Кинеска стратегија о обмани говори о томе како да се прилагоди новим условима и да кооперира са својим ривалима док тихо гради капацитете, како би на крају оборила Вестфалски поредак у правом тренутку.

Кина је користила Хладни рат између САД и Совјетског Савеза како би се отворила за Запад, док је легитимисала своје тврдње о Једној Кини која укључује аутономне регије Тибет, Ксињианг и Тајван. Кинези су такође користили обмане заједно са информационим ратом, баш као што се ослањају на мапе династије Кинг, како би потврдили регионе далеко од Таванга у Индији до Далеког истока у Сибиру и Јужну Кину.

ЗАКЉУЧАК

Хибридно ратовање представља синергију и природно историјски последично наследно обједињавање хладног рата и малих ратова који карактеришу период после два велика сукоба светских размера. Није могуће утврдити да ли је у питању нови „хладни“ рат, или је стари био заправо само увод у нови. У сваком случају, евидентно је да је нови наставак старог, у којем је тежиште било пре свега на сукобу два такмаца светске безбедности и политике који су се надметали и међусобно спутавали у свим друштвеним сегментима. Ако је 20. век био век светских ратова, 21. век ће бити век хибридних ратова. У

хибридни рат су укључени сви, те с тога сви морају и да се бране. Напада се свим расположивим средствима, па и одбрана мора бити свеобухватна.

Хибридно ратовање је концепт који описује војни операцијски приступ и први пут је коришћено 2007. године, када је маринац ОС САД Франк Хофман унео у операционализацију војске САД методе за које је сматрао да одговарају послехладноратовском раздобљу. Према његовом виђењу, идеја хибридног ратовања је била довољно аналитички конструктивна да би се објаснио успех компаративно далеко слабијег противника, као што су Талибани или Ал-Каида, с обзиром на технолошки супериорнију и бројчано надмоћнију војску САД и НАТО коалиције у Ираку и Авганистану.

Не чуди да су се, због тога, планери Руске Федерације одлучили за хибридни сукоб са Западним земљама, у којем комбинују хакерске нападе, државну пропаганду путем медија, плаћене интернет коментаре и прикривено суделовање у конвенционалним сукобима попут оног у Украјини. Оно шта је кључно за руско деловање је да службена Руска Федерација пориче умешаност у било шта од овога, умешно улазећи у медијску сферу за коју становништво на Западу верује да је слободна и истинољубива.

Предстојећи век неће бити тзв. „Америчко столеће“, као што неоконзервативци у званичном Вашингтону мисле. Биће „Евроазијско столеће“. Вашингтон преузима већи терет него што може да поднесе. То може бити разлог због чега је влада САД објавила крај санкцијама против Кубе и разлог због чега се САД труде да обнове трговинске везе са Ираном. Упркос овоме, архитектуру послератног[28] света, односно, архитектуру хладноратовског светског поретка успостављеног после 1945. године, сада можемо сматрати окончаном – 2014. година је коначно довела до промене парадигме међународног система.

Британска колонијална освајања у Азији и Африци почетком 20. века, Октобарска револуција и касније Стаљинов режим, затим нацистичка владавина и Хладни рат представљају темеље практиковања савремене пропаганде какву данас познајемо и постизање значајних резултата невојним средствима. Хладни рат, сукоб између НАТО пакта са једне стране и земаља Варшавског уговора на другој страни, највећи је сукоб у историји (неки га називају и „Трећим светским ратом“) који је окончан искључиво употребом неоружаних метода угрожавања безбедности – без испаљеног метка.

Крај Хладног рата (уједињење Немачке, распад Варшавског пакта, СССР, Чехословачке и СФР Југославије) и транзиција постсоцијалистичких држава источне Европе и стварање ИСИЛ, највеће су операције хибридног рата у историји. Свакако највећу и најутицајнију операцију хибридног ратовања представља „десоцијализација“, односно уништавање социјалистичког блока у источној Европи; прво Варшавског пакта, затим СССР као матице комунистичке и социјалистичке идеологије, онда Чехословачке и на крају Југославије, а затим транзиција односно колонизација тих друштава са потпуним прилагођењем капиталистичком културном и привредном обрасцу које је на крају резултирало примањем у ЕУ и НАТО.

„Транзиција“ је најшири, најпацифичнији, најспецифичнији, први потпуни и најефикаснији начин „хибридног“ ратовања, и представља најсвеобухватнију ратну операцију у историји,[29] која је довела до потпуног

[28] Мисли се на Други светски рат.
[29] Транзиција као „мека“ окупација.

потчињавања друштва непријатељским интересима; са мало отпора, или без њега, понегде чак и уз већинску сагласност. Како су транзиција источне Европе и стварање ИСИЛ највеће операције хибридног рата у историји, отуда руски „хибридни удар“ у другој деценији 21. века, није ништа друго до „противофанзива“ на онај НАТО[30] са краја 20. века. Свака узрочна акција доводи до последичних реакција.

Хибридни рат није стари Хладни рат, то је - нови хладни рат. У којем остају актуелна два светска такмаца са Истока и Запада, САД и Руска Федерација, који своје интересе остварују тако што једна другу спутавају у борби за светску доминацију никад се не супротстављајући директно, већ увек преко других, мањих држава и савеза. Међутим, постаје јасно да се и друге силе у настајању (пре свих Кина, Индија и Бразил) укључују у трку у наоружавању и сукобљавању, штитећи и проширујући своје интересе и зоне утицаја, те постаје јасно да ће нови Хладни хибридни сукоб бити заправо сваког са сваким и свако против сваког, у зависности искључиво од индивидуалних интереса, а у борби за светски „престо" на који свака од ових сила у крајњем претендује, али јој тренутни потенцијали не допуштају да то и обелодани.

С тога, нови облик светског сукоба - хибридни рат, као да не познаје границе; ни временске, ни просторне, нити друштвене. Не знају се тачно стране, средства, фронтови, учесници, жртве, агресори, али ни када је тачно почео а не може се прецизирати ни када ни како би се могао окончати, и да ли је тај и такав процес уопште могуће каналисати и завршити.

ЛИТЕРАТУРА

1. Brzezinski, Z. (1993). Out of Control: Global Turmoil on the Eve of the 21th Century. New York: Toushstone, Rockefeller Center; a populacije Maddison, A. (2001). The World Economy: A Miliienial Perspective. Paris: OECD.
2. Војни лексикон. (1981). Београд: Војно издавачки завод.
3. Герасимов, В. „Ценность науки в предвидении (срп. Улога науке у предвиђањима)“ у: Военно-промышленный курьер (срп. Војно-индустријски курир), број 8/2013. www.vpk-news.ru/articles/14632. (Приступљено: 24.08.2017. г.)
4. Kennan, F. G. Memo PPS23 (Memorandum by the Director of the Policy Planning Staff to the Secretary of State and the Under Secretary of State). Wilson Center: Digital archive. https://digitalarchive.wilsoncenter.org/ document/114320.pdf?v=941dc9ee5c6e51333ea9ebbbc9104e8c (Приступљено: 24.08.2017. г.)
5. Koen, R., Mihalka, M. (2005). „Saradnja u bezbednosti: Novi horizonti za međunarodni poredak (org. Cooperative Security:New Horizons for International Order, Richard Cohen and Michael Mihalka)“, у: Rasprave Centra Džordž Maršal, br. 3. Beograd. стр. III (Predgovor).
6. Newson, A. R. Counter-Unconventional Warfare Is the Way of the Future. How Can We Get There?, Small Wars Journal, October 23, 2014, http://smallwarsjournal.com/blog/counter-unconventional-warfare-is-the-way-of-the-future-how-can-we-get-there.

[30] Пре свега САД:

7. Stiftung Entwicklung und Friden, Globale Trends 2000: Fakten, Analysen, Prognosen. Frankfurt am Main, 1999.
8. UNHCR (2000). The State of the World`s Refugees 2000: fifty years of Humanitarian Action. Oksford.
9. Hobsbaum, E. (2008). Globalizacija, demokratija i terorizam. Beograd: Arhipelag.
10. Hoffman, F. G. Closer Look at Russian hybrid warfare, Vilson Center, бр. 7, април 2015. https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/7-KENNAN%20CABLE-ROJANSKY%20KOFMAN.pdf (Приступљено: 24.08.2017. г.)
11. Carter, B. A., William J. P., Steinbruner, D. J. (1993). A New Concept of Cooperative Security. Washington, DC: The Brookings Institution Press.

HYBRID WAR - A CONSEQUENCE THE COLD WAR

Davor M. Milošević
Serbian Armed Forces

Abstract: With the era of globalization and accelerated technological advancement, an increasing number of previously non-traditional conflicts have entered the scene. Hence, war chronology clearly indicates that contemporary war conflicts, during and after the Cold War, have changed in relation to those that preceded them, in which the massive use of conventional weapons dominated. The inevitable characteristic of contemporary conflicts is reflected in the projection of minimizing and marginalizing armed in proportion to non-armed means, in which a traditional armed component appears only as an ultimate necessity, unless all other methods do not provide success, apropos they do not achieve satisfactory results and do not ensure the planned interest. The minimized role of armed conflict within new concepts is concerned with the issue of an adequate approach to researching the phenomenon of contemporary war as a prerequisite and foundation and development of all other doctrines and strategies. By analyzing the previous experiences and considering the different theoretical approaches to the concept of "hybrid warfare", the paper concludes that it is not possible to determine whether it is a new "cold" war, or the old one was actually just an introduction to the new one. In any case, it is evident that the new continuation is old and that the 20th century was a century of world wars, and that the 21st century will be the century of hybrid wars.

Key words: hybrid conflict, Cold War, unarmed struggle.

НОВИ ТРЕНДОВИ МОДЕРНИХ РАТОВА

Горан Бањац*
Војна академија, Универзитет одбране

Ђорђе Ђукић**
Војна академија, Универзитет одбране

Апстракт: Последње деценије двадесетог и почетак двадесет првог века донеле су велике и по много чему револуционарне промене на међународној политичкој сцени, у научно-технолошком напретку и вођењу ратова уопште. Успостављање, а затим и урушавање биполарног светског поретка створило је атмосферу коју је карактерисала широка политичко-идеолошка конфронтација. Научно-технолошки прогрес је „смањио“свет и понудио нова средства за остваривање постављених циљева супротстављених страна. Развијане су нове стратегије и доктрине и убрзан је развој и увођење новог наоружања и средстава ратне технике. Ратови су вођени широм света у различитим условима, коришћењем различитих средстава и са различитим успехом, па је победа понекад могла бити достигнута независно од стварне војне моћи сукобљених страна. Рат као друштвена појава више није уско везан за оружане облике угрожавања. Иако је постизање циљева кроз употребу оружане силе и даље остало главно обележје рата, све већи значај добијају други начини утицаја на супротну страну. У први план се поставља промена модела понашања непријатеља, а не физичко уништење његових ефектива. Због тога поједини аутори најављују нову генерацију ратова, која ће се одвијати у сасвим другим сферама и водити другим средствима. Други, опет, тврде да су и постмодерни ратови само логична еволуција класичних ратова, која је изазвана променом тренутних услова у којима се воде. Оно, око чега се сви слажу, јесте потреба превазилажења традиционалног приступа и сагледавање улоге, организације и концепта употребе оружаних снага у складу са главним трендовима модерних ратова.

Кључне речи: асиметрично ратовање, нетрадиционални субјекти, хибридни ратови.

НОВИ ТРЕНДОВИ МОДЕРНИХ РАТОВА

Последње деценије двадесетог и почетак двадесет првог века донеле су велике и по много чему револуционарне промене на међународној

* gbbanjac@yahoo.com
** djordje.djukic78@gmail.com

политичкој сцени, научно-технолошком напретку и вођењу ратова уопште. Успостављање, а затим и урушавање биполарног светског поретка, створило је атмосферу коју је карактерисала широка политичко-идеолошка конфронтација. Научно-технолошки прогрес је „смањио" свет и понудио нова средства за остваривање постављених циљева. Развијене су нове стратегија и доктрине и убрзан је развој и увођење новог наоружања и средстава ратне технике. Ратови су вођени широм света у различитим условима, коришћењем различитих средстава и са различитим успехом, па је победа понекад достигнута независно од стварне војне моћи сукобљених страна. Иако је постизање циљева кроз употребу оружане силе и даље остало главно обележје рата, све већи значај добијају други начини утицаја на супротну страну. У први план се поставља промена модела понашања, а не физичко уништење непријатеља. Због тога поједини аутори најављују нову генерацију ратова, која ће се одвијати у сасвим другим сферама и водити другим средствима. Други, опет, тврде да су и постмодерни ратови само логична еволуција класичних ратова, изазвана променом тренутних услова у којима се воде. Оно у вези чега се сви слажу јесте потреба превазилажења традиционалног приступа кроз оружану борбу, као најкарактеристичнијег обележја ратова.

САВРЕМЕНИ СВЕТ И ГЛАВНА ПОЛИТИЧКО ЕКОНОМСКА КРЕТАЊА

Савремене ратове, као комплексне друштвене појаве, потребно је сагледавати у ширем оквиру политичко-економских кретања. У литератури се у овом контексту најчешће издвајају: окончање Хладног рата и успостављање мултиполарног светског поретка, глобализација са својим негативним аспектима и транснационализација питања безбедности.

Почетак деведесетих година прошлог века је преко ноћи донео прелазак са биполарне на униполарну структуру међународних односа. САД су због колапса свог хладноратовског супарника стављене у положај једине светске суперсиле са истинским капацитетима за глобалну пројекцију моћи. У овоме је од великог значаја била и нова и редефинисана улога НАТО, којом је овом војно-политичком савезу обезбеђена сврха даљег постојања. Одговор на америчку неконструктивну политику је био негативан, јер су многе државе (међу којима и поједине регионалне силе) са негодовањем гледале на покушаје САД да изграде и одрже униполарни карактер међународних односа. Овај отпор је између осталог обележен и експанзијом нових асиметричних претњи америчкој националној али и међународној безбедности. Осим тога, „вакум моћи", настао распадом источног блока, искоришћавају и нове регионалне силе у успону, кроз изградњу војне и геополитичке превласти у окружењу и активно учествовање у глобалним политичким кретањима. Тако су све чешћа иступања Кине, Руске федерације, Индије и других субјеката на глобалној сцени отворили пут за нову, мултиполарну еру међународних односа.

Значајно обележје међународне политичке и економске сцене последњих деценија постао је процес као глобализације Његов највећи утицај је испољен преко нових информационих и комуникационих технологија, које су потпуно нарушиле вековима успостављан систем интеракције различитих социјалних и културолошких категорија. Свет као

„глобално село“ је у потпуности пореметио успостављену равнотежу и у политичком смислу довео до промене по питању идентитета и лојалности социјалних група. Посматрајући негативне аспекте у први план се истиче стварање опаснијег и непредвидљивијег света, по апокалиптичном моделу описаном у Хантингтоновом „Судару цивилизација“. Имајући у виду да су политички лидери данас у могућности да „идејно мобилишу“ знатно шире масе и на знатно већем простору, глобални актери су у стању да чине израженијим антагонизам супротстављених страна и подстичу избијање конфликата. На међународном нивоу је присутна појава и интензивирање великог броја нетрадиционалних претњи попут: организованог криминала, тероризма, нарко-картела као и аутократских и неуспелих држава. Осим тога, појачано је етничко и верско ривалство, а у великој мери су угрожени суверенитет и територијални интегритет средњих, малих и недовољно развијених земаља. Експанзијом интернационалних организација, режима и регулаторних агенција, све већи број владиних активности је регулисан међународним споразумима или интегрисан у интернационалне институције. Услед тога, све већи број политичких одлука је пренесен на међународне форуме, који немају одговорност за своје поступке. У овоме посебно долази до изражаја злоупотреба међународних организација попут ОУН, као и кршење међународног права, кроз све присутније ad hoc решавање криза.

Завршетак Хладног рата довео је и до преиспитивања традиционалног схватања безбедности и заштите државних граница од њиховог спољног угрожавања. Питање безбедности је „померено“ на индивидуални ниво услед чега је, у условима повећане међународне повезаности, дошло до повећање активности на интернационализацији питања безбедности. Један од показатеља јесте и стабилан пораст броја интернационализованих, у односу на укупан број сукоба. Тако је само у 2014. години регистровано 26 ратова интрадржавног карактера и чак 17 ратова који су били интернационализовани у различитим степенима.[1]

Сва наведена кретања указују на тренд израженог безбедносног дефицита савременог света, о чему говори начелник генералштаба оружаних снага РФ Валериј Герасимов[2]. Наиме он тврди да је опште стање безбедности у 21 веку толико критично да постоји тенденција брисања границе између стања мира и рата.

ТРАНСФОРМАЦИЈА МОДЕРНИХ РАТОВА

Иако је деструктивна природа оружаних сукоба остала непромењена, искуства из савремених ратова показују да су се њихова форма, начин извођења и носиоци, значајно променили. Тако на бојном пољу полако нестају јасне линије разграничења између зараћених страна, темпо дејстава се повећава, а тежиште сукоба се помера ка цивилној структури друштва. Захваљујући значајним политичким и културолошким промена, као и технолошком напретку, спорна

[1] UCDP/PRIO Armed Conflict Dataset v.4-2015.

[2] Валери Герасимов: *Ценность науки в предвидении, Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий*, https://www.vpk-news.ru/articles/14632, приступљено 24.11.2017.

питања у односима између држава се осим на бојном пољу, преносе и успешно решавају и у другим сферама.

Непријатељ као систем

Велики значај у теорији ратовања последњих деценија заузима системски приступ.[3] Његова специфичност система се огледа у истовременом посматрању супротне стране у политичкој, војној, економској социјалној, инфрастуктурној, информационој и другим сферама. У основи цео систем је рашчлањен на међусобно повезан скуп веза и чворишта, преко којих се могао постићи ефекат дејства који је знатно превазилазио уложене ефективе. Такође, на исти начин су посматрани и сви важнији елементи (и односи између њих) који чине пријатељске, савезничке и неопредељене системе. Тиме се формира потпуна слика оперативног окружења, са свим релевантним субјектима и везама између њих. Дакле, омогућује се издвајање центара гравитације преко којих се стварају каскадни ефекти, што уз знатно краће време трајања операција ниже и предвидљивије трошкове, доводи до бржег колапса супротне стране.[4] Као главна промена системског приступа, у односу на традиционални, може се издвојити значајније ослањање на елементе меке моћи и померање тежишта са уништења непријатеља на промену модела његовог понашања.

За типичног представника овог приступа на западу се често наводи Џон Варден[5] и његово виђење овог проблема. Варден, за почетак, супротну страну посматра као систем састављен од пет концентричних прстенова. Први унутрашњи круг, чини политичка елита или појединци. Утицајем на њих (било политичким притисцима или чак и елиминацијом) остварује се утицај на важан центар гравитације. Други круг чине процеси у самом систему. Под њима најчешће подразумева функционисање привреде, али су обухваћене и области спорта, културе и религије. Њиховим поремећајем, омета се функционисање система у целости и исти „помера“ ка токовима којима се олакшава испуњење стратегијских циљева. Као репрезентативан пример оваквог притиска се могу навести економске санкције. Трећи круг или инфраструктура. Представља предуслов за функционисање већих субјеката попут држава. Међутим, на њено угрожавање су отпорнији нетрадиционални субјекти попут терористичких организација, криминалних група и других[6]. Тако се, на пример, током ратова на Блиском Истоку показало да овај центар гравитације, иако блиско повезан са стратегијским ефектом, сам по себи није испољавао већи утицај. Популација представља четврти прстен. Подршка становништва је неопходна свим субјектима, без обзира да ли су у питању националне државе или недржавни субјекти. Савремени сукоби често имају обележја сукоба националног карактера, па стога правилно идентификовање и изолација одговарајућих етничких група, као центара гравитације, омогућава испољавање стратегијских ефеката. Оружане снаге представљалу пети, спољни прстен система. Традиционалне теорије о ратовању их виде као централно место свих напора у сукобу. Данас представљају

[3] На овом приступу изграђени су неки од познатијих модела употребе оружаних снага попут приступа базираног на ефектима или мрежноцентричног ратовања.
[4] Milan N. Vego: *Systems versus Classical Approach to WARFARE, JFQ, issue 52, 1st quarter 2009, cmp.* 41.
[5] Warden, J. A. Strategy and Airpower *, Air & Space Power Journal*, *cmp*. 64-77, 2011., доступно на http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a539223.pdf, приступљено 27.07.2017.
[6] Ibid, стр. 64, 65.

један од центара гравитације који, иако блиско повезан са остваривањем стратегијских ефеката, представља најризичнији и најскупљи курс акција у решавању сукоба. Дакле долази се до закључка да, посматрано са аспекта уложених ресурса потребних за постизања одређеног ефекта, немају сви центри гравитације исту вредност. Односно, може се очекивати далеко већи повраћај уложеног у унутрашњим него у спољним прстеновима. Ово не значи да спољни прстенови требају бити игнорисани, већ да ће цена остварених ефеката у њима, бити далеко већа, у односу на ефекте остварене у унутрашњим прстеновима.

Осим на стратегијском, Варден упућује на примењивост и на нижим нивоима, попут оружаних снага. Тада би се, после идентификовања постављених објектива, издвојили релевантни центри гравитације, на основу чега би се формирала листа конкретних циљева. Варден скреће пажњу да је овако одређен број мета на оперативном нивоу изненађујуће мали, чак и за релативно велике циљеве. Наредни корак је одређивање исхода који се жели постићи као и мера којима ће се ценити степен успешности. Тек се на крају бира методологија деловања. Важна напомена је да се не креће од последњег корака, односно избора тактике напада, јер тада процес неће довести до жељеног резултата. Правилним приступом проблему палета расположивих алата постаје је широка, па је померање центра гравитације могуће постићи и митом, ограниченом ваздушном кампањом, донирањем средстава и слично.

Још један важан аспект системског приступа јесте увођења концепта паралелног ратовања. Наиме, сукоби вођени после окончања Хладног рата имају за главно обележје масовно коришћење савремених оружаних система. Њима је за кратко време могуће ангажовање и уништење већег броја циљева, чиме се систем доводи у стање шока и скраћује време потребно за испуњење циљева. Ово је омогућено завршавањем циклуса операција, односно остваривање циљева унутар времена ефективног реаговања супротне стране. Дакле, паралелни приступ упућује на потребу и значај јасне и прецизне процене могућности испуњавања циљева унутар времена ефективног реаговања непријатеља. Једино се на тај начин може очекивати извесност генерисања жељених ефеката и остваривање планираних стрегетијских циљева. У супротном, операције прелазе у домен серијског ратовање, где су време тајања, трошкови али и крајњи исход значајно непредвидљивији.

Ратови четврте генерације

На основу трендова изражених у ратовима претходних деценија поједини војни теоретичари су почели да указују на промене у њиховој природи и карактеру. Тако Вилијам Линд[7] тврди да модерна историја ратовања може бити подељена на три епохе, односно генерације ратовања. Важан закључак његовог разматрање јесте да период деведесетих година (прошлог века) представља епоху ратова четврте генерације. У њима се брише разлика између цивила и војника, а поље деловања се са бојишта проширује на целокупно друштво и културу непријатеља. Дакле, четврта генерација ратова се води са циљем утицаја на политички врх непријатеља, како би се исти убедио да је достизање њихових стратегијских циљева недостижно или сувише скупо. Као

[7] William S. Lind, Keith Nightengale, John F. Schmitt, Joseph W. Sutton, Gary I. Wilso: *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation, Marine Corps Gazette*, 1989.

позитивне примере ратова четврте генерације често се наводе успеси САД у Ираку и Авганистану.[8]

Према Вилијаму Линду ратови четврте генерације доносе премоћ мањим, технички опремљеним, флексибилно организованим снагама, које су брзо покретљиве и у стању да тренутно реагују на промене у окружењу. Овакве снаге су у стању да своје задатке изведу брзо и ефикасно, док величина конвенционалних снага пре постаје њихова мана (чинећи их лакшом метом), а не снага. Ова размишљања су довела до општег тренда смањења и професионализације оружаних снага у циљу стварања високо ефикасних јединица које ће моћи да успешно одговоре савременим изазовима у оружаном сукобу.

Асиметрично ратовање

Асиметрично ратовање није појава новијег датума, али је после окончања Хладног рата, почела да заузима значајно место у разматрањима војних мислилаца. Разлози за то су бројни, али генерално посматрано, најзначајнији је висока ефикасност оваквог начина ратовања. Тако је на пример, више грађана САД (и цивила и војних лица) било рањено и убијено у асиметричним нападима 1990.-тих година него у конвенционалним борбеним дејствима у Гренланду, Панами, Ираку, Босни и Косову.[9] Осим тога, у пракси долази до парадокса да што је нека држава опремљенија и јача, већи је ризик њеног пораза од недржавних чинилаца који се користе асиметричним ратовањем.[10] Тако се, сумирањем података из скоро 200 година ратова, обједињених у бази података Correlates of War[11], може доћи до даљих закључака који указују на ефикасност оваквог приступа. Слабија страна, са аспекта традиционалних схватања војне и економске моћи, је изашла као победник у скоро 30% свих вођених асиметричних ратова, при чему се фреквенција победа повећава последњих деценија (График 1).

Експанзију овог начина ратовања донекле објашњава Мартин ван Кревелд.[12] Према овом аутору Клаузевицево поимање рата и објашњавање његове тројне природе, у којем држава чини неизоставни чинилац сваког рата, припада прошлости. Он тврди да садашњи и будући ратови све већи значај дају недржавним чиниоцима, попут герилаца, побуњеника, терориста и других. У прилог његових ставова говоре многобројни сукоби вођени од Балкана до Африке и Блиског Истока.

Данас, у војној теорији, постоје многобројни приступи у објашњавању појма асиметричног ратовања. Њихове додирне тачке могу се сумирати у објашњењу које је понудио Тортон Род[13]. Према овом аутору, суштина асиметричног приступа представља напор слабије стране да искористи своје

[8] У Ираку су 2003. године за свега 21 дан и по цену од свега 172 изгубљена живота, заузети скоро сви кључни градови и у суштини добијен рат против државе која је имала оружане снаге јачине 370.000 људи (по неким проценама и до 600.000 резервног састава), преко 25 милиона становника и простирала се на 438.000 квадратних километара.

[9] William J. Hartman: *Globalization and Asymmetrical Warfare, Air command and Staff College*, Alabama, 2002.

[10] Thorntorn Rod: *Asymmetric Warfare: Threat and Response in the 21st Century*, *Polity Press*, Cambrigde, 2008., стр. 6.

[11] http://www.correlatesofwar.org/data-sets, приступљено 20.11.2015.

[12] Кревелд Мартин: *Трансформација рата*, ЈП службени гласник, 2010.

[13] Thorntorn Rod, *исто*.

предности на тактичком и стратегијском нивоу и на тај начин покуша да искористи слабости јачег противника.

График 1. Исходи асиметричних ратова

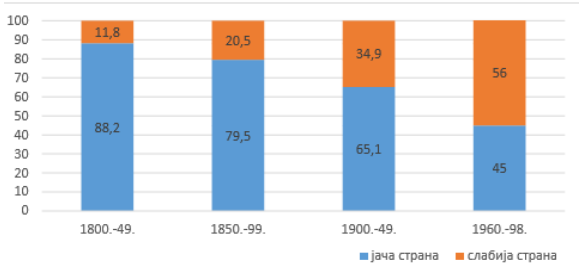

Ово често значи да слабија страна прибегава средствима која су радикално другачија и која се налазе ван усвојених норми ратовања. Зато је овакав приступ „ближи" недржавним чиниоцима, јер је регуларној страни много теже да одступи од успостављеног нормативног оквира понашања.[14] Управо због тога, оно што одређени конфликт чини асиметричним, осим изразитог диспаритета у технолошкој и економској сфери, јесте да једна од страна нема статус државног субјекта.[15] Упркос овим теоријским разматрањима, искуства из праксе су почела да указују на неке нове трендове. Да асиметрично ратовање није „резервисано" само за мале и неопремљене снаге, већ да га успешно могу водити и регуларни субјекти, показао је пример агресије на СРЈ 1999. године. Тада се приступом, који је обезбеди спектакуларну победу током Пустињске олује, нису постигли очекујући резултати.[16] Овај пример је посебно значајан са аспекта развоја идеје употребе асиметричног приступа од стране државних субјеката. Данас у светлу значајних политичких и културолошких промена, као и технолошког напретку, када се спорна питања у односима између држава осим на бојном пољу, успешно преносе и решавају и у другим сферама, није изненађујуће сагледавање асиметричног приступа са аспекта његове употребе од стране држава. У прилог ове тврдње се могу навести речи Герасимова, који тражи подршку Академије војних наука у развоју теоријских основа оваквог приступа у употреби оружаних снага.[17]

Врсте и носиоци савремених сукоба

За модерно доба је карактеристично да је број држава на политичкој карти света много већи него пре 50 година, при чему је велика и разлика између њихових капацитета и способности да обављају своје основне функције. Због тога данас посебан проблем у области безбедности представља појава

[14] Ibid, *стр*. 2-3.
[15] Ekatarina Stepanova: *Terorism in Asymmetrical conflict: Ideological and structural aspects*, *SIPRI Research Reports*, OXFORD University Press, 2008., стр. 29.
[16] Курмон Бартелеми, Рибникар Дарко: *Асиметрични ратови: Сукоби јуче и данас, тероризам и нове претње*, *НИЦ Војска*, Београд, 2003., стр. 75.
[17] Валери Герасимов, *исто.*

„неуспелих држава“. У крајњим случајевима неуспех и слабљење централне државне управе најчешће доводи до ескалације насиља и насилне промене државног уређења. Ово у први план избацује реалну могућност избијања интрадржавних ратова, као преовлађујуће врсте у пост хладноратовском периоду (График 2). Важно је напоменути да ова врста сукоба има реалну вероватноћу даље ескалације, која неретко може довести до преливања насиља на шири регион.

График 2. Врсте оружаних сукоба у свету у периоду 1946.-2014. година[18]

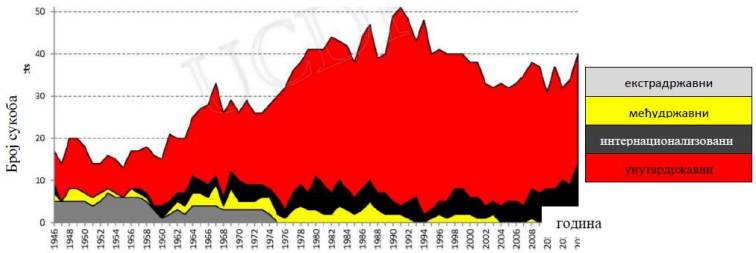

Као што је већ раније речено савремено доба картактерише експанзија ратова чији се највећи број водио унутар граница, а не између држава, односно, око 95% свих страдања у рату су последице интрадржавних, а свега 5% међудржавних ратова[19]. Показало се и да нестабилност и несигурност у једној држави имају реалан тренд „преливања“ и проширивања на становништво суседних држава, угрожавајући тиме и шири регион. Најбољи пример такве тврдње су сукоби у афричкој субсахарској регији у којој су унутрашњи сукоби имали застрашујуће локалне и регионалне последице.[20] Због тога је, у условима повећане међународне повезаности, очување глобалног мира и стабилности условило тренд пораста броја интернационализованих сукоба.

Оваква активност међународне заједнице, првенствено под окриљем мандата УН, је имала променљиви успех, што се може видети из прегледа броја погинулих у оружаним сукобима вођених после 1989. године. Може се приметити да упркос повременим падовима, број погинулих у оружаним сукобима вођеним од 1989. до 2014. године, има изражен тренд раста, упркос порасту ангажовања међународне заједнице. Такође 2014. година је, уколико се не рачуна масакар у Руанди 1994. године, убедљиво најкрвавија у посматраном периоду. Испољени трендови такође указују на то да Блиски Исток предњачи по броју страдалих у различитим облицима организованог насиља, док је Афрички регион, генерално посматрано, убедљиво најнасилнији[21]. Ипак, без обзира на велики сумарни број погинулих у ратовима, постоји тренд који указује на генерални пад унутрашњег насиља од краја деведесетих година.[22] Тако, уколико се занемаре екстремни

[18] https://www.pcr.uu.se/digitalAssets/66/66314_1armed-conflict-by-type-1946-2014jpg.jpg
[19] Колинс Алан: *Савремене безбедносне студије, Политичка култура*, Загреб, 2010., стр. 124 .
[20] Ibid, стр. 120.
[21] Melander Eric: *Organized violinced in the World 2015*, *Upssala Univerzitet*, 2015. стр.7.
[22] Ibid, *стр.*8.

примери одступања, подаци указују на тренд опадања убијених током ратова, па је наспрам скоро 600.000 настрадалих у ратовима 1950. године[23], тај број износио око 20.000. у 2002., односно око 40.000 погинулих у 2008. години. Овај тренд се даље може илустровати чињеницом да је 1950. године типичан војни сукоб имао за последице 38.000 случајева смрти, а 2002. године 600, што представља пад од скоро 98 %.[24]

У студији Андреа Вимера и Брајана Мина[25] указано је на одређене правилности у врсти, интензитету и времену трајања ратова, у зависности од услова у којима се мења државно уређење. Према њима, концепт етничке неравноправности представља основни разлог ескалације сукоба и настанка и интердржавних и интрадржавних ратова. Пракса је показала и да су економски богатије државе далеко отпорније на овакву врсту угрожавања у односу на сиромашније. Овоме у прилог говоре многобројна емпиријска истраживања која су показала да је БДП најбољи показатељ вероватноће избијања грађанског рата.[26] Такође, велики утицај има структура извора прихода. Уколико држава „живи" од неке значајне сировине (попут нафте, минерала, дијаманата), а не од равномерно развијеног привредног система, вероватноћа избијања грађанског рата је неупоредиво већа. Према Вимеру и Мину могућност избијања рата у некој држави је највећа у периоду њеног настанка.[27] Такође, сецесионистички ратови имају драстично већу вероватноћу избијања одмах по достизању кључне тачке, односно по формирању националне државе, док је код несеционистичких ратова ситуација комплекснија. Код њих је вероватноћа избијања ратова мала пре кључног догађаја, али после њега расте и има релативно велику вероватноћу избијања наредних 10 година. Такође, према мишљењу истих аутора, у пракси је у великој мери доказана теорија демократског мира, али се рат често показао као пут којим се успоставља демократско уређење. Ипак, далеко највећу претњу представљају неуређени системи који имају подједнаку вероватноћу сукоба и са демократским и са аутократским субјектима.[28]

Закључак који би се могао извести јесте да су највећи безбедносни изазов и главни субјекти у наредном периоду и даље државе. Периоди транзиције повећавају вероватноћу избијања сукоба, а политичка нестабилност, у комбинацији са привредом ослоњеном на природна богатства, скоро по правилу доводи до појаве ратова. У великом броју случајева, који се крећу између 55 и 60%, антагонизам је крунисан избијањем грађанског рата, који реално може послужити као генератор даље нестабилности у суседним државама и региону. [29] Из ових разлога се може разумети зашто је стратегијски и морални императив међународне заједнице спречавање настанка пропалих држава.

[23] Uppsala Conflict Data Program Battle-Related Deaths Dataset v.5-2014.
[24] https://www.prio.org/Data/Armed-Conflict/Battle-Deaths/, приступљено 10.08.2015.
[25] Andreas Wimmer and Brian Min: *From empire to nation state: explaning wars in modern world*, *American Sociological Review,* Vol. 71, No. 6 (Dec., 2006), *стр*. 867-897
[26] Ibid, стр. 875.
[27] Одређени статистички показатељи указују на то да је могућност да у некој држави дође до рата пет пута већа у прве две године од њеног настанка, него у било ком периоду њене независности.
[28] Ibid, стр. 898.
[29] Ibid, стр. 883.

Носиоци оружаног насиља

Као што је речено, доминанти облици оружаних сукоба у савременом свету представљају разне форме интрадржавних ратова, а водећи политички субјекат је држава. Даље се, увидом у широку листу сукоба, која се налази у бази података пројекта Correlates of War[30], долази до закључка да се на водећем месту, као носиоци рата, налазе државе. Ипак, карактеристична кретања последњих 20 година указују на тренд све већег значаја и утицаја недржавних субјеката као носилаца оружаног насиља. Мери Калдор[31] овај тренд објашњава тиме што се у савременом свету насиље све чешће чини на индивидуалном нивоу, а недржавни субјекти све лакше „пробијају" државни монопол на употребу силе. Ове тврдње се поткрепљују њиховом водећом улогом као носиоцем једностраног насиља, у сукобима вођеним задњих 15 година (График 3).

У недржавне субјекте спадају бројни покрети за национално ослобођење, герилци, борци за слободу, партизани, терористи, плаћеници, нарко картели и многи други субјекти. За њих је карактеристично да у свом деловању нису ограничени политичким границама или припадношћу некој нацији. Они показују могућност и спремност међусобне сарадње и успостављање веза са другим организацијама (чији су мотиви прибегавања насиљу сасвим другачији), формирајући на тај начин терористичке интернационале.

График 3. Носиоци једностраног насиља[32]

Крај Хладног рата, огромни вишкови наоружања и њихова доступност, олакшали су формирање и опремање већине ових јединица, чиме је знатно олакшан инжењеринг конфликата. Ипак, уколико се реално сагледају сви њихови потенцијали они немају релевантан значај, нити шансе за успех у отвореном сукобу са традиционалним носиоцима безбедности. Упркос томе, примери из праксе указују на њихову високу ефикасност у достизању

[30] http://www.correlatesofwar.org/data-sets, приступљено 19.05.2015. У бази података су обухваћени сви ратови који су се одвијали од 1946. до 2007. године.
[31] Калдор Мери*: Нови и стари ратови, Београдски круг*, Београд, 2005.
[32] http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/charts_and_graphs/#type, приступљено 15.05.2015.

политичких циљева, што представља један од главних разлога експанзије асиметричног начина ратовања.

Мери Калдор у својим разматрањима[33] истиче да је типична одлика ових снага разноврсност оружаних јединица. Она идентификује пет главних типова: паравојне групе, страни плаћеници, регуларне оружане снаге (или њихови остаци), јединице за самоодбрану и регуларне стране трупе. Међутим посматрајући већи број сукоба, посебно нижег интензитета, може се доћи до закључака који се налазе и у Војној доктрини РФ[34]. Данас се, по значају, посебно издвајају категорије *паравојних група* и *приватних војних компанија*. *Паравојне групе* су најчешћи облик организовања борбених јединица. То су углавном аутономне групе наоружаних људи, окупљених око појединачних лидера и могу испољити велик утицај на интензитет и време трајања рата. У прилог ове тврдње може се навести пример бројних „авантуриста" из целог света који су узели активно учешће у локалним сукобима на Блиском Истоку. Тако је само у Сирији, од 2011. до 2016. године, по неким проценама учешће узело преко 27.000 страних бораца[35]. Оно што их чини посебно значајним јесте да их често оснивају владе или политичке фракције како би преко њих остварили своје циљеве, а ипак остале дистанциране од екстремних манифестација насиља. *Страни плаћеници и приватне безбедносне (војне) компаније* подразумевају појединце, као и читаве плаћеничке јединице које унајмљују разне владе или мултинационалне компаније. Ове јединице се ангажују на широком спектру задатака почев од обуке, заштите личности и објеката, па и до вођење ратова. О њиховој све већој улози у савременом свету говори податак да четири водеће компаније из ове области остварују приход већи од 100 милијарди УСД годишње[36].

Сива зона ратова

Данас велики проблем представља појава која се код појединих аутора назива „сива зона" ратова. То је област предкризног стања, у којем је граница између рата и мира танка, али ипак постоји и спречава покретање механизама колективне одбране. Опште стање безбедности се у циљаној држави урушава на ниво који омогућује испуњење постављених циљева и без ангажовања војних потенцијала.

На значај и димензију конфликата који се не одвијају у сфери извођења класичних војних операција, указује Начелник генералштаба оружаних снага РФ Валериј Герасимов.[37] Они имају потенцијал да за свега неколико месеци потпуно стабилну државу преокрену у стање хаоса и направе плодно тле за различите облике страног интервенционализма. На тај начин, њихова деструктиван природа и политичке, социјалне, културолошке и економске последице налазе се у равни са последицама традиционалних војних сукоба. Анализирајући структуру међудржавних конфликата, Валериј наглашава померање тежишта на широк спектар политичких, економских, хуманитарних, информационих и многих других не војних облика

[33] Калдор Мери, *исто,* стр*. 146.*

[34] *Voennaя doktrina Rossiйskoй Federaci*, Moskva, 2014., тачка 15/h.

[35] http://www.telegraph.co.uk/news/2016/03/29/iraq-and-syria-how-many-foreign-fighters-are-fighting-for-isil/

[36] http://www.motherjones.com/politics/2003/05/soldiers-good-fortune, приступљено 25.05.2015.

[37] Валери Герасимов, *исто*.

угрожавања. Све ово је у одређеној и прикривеној мери подржано ангажовањем дела војних потенцијала, али тежиште се налази у конфронтацији на информационом плану и кроз ангажовање јединица специјалне намене (најчешће у форми паравојних или плаћеничких снага). Ове активности имају за циљ постизање одређеног нивоа развоја кризе, што ће обезбедити да уколико дође до директне војне конфронтације, сама фаза разрешења буде брзо и успешно окончана. На овај начин отворена употреба силе ће бити кориштена само ради обезбеђивања коначног разрешења кризе. Ово разматрање даље доводи до закључака да се успех војних операција у савременом окружењу условљава предузимањем и спровођењем широког спектра невојних мера. Оне су обимне и временски се протежу на само на период конфликта него обухватају и период пре и после његовог решавања. Овај закључак се могао донети и на основу ранијих искустава, али оно што је новина јесте однос војних и невојних мера који се у савременим сукобима креће у односу 1:4 у корист других.

Повећана улога невојних приступа представља само део промене у оперативном окружењу. Повећан је утицај и других изазова попут све присутније асиметричне димензије сукоба, значајног научно-технолошког напретка, омасовљавања савремених технолошких решења, брисања границе између тактичко оперативног и стратегијског нивоа, повећања брзине извођења операција итд. Сви ови фактори утичу на свакодневно организовање и функционисање безбедносних система, доводећи у питање изналажење нових победоносних формула. Дакле, оно што се може приметити јесте изражено сједињавање војних и невојних метода деловања, при чему друге имају знатно већи значај него раније, те се почињу посматрати као саставни и незаустављив део било ког сукоба.

Флексибилна употреба конвенционалних снага, нерегуларних поступака, терористичког и криминалног понашања ради постизања својих политичких циљева, су се полако формирале у тренд садашњих и будућих сукоба. Према Америчком министарству одбране, управо ова разноврсност и динамичност у симултаној употреби различитих организација, технологија и техника, онемогућава њихову јасну категоризацију[38] и у модерну литературу уводи појмове као што су хибридне претње и ратови, као најприкладнији опис њиховог карактера.

НЕОРУЖАНО НАСИЉЕ

Идеја победе без борбе и насиља није нова али има све већи значај. Њена суштина се може сагледати кроз мисао Лидела Харта, који је у свом делу Стратегија посредног прилажења заговарао економичније начине остваривања ратних циљева. По њему је нарушавање непријатељеве психолошке и физичке равнотеже најлакши начин доласка до победе. Ово тврди и Герасимов[39], по чијим речима су се „правила ратовања драстично променила“, а „не-војне методе“ добиле на значају у постизању националних циљева. Њихова ефективност у појединим случајевима превазилази снагу

[38] John David W. Willis: *Hybrid orgs for hybrid wars: The story of africom's new hybrid and why other ccdrs should want one, too, NAVAL WAR COLLEGE*, Newport, 2009., стр. 6,7

[39] Валери Герасимов, исто.

оружја, а политичке, економске и социјалне последице ових приступа једнаке су разарањима која су узрокована класичним ратовима.

Данас се, по свом значају, доприносу и коначном испуњивању задатих циљева могу издвојити сукоби неоружаним садржајима у комуникативној и економској сфери.[40] Комуникативну сферу чине измешане цивилне и војне информационе мреже и технологије које повезују појединце, групе, организације и нације широм планете. На тај начин формира се један нови свет, комуникативна сфера. У њој постоји лепеза различитих модалитета сукобљавања, које је тешко класификовати, будући да имају више заједничких карактеристика. Ипак, са сигурношћу се може тврдити да преовлађују концепти ратовања засновани на информацијама, који се реализују у областима медија, односа са јавношћу, информисања, информативног обезбеђења, итд.. Ово су области у којима је напредак на техничком пољу омогућио све успешнију манипулацију и са појединцима и са широм јавношћу. То се посебно огледа у домену вођења медијског рата, при чему су последњих година на великом значају добили електронски медији и друштвене мреже. Њиховом злоупотребом, са ангажовањем ограничених материјалних и људских ресурса, могу се постићи велики резултати, чак и у срединама које су традиционално непријатељски настројене према супротној страни. Тако се могу навести бројни примери агресивног руског деловања на територији Велике Британије. У њима Кир Гилес[41] разматра различите форме конструисања подршке јавности Руској политици кроз интензивно слање електронске поште и активно учешће на различитим форумима од стране великог броја „виртуелних" грађана. Екстремнији примери се повезују са крађом и злоупотребом корисничких налога водећих медијских кућа или чак и физичким преузимањем контроле над комерцијалним комуникационим чвориштима. Другу примену представљају притисци који се могу изводити на индивидуалном нивоу. Тако исти аутор наводи примере прикупљања и злоупотребе личних података лица из састава НАТО група које су ангажоване на периферији Руске федерације. Праћењем налога социјалних мрежа и праћење кретања корисника преко мобилних телефона, индивидуални подаци су масовно прикупљани, а касније су употребљавани за различите врсте притиска. Импликације ових могућности у доба кризе указују на капацитете масовног деловања усмереног на велики број индивидуа, чиме се у знатној мери може пореметити функционисање безбедносног система супротне стране.

Још једна доминанта форма неоружаног угрожавања јесте економски рат који, као средство принуде променљивог успеха, често користе економски развијеније државе. Економске санкције су врло важан и често коришћен алат у међународним односима, на шта јасно указује непрекидан тренд раста њихове употребе.[42] Тако су, према подацима ОУН, на почетку XXI века економским санкцијама, од стране САД и других водећих земаља запада, је било изложено на десетине земаља у којима се налази преко 50% целокупне светске популације.

---

[40] Бањац, Г., *Главни трендови модерних ратова, мастер теза*, Војна Академија, Београд, 2016., стр. 68.

[41] Keir Giles: *The Next Phase of Russian Information Warfare, Rusia and Hybrid Warfare: definitions, capabilities, scope and possible responses, report 1/2016*., стр. 40-46.

[42] Gary Clyde Hufbauer, Jeffrey J. Schott, Kimberly Ann Elliott, and Barbara Oegg: *Economic Sanctions Reconsidered, 3rd edition, Peterson Institute for International Economics*, 2007.

Оно што је заједничко за све форме неоружаног угрожавања јесте да, уколико се примењују самостално, не могу остварити задовољавајући успех. Ипак, у комбинацији са осталим облицима угрожавања, њихов ефекат се значајно повећава, Осим тога, због потврђене ефикасности не оружаних видова угрожавања безбедности у свету је све израженији тренд у коме и оружане снаге развијају значајне капацитете за извођење оваквих видова дејстава.

ЕВОЛУЦИЈА ВОЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ

У војној литератури посебно место заузима дело Карла фон Клаузевица О рату. У њему Клаузевиц указује на двојаку природу рата: објективну и субјективну. Објективна природа је стална, универзална категорија, која одликује сваки рат и која се не мења без обзира на историјски период у којем се води. Са друге стране, субјективна природа је увек подложна променама, а кључни утицај испољавају кретања која се могу посматрати у научно-технолошком, политичком, друштвеном и стратегијском контексту, Ове промене су утицале на организацију и развоју оружаних снага и могу бити разматране у неколико категорија, и то: тип и бројност оружаних снага, оптерећење популације, заступљеност видова и родова у оружаним снагама, шема организације и командовање оружаним снагама.[43]

Идентификују се два главна типа оружаних снага: професионална војска и регрутни систем (регрутно-комбиновани) војне организације. Професионална војска је заснована на људству сталног састава и плаћеним добровољцима на одређени рок.. Регрутно-комбиновани систем је најраспрострањенији и представља најчешће решење код већине осталих земаља. Код развијених земаља је присутан тренд смањења војног рока регрутима, а повећање контингента професионалног састава војске, при чему мирнодопска армија чини само кадровску основу ратне.

Промена бројног стања оружаних снага је била у складу са општом међународном ситуацијом, а поготово са трендом локалних и регионалних сукоба и криза. Тако је окончање Хладног рата довело до наглог пада бројности оружаних снага у свету, да би затим половином деведесетих година дошло до њиховог пораста. У даљем периоду, од 1998. године, бројно стање углавном бележи тренд благог пада. Ипак, без обзира на смањење бројног стања у војскама, професионализацијом и опремањем савременим средствима НВО, њихова борбена моћ је одржана и повећана. Процентуална заступљеност становништва у ОС земаља и коалиција је пропорционална потенцијалним и стварним попришти сукоба али генерално има изражен тренд опадања.

Највећи број земаља има оружане снаге организоване у три главна вида: копнену војску (КоВ), ратно ваздухопловство (РВ) и ратну морнарицу (РМ), док само велике силе имају и друге видове и родове (попут стратешко ракетних јединица, космичких јединица и ваздушно-десантних јединица оружаних снага РФ). КоВ је најбројнији вид ОС у свим земљама, а што је у питању технички савременија војска, то је удео КоВ-а у њеном целокупном бројном стању мањи. Тако је у САД 1996. године проценат КоВ у целокупним снагама износио 33%, док се код великог броја држава, поготово са неразвијеним економијама, креће и до

[43] Ковач М., Форца Б.: *Историја ратне вештине – период од 1920.-2000., ВИЗ*, Београд, 2000., стр. 430.

90%.[44] У већини ОС видови су даље развијани у родове чија је бројност, значај и опремљеност варирала у зависности од конкретног случаја.[45] Генерално, присутан је тренд смањења разлика између видова и родова оружаних снага, борбених и јединица за подршку, јер се за операције најчешће креирају вишенаменске здружене снаге. Оружане снаге већински прелазе на модуларни тип организације, с циљем лакшег прилагођавања за ангажовање у било којем делу света и под било чијом командом. Тако, за нову структуру снага, кључне карактеристике постају међуоперативност и самоодрживост.

Основни захтеви који се постављају пред командовање у савременим ратовима јесу: праћење ситуације у реалном времену и брзо реаговање на промене, визуелизација бојишта, скраћивање времена за анализу ситуације и доношење оптималне одлуке, брже, квалитетније и поузданије преношење одлука на потчињене јединице, процена опасности и правовремено превођење јединица у захтеване степене приправности, повећање ефикасности б/д, односно, оптимално искоришћење борбених способности снага, ефикасно садејство са осталим снагама, побољшање ЛоП и минимално трошење материјалних ресурса уз максималну експлоатацију информација. Као логичан начин решења наведених проблема намеће се развијање и коришћење савремених командо информационих система. Добити остварене њиховим увођењем су бројне, а најочигледнији позитивни ефекти су: смањење величине борбених јединица, „поравнање" војне хијерархије и постизање информационе доминације.[46] Може се закључити да уколико савремено командовање и садржи одређене промене, оне су засноване пре свега на употреби савремене технологије у процесу командовања, док командант као централна личност тог процеса и даље поседује исте особине и вредности једног војника и официра.

Искуства из досадашњих ратова показују све већи значај логистичке подршке као фактора који све израженије утиче на успешно ангажовање војних снага. Посебан проблем представљају савремени технички системи и опрема, који постављају строге захтеве према логистичком систему, а пре свега: стручан и образован кадар за пројектовање, развијање, усавршавање и одржавање; довољно новца за набавку савремених техничких система уколико се не могу произвести у земљи; адекватну логистичку инфраструктуру, односно адекватну дијагностичку опрему и објекте за одржавање. Иако је унапређење система НВО допринело повећању њихове ватрене моћи, модерна оружја су довела до повећања броја војника „у позадини" у односу на број војника на фронту али и промена њихове структуре.[47] Због тога је, посебно у савремено опремљеним оружаним снагама, у експанзији тренд позадинског обезбеђења са ослонцем на комерцијалне капацитете цивилног друштва.[48] Међутим, све што је наведено не

[44] Ibid, стр. 506.

[45] Генерално, пешадија је остала најмасовнији род ОС у целини, а оклопне и механизоване јединице су задржале место главне ударно-маневарске снаге КоВ-а. Артиљерија је род КоВа који је имао најизраженији развој у организацијском, техничком и функционалном смислу, а искуства из локалних ратова су показала да је у јединицама победника инжињерија била заступљена са 20-30%, а у јединицама поражених са 10-20%.

[46] Brian Steed: *Armed Conflict, The lessons of modern warfare, Ballantine Books*, New York, 2003., стр. 177.

[47] Ковач М., Форца Б., *исто*,стр.289.

[48] Приватне војне компаније су у Ирачком рату ангажоване на пословима попут службе обезбеђења, одржавање бомбардера Б2 и Ф-117, хеликоптера, извиђачких авиона У2, као и беспилотних летелица Глобал Хаук . Ангажовано је преко 20.000 цивилних лица, тако да је укупни однос био 1 цивил на 10 војника.

представља никакву револуционарну промену у односу на логистику претходних ратова, већ се може закључити да је одраз карактеристика времена у којем живимо и актуелних ратова.

УПОТРЕБА ВОЈСКЕ

Систематизована сазнања о карактеру описиваних промена су нашла место у стратегијским и доктринарним документима оружаних снага, те испољила јасан утицај на њихову организацију и војну делатност уопште. Стога је извршена анализа јавно доступних доктринарних публикација неколико држава попут САД, Руске Федерације, Велике Британије, Француске, Индије и Кине.

У свим случајевима су на сличан начин окарактерисани услови који владају у савременом свету. У питању је динамично окружење које, пред систем одбране поставља потребу непрекидног прилагођавања. То се посебно наглашава код САД, које очекују да ће се њихове оружане снаге у будућности налазити у дуготрајној борби против упорних и прилагодљивих противника, те морају и саме бити способне да се прилагоде како би их надвладали. Трансформисање се не односи само на употребу нових технологија, већ и на начин размишљања о актуелним изазовима и претњама, прилагођавању одбрамбеног естаблишмента, том новом углу гледања и промени тежишта. Једино кроз овакав приступ оружане снаге би биле у могућности да се суоче и са садашњим и са будућим изазовима.[49]

Дијапазон потенцијалних противника је широк и креће се од савеза и држава и њихових регуларних снага, до све већег учешћа и значаја нерегуларних противника и насилних екстремистичких организација.[50] У највећем броју случајева ове снаге се сматрају недржавним чиниоцима, а од све већег значаја је њихова способност да постижу стратегијске ефекте на глобалном и регионалном нивоу. Ипак, будући да се у наредном периоду очекује смањење технолошке предности коју поседују САД, расте улога и значај и државних актера. Тако САД као своје главне противнике на глобалном плану виде одметнуте државе и регионалне силе у успону.[51] Док се са друге стране, РФ и НР Кина, као највећи извори угрожавања безбедности, виде агресивну политику САД и НАТО на одржавању положаја светског хегемона и даље ширења њихове зоне интереса[52].

Све државе своје конвенционалне оружане снаге виде као главно средство одвраћања потенцијалног агресора и гарант националног суверенитета[53]. Од њих се очекује да развију и поседују капацитете за заштиту националних интереса, не само у својим границама и ближем окружењу, већ и широм планете[54]. Овакав став није присутан само у САД, већ се може наћи и код Русије, Кине и других регионалних сила. У складу с тим, војне снаге могу бити ангажоване на бројним задацима од мисија стратегијског одвраћања, мањих и већих ратова (до регионалног нивоа), али и у нејасним ситуацијама између мира

[49] *The National Military Strategy of the USA*, стр. 12.
[50] *Voennaя doktrina Rossiйskoй Federacii*, Moskva, 2014., глава II, члан 12.ј, к.
[51] *The National Military Strategy of the USA*, *ucmo*, стр.2.
[52] *Voennaя doktrina Rossiйskoй Federaci*, глава II, члан 12.а.
[53] *China's Military Strategy, The State Council Information Office of the People's Republic of China*, Beijing, May 2015., глава II
[54] *Voennaя doktrina Rossiйskoй Federacii*, Moskva, 2014., глава III, члан 22.

и рата, као што су операције очувања и наметања мира, као и неборбене операције пружања хуманитарне помоћи и подршке цивилним органима власти[55].

За форме оружаних сукоба се предвиђа, да ће у наредном периоду, преовлађивати класични конвенционални сукоби, уз све већи значај ратова четврте генерације и асиметричних сукоба. Осим тога, очекује се да ће главни изазов бити успешан одговор на даљу еволуцију рата. Тако се, у САД, као последњи тренд идентификују индиректни приступи ратовању кроз вођење такозваних хибридних ратова, а образац њихових испољавања се може видети на примеру америчког ангажовања у Сирији и Украјини, или руског ангажовања на Криму и Украјини. Циљ више није директна конфронтација већ шира дестабилизација, а традиционалну окупацију сада замењују операције промене режима и довођење на власт структуре која ће бити спремнија на сарадњу.[56]

Нуклеарни арсенал није изгубио на значају у односу на хладноратовски период. Број чланица клуба нуклеарних сила се није смањио, већ је напротив присутан покушај одређених држава да овладају технологијом производње нуклеарних средстава и начина њиховог „транспорта". Ово оружје је остало главни гарант националног суверенитета и безбедности, а они који га поседују планирају даље одржавање свог статуса нуклеарне суперсиле.

У свим разматрањима је препознат све већи значај, који у савременим ратовима имају, оружја високе прецизности, командно информациони системи, роботика и све врсте даљински управљаних уређаја.[57] Због тога САД, како би максимално искористили своју неоспорну предност, настоје да задрже технолошко вођство и својим супарницима наметну високо технолошки ратовања,. Друге државе, пре свега Русија и Кина, истичу значај и потребу, да домаћи војноиндустријски комплекси самостално усвоје и развијају производњу високотехнолошких оружја[58], као и да изграђују савремено опремљене и организоване оружане снаге.[59]

ЗАКЉУЧАК

Већина закључака и трендова у претходним поглављима не представљају посебна и нова сазнања у сфери безбедности. Свет је несумњиво постао опасније место чија је повећана интеграција осим многих предности донела бројне проблеме. Инжењеринг конфликата, нарушавање суверенитета и интегритета националних држава, *ad hock* решавање криза и злоупотреба инструмената колективне безбедности само су нека од обележја окружења у којем се посматрају савремени међународни односи. Такође и научно-технолошки напредак је значајно утицао на промене у сфери вођења рата, те довео до нових трендова у области организације и употребе оружаних снага. Са сигурношћу се може закључити да су ове околности утицали на промену система безбедности. Ипак, важно је сагледати да су оне настале кроз еволуционо прилагођавање променама у окружењу.

---

[55] Ibid, стр. 10-12.

[56] Korybko Andrew: *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change, Peoples' Friendship University of Russia*, Moscow, 2015., стр. 9-10.

[57] *Voennaя doktrina Rossiйskoй Federacii, Moskva*, глава II, члан 15.б, ф.

[58] *China's Military Strategy*, *исто*, глава IV.

[59] *Voennaя doktrina Rossiйskoй Federaci*, глава III, члан 43-47.

Насупрот наведеном, данас се све већа пажња појавама које најављују потребу за драстичнијим променама система безбедности. Тако се у први план поставља све већа заступљеност и успешност нетрадиционалних субјеката безбедности и њихов неконвенционални приступ остваривању циљева. Такође, од великог значајнија је тренд у коме се и државни субјекти све чешће ослањају на неконвенционалне методе деловања. На тај начин се, кроз широку палете расположивих инструмената, заобилазе успостављени механизми колективне безбедности и остварују постављени циљеви.

Последице ових кретања су потреба за широком реорганизацијом друштва, како би се ојачала његова отпорност на ове нетипичне форме угрожавања. Развијају се разни механизми од јачања националног идентитета, до свесности и одговорности појединца и веће повезаности система безбедности са свим осталим структурама друштва. У овоме велике последице трпе такозвана демократске државе, јер су управо њихове највеће вредности постале главна мета и највећа слабост. Реакција у пракси постају ограничавање слободе говора и људских права, повећање одбрамбених издатака и милитаризација друштва чиме се насупрот жељеном, само повећавају ефекти дејстава супротне стране.

Последице овог тренда се испољавају и на оружаним снага где је све израженије прилагођавање структуре и модела њихове употребе, извођењу оваквих видова дејства. Може се навести пример забринутости западних земаља због тога што Русија развија и јача управо ове капацитет, као и што свакодневни примери указују на њихову успешну примене у пракси. Потребно је нагласити да је традиционална улога оружаних снага као главног гаранта безбедности државе, кроз претњу употребу физичке силе остала непромењена. Али, ипак могу се увидети све значајније промене узроковане овим трендом. Тако нису зачуђујући нити ретки захтеви упућени научној заједници, да пронађе успешне моделе употребе њених ефектива у оваквим условима.

Дакле, из наведеног се види да је осим извођења борбених препознат и дат велики значај и неборбеним дејствима. Борбена дејства и даље задржавају свој значај, али је повећано присуство неоружаних облика угрожавања. Такође, изражено је и померање тежишта конфронтације и интензивирање активности у сивој зони ратова. Сукоби се сада одигравају у свим сферама друштва, разноврсном и динамичном употребом различитих техника и технологија од стране многобројних субјеката. Управо се зато, код великог броја аутора, задњих десетак година посматра као период обележен феноменом хибридних претњи ратова. Ово је пред теорију и праксу донео велике изазове на проналажењу одговарајућих механизама и инструмената за откривање и успешно супротстављање оваквим видовима угрожавања.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бањац, Г., Главни трендови модерних ратова, мастер теза, ВА, Београд, 2016.
2. Bettina Renz, Hanna Smit: Russia And Hybrid Warfare –Going Beyond The Label, Finnish Prime Minister's Office, Government's analysis, 2016.
3. Brian Steed: Armed Conflict, The lessons of modern warfare, Ballantine Books, New York, 2003.

4. Валери Герасимов: Ценность науки в предвидении, Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий, https://www.vpk-news.ru/articles/14632, приступљено 24.11.2017.
5. Voennaя doktrina Rossiйskoй Federaci, Moskva, 2014.
6. Gardner Hall, "Hybrid warfare: Iranian and Russian Versions of "Little Green men" and Contemporary Conflict", Research paper, Research Division – NATO Defence College, Rome, No.123, December 2015.
7. Gary Clyde Hufbauer, Jeffrey J. Schott, Kimberly Ann Elliott, and Barbara Oegg: Economic Sanctions Reconsidered, 3rd edition, Peterson Institute for International Economics, 2007.
8. Ekatarina Stepanova: Terorism in Asymmetrical conflict: Ideological and structural aspects, SIPRI Research Reports, OXFORD University Press, 2008.
9. JohnDavid W. Willis: Hybrid orgs for hybrid wars: The story of africom's new hybrid and why other ccdrs should want one, too, NAVAL WAR COLLEGE, Newport, 2009.
10. Калдор Мери: Нови и стари ратови, Београдски круг, Београд, 2005.
11. Keir Giles: The Next Phase of Russian Information Warfare, Rusia and Hybrid Warfare: definitions, capabilities, scope and possible responses, report 1/2016
12. Korybko Andrew, Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach To Regime Change, Institute for Strategic Studies and Predictions, Peoples' Friendship University of Russia, Moscow, 2015.
13. Ковач М., Форца Б.: Историја ратне вештине – период од 1920.-2000., ВИЗ, Београд, 2000.
14. Кревелд Мартин: Трансформација рата, ЈП службени гласник, 2010.
15. Курмон Бартелеми, Рибникар Дарко: Асиметрични ратови: Сукоби јуче и данас, тероризам и нове претње, НИЦ Војска, Београд, 2003.
16. Mattis, James, Hoffman Frank, "Future Warfare: The rise of Hybrid Wars", Proceedings Magazine, US Naval Institute, 132/11/1233, November 2005.
17. Melander Eric: Organized violinced in the World 2015, an assessment by the Uppsala Conflict Data Program, Upssala Univerzitet, 2015.
18. Milan N. Vego: Systems versus Classical Approach to WARFARE, JFQ, issue 52, 2009.
19. Ministry of Defence, Global Strategic Trends – Out to 2045, Development, Concepts and Doctrine Centre (DCDC), JFC, Shrivenham, Wiltshire, United Kingdom, 2015.
20. McCulloh, Timothy, and Richard Johnson, "Hybrid warfare" JSOU Report 13-4, Joint Special Operations University, FL, USA, 2013.
21. The National Military Strategy of the USA, 2015.
22. Thorntorn Rod: Asymmetric Warfare: Threat and Response in the 21st Century, Polity Press, Cambrigde, 2008.
23. China's Military Strategy, The State Council Information Office of the People's Republic of China, Beijing, May 2015.
24. Warden, J. A.: Strategy and Airpower , Air & Space Power Journal, стр. 64-77, 2011.
25. William J. Hartman: Globalization and Asymmetrical Warfare, Air command and Staff College, Alabama, 2002.
26. William S. Lind, Keith Nightengale, John F. Schmitt, Joseph W. Sutton, Gary I. Wilso: The Changing Face of War: Into the Fourth Generation, Marine Corps Gazette, 1989.
27. http://www.correlatesofwar.org/data-sets, приступљено 20.11.2015.

28. https://www.pcr.uu.se/digitalAssets/66/66314_1armed-conflict-by-type-1946-2014jpg.jpg, приступљено 02.12.2015.
29. https://www.prio.org/Data/Armed-Conflict/Battle-Deaths/, приступљено 10.08.2015.
30. http://www.motherjones.com/politics/2003/05/soldiers-good-fortune, 25.05.2015.
31. http://www.telegraph.co.uk/news/2016/03/29/iraq-and-syria-how-many-foreign-fighters-are-fighting-for-isil/, приступљено 24.01.2018.

MAIN TRENDS OF MODERN WARS

Goran Banjac
Military Academy, University of Defence

Đorđe Đukić
Military Academy, University of Defence

Abstract: The last decades of the twentieth and the beginning of the twenty-first century have brought about great and revolutionary changes in the international political scene, in scientific and technological progress and in the conduct of wars in general. The establishment, and then the collapse of the bipolar world order, created an atmosphere characterized by a broad political-ideological confrontation. Scientific and technological progress "reduced" the world and offered new means for achieving the set goals of the opposing sides. New strategies and doctrines have been developed, and the development and introduction of new weapons and means of war technology has been accelerated. Wars were waged around the world in different conditions, using different means and with varying success, so victory could sometimes be achieved independently of the actual military power of the conflicted sides. War as a social phenomenon is no longer closely related to armed forms of endangerment. Although the achievement of goals through the use of the armed forces remains the main feature of the war, other ways of influencing the opposite side are gaining increasing importance. In the foreground, a change is made to the behavior model of the enemy, not the physical destruction of its effects. That is why some authors announce a new generation of wars, which will take place in completely different spheres and lead with other means. Others, on the other hand, claim that postmodern wars are just a logical evolution of classic wars, caused by changing the current conditions in which they are being led. What they all agree on is the need to overcome the traditional approach and to understand the role, organization and concept of the use of the armed forces in accordance with the main trends of modern wars.

Key words: asymmetric warfare, non-traditional subjects, hybrid wars.

Хибридно ратовање и систем одбране

УТИЦАЈ САВРЕМЕНИХ ХИБРИДНИХ ПРЕТЊИ НА РАЗВОЈ СИСТЕМА ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Дејан Стојковић*
Управа за стратегијско планирање, Министарство одбране

Радиша Саковић**
Управа за стратегијско планирање, Министарство одбране

Апстракт: Предмет истраживања рада јесте утицај савремених хибридних претњи на развој система одбране Републике Србије. Предмет истраживања разматран је преко следећих елементарних садржаја: појам и карактеристике хибридних претњи, угроженост безбедности Републике Србије хибридним претњама и развој система одбране Републике Србије за супротстављање хибридним претњама. Циљ истраживања био је да се утврди шта су хибридне претње, како оне утичу на безбедност Републике Србије, те у ком правцу треба усмерити развој способности система одбране за супротстављање хибридним претњама. Прелиминарни резултати истраживања показали су да хибридне претње нису нови феномен, да је безбедност Републике Србије већ била угрожена деловањем хибридних претњи, као и да ће хибридне претње угрожавати безбедност Републике Србије и у будућности. За супротстављање хибридним претњама неопходан је развој широког спектра војних и невојних способности система одбране и примена свеобухватног приступа у заштити националних и одбрамбених интереса Републике Србије.

Кључне речи: стратегијско окружење, хибридне претње, безбедност, способности, развој, систем одбране.

УВОД

Стратегијско окружење Републике Србије чини систем међусобних веза и односа безбедносног, политичког, економског, социјалног, технолошког и других чинилаца који на различите начине утичу на Републику Србију и њен систем одбране. Чиниоци стратегијског окружења међусобно су условљени и повезани чинећи недељиву целину.

Стратегијска документа великог броја земаља, хибридне претње наводе као облик угрожавања безбедности. Међутим, релативно је чест случај да се хибридне претње посматрају на различите начине. Почетком 21. века, у политичким, научним и стручним круговима, посебно западних земаља, вођене

* dej.stojkovic@gmail.com
** sakovicradisa@gmai.com

су бројне расправе о појмовима: хибридне претње, хибридне операције и хибридно ратовање. Расправе су у почетку превасходно биле усмерене ка дефинисању појмова и утврђивању карактеристика, а много мање ка проналажењу одговора како се државе могу супротставити хибридним претњама. Такве расправе посебно су интензивиране након сукоба у Украјини и присаједињења Крима Руској Федерацији. Након почетних неслагања око тога шта су то хибридне претње и да ли је то нови или већ познати феномен, дошло се до уједначавања ставова и до успостављања начелне сагласности о појму и карактеристикама хибридних претњи.

У раду су анализиране савремене хибридне претње и њихов утицај на способности система одбране. Хибридне претње настају спајањем или укрштањем више појединачних утицаја чинилаца стратегијског окружења. Сагледавањем утицаја савремених хибридних претњи стварају се услови за континуирано и превентивно деловање ради правовременог прилагођавања система одбране новим околностима. На тај начин омогућава се развој способности система одбране и успешно извршавање задатака у заштити одбрамбених интереса Републике Србије.

ПОЈАМ И КАРАКТЕРИСТИКЕ ХИБРИДНИХ ПРЕТЊИ

Стратегијско и оперативно окружење се стално мењају и представљају резултат сталне тежње за успостављањем доминације, односно за супротстављањем доминацији одређеног субјекта. Стране у сукобима теже да синхронизованом и креативном применом различитих борбених и неборбених метода и техника стекну предност у односу на непријатеља и остваре своје циљеве.

Хибридне претње нису нови феномен, већ имају дугу историју кроз различите појавне облике испољене у минулим сукобима. У минулом периоду многе државе су у својим стратегијским и доктринарним документима хибридне претње навеле као посебан облик угрожавања безбедности. У складу са тим, део земаља је предузео и посебне мере за супротстављање том облику угрожавања безбедности.

Последњих година појам хибридне претње користи се врло често како би се објаснила природа различитих сукоба, почевши од сукоба у Украјини до борбе против тзв. Исламске државе. Иако је употреба честа, не постоји универзално прихваћена дефиниција појма „хибридне претње“. На основу извршене семантичке анализе синтагме хибридне претње, као и анализе доступне литературе у којима се на непосредан или посредан начин говори о значењу појма који је одређен том синтагмом, појам хибридне претње може се дефинисати на следећи начин: *хибридне претње јесу потенцијалне, сложене и мултидимензионалне опасности настале истовременим деловањем државних и/или недржавних субјеката који на адаптиван начин комбинују конвенционална и неконвенционална средства ради остварења заједничких циљева*.[1]

Хибридне претње су специфичне претње, ентитети настали „укрштањем“ више различитих елемента који заједно формирају сложеније и мултидимензионалне форме. Хибридне претње имају специфичну природу и карактеристике различите од природе и карактеристика појединачних

[1] Стојковић, Д., Хибридне претње безбедности Републике Србије, Војно дело бр. 6, ВИЗ, Београд, 2017.

елемената од којих настају. Препознавање и разматрање хибридних претњи захтева висок ниво интердисциплинарних знања и искуства, као и примену специфичних алата и техника.

На основу претходног могу се истаћи следеће карактеристике хибридних претњи:[2]

- испољавају се у целокупном спектру елемената моћи (политичком, економском, информационом, војном, правном, финансијском итд.);
- могу да буду усмерене ка свим областима друштва;
- њихови носиоци су различити државни (оружане снаге, обавештајно-безбедносне службе итд.) и недржавни (паравојне снаге, побуњеници, терористи, криминалне групе) субјекти;
- обухватају широк дијапазон активности, од сајбер напада и информационих операција, преко економских и финансијских притисака, до покушаја политичке дестабилизације и оружаних напада;
- користе се разнолика конвенционална и неконвенционална средства;
- нису ограничене на одређено бојиште или физичку територију;
- могу се испољавати отворено или прикривено.

Наведене карактеристике указују на сву сложеност хибридних претњи. Њихово целовито разумевање и сагледавање представља претпоставку за успешан одговор и супротстављање система одбране хибридним претњама.

УГРОЖЕНОСТ БЕЗБЕДНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ХИБРИДНИМ ПРЕТЊАМА

Током читаве своје историје, Република Србија се суочавала са различитим претњама које су више или мање угрожавале њене националне интересе. У зависности од циљева непријатеља, те претње су се разликовале по својој природи и карактеру. На основу карактеристика претњи које су угрожавале безбедност Републике Србије може се закључити да су многе од њих биле хибридног карактера.

У западној литератури хибридне претње се учестало помињу након тзв. другог либанског рата који се догодио 2006. године. Међутим, агресија на Савезну Републику Југославију (СРЈ) 1999. године, и све оно што је претходило агресији, представља карактеристичан пример савремених хибридних претњи, осмишљених и спроведених од стране НАТО и његових чланица, уз коришћење свих елемената моћи.

У фази припреме агресије, вршени су огромни политичко-правни притисци на Савезну Републику Југославију, земља је дужи низ година финансијски и економски исцрпљивана путем санкција. Груписањем снага у Јадранском мору и земљама у окружењу, вршена је демонстрација силе као посебан вид војних притисака.

Против Савезне Републике Југославије вођен је информациони рат, са тежиштем на психолошко-пропагандним активностима усмереним ка оружаним снагама и становништву, а спроведеном масовном употребом медија и интензивним деловањем обавештајно-безбедносних служби. Савезна Република Југославија била је угрожена деловањем различитих недржавних субјеката, појединачних држава и међународних организација, док су унутар земље

[2] Исто.

покренуте бројне терористичке и криминалне активности које су резултирале оружаном побуном у јужној српској покрајини.

Агресија на СРЈ представља пример комбинованог дисиметричног и асиметричног сукоба. Малу суверену државу са ограниченим одбрамбеним потенцијалима напале су војне снаге највећег војног савеза, уз масовне терористичке и побуњеничке активности. Током агресије на СРЈ коришћена су различита конвенционална и неконвенционална средства, где су поред војних масовно гађани и бројни цивилни циљеви ради остваривања политичких и војних притисака. Употреба муниције са осиромашеним уранијумом нанела је дугорочне штете по животну средину и здравље људи.

На основу претходног може се закључити да је агресија на СРЈ имала све карактеристике хибридне претње. Међутим, имајући у виду стратегијско окружење Републике Србије, може се очекивати да ће и будуће претње безбедности имати хибридни карактер и да ће представљати резултат деловања у домену различитих чинилаца стратегијског окружења.[3]

Политички чинилац стратегијског окружења остварује један од кључних утицаја на безбедност Републике Србије. Супротстављени интереси великих сила на западном Балкану негативно ће утицати на безбедност Републике Србије. Такође, могу се очекивати политички притисци и условљавања Републике Србије, поготову када је реч о европским интеграцијама и чланству у Европској унији (ЕУ), а у вези са решавањем статуса Аутономне Покрајине Косово и Метохија. Од Републике Србије ће се захтевати и усаглашавање њене спољне политике са ставовима ЕУ и пре пуноправног чланства у тој међународној организацији, а што може угрозити националне интересе.

Економски чинилац стратегијског окружења може испољити негативан утицај на безбедност Републике Србије у различитим аспектима. Економски притисци су врло ефикасно средство у остваривању циљева. Чест је случај да међународне финансијске организације постављају различите услове ради пружања економске помоћи, а неретко су ти услови повезани са безбедношћу и одбраном. Отворене или прикривене економске санкције могу да нанесу велике штете и чак угрозе одбрамбену моћ државе.[4]

Социјални чинилац има специфичан значај за безбедност Републике Србије. Подстицање економских и других миграција, нарушавање традиционалног система вредности, промене у начину и стилу живота итд. могу се врло негативно одразити на одбрамбену способност и националну безбедност Републике Србије.

Технолошки чинилац стратегијског окружења има велики утицај на безбедност Републике Србије. Интензиван и брз развој науке и технологије може да повећа заостајање Републике Србије у односу на развијене земље. Технолошко заостајање у домену наоружања и војне опреме неповољно утиче на безбедност Републике Србије и повећава њену осетљивост у дисиметричном оружаном сукобу. Поред тога, доступност савремених технологија ствара услове да оне буду злоупотребљене од стране терористичких, криминалних и других група и угрозе безбедност земље у асиметричном сукобу (Слика 1).

---

[3] Стојковић, Д., Радовић, Б., Утицај стратегијског окружења на развој система одбране Републике Србије, Научни скуп „Србија и стратегијска раскршћа“, Београд, 2016.

[4] Економске санкције против Савезне Републике Југославије су нанеле огромну штету привреди Републике Србије. Последице санкција се још увек осећају и питање је колико ће времена бити потребно да се потпуно отклоне.

Слика 1 – Импровизована наоружана беспилотна летелица коришћена за напад на руске снаге у Сирији[5]

Информациони чинилац добија све више на значају када је реч о безбедности Републике Србије. Развој у домену информационог чиниоца омогућава широку примену савремених технологија, али и захтева повећање потребе за безбедносном заштитом. Коришћење информационих система и рачунарских мрежа повећава могућност напада из сајбер простора. Коришћење различитих сензора од стране непријатеља и дејства у сајбер простору повећавају безбедносну осетљивост Републике Србије.

Безбедносни чинилац стратегијског окружења има највећи значај за заштиту националних и одбрамбених интереса Републике Србије. Мала је вероватноћа да безбедност Републике Србије буде угрожена оружаном агресијом, али се таква могућност никада не сме потпуно одбацити. У случају неповољног развоја ситуације може се очекивати груписање војних снага у блиском окружењу Републике Србије ради демонстрације силе и вршења војних притисака. Безбедност Републике Србије може бити угрожена деловањем екстремистичких група организованих на етничкој и верској основи, сепаратизмом, организованим криминалом, тероризмом, активностима страних обавештајних служби и сл.

Хибридне претње безбедности Републике Србије вероватно ће се спроводити комбинованом употребом регуларних и нерегуларних снага. Носиоци хибридних претњи биће различити државни (оружане снаге, обавештајно-безбедносне службе итд.) и недржавни (паравојне снаге, побуњеници, терористи, криминалне групе) субјекти. У таквим околностима, непријатељско деловање обухватило би широк дијапазон активности, од покушаја политичке дестабилизације и економских притисака до оружаних

[5] Напад модификованом наоружаном беспилотном летелицом на руске снаге у бази у Сирији извршен је 5. јануара 2018. године (Jane's Defence Weekly, Russians reveal details of UAV swarm attacks on Syrian bases, 17. јануар 2018, страна 18).

напада. Поред конвенционалних вероватно ће се употребљавати и неконвенционална средства.

РАЗВОЈ СИСТЕМА ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ЗА СУПРОТСТАВЉАЊЕ ХИБРИДНИМ ПРЕТЊАМА

Република Србија је војно неутрална држава која се у заштити својих националних и одбрамбених интереса превасходно ослања на сопствене снаге и потенцијале. У складу са тим, концепт тоталне одбране представља рационалан избор за супротстављање савременим облицима угрожавања безбедности, а самим тим и хибридним претњама.

Ради изградње способности за супротстављање савременим хибридним претњама неопходан је развој и управљачког и извршног дела система одбране. Сваки од тих делова има специфичну улогу у супротстављању хибридним претњама безбедности.

Управљачки део система одбране треба да обезбеди нормативно-правни и стратегијско-доктринарни оквир за ефективан и ефикасан одговор на угрожавање безбедности Републике Србије. Такође, правовремене и рационалне одлуке којима се усмерава функционисање извршних елемената система одбране јесу важан предуслов за успешну одбрану од хибридних претњи и заштиту националних и одбрамбених интереса.

Извршни део система одбране има кључну улогу у супротстављању савременим хибридним претњама, јер непосредно производи оперативне ефекте којима се неутралишу те претње. Војска Србије је носилац војне одбране, али су од великог значаја и друге снаге одбране.

Развој система одбране за супротстављање хибридним претњама, потребно је спроводити кроз развој елемената способности (Слика 2), а деловањем на чиниоце способности. У наставку ће се говорити о развоју појединих елемената способности система одбране за одбрану од хибридних претњи.

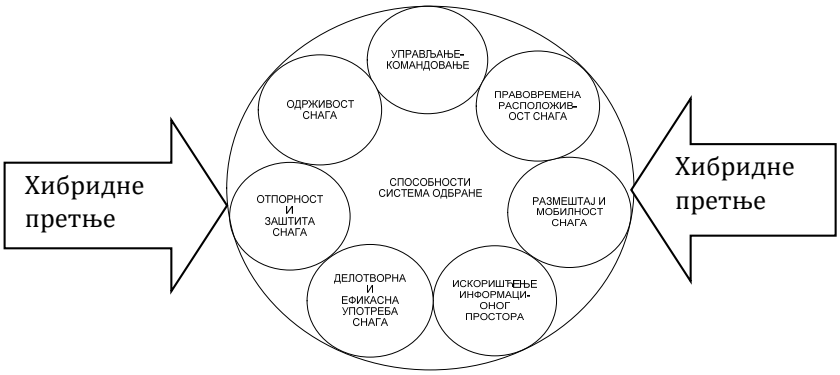

Слика 2 – Елементи способности система одбране Републике Србије

Управљање-командовање јесте кључни елемент способности система одбране који обједињава и повезује све остале елементе. Његов развој треба да створи услове за доношење правовремених одлука које ће омогућити постизање одговарајућих оперативних ефеката, под утврђеним стандардима и условима. За супротстављање савременим хибридним претњама потребно је обезбедити

јединствено управљање-командовање свим снагама одбране, те интегрално ангажовање свих одбрамбених потенцијала. У том смислу, рационално решење могло би бити успостављање јединственог центра за управљање системом националне безбедности и одбране (Слика 3). Такође, од значаја је успостављање јединственог информационог система, те примена јединствених управљачких процедура.

Слика 3 – Пример центра за управљање системом националне безбедности и одбране

Правовремена расположивост снага је елемент способности система одбране чијем развоју је потребно посветити нарочиту пажњу, а имајући у виду карактеристике савремених хибридних претњи. У зависности од карактеристика конкретне претње потребно је обезбедити довољност снага за одговарајући одговор. У том смислу, еластичност добија на значају, с обзиром да је у миру потребно имати структуру снага која ће обезбедити почетни одговор на претњу и створити услове за нарастање снага у складу са потребама. Како хибридне претње обухватају широк дијапазон различитих активности неопходно је обезбедити одговарајућу структуру војних снага, али и снага других субјеката система одбране. Обученост резервног састава је од великог значаја због чега јој је потребно посветити одговарајућу пажњу.

Размештај и мобилност снага може да има пресудну улогу у одбрани од хибридних претњи. Правилним стратегијским и оперативним развојем стварају се услови за брзо неутралисање носилаца хибридних претњи. Такође, развојем маневарских способности обезбеђује се правовремени размештај снага у зони операције, те маневар снага у складу са циљевима операције. У вези са тим, потребно је развијати брзопокретне снаге система одбране способне за борбу са регуларним снагама, али и са терористичким, побуњеничким и криминалним групама, а имајући у виду вероватноћу њиховог учешћа у хибридној претњи безбедности Републике Србије.

Искоришћење информационог простора је елемент способности система одбране који има специфичан значај у супротстављању хибридним претњама безбедности Републике Србије. Правовремене и поуздане информације омогућавају рано упозорење на претњу, благовремене припреме за одбрану, те предузимање превентивних мера за умањење последица по Републику Србију. У том смислу неопходно је развијати способности за правовремено откривање изазова, ризика и претњи безбедности, дистрибуирање обавештајних података и информација у приближно реалном времену, успостављање и дистрибуирање

јединствене оперативне слике бојишта и јединствене слике ситуације у ваздушном простору итд. Поред служби безбедности и Војске Србије, од посебне важности може да буде оспособљавање других субјеката система одбране, посебно грађана, за прикупљање обавештајних података од значаја за одбрану Републике Србије.

Делотворна и ефикасна употреба снага јесте елемент способности система одбране који изражава могућности снага одбране да извођењем дејстава и противдејстава производе оперативне ефекте ради одговора на угрожавање безбедности. Имајући у виду карактеристике хибридних претњи, развој у оквиру делотворне и ефикасне употребе снага треба да буде усмерен ка одржавању широког спектра способности, уз развој приоритетних. Одржавање широког спектра одбрамбених способности треба да омогући њихово брзо нарастање у случају потребе, док развој приоритетних способности треба да омогући делотворан и ефикасан одговор на угрожавање безбедности. Развој у оквиру делотворне и ефикасне употребе снага треба да омогући одвраћање од угрожавања безбедности Републике Србије. У том смислу, систем одбране треба да развија способности за наношење неприхватљивих губитака непријатељу који ће довести до тога да одустане од намере угрожавања безбедности Републике Србије. Посебна пажња треба да буде посвећена развоју способности за брзо неутралисање терористичких и побуњеничких група. С обзиром на специфичности хибридних претњи, ради успешне одбране Републике Србије потребно је заједничко деловање свих субјеката система одбране. У вези са тим, неопходно је развијати интероперабилност снага одбране. Цивилна одбрана има посебан значај, нарочито у домену одбране невојним средствима, за шта је потребно оспособљавати све субјекте система одбране.

Отпорност и заштита снага је елемент способности система одбране који се реализује кроз примену организационих, физичких и техничких мера ради очувања људских и материјалних ресурса одбране. Хибридне претње укључују масовна дејства у сајбер простору што подразумева да је потребно развијати способности за сајбер одбрану. Ширење дезинформација и злоупотреба друштвених мрежа захтева унапређење способности за правовремено и поуздано информисање снага одбране и становништва. Узимајући у обзир начине дејстава у савременим сукобима важан је и развој способности за заштиту од даљински пилотираних летелица и даљински контролисаних експлозивних направа. Развоју способности за препознавање и супротстављање обавештајним активностима непријатеља такође је потребно посветити потребну пажњу.

Одрживост снага одређена је степеном логистичке и оперативне аутономности снага система одбране. Тај елемент способности система одбране у функцији је свих других елемената. Ради одбране од хибридних претњи Република Србија треба да изграђује еластичну привреду способну да подржи снаге одбране у заштити националних и одбрамбених интереса. Такође, неопходно је обезбедити довољан ниво материјалних резерви које ће обезбедити потребну аутономност снага одбране и снабдевање становништва. Развој способности за брзо расељавање резерви и критичних покретних средстава од посебног је значаја за одбрану Републике Србије у дисиметричном сукобу, као и унапређење система санитетског збрињавања и евакуације.

ЗАКЉУЧАК

Хибридне претње јесу потенцијалне, сложене и мултидимензионалне опасности настале истовременим деловањем државних и/или недржавних субјеката који на адаптиван начин комбинују конвенционална и неконвенционална средства ради остварења заједничких циљева. Оне нису нови феномен, већ су кроз историју мењале своју природу и карактер, у складу са укупним развојем друштва, науке и технологије.

Република Србија се током читаве своје историје суочавала са различитим облицима хибридних претњи. Имајући у виду стратегијско окружење Републике Србије може се очекивати да ће и будуће претње њеној безбедности имати хибридни карактер. Непријатељ ће користити све елементе моћи ради остваривања сопствених циљева, претње ће бити усмерене ка свим областима друштва, а њихови носиоци биће различити институционални и неинституционални субјекти, односно регуларне и нерегуларне снаге. Поред конвенционалних употребљаваће се и неконвенционална средства. Будуће хибридне претње безбедности Републике Србије представљаће резултат деловања у домену различитих чинилаца стратегијског окружења.

Развој система одбране Републике Србије треба да створи услове за успешно супротстављање хибридним претњама. У вези са тим, неопходан је системски развој свих елемената система одбране јер сваки од њих има специфичну улогу у супротстављању хибридним претњама безбедности.

Управљачки део система одбране треба да обезбеди нормативно-правни и стратегијско-доктринарни оквир за успешан одговор на хибридне претње. Такође, потребно је да тај део система одбране изграђује способности за доношење правовремених и рационалних одлуке којима ће усмеравати деловање извршних елемената у одбрани од хибридних претњи.

Војска Србије и друге снаге одбране, као извршни делови система одбране, имају кључну улогу у супротстављању савременим хибридним претњама. Развој свих елемената њихових способности неопходно је заснивати на специфичностима могућег будућег угрожавања безбедности Републике Србије. У том смислу, потребно је развијати способности за свеобухватан одговор свих субјеката система одбране и интегрално ангажовање свих одбрамбених потенцијала у одбрани Републике Србије. На тај начин обезбедиће се јединствен мултидимензионални приступ у заштити националних и одбрамбених интереса.

ЛИТЕРАТУРА

1. Aaronson, M. et al. (2011). NATO Countering the Hybrid Threat, Institute for National Strategic Studies. Доступно на: http://cco.ndu.edu/Portals/96/Documents/prism/prism_2-4/Prism_111-124_Aaronson-Diessen.pdf. Приступ: 12. децембар 2017.
2. Abbott, K., (2016). Understanding and Countering Hybrid Warfare: Next Steps for the North Atlantic Treaty Organization, University of Ottawa. Доступно на: https://www.ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/34813/1/ABBOTT,%20Kathleen%2020161.pdf. Приступ: 16. октобар 2017.

3. Cederberg, A., Eronen P., (2015). How can Societies be Defended against Hybrid Threats?, Geneva Centre for Security Policy. Доступно на: www.gcsp.ch/download/4612/106908. Приступ: 23. новембар 2017.
4. Development, Concepts and Doctrine Centre, (2009). Future Character of Conflict. Доступно на: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/486301/20151210-Archived_DCDC_FCOC.pdf. Приступ: 13. јануар 2018.
5. European Commission, (2016). Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response, Brussels.
6. Доступно на: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52016JC0018. Приступ: 20. фебруар 2018.
7. Hoffman, F., G., (2007). Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars, Potomac Institute for Policy Studies. Доступно на: http://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications. Приступ: 20. мај 2016.
8. Владимиров, А., (2015). Гибридные войны в Общей теории войны, Военный университет МО РФ, Москва.
9. Доступно на: http://www.kadet.ru/lichno/vlad_v/Gibridn_voiny_VUMORF_28.012015.pdf.
10. Ковач, М., Стојковић, Д., (2009). Стратегијско планирање одбране, Војноиздавачки завод, Београд.
11. Стојковић, Д., Радовић, Б., (2016). Утицај стратегијског окружења на развој система одбране Републике Србије, Научни скуп „Србија и стратегијска раскршћа“, Београд.
12. Стојковић, Д., (2017). Хибридне претње безбедности Републике Србије, Војно дело, бр. 6, Београд.
13. Стратегија одбране Републике Србије, (2009). Медија центар „Одбрана“, Београд.

IMPACT OF MODERN HYBRID THREATS ON THE DEVELOPMENT OF THE DEFENSE SYSTEM OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Dejan Stojković
Ministry of Defenece, Republic of Serbia

Radiša Saković
Ministry of Defenece, Republic of Serbia

Abstract: The subject matter of this research is the impact of modern hybrid threats on the development of the defense system of the Republic of Serbia. The research topic was discussed by going through its following key elements: concept and characteristics of hybrid threats, the threat to the security of the Republic of Serbia posed by hybrid threats and development of the defense system of the Republic of Serbia to counter hybrid threats. The aim of this study was to define hybrid threats, to determine how they affect the security of the Republic of Serbia, and in which direction to focus the defense capability development in order to counter hybrid threats. Preliminary results of the research have shown that hybrid threats are not a new phenomenon that the security of the Republic of Serbia has already been threatened by hybrid threats, and that hybrid threats will endanger the security of the Republic of Serbia in the future. In order to counter hybrid threats, the development of a wide range of military and non-military defense capabilities are required, as well as the implementation of a comprehensive approach in the protection of the national and defense interests of the Republic of Serbia.

Key words: strategic environment, hybrid threats, security, capabilities, development, defense system.

ИСТОРИЈСКО КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НАСТАНКА И ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ ДОКТРИНЕ ХИБРИДНОГ РАТОВАЊА У ОРУЖАНИМ СНАГАМА РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ

Радомир Александрић*
Генералштаб Војске Србије

***Апстракт*:** Глобалну геополитичку ситуацију у свету карактерише промена односа снага и утицаја великих светских сила на ток и интензитет локалних и регионалних ратних конфликата. Снажан утицај Руске Федерације (у даљем тексту РФ) на кризу у Украјини и грађанском рату у Сирији, као и позиција Кине и РФ у односу на ракетно-нуклеарну кризу на Корејском полуострву доводи до реафирмације униполарног глобалног поретка и ревитализације глобалне позиције моћи и одлучивања САД и НАТО. Природна последица расподеле моћи је и реафирмација улоге и позиције УН у регулисању криза које угрожавају регионалну и светску безбедност. Криза на истоку Украјине као и анексија Крима од стране РФ заоштриле су односе на релацији РФ – НАТО – ЕУ – САД до нивоа „Хладног рата", уз унилатерално увођење економских и других санкција САД и земаља ЕУ против РФ. Изузетно је актуалан проблем око утврђивања виртуелног (сајбер) утицаја РФ на ток и исход председничких избора у САД и у другим земљама НАТО и ЕУ. У условима конфротирајућих односа великих сила уочени су и доктринарне новине и „пробоји" око планирања и употребе оружаних снага у ратним конфликтима и изазивању и управљању кризама. Нарочито је актуелна (и широко коментарисана) Нова доктрина употребе ОС РФ, често у западним и домаћим медијима називана и „Доктрина хибридног ратовања" или „Доктрина Герасимов".

***Кључне речи*:** доктрина хибридног ратовања, Руска Федерација, геополитичка ситуација, униполарни глобални поредак.

УВОД

Термин „хибридно ратовање" је у великој мери почео да се користи након почетка кризе у Украјини, тачније, након употребе дела ОС Руске Федерације у успостављању потпуне контроле на полуострву Крим. По успостављању контроле на полуострву, разоружане су постојеће јединице ОС Украјине на полуострву, организован је референдум на локалном нивоу по питању отцепљења од Украјине, што је коначно резултовало формалним припајањем Крима територији Руске Федерације.

* radomir_aleksandric@mts.rs

Нарочито се истиче степен координације различитих војних и невојних средстава која су ангажована том приликом, као и брзина којом су се жељени циљеви Руске Федерације остварили. До тог тренутка, такав степен координације и брзина извршења нису били забележени ни у једном другом сукобу или кризи. Наведени елементи су у потпуности изненадили и у великој мери паралисали државе Запада, на челу са САД и новопостављену власт у Украјини, што је омогућило довођење наведених држава пред свршен чин.

Циљ овог чланка је да се размотри историјски период настанка и експлоатације предметне доктрине у периоду од дезинтеграције СССР-а па до данашњег војног ангажовања ОС РФ у Сиријској Арапској Републици.

ДЕЗИНТЕГРАЦИЈА СССР

Дезинтеграцији СССР-а претходило је распуштање Варшавског уговора као и рушење једнопартијских система заснованих на идеологији комунистичких партија у земљама источне Европе. Дезинтеграција СССР је у правно-формалном оквиру извршена у периоду од 11. марта 1990. године до 25. децембра 1991. године. На рушевинама СССР формирано је 15 нових међународно признатих држава као и нефункционална Заједница Независних Држава.

Свим стратегијско доктринарним документима СССР-а оружана борба је била окосница заштите суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка. Распад се догодио због унутрашњих конфликата и дефицита развојних способности ригидног једнопартијског система, планске економије и бројних националних противречности. Совјетска армија је деценијама сматрала оружану борбу као основни садржај рата, што је било у потпуности погрешно. Због наведеног становишта није разматран утицај осталих инструмената моћи на СССР, попут дипломатије, економије и пропаганде. Као крајња последица дошло је до дезинтеграције Варшавског уговора, а потом и СССР, а да ни једног тренутка није дошло до оружане борбе између СССР и НАТО, на челу са САД.

Руска Федерација је у аспекту међународних односа правна наследница СССР. На територији РФ пресељено је сво нуклеарно оружје и већи део конвенционалних снага тадашње Совјетске армије. Ван граница РФ остало је да живи око 20 милиона Руса.

Према оцени актуелног председника РФ Владимира Путина распад СССР је највећа геополитичка катастрофа руског народа у XX веку.[6] Нација која је преживела све страхоте Првог светског рата, тешке последице и више милионске људске губитке насилне Бољшевичке социјалне револуције и грађанског рата, нацистичку агресију немачког Трећег рајха у Другом светском рату (у коме је поднела губитке више од 25 милиона људских живота војника и цивила), дочекала је на крају тог века, да велики број Руса (без своје воље) живи у новоформираним државама у којима често нису могли да остваре ни минимум људских и националних права. Сваки добронамерни читаоц овог чланка, свакако одмах, повлачи паралеле са српским националним питањем крајем XX века насталог приликом насилног рушења СФРЈ.

У историјској анализи овај период је свакако крај болних и „скупих“ идеолошких илузија и заблуда велике руске нације и почетак реафирмације сопствене националне државе и њених изворних вредности.

[6] Александар Бушков, *Владимир Путин*, Евро боок, Београд, 2008.

РАТНЕ ОПЕРАЦИЈА ОС РФ КРАЈЕМ 20. И ПОЧЕТКОМ 21. ВЕКА

Дезинтеграција СССР, по инерцији, удружена са изразито лошом економском ситуацијом, социјално деструктивном приватизацијом и транзицијом, пренела се на целокупно државно ткиво Руске Федерације. Сепаратистички покрети били су изразито оружано насилни у аутономним јужно кавкаским републикама и областима Чеченији, Ингушетији и Дагестану, настањени претежно аутохтоним становништвом исламске вероисповести. Сурова транзиција са значајним падом БДП, условиле су у РФ, готово прекид функционисања државних органа и институција. У многим регионима и аутономним републикама јављају се сепаратистички покрети, а у региону Кавказа прерастају у оружану побуну а захтеви за независност се достављају централној влади у Москви и међународној заједници. Унутар тих региона почиње да владају криминогене и терористичке олигархије често удружене са међународним радикалним исламским организацијама.

Руско-чеченски рат (1994 - 1996 година). Вође побуњеника у Чеченији били су бивши совјетски генерал Џохар Дудајев и Шамил Басајев (блиско повезан са међународним радикалним исламским терористима). Осим борбе у самој Чеченији терористи су успели да пренесу борбена дејства на јужне округе РФ (веће градове Буђановск, Ростов на Дону, Волгоград, Санкт Петербург, Дагестан па и саму Москву). Оружане снаге РФ и Федерална служба безбедности (у даљем тексту ФСБ) мобилисале су 35.000 бораца, наспрам чеченских бојовника којих је било око 25.000. У уличним борбама у Грозном као и планинским пределима Чеченије руске федералне снаге и проруски чеченски добровољци пртрпеле су тешке губитке у људству и ратној техници.

Рат је завршен поразом и потпуним деморалисањем ОС РФ, злочинима свих учесника у сукобу и геноцидом над руским становништвом (посебно у граду Грозном где је руско становништво било у већини). Рат је завршен потписивањем примирија 1996. године, а годину дана касније и мировним уговором. Чеченија из рата излази „де факто“ као независна држава (у свету је тада признаје само талибанска влада Авганистана).

Исход рата довео је у питање геополитички положај РФ као регионалне силе и значајно допринео јачању сепаратистичих покрета у осталим деловима РФ.

У историјској анализи овај рат представља опасно упозорење руководству РФ да је наставак кризе трасирани пут у насилно и оружано разбијање државног устројства РФ по националним шавовима слично југословенској кризи и разбијању СФРЈ, уз велико и пристрасно међународно мешање великих сила, превасходно САД.

Руско-чеченски рат (септембар 1999 - мај 2000 година). У периоду своје привидне независности (1996 - 1999) у Чеченији је дошло до симбиозе локалних побуњеника, домаћих и међународних радикалних исламских терориста и криминогених структура са ширег кавкаског подручја. Свакодневне сцене насиља, убиства супарничких кланова и недужног локалног становништва, свирепост према руским заробљеницима и иживљавање над преосталим руским православним становништвом достигло је невиђене размере. Талас тероризма се сигурно ширио и на суседне регионе а терористички акти широм РФ су постали свакодневница. Агресија НАТО на СР Југославију у периоду од марта до јуна 1999.

године у потпуности је развејала наду и веру највишег државног и војног руководства РФ у партнерство и сарадњу са НАТО пактом.

Новом сукобу је претходио договор централне владе са делом побуњеника предвођених Ахмедом Кадировом (после његовог убиства са његовим сином Рамзаном Кадировом) о савезу и заједничкој борби за повратак Чеченије у уставно-правни поредак РФ. Припреме за рат, од стране ОС РФ, биле су темељне и неупоредиво конкретније и квалитетније од претходног сукоба. На основу искустава из првог рата, спроведена је реорганизација и федералне снаге су боље опремљене и оспособљене за градске борбе и против герилска дејства. Укупно је мобилисано око 85000 људи федералних снага. Изузетном акцијом ФСБ само у једном дану ликвидирано је и ухапшено 12 вођа побуњеника и терориста. Оштре борбе су биле краткотрајне и највише губитака федералних снага је било од заседних дејстава. У току овог рата, посебним поступцима федералних снага и проруских чеченских снага, цивилно становништво је склањано из зоне ратних дејстава чиме је страдање недужног становништва сведено на минимум. Рат се завршио потпуном победом федералних снага и уништавањем, заробљавањем и протеривањем локалних и међународних терористичко-побуњеничких снага.

Рат је поништио резултате Првог руско-чеченског рата. ОС РФ, ФСБ и проруске чеченске снаге су повратиле потпуну контролу над одцепљеном републиком. Тешке борбе са чеченским сепаратистима водиле су се наредних неколико година. На крају 1999. године председник РФ Борис Јељцин повукао се са дужности, а сву власт предао председнику владе Владимиру Путину. Заступник председника РФ Владимир Путин 31.12.1999. године приликом обиласка војних јединица у Чеченији, изјавио је следеће, цитирам: „Руски војници у Чеченији не боре се само против домаћих и међународних радикалних исламских терориста већ и првенствено да се заустави даља дезинтеграција и распарчавање Русије“[7]

У историјској анализи овај рат представља први корак хибридизације руске војне доктрине. Многи побуњеници, терористи и следбеници разних верских фракција (према грубим подацима од 7000 до 10000 људи) усмереном условном адаптацијом прихватило је миран и законит суживот у РФ. У обнову ратом разрушене Чеченије уложено је невероватних 150 милијарди долара. Рамзан Кадиров је у првом рату био на страни побуњеника, а у другом је постао председник АР Чеченије и херој Русије.

Руско-грузијски рат (август 2008. године). Краткотрајни рат (1.8. – 13.8.2008.) између ОС Грузије са једне и ОС РФ и снага самоодбране грузијских отцепљених територија Јужне Осетије и Абхазије са друге стране.

Рат је почео изненадним нападом грузијске војске на руску мировну војну јединицу и самоорганизовану народну милицију у Јужној Абхазији на прилазима граду Цхинвали. Услед своје бројчане и техничке надмоћности грузијске снаге су брзо продрле у град Цхинвали, који је тучен артиљеријом, тенковима и авијацијом, што је проузроковало многобројне жртве међу цивилним осетијским становништвом. Енергичним дејством 58. Армије Јужног војног округа ОС РФ (стациониране у Северној Осетији) ојачане са деловима Војно ваздушних снага, Специјалних снага и многобројних осетинских и

[7] Александар Бушков, *Владимир Путин*, Евро боок, Београд, 2008; Oliver Stoyn, Inervju sa Vladimirom Putinom, Russika, 2017.

абхазијских добровољаца заустављен је напад грузијских снага и после претрпљених огромних губитака исте натеране у неуредно повлачење према главном граду Грузије Тбилисију.

Тешке борбе водиле су се око града Цхинвали у Јужној Осетији, града Гори и луке Поти у Грузији. Први пут од Другог светског рата дејствовала је и руска Црноморска флота, која је блокирала луку Поти и ракетним ударима потопила два грузијска ратна брода. Руска дума 25.8.2008. године једногласно је изгласала резолуцију којим се позива председник да званично призна Абхазију и Јужну Осетију као независне државе, што је наредног дана и учињено (указом председника РФ Дмитра Медведева).

„Нико не може некажњено да напада руске миротворне трупе и терорише цивилно становништво које они штите“ – цитат Владимира Путина (тада председника руске владе) – приликом обиласка избеглица из Јужне Осетије у Северној Осетији.[8]

Упркос томе што је реакција ОС РФ била изнуђена, уочава се велики степен координације и садејства оружаних формација Јужне Осетије и Абхазије са ОС РФ. Уочава се први пут изузетан медијски офанзивни приступ свих руских медија (на глобалном нивоу), чиме је анулирана грузијска пропаганда. Током рата, први пут, изведени су многи руски сајбер напади на веб презентације грузијске владе, армије, државних и приватних телекомуникацијских компанија, финансијских институција и медија. Захваљујући анулираној грузијској пропаганди, сви телевизијски праћени потези грузијског председника Михаила Саликашвилија у приказивању руске агресије и наводног атентата на њега лично, били су смешни и контрапродуктивни.

У историјској анализи овај рат је несумњиво показао сву одлучност државног и војног руководства РФ да се на тешке оружане провокације Грузије одговори сразмерном хитном употребом војне силе и заштите интереси РФ и домицилног русофилског становништва у Јужној Осетији и Абхазији. Овај рат је био увод у све сложеније односе РФ и Украјине, јер су многи украјински националисти тражили од владе да откаже гостопримство руске Црноморске флоте на Криму и Севастопољу. РФ је из овог рата изашла са повраћеним статусом регионалне силе и значајно обновљеним победничким самопоуздањем.

Упркос краткотрајности рата и брзој победи ОС РФ, рат је показао и бројне слабости ОС РФ. Застарело и често непоуздано наоружање, недостатак оружја са прецизним навођењем и дејством са безбедне дистанце, недостатак савремених средстава за телекомуникације, командовање, контролу и извиђање, немогућност брзе координације покрета и ватре копнених трупа, артиљерије и бомбардерске авијације, недостатак савремених уређаја за електронска дејства су најбитније уочене слабости ОС РФ. Немогућност неутрализације грузијске ПВО условило је да губици Војно ваздушних снага РФ нису били занемарљиви. Грузијска ПВО (пре свега дејством једног ракетног дивизиона ПВО БУК М1 и једног ракетног дивизиона ПВО С-125 „Нева“ добијеног од Украјине пред сам рат) успела је да обори два трупна бомбардера Су-24, шест трупних бомбардера Су-25, један борбени хелихоптер Ми-24 али и један стратегијски бомбардер (у извиђачкој варијанти) Ту-22М3Р. Руска Црноморска флота је енергичним ракетним дејствима неутрализовала борбена дејства грузијске Ратне морнарице

[8] Oliver Stoyn, Inervju sa Vladimirom Putinom, Russika, 2017.

(при томе потопивши два грузијска ратна брода) и извршила потпуну блокаду са мора грузијских црноморских лука Поти и Батуми.

Анексија Крима (фебруар - март 2014. године). Услед неуставног и насилног свргавања проруског председника Украјине Виктора Јануковича и прокламације украјинске Раде (скупштине) о убрзаном приступању Украјине у ЕУ и НАТО муњевитом акцијом ОС РФ (Копнене војске, Специјалних снага и Црноморске флоте) извршено је разоружање и неутрализација украјинске војске и флоте на Криму. Аутономна област Крим и град Севастопољ враћени су у уставно-правни поредак РФ као засебне целине, чему су претходили референдум и одлуке надлежних државних институција. Анексија је извршена скоро без људских жртава (два погинула војника, један руски и један украјински, под нејасним околностима несрећног случаја).

Историјском анализом, анексија полуострва Крим је по свим мерилима бриљантна хибридна „бескрвна" операција ОС РФ. Изузетна координација опште народног протеста, уличних демонстрација, организовање побуњеничких снага, непознатих и необележених војних формација, регуларних јединица ОС РФ са оригиналним медијским и сајбер подршком дале су изузетан ефекат и синергију и условиле брзо и безбедно разрешење кризне ситуације у корист РФ. У војној историји ова војна операција ће бити уписана као први пример успешне експлоатације Нове војне доктрине Руске Федерације.

Криза на истоку Украјине (април 2014. године – још увек у току). Након анексије полуострва Крим а услед антируских акција украјинских националиста и ултрадесничарских организација у већим градовима Украјине (Одеса, Кијев, Харков, Дњепропетровск и др.), домицилно руско становништво у источним рејонима-областима око градова Славјанск, Луганск и Донбас одбацило је одлуке украјинских власти и самопрогласило „Народну Републику Новоросију" и оружано се самоорганизовало у одбрани матичних територија. Крваве борбе проруских устаника и украјинске армије још увек трају, упркос потписаним Минским споразумима о обустави непријатељства и мирном решавању конфликта и обезбеђењу широке аутономије за домицилно руско становништво. Криза је у току.

Досадашњом историјском анализом, може се закључити да се формирањем „Новорусије" испуњени почетни циљеви рата али остаје дугорочан проблем са суседном Украјином, ЕУ и НАТО. Правци даљег тока кризе зависе од много фактора а процене варирају од мирољубивог решења до великог глобалног конфликта. Ситуација са аспекта генезе и тока кризе је потпуно идентична са ситуацијом на простору бивше СФРЈ настањене већинским српским становништвом. Рат и криза на истоку Украјине су дефинитивно показали да нема решења кризе без уважавања става и интереса РФ и домицилног руског становништва. Овај рат је свакако потврда регионалног утицаја и моћи РФ у свом непосредном суседству.

Војна интервенција у Сирији (30. септембар 2015. године – још увек у току). На позив државног и војног руководства Сиријске арапске републике и председника Башара ел Асада за пружање војне помоћи у борби против снага међународног радикалног исламског тероризма (ИСИС и ДАЕШ) и терористичке Исламске државе (ИСИЛ) за одбрану суверенитета секуларне Сиријске арапске републике, по одлуци Председника РФ делови Војно ваздушних снага, копнене војске и ратне морнарице ОС РФ ангажовани су као директна подршка Сиријској арапској армији. Сиријска арапска армија спашена је пораза, а кроз руску војно-

техничку помоћ и директну борбену и логистичку подршку повраћено је самопоуздање и победнички дух ове армије. Ојачана Сиријска арапска армија ослобађа Палмиру марта 2016. године и побеђује у бици за вишемилионски град Алеп (Алепо), крајем 2017. године. У току 2017. године и током ове године ослобођено је око 80.000 km^2 сиријске територије. Врло су актуелне тренутне битке за ослобађање источних предграђа Дамаска (источна Гута и Дума) и града на истоку Сирије (Деир ез Зор), на западној обали реке Еуфрат иначе центра нафтне индустрије Сирије.

Општу безбедносну ситуацију у Сирији изузетно компликује снажан утицај САД на финансирање, опремање и подршку Слободној сиријској армији (оружана фракција сиријске демократске опозиције). Сиријска слободна армија често је на истим борбеним позицијама са ИСИС и ДАЕШ, а и често симулира употребу хемијског оружија по цивилном становништву (за коју се увек осуђује режим Башара ел Асада) и који су били повод за војни удар САД по снагама Сиријске арапске армије. Војна интервенција Турске у пограничним подручијима Сирије (насељене претежно Курдима) око града Африн са циљем уништења снага YPG (снаге курдске самоодбране) које сматрају терористичким снагама повезане са Курдистанском радничком партијом, без одобрења легалне сиријске владе, такође може да измакне контроли и да сиријски грађански рат прерасте у регионални сукоб на (увек неугодном) Блиском истоку. Поуздани савезници сиријског председника Башара ел Асада су либанска проиранска милиција Хезболах и иранска републиканска Гарда која активно борбено подржавају Сиријску арапску армију али што додатно компликује и погоршава иначе јако лоше односе Сирије и Израела (који их сматра за непосредне терористичке факторе угрожавања националне безбедности). У току израде овог чланка ратна ситуација у Сирији се мењала из дана у дан (или прецизније из сата у сат). Даљи ток сиријског конфликта свакако зависи од много фактора а процене се крећу од победе режима Башера ел Асада и мирног договора са сиријском умереном опозицијом па до почетка глобалног конфликта на сиријском тлу.

Историјском анализом војне интервенције ОС РФ у Сирији намеће се закључак да су ОС РФ доказале и показале достигнути степен техничке и технолошке модернизације наоружања и војне опреме. Први пут је показано борбено дејство крстарећих ракета (лансираних са бродова, подморница и авиона), затим дејство савремених бомбардера Су-34, дејство нових борбених хеликоптера са системима за управљање ватром дању и посебно ноћу, дејство и ефикасна активна заштита оклопних возила новијих и модернизованих модела, дејство савремених система ПВО за неутрализацију непријатељских дронова и свих балистичких пројектила већег калибра, дејство нових система за артиљеријско-ракетну подршку, дејство уређаја за радио прислушкивање и електронска дејства као и целог спектра новог и модернизованог наоружања копнене војске, војно ваздушних снага и ратне морнарице. Посебно се истичу и све невојне мере предузете у Сирији, тимови за психолошка дејства, тимови за преговоре и мирење, тимови за цивило-војни дијалог, тимови за бригу о цивилном становништву, тимови за медицинску и логистичку подршку цивилној популацији, тимови за деиндоктринацију фанатизованих лица и сл. Несумљиво, да се дејствима у Сирији, ОС РФ добијају поновни статус глобалне силе способне да утичу на ток и резултат регионалних конфликата.

НАСТАНАК КОНЦЕПТА ХИБРИДНОГ РАТОВАЊА У ГЛОБАЛНОЈ ВОЈНОЈ ТЕОРИЈИ

Шта је то хибридно ратовање односно доктрина хибридног ратовања? У филозофској појмовној дефиницији (ранијег-старијег датума) наводи се да је „хибрид" нови производ (нова сорта биљака или раса животиња) настао процесом намерног и условљеног укрштања генске структуре различитих сорти (биљака) или раса (животиња). Нови „хибрид" имао би својства које досадашње сорте биљака или расе животиња нису имале и у суштини је представљао нешто ново у биљној флори или животињској фауни света. Свима су добро познате нове расе свиња (ландрас), музних крава (симентал), многобројни хибриди кукуруза, пшенице и осталих житарица, воћа, поврћа и сл. Људи су кроз процес природног укрштања спознали да могу добити нове врсте биљака и животиња које су у многоме корисније него друге природне еволутивне врсте.

У филозофској појмовној дефиницији (новијег-свежијег датума) наводи се да је „хибрид" нова врста, раса или сорта живог света настала намерним људским генетским инжењерингом. Захваљујући убрзаном напретку науке и технологије човек је успео да спозна молекуларну структуру, начин функционисања и својства ДНК и РНК – органских дезоксирибонуклеинске и рибонуклеинске киселине које представљају основ генетског наслеђа људи, животиња, микроорганизама и биљака (живог света). Човек је овладао технолошким механизмом да може да утиче и мења директно структуру ДНК и РНК, чиме може по својој вољи да мења живи свет. Хумани генетски инжењеринг доприноси лечењу многих болести (код живог света) које су до сада биле неизлечиве али нехумани генетски инжењеринг може проузроковати појаву нових микроорганизама од којих човечанству неће бити спаса и сл. Изузетно је актуелна генетски модификована храна (ГМО), која је по многима изузетно токсична и која је узрочник многих болести код људи и животиња. Ова технологија и људска активност су дубоко поделиле светско јавно и стручно мњење о оправданости и неопходности спровођења генетског инжењеринга над живим светом.

Када ове филозофске појмовне дефиниције преведемо на доктринарно поље војне делатности, логичком синтезом, добијамо да је хибридно ратовање у суштини нека нова врста и начин ратовања настала, превасходно, укрштањем методологије постојећих војних доктрина (две или више врста) или представља квалитативно измењену неку постојећу доктрину а која се први пут примењује у војним операцијама у свету.

Основ да би се нешто, у социолошкој сфери, назвало хибридно је да се нека људска активност (друштвено оправдана – корисна, хумана или друштвено неоправдана -деструктивна, насилна) подвргне адаптацији, која може бити природна (еволуција) или условна (усмерена), а чији је крајњи производ нешто ново, друштвено прихватљиво (законски регулисано) људско делање.

Током хладноратовске блоковске поделе света (од 50-тих до 90-тих година XX века) НАТО пакт предвођен водећом улогом САД у доктринарној сфери је био свакако супериорнији од земаља Варшавског уговора предвођене СССР-ом. Хладни идеолошки рат се завршава „победом" НАТО и САД. САД као једина преостала супер-сила на свету сматра своја доктринарна решења универзалним непобедивим алатом у међународној арени. То су свакако Доктрина меког рата

(доктрина специјалног рата) и Доктрина реалног рата (доктрина ваздушно-копнене битке)[9].

Са овим победоносним доктринама цео западни свет је закорачио у XXI век, промовишући своје вредности (правно уређено вишестраначко демократско политичко унутрашње уређење и тржишну економију са слободним светским тржиштем доступно интернационалним корпорацијама и мега-компанијама). Све државе које нису прихватале ове „универзалне" цивилизацијске вредности биле су на удару ових доктрина и на „својој кожи" осетиле сву моћ и доминацију САД и НАТО на глобалном нивоу. Суштина меког и реалног хибридног ратовања НАТО се своди на то да се потенцијална држава која не прихвата принципе и начине организовања западних друштава, медијски сатанизује, економским и политичким санкцијама изолује и изнутра уруши у сваком погледу а затим кроз унутрашње побуне, немире и грађанску непослушност обезбеди повод да коалиционе НАТО војне снаге са савезничким блиским побуњеничким војним формацијама, војним ударима са дистанце, супериорним ваздушним нападима и краткотрајним копненим дејствима потпуно неутрализују оружане снаге жртве, изврше промену режима и пацификују ситуацију у пораженој држави, прилагођавајући их својим стандардима и мерилима вредности. Многе међународне мешовите државе нашле су се на удару ових доктрина. Много пута се ситуација у локалним конфликтима претварала у ултиматум НАТО који је доводио до војних интервенција. Најпознатији сукоби у којима су ОС САД и остале чланице НАТО примењивали ове доктрине су операције „Пустињска олуја" против Ирака, „Милосрдни анђео" против СРЈ, затим операције против Либије, Јемена и другим земљама. Често се иза заштите универзалних цивилизацијских вредности (људска и национална права, демократско државно уређење, тржишна економија и др.) крили сасвим други геополитички и економски интереси водећих земаља НАТО за напад и урушавање других држава. Управо под плаштом заштите људских права и демократије намерно је подржаван сепаратизам (само подобних националних заједница) или су освајана природна ресурсна богатства држава жртава. Све ово је довело до урушавања међународног правног поретка и до појаве све интензивнијих локалних и регионалних конфликата на које међународна заједница једноставно сада нема одговор.

Основни циљ САД, на стратешком нивоу, је да се у свету не дозволи настајање једне или више држава које у војном, економском, политичком и дипломатском смислу могу постати конкуренти и угрозити њену глобалну доминацију. На основу овако постављеног циља нормално је за очекивати да ће се и сва доктринарна и друга решења ове земље бити тако конципирана да штите или подржавају тај задати врхунски стратешки циљ. То је једини мотив и циљ настанка ових доктрина „хибридног" ратовања САД а то је неприкосновена и апсолутна глобална доминација.

У глобалној војној теорији, веома је интересантна доктрина (концепција) „Неограниченог ратовања" настала у Народно-ослободилачкој Армији Кине (НОАК).[10] Суштина ове оргиналне војне теорије је, да су савремени ратови мање „крвави" али сигурно једнако или више бруталнији него претходни (у блиској

[9] National Military Strategy of the USA, Pentagon, Februar 2011.

[10] Qiao Liang and Wang Xiangsui, *Unrestricted warfare*, translated from the original People´s liberation army documents, Pentagon, 2014.

прошлости). Основни глобални тренд је да је дошло до смањења војног оружаног насиља али је евидентан велики пораст економског, дипломатског, психолошког, медијског, сајбер и сваког другог високо технолошког насиља. Технолошка и научна револуција у свету неминовно изазива и доводи до револуционарних промена у војној теорији и свакако пракси. Крах берзи, сајбер напади на државне и економске институције, психолошке и медијске операције могу имати погубније последице по савремено друштво од било какве војне операције класичног типа. Прво правило „Неограниченог ратовања" је да нема правила и да ништа није забрањено!

Деценијски глобални економски прогрес НР Кине условио је значајну промену у теоријској доктринарној војној тематици НОАК и ова доктрина је оргинални емпиријски производ војног кинеског руководства. Доктрина је настала на позицијама одбране легитимних економских и политичких интереса НР Кине у ширем пацифичко-азијском региону са глобалним претензијама на светском тржишту а захваљујући снази, иновативности, конкурентности и динамичности кинеске економије.

Војна доктрина и стратегија НР Кине је концепт активне одбране који подразумева да Кина не покреће агресију и ратове, већ подразумева активне мере ради одбране националног суверенитета и територијалног интегритета. Влада НР Кине је опредељена да настави пут мира, развоја и сарадње који су у интересу и Кине и региона, што је суштински и историјско различито од досадашњих светских сила у успону. Такође, настоји се променити модалитет економског развоја према којем ће досадашњи фокус на развој БДП уступити место економској ефикасности, квалитету производа, заштити околине, креирању социјално безбедне мреже и технолошких иновација. Посебан фокус усмерен је на имплементацију новог безбедносног концепта „узајамно поверење, узајамна корист, једнакост и сарадња" и покушај да се изгради мирно и просперитетно окружење.

НАСТАНАК И ЕКСПЛОАТАЦИЈА ДОКТРИНЕ „ХИБРИДНОГ РАТОВАЊА" У ВОЈНОЈ ТЕОРИЈИ РФ

Насупрот становишту војних теоретичара из САД и осталих развијених земаља света, приступ војних теоретичара из РФ је био у великој мери другачији и настао је у потпуно различитим околностима него што је то случај у земљама НАТО или у НР Кини. Прве индиције о могућем новом концепту ангажовања снага РФ су се појавиле средином деведесетих година прошлог века. У то време су се у највећој мери осећале последице дезинтеграције СССР, што је условило и почетак разматрања новог концепта употребе снага.

На настанак Нове војне доктрине РФ пресудно су утицали развој, по РФ неповољних, спољнополитичких (међународних) геополитичких околности и ток и решавање тешких унутрашњих конфликата и криза (који у суштини представљају ризике угрожавања безбедности РФ).[11]

[11] Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020. года, http://www.politua.su/concept/386.html.

Спољнополитичке (међународне) - геополитичке околности настанка нове војне доктрине РФ

Свакако прва геополитичка околност, која је приморала РФ да мења своја доктринарна опредељења, је ширење НАТО на исток Европе. Упркос договору и обећању да се НАТО неће ширити на исток Европе, дато бившем лидеру КП СССР Михајлу Горбачову приликом распуштања Варшавског уговора и уједињена Немачке, то се није испоштовало. НАТО је у своје чланство примио готово све земље источне Европе и прибалтичке републике бившег СССР-а (Пољску, Чешку, Словачку, Словенију, Мађарску, Румунију, Бугарску, Литванију, Естонију и Летонију а касније Хрватску, Албанију и Црну Гору). Приликом реализације процеса пријема нових чланица НАТО легитимни безбедносни интереси и захтеви РФ су потпуно игнорисани.

Друга битна геополитичка околност је, агресија НАТО на СР Југославију, у периоду од марта до јуна 1999. године. Агресија је изведена без одобрења Савета безбедности УН (у којем је РФ стална чланица). Агресија НАТО на СРЈ, је према изјава лидера РФ, била опасан преседан нарушавања међународног правног поретка и суверенитета легитимне државе (у овом случају СР Југославије). Потпуно занемаривање улоге УН и ставова и интереса РФ условиле су да ова агресија буде преломни тренутак потпуног нестанка сваке илузије да је НАТО искрен и одговоран партнер РФ. Са становишта историјске временске дистанце од 20 година уочавају се све негативне последице по међународно право ове противзаконите и злочиначке агресије НАТО на нашу земљу.

Трећа значајна геополитичка околност је, пројектовање и израда антиракетног штита НАТО на територији источне Европе (у Пољској и Румунији), у непосредној близини граница РФ. Основни изговор лидера НАТО је да предметни штит нема антируску намену већ да је намењен за заштиту земаља западне хемисфере од ракетно-балистичких пројектила Северне Кореје и Ирана. Лидери РФ су аргументовано предлагали да, у том случају, Русија нуди да се изради заједнички интегрисани антиракетни штит НАТО-Русија и да Русија таквом систему може да понуди изразито моћне и ефикасне радарске системе и ракете пресретаче. Сви предлози РФ су арогантно одбијени. Одмах је било јасно да НАТО намерава да наруши глобалну нуклеарно – ракетну равнотежу и да хипотетички омогући неутрализацију руске нуклеарно-ракетне моћи а самим тим да снагу и утицај РФ у међународној арени сведе на ниво безначајне земље трећег света. РФ овај систем не сматра за штит већ за офанзивни мач НАТО изнад „руске главе“. У случају глобалног конфликта инсталације антиракетног штита НАТО су у првом приоритету циљева за потпуно уништавање од стране стратешких руских ракетно-нуклеарних снага.

Четврта геополитичка околност је, напад међународне терористичке организације Ал Каиде на САД. Отетим путничким авионима терористи су напали на зграде куле близнакиње Светског трговинског центра у Њујорку и на зграду Пентагона, крај Вашингтона током 11.09.2001. године. Ови терористички напади на територији САД, послужили су као повод за војни интервенционизам САД свуда по свету где су сматрали да су активне терористичке ћелије Ал Каиде (Авганистан, Пакистан, Сомалија и Јемен). У овом случају, свакако треба истаћи конструктивну позицију и улогу РФ, која је подржала оправдане акције САД против међународног исламског тероризма (чак и логистички подржавала многе противтерористичке акције САД у Авганистану и Таџикистану), али стално

подсећајући каква је била позиција САД када се РФ борила против таквих истих формација (алудирајући на двоструке стандарде понашања САД и НАТО).

Пета геополитичка околност је, војна инвазија англоамеричке војске на Ирак у периоду од 20.3. до 1.5.2003. године којом је уништена ирачка војска и режим Садама Хусеина (под оптужбом, испоставило се лажном, за поседовање оружја за масовно уништавање). Након инвазије, настављена је окупација Ирака (тзв. ирачка инсурекција) у ком се боре америчке и окупационе снаге других земаља, пре свега Велике Британије и Аустралије (заједно са новом ирачком војском), против разних фракција ирачких побуњеника и страних терориста. Ове борбе су интензивно вођене до 15.12.2011. године када је услед повлачења већег дела америчких окупационих снага настао безбедносни вакум који је до довео до стварања Исламске државе. Војна инвазија на суверени Ирак и девастирање ирачке државе није имало подршку РФ. У свим међународним институцијама РФ је упозоравала на сву штетност самовољних војних акција САД (без дозволе УН) и на очигледне последице такве политике.

Шеста геополитичка околност је, серија антивладиних протеста у арапским земљама (тзв. Арапско пролеће) крајем 2010 и почетком 2011. године у Тунису, Египту, Либији, Бахреину, Сирији, Јемену, Алжиру, Ираку, Јордану, Мароку, Кувајту, Либану, Саудијској Арабији, Судану и Западној Сахари. Протести су имали облике грађанских демонстрација и непослушности према дугогодишњим ауторитативним владама. Протести посебно постају насилни у Египту, Либији и Сирији. У Либијској џамахирији оружана побуна (од 15.2. до 20.10.2011) доводи до интервенције НАТО (коју предводе САД и Француска) која доводи до насилног свргавања и свирепог погубљења либијског лидера Муарема Гадафија. Након тога земљу захвата племенски грађански рат, који још увек траје (са великим присуством и директним учешћем међународног исламског тероризма). РФ је подржала резолуцију УН која се односи на забране летова борбене авијације над Либијом, али је резолуција злоупотребљена за општи напад на Либијску џамахирију. Грађански протести у Сирији су довели до крвавог грађанског рата који још увек траје. На примеру „арапског пролећа" РФ је оштро упозоравала на селективном приступу САД. Исте су подржавале побуну у Либији и Сирији, а оштро се супростављале променама у Саудијској Арабији, Кувајту и Бахреину, наводећи да се не може дозволити селективно насилно уклањање ауторитативних арапских влада а на њихова места доводити радикализоване исламске фанатике.

Седма геополитичка околност је, једина повољна по РФ, а односи се на стварање савеза држава у економском успону. То су савез држава Шангајске организације за сарадњу (ШОС – Казахстан, Кина, Киргистан, РФ, Таџикистан и Узбекистан) и организације BRICS (Бразил, РФ, Индија, Кина и Јужна Африка). Ово су савези потпуно равноправних држава са основном функцијом јачања сарадње, економског развоја, културе, образовања, енергетике и регионалног развоја и удружена борба против три проблема у региону (против сепаратизма, екстремизма и тероризма). Свакако, овде треба споменути и ОКБД – Организација колективне безбедности држава (РФ, Белорусија, Јерменија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан – Република Србија је посматрач у ОДКБ-у) који такође промовише ове вредности међународне војне сарадње. Ови савези су свакако почетни пионирски подухвати држава у економском успону да дефинишу нову структуру униполарног светског поретка и заштите постојећи механизам међународног правног и економског поретка.

Историјском анализом утицаја спољнополитичких (међународних) - геополитичких околности на настанак Нове војне доктрине РФ врло једноставно се уочава да у периоду од дезинтеграције СССР-а па до 2011 године присутно непрекидно игнорисање, омаловажавање, арогантно одбијање а често и злоупотреба става, интереса и гласа РФ у УН и другим међународним телима и институцијама од стране САД и осталих земаља НАТО. САД су истицале да као једина преостала суперсила и победник у „Хладном рату" имају неспорно право спровођења глобалне политике са позиције силе и моћи и спровођења сопствених интереса било где у свету. Проглашена за губитницу у „Хладном рату" РФ је одређена улога да беспоговорно слуша и извршава диктате западних земаља.

Унутрашњи конфликти и кризе које су условиле настанак нове војне доктрине РФ

Први унутрашњи конфликт који је снажно утицао на потребне измене доктринарних решења је конфликт у Аутономној Републици Чеченији. Идеја промене војне доктрине настала је и наметнула се у ОС РФ у тренутку огромне потребе за стабилизацијом стања у ратом разрушеној Чеченији. Ургентна потреба за применом невојних средства која ће стабилизовати ситуацију изнедрила је идеју *„нестандардног поступања".* Тадашња званична доктринарна решења и њихова примена у пракси нису давале никакве резултате. Ситуација на терену наметнула је потребу сарадње ОС и државних органа РФ са терористима, побуњеницима, криминалцима, племенским клановима, верским вођама и фанатицима. Локални службеници ФСБ као и команданти јединица непосредно на терену, наводили су да су више користи имали од савета врхунског судског клиничког психијатра (у објашњењу поступања са фанатизованим лицима) или локалног муфтије (у објашњењу поступања са радикализованим верницима исламске вере), него од свих гломазних и неупотребљивих службених информација којима смо располагали. Хибридност (нестандардно поступање) најбоље се може приметити у експозеу који је председник РФ Владимир Путин поднео у Доњем дому руске Думе крајем 2004. године, цитирам: „Општом амнестијом и савезом са свима који су показивали минимум поштовања према руској држави и националним интересима, убрзаном и енергичном обновом са свима који су то могли чинити, интеграцијом свих помилованих лица у безбедносно-правни-економски систем, укључивање целокупне чеченске популације у друштвено-политички систем РФ и искорењивањем радикалног међународног исламског тероризма успели смо да од крволочне регије направимо просперитетну и мирну регију, најоданије пријатеље, достојне сугрђанине и поуздане заштитнике јужних граница отаџбине" .[12] Фактори и чиниоци руске моћи улазе у „дил" са реметилачким факторима који кроз процес усмерене и условне адаптације стварају хуману, рационалну, одрживу и ефикасну стабилност. Основ да би нека концепција добила назив хибридна је да се нека безбедносна претња подвргне адаптацији (условној или природној) и да се на крају процеса адаптирања претња трансформише у жељени, одрживи, законити и планирани процес стабилности.

Други унутрашњи конфликт и потенцијална криза (нећете веровати) је досадашње уставно унутрашње уређење РФ. Према оцени Леонида Решетњикова

[12] Александар Бушков, *Владимир Путин*, Евро боок, Београд, 2008.

(генерала Спољне обавештајне службе РФ и доскорашњег начелника Института за стратегијска истраживања РФ) досадашњим неспорно успешним и надљудским напорима врховног руководства РФ заустављен је (*али само заустављен*) распад РФ.[13] Генерал закључује да је либерални концепт уређења РФ показао све мане и да долази време за озбиљну унутрашњу уставну реформу руске државе. Тврдње либералних кругова да ће тржишна економија са слободним огромним руским тржиштем и парламентарном демократијом стабилизовати руско друштво показала се поприлично непоузданом. Слободно тржиште са свим својим погодностима значајно је допринело диференцијацији руских региона ка ближим и јачим иностраним економијама. Тако се руски Далеки исток, природно више, економски ослањао на сарадњу са Јапаном и Јужном Корејом, јужни Централносибирски региони на сарадњу са НР Кином итд. Сви ови обрасци економске активности су доводиле до слабљења унутрашњег јединства и усмеравале на различите конвергентне правце руску економску и финансијску моћ. Генерал је анализирајући руско друштво у последњих 1000 година закључио да се руска држава од самог постанка развијала као супер-централистичка држава и да је то био једини начин да се управља огромном државом. Институција руског императора (цара) била је гарант световног и државног јединства руског народа и државе а институција Руске православне цркве била је гарант духовне саборности велике руске нације. Симбиоза ова два кључна стуба руског постојања условила су стварање, у свету посебне, руске васељенске православне хришћанске цивилизације или стварање Трећег Рима. Та цивилизација никада у историји није била колонијална сила, ширила се према истоку услед ратова и напада од стране татарских каната и монголских најезди. Русија никада није геноцидно истребила ниједан аутохтони народ, већ насупрот, сви су били једнаки пред Богом, царем и законом. Тако данас у РФ сложно и у апсолутном јединству живи преко 110 нација (народа) и националних заједница. Равноправно и у пуном поштовању, толеранцији и уважавању исповедају се све традиционалне светске религије: православно хришћанство, ислам, јудаизам, будизам, шаманизам и др. У својој историјској анализи генерал закључује да Русија треба да се врати себи, превасходно себи и да савремене успешне обрасце друштвеног организовања (парламентарну демократију, либералан економски систем са приватном економском иницијативом, правно уређена држава, правилно подељену и независну судску, законодавну и извршну власт) спои са својим традиционалним историјски провереним вредностима (императорским централизмом и духовном православном хришћанском саборношћу).

Даљи динамичан и снажан развој руског друштва превасходно зависи и од правилног уставног унутрашњег уређења Русије. Генерал истиче да је и сам назив државе (Руска Федерација) наслеђен од (по много чему антируског) пропалог комунистичког поретка. Много аутономних република, округа и области са својим заставама и химнама често ненамерно, а много пута плански и организовано подстичу националистички сепаратизам разних интензитета а на штету народног и државног јединства руског и свих осталих народа који живе на просторима Русије. Нова војна доктрина РФ превасходно има за циљ да неутралише све центрифугалне унутрашње силе које прете народном и државном јединству Русије. У разматрању реформе унутрашњег уређења Русије најозбиљније се разматра и могућност обнављања Уставне монархије. *Немојте се*

[13] Леонид Решетњиков, Вратити се Русији, Евробоок, Београд 2014.

зачудити, ако се на историјску сцену света (после практично 100 и више година) поново врати Руска империја са императором (православним руским царем) на челу.

Трећи, врло значајан објективни, унутрашњи геополитички проблем РФ је неравномерна густина насељености територије РФ. Огромна подручја северног, централног и источног Сибира (простор вечитог снега и леда) су практично ненасељени. Овај проблем је стар колико и руска државност. Решаван је на различите начине током Руске империје и СССР-а (али је евидентно да није успешно решен). Велики безбедносни, економски и геополитички проблем РФ, јер је велики део територије практично без људи и контроле државних органа. Највише руководство РФ свесно је свих последица и Новом војном доктрином, ОС РФ су одређене за носиоца колонизације и насељавања ових подручја. Планира се да се планском израдом инфраструктуре, распоредом већих војних јединица а касније и великим приливом становништва населе ове регије. Предуслов је да се почне са великим инфрастурктурним радовима и да се створе већа насељена места која ће својим комфором и статусом да привлаче све већи број становника. Уз овај проблем иде и свакако обезбеђење сталног демографског раста руске нације. Системом снажних економских и социјалних субвенција заустављен је поражавајући наталитет нације (наслеђен из тешких 90-тих година прошлог века) и број Руса је почео непрестано да расте. По величини територије РФ је прва држава на свету а по броју становника је тек на осмом месту. Испред РФ по броју становника су следеће државе: Кина, Индија, САД, Индонезија, Бразил, Пакистан и Бангладеш. Узимајући у обзир просечну насељеност модерних држава на свету, РФ требало би да има око 4,5 милијарди становника (држављана) а тренутно има око 146 милиона. Осим повећана наталитета свакако је и повећање животног века Руса један од приоритетних популистичких задатака руководства РФ. Животни век становништва се продужава квалитетном здравственом заштитом, високим животним стандардом, искорењивањем свих масовних негативних друштвених појава (пушење дувана, алкохолизам, наркоманија и сл.), здравом животном околином, образовањем и спортом, социјалном сигурношћу и солидарношћу, психолошки и метално здравом и мирном друштвеном заједницом и сл. Популистички проблеми су свакако уско везани и зависни са целокупним прогресом и напретком руског друштва. Ове задатке мораће извршити руководство РФ ако жели да реши овај врло озбиљан унутрашњи проблем.

Четврти велики унутрашњи проблем РФ, је чисто економске природе, и односи се на зависност руске економије и БДП РФ од извоза нафте и гаса. Многи (светски признати) економски експерти, РФ називају европском Саудијском Арабијом. Ово је заиста широка тема и требало би ми много простора у овом чланку да детаљно образложим све економске аспекте развоја РФ. Суштина овог проблема, са аспекта војне доктрине, је да се не сме дозволити да војни расходи у БДП РФ зауставе раст и развој руске економије и њено ослобађање од зависности од прихода од извоза и цене нафте и гаса на светском тржишту. Захваљујући новим владиним мерама РФ (у последњих 10 година), уочава се изузетан раст привредне активности у пољопривреди (производњи житарица, биљних уља, млека, свињског и јунећег меса), туризму, грађевинарству, рударству-металургији, саобраћају, енергетици, машинској, хемијској, нуклеарној, електронској, војној (наменској) и космичкој индустрији, убрзаној изградњи и модернизацији пруга, ауто-путева, лука и аеродрома. Свакако, да би се овакав

тренд развоја друштва наставио потребна је уравнотежена и избалансирана буџетска потрошња.

Пети велики унутрашњи проблем РФ, је тзв. „меки трбух Русије“ а он представља порозност јужних граница РФ са централноазијским бившим републикама СССР. Кроз те границе уочен је велик трансфер исламских терориста, који као економски мигранти лако улазе у РФ а касније се активирају кроз терористички акт и насиље. Такође кроз јужне границе улази и 98% наркотика (верни сателит тероризма и криминала) намењеног руском тржишту. Новом војном доктрином дефинисани су значајни задаци граничних јединица ОС РФ (као и сродним граничним службама Царини, ФСБ као и Миграној служби РФ).

Шеста потенцијална криза, која се може делимично сврстати под унутрашњи конфликт је положај руског народа у новоформираним државама насталих дезинтеграцијом СССР-а. Посебно су угрожена права руског (и других русофилских) народа у Молдавији (Придњестровље и Гагаузија), Естонији, Летонији, Литванији, Украјини, Грузији, Азербејџану (спорна област Нагорно-Карабах око које се споре Јермени и Азери), Таџикистану и Узбекистану. РФ са већином ових земаља покушава да на миран и законит начин реши питање и статус својих сународника али са многима је то немогуће учинити.

Историјском анализом утицаја унутрашњих конфликата и криза на настанак Нове војне доктрине РФ примећује се ургентна потреба за заустављањем распада РФ, заштите РФ од терористичког и криминалног деловања, као и обезбеђивање повољних услова за снажан и динамичан развој руског друштва и заштите основних људских и националних права Руса и савезничких нација у земљама у ближем и даљем окружењу РФ.

КО СУ ТВОРЦИ НОВЕ ВОЈНЕ ДОКТРИНЕ РФ?

Са становишта тренутног разумевања хибридног ратовања посебно се истичу идеје генерала Валерија Герасимова, начелника Генералштаба ОС РФ. У западним и домаћим медијима често се Нова војна доктрина РФ назива по имену овог генерала „Доктрина Герасимов“ или „Доктрина тоталног рата“ и (или) „Доктрина хибридног ратовања“. Руси своју доктрину једноставно зову „Нова војна доктрина РФ“. У свом ауторском чланку из 2013. године датом Гласнику Војно индустријског комплекса Русије под називом „Вредност науке у предвиђању“, генерал Герасимов је описао „нову генерацију ратовања”, која се усредсређује на комбиновану употребу дипломатских, политичких, економских, медијских, сајбер и других невојних метода уз индиректну употребу војних снага, уместо отвореног учешћа у рату. Истакао је да су се правила ратовања променила и да је значај невојних средстава у остварењу политичких и стратегијских циљева порастао, штавише да је у највећем броју случајева ефикаснији од самог наоружања.

Генерал истиче, да осим физичког простора, рат обухвата и информациони простор у коме је могуће вршити координацију средстава у реалном времену. Према оцени генерала, РФ поучена сопственим негативним искуствима и постојећим технолошким напретком у домену електронских медија, уочила је глобални значај информационих дејстава (медијски а касније и сајбер) у будућим конфликтима. На фону, нових стратегијских доктринарних решења развија се и глобални телевизијско-сателитски РТ (Russia today) - канал

на енглеском језику, који на планетарном нивоу појашњава ставове и позиције владе и председника РФ и штити њене интересе (у медијском спектру дејства) пре свега од непријатељске пропаганде. Експлоатација овог медијског канала изузетно је дошла до изражаја током руско-грузијског рата када је потпуно анулирана грузијска и западна антируска ратна пропагандна активност.

Технолошки напредак је омогућио развој нових метода и средстава за информациона дејства, попут: рачунара и комуникационих-информатичких-интернет (сајбер) система који омогућавају брзу размену информација и брзо реаговање националног јавног мњења па и мњења читаве цивилизације на насталу актуелну ситуацију или неки предметни конкретан догађај. Увидећи значај друштвених мрежа у свакодневном животу појединца, заједница па и целих нација врло је актуелна активност на прилагођавању („спиновању“) јавног мњења од стране високо професионалних мултидисциплинарних тимова за сајбер дејства (у руској терминологији добили су неформални назив „троле“ и „ботови“). Сајбер активност ових тимова је била изузетно висока у руско-грузијском рату, током анексије полуострва Крим, током војне интервенције у Сирији а често са запада стижу оптужбе да је РФ сајбер нападима утицала на ток и исход председничких избора у САД и неким земљама ЕУ и НАТО. Посебно је назначено да систематско емитовање психолошки заснованих материјала провокативне природе, уз комбиновање истинитих и лажних делова информације, може довести до масовне психозе, очајања и осећаја непосредне пропасти чиме се нарушава поверење у државну власт и оружане снаге. На тај начин се утиче на дестабилизацију ситуације у таквим државама, које због тога постају објекти информационих дејстава ради стварања погодних услова за противничка дејства и активности.

Генерал Герасимов предвиђа прикривену употребу силе, попут паравојних или побуњеничких (ирегуларних) снага и наглашава потребу примене асиметричних и индиректних метода како у реалном физичком рату тако и у одбрамбеним технологијама.

Генерал Герасимов посебно истиче да се, на основу детаљне анализе совјетског доба, не сме дозволити увођење РФ у нову и економски исцрпљујућу трку у наоружавању са развијеним и економски јачим државама западне хемисфере. РФ потребне су деценије (ако не и векови) за достизање нивоа квалитета и квантитета наоружања савремених светских војних сила и да финансијска висина бруто друштвеног производа РФ (БДП РФ) не омогућава такав обим и удео војних издатака. У таквим условима, посебно је важно, да Војно индустријски комплекс РФ, овлада процесом производње високотехнолошких прецизно навођених система наоружања као и система оружја које своје дејство базира „на новим и револуционарним физичким принципима“. Овладавањем таквом технологијом омогућиће ОС РФ ефикасан одговор и одмазду на евентуално угрожавање егзистенције и безбедности земље, без обзира на скупе и високософтифициране системе ракетно-балистичке одбране евентуалних противника и њихово инсталирање у непосредној близини граница РФ. Таква оружја морају обезбедити глобалну равнотежу моћи (али и страха), а у циљу очувања светског мира и поретка формираног после Другог светског рата. Таква оружја морају омогућити РФ апсолутну и економски прихватљиву безбедност, без значајнијег војног оптерећења БДП и изнад свега обезбедити унутрашњи снажан, динамичан и у дужем временском периоду стабилан, економски и свеукупни културни прогрес руског друштва. У овим

деловима интервјуа јасно се уочава и хибридност и асиметричност у домену одбрамбених технологија.

Новом доктрином командовање ОС РФ добија нову димензију одговорности. Класично командовање војним операцијама и војним формацијама је превазиђена и застарела процесна функција. Командовање мора да обезбеди комплетно, синхронизовано и ефикасно управљање целокупним државним (националним) капацитетима и ресурсима, а у циљу, извршења додељених задатака. Састав, организација, опремљеност и нова формацијска уређеност командних места (превасходно на стратегијском и оперативном нивоу) мора да одговори новим захтевима. Управљање, руковођење и командовање (са планирањем, наређивањем, извршењем, координацијом, праћењем, контролом, корекцијом, анализом и извештавањем-обавештавањем) су процесне функције и новом организацијом командних места мора се обезбедити обједињавање широког спектра управљачких механизама за целокупни државни (национални) персонални и материјални потенцијал РФ у реалном времену и јасно дефинисаном простору. Запажена је функционалност новог стратегијског командног места Министарства одбране РФ које је интегрисано са ФСБ, МУП, Министарством за ванредне ситуације, осталим Министарствима Владе РФ и обезбеђује ефикасно управљање одбрамбеним националним ресурсима на копну, мору (и под морем), ваздуху, космосу, електромагнетном спектру, информационом и сајбер простору.

Генерал Герасимов истиче значајно промењену физиономију савремених ратних сукоба. Масивне војне операције са претходно извршеном мобилизацијом и оперативним распоредом су далека прошлост (за такве војне подухвате можда има ресурса али сигурно неће бити на располагању реалног времена за његово спровођење). Војне операције се морају пажљиво планирати и предвиђати у сваком сегменту а обично се реализују изненада и када се створе најповољније околности (међународне или унутрашње), у веома кратком времену, са искључиво мирнодопским јединицама попуњеним, оспособљеним и опремљеним за додељени задатак. РФ мора у миру располагати кредибилним и потпуно спремним ОС за моментално (тренутно) реаговање. На фону ових нових доктринарних принципа у ОС РФ врше се од 2014. године и ненајављене контроле бојеве готовости војних округа и армија, где се у реалном времену и тачно дефинисаном простору конкретно проверавају борбене вредности и употребљивост војних јединица.

У савременим сукобима доћи ће до масовне примене специјалних снага и роботизованог наоружања, попут беспилотних летелица и многих других копнених, ваздушних, водених и подводних дронова. У блиској будућности свакако ће доћи и до појаве вештачке интелигенције и до њене масовне примене у ратним конфликтима. Регуларне војне снаге би се употребиле у каснијим фазама конфликта, у виду снага за одржање мира или за управљање кризама.

Генерал истиче да се структура савремених сукоба све више и јасније диференцира на две основне фазе и то: почетна (одлучујућа-решавајућа) фаза и завршна фаза (фаза стабилизације). Свим војним операцијама претходи обавештајни скрининг (скенирање) противника које мора кристално јасно да открије политичке, економске и војне (и све друге) слабости противника и да препоручи ефикасни модел брзе неутрализације или уништења противника. У фази ескалације насиља наглашавају се одлучујући, прецизни и деструктивни удари на циљеве по целокупној дубини непријатељске територије и уништавање

најважније војне инфраструктуре непријатеља и његово онеспособљавање, да не може самостално изводити наредне ратне операције. Посебно до изражаја долази и дејство јединица за радио-електронско сузбијање (јединице за ЕД), које онемогућавају непријатељу коришћење средстава комуникација, командовања, контроле и извештавања (командне система C^3I, C^3I^2 и C^3I^3 као и свих нових високософтицираних командних система) чиме у потпуности паралишу непријатељски систем командовања и „бескрвно“ се урушава борбена вредност непријатељских јединица. Одмах по дејству јединица за ЕД наступају специјалне снаге, ваздушно десантне снаге, побуњеничке снаге па тек на крају остале крупне војне формације.

У фази стабилизације од кључне важности је да не дође до вакума у функционисању државне и безбедносне власти и свеукупна нормализација јавног и друштвеног живота на кризној територији.

На крају, изузетно је интересантна тврдња генерала, да РФ апсолутно нема намеру освајања глобалне моћи и наметања својих вредности и интереса остатку света. РФ за такве ствари нема политичке воље, ресурса, а верујте нити интереса. Основни циљеви доктрине су дефинисани пре свега актуелним потребама хармоничног унутрашњег развоја Русије. Међународни домети и циљеви Нове војне доктрине РФ су пре свега обезбеђивање равноправног партнерства, поверења, безбедности и обострано корисне сарадње свих држава на евроазијском континенту.

КАДА ЈЕ ЗВАНИЧНО ВЕРИФИКОВАНА НОВА ВОЈНА ДОКТРИНА РФ?

Крајем 2014. године председник РФ Владимир Путин потписао је и одобрио Нову војну доктрину РФ.[14] У тексту су уочене новине, којих није било у претходним војним доктринама РФ, и то:

- редефинисано је, да Русија може употребити нуклеарно оружје ако се против ње или њених савезника употреби нуклеарно оружје или друго оружје за масовно уништавање, као и у случају агресије конвенционалним оружјем које “прети самој егзистенцији” руске државе,
- први пут се наводи, да Русија може искористити оружје са прецизним навођењем и новим физичким принципима, “као део стратешких мера за одвраћање од агресивних намера према РФ и савезницима” (мада се не износе услови употребе),
- први пут се јасно износи тврдња, да Русија сматра претњом по националну безбедност, ширење и војно јачање НАТО, као и то што Алијанса преузима на себе “глобалну функцију кршењем међународног права”,
- Новом војном доктрином РФ дат је нови задатак ОС РФ – “колонизација и заштита националних интереса Русије у арктичком региону” (планирање се и формирање Северног војног округа – Арктичке војске, кроз наредне етапе ОМП ОС РФ),
- дефинисане су и нове претње, као што су дестабилизација земаља с којима се граничи Русија или њени савезници (у систему Организација држава потписница уговора о колективној безбедности – ОДКБ – Русија, Белорусија, Јерменија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан – Република Србија је

[14] Военая доктрина Российской Федерации 2014, http://www.rg.ru/2014/12/22 doktrina-dok.html.

посматрач у ОДКБ-у), као и борба против радикалног исламског тероризма. Посебно се истиче проблематичност порозности граница на „меком трбуху Русије“ са централноазијским републикама бившег СССР-а у којима постоје центри међународног исламског тероризма и њихове пролиферације на простор РФ као и борба против трговине наркотицима (која је верни сателит тероризма и криминала),

– на унутрашњем пољу доктрином је дефинисана и могућност суочавања са насилним променама уставног поретка, дестабилизацијом политичког и друштвеног окружења, дезорганизацијом владиних тела и институција, кључних цивилних и војних постројења и угрожавање безбедности информационе инфраструктуре Русије.

ЕКСПЛОАТАЦИЈА НОВЕ ВОЈНЕ ДОКТРИНЕ РФ

Нова војна доктрина РФ настала је на основу властитог руског, већим делом негативног, искуства као геостратегијска последица дезинтеграције СССР-а. Настала је у жестокој борби са свим факторима и чиниоцима (на унутрашњем и међународном плану) које су својим агресивним намерама и деловањем намеравале да уруше и униште РФ као озбиљну државу. У тој сопственој оргиналности је и њена највећа вредност и изузетна (у реалним ратним операцијама проверена) ефикасна војна употребљивост. Званично је настала крајем 2014. године али историјско-компаративном анализом могли смо да пратимо њено усавршавање од 1999. године па до данас. Што се тиче експлоатације Нове војне доктрине РФ свакако је евидентна њена прва актуелна и изузетно успешна примена током анексије полуострва Крим (што се десило и пре званичног усвајања Нове војне доктрине РФ). Свакако је актуална примена нових облика и метода ратовања у Сиријској арапској републици и у регулисању кризе на истоку Украјине. Ове кризе и регионални сукоби су описани у чланку (и не би их понављао) али свакако би споменуо могућност њихове ескалације. Уплитањем многих моћних фактора ови сукоби могу релативно лако да прерасту у глобални конфликт. Свако неозбиљно разматрање и потцењивање моћи и улоге Оружаних снага РФ у овим конфликтима може се завршити фатално по целу цивилизацију. Надам се да су тога свесни и лидери водећих и војно најјачих земаља на свету.

ЗАКЉУЧАК

Полазећи од основних стратегијских докумената Руске Федерације, може се закључити да се у периоду од дезинтеграције СССР-а и завршетка „Хладног идеолошког рата“, са краја XX века па до данас, у овој земљи дешавају значајне и велике промене у сфери безбедности.

Захваљујући економској и политичкој консолидацији, која је евидентна на почетку XXI века, РФ настоји да поврати статус велике државе (силе) у регионалним и светским међународним релацијама и да заузме место и спроводи улогу која јој по снази и свеукупној моћи реално припада. Сходно таквим намерама РФ је и дефинисала своју Нову војну доктрину.

Актуелна војна доктрина ОС РФ, базирана на сопственим ратним искуствима, увидела је значај примене невојних и других мера у остваривању циљева рата. Препознала је и артикулисала ефикасност метода “хибридног” ратовања, која

удружена, са техничком и технолошком модернизацијом армије обезбеђује њен кредибилитет као регионалне и светске силе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Леонид Решетњиков, Вратити се Русији, Евробоок, Београд 2014.
2. National Military Strategy of the USA, Pentagon, Februar 2011.
3. Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21. Century Defense, January 2012.
4. Oliver Stoyn, Inervju sa Vladimirom Putinom, Russika, 2017.
5. Александар Бушков, Владимир Путин, Евро боок, 2008.
6. Qiao Liang and Wang Xiangsui, Un-restricted warfare, translated from the original People´s liberation army documents, Pentagon, 2014.
7. Alexi G. Arbatov, The trasformation of Russian military doctrine: Lessons learned from Kosovo and Chechnya, the Marshal centar web site, Designed and produced by VIB, July 20, 2000.
8. Проф. др Момчило Сакан, Геополитика у савременом свету, НУБЛ, Бања Лука, 2012.
9. Herman, E., Mekčesni, R.: Globalni mediji, Clio, Beograd, 2004.
10. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020. года, http://www.politua. su/concept/386.html
11. Военая доктрина Российской Федерации 2014, http://www.rg.ru/2014/12/22 doktrina-dok.html.

HISTORICAL COMPARATIVE ANALYSIS OF THE EVENTS AND EXPLOITATION OF THE HYBRID WARFARE DOCTRINE IN THE ARMED FORCES OF THE RUSSIAN FEDERATION

Radomir Aleksandrić
Serbian Armed Forces, General Staff

***Abstract*:** The global geopolitical situation in the world is characterized by a change in the force relations of and the influence of the great world powers on the flow and intensity of local and regional war conflicts.The strong influence of the Russian Federation on the crisis in Ukraine and the civil war in Syria, as well as the position of China and the RF in relation to the missile-nuclear crisis in the Korean Peninsula, leads to the reaffirmation of a unipolar global order and the revitalization of the global position of power and decision-making in the US and NATO.The natural consequence of the distribution of power is the reaffirmation of the role and position of the UN in the regulation of crises that threaten regional and world security.The crisis in the east of Ukraine, as well as the Crimea annex by the RF, has deteriorated the relationship between the RF - NATO - EU - US to the level of the "Cold War", with the unilateral introduction of economic and other sanctions by US and EU countries against Russian Federation. It is an extremely urgent problem to determine the virtual (cyber) influence of the RF on the course and outcome of the presidential elections in the United States and other countries of NATO and the EU.In the conditions of confrontational relations of great powers, doctrinal novelties and "breaks" about the planning and use of the armed forces in war conflicts and the emergence and management of crises have been noticed.The new doctrine of Russian Armed Forces is especially important. In Western and domestic media it is often called called "Doctrine of Hybrid Warfare" or "Doctrine of Gerasimov".

***Key words*:** doctrine of hybrid warfare, Russian Federation, geopolitical situation, unipolar global order.

УЛОГА СПЕЦИЈАЛНИХ СНАГА У ХИБРИДНОМ РАТОВАЊУ

Ненад Берић*
Специјална бригада, Војска Србије

Никола Јовић
Специјална бригада, Војска Србије

Ненад Симић
Управа Војне полиције, Генералштаб Војске Србије

Апстракт: У раду је укратко описан концепт хибридног ратовања. Након тога представљени су намена и способности специјалних снага, са циљем да се укаже на њихове специфичности, као и начин на који се оне могу употребити у хибридним сукобима, што представља и централни део рада. Способности ових снага да значајно утичу на ток и исход сукоба представљене су кроз неколико примера појединих специјалних операција које су специјалне снаге извеле у последњим сукобима, а које су биле (или би према начину извођења могле бити) део хибридног ратовања. На крају рада, од стране аутора предложен је модел специјалних снага које би се могле ефикасно употребити у хибридном ратовању.

Кључне речи: хибридно ратовање, специјалне снаге, специјалне операције.

УВОД

Сам концепт хибридног ратовања релативно је новијег датума, и у контексту у коме је сада у употреби појавио се у Сједињеним америчким државама (САД) почетком 21. века[1]. Појам хибридног ратовања употребљен је како би описао деловање непријатеља са којима су се САД сукобиле у Авганистану и Ираку. Други значајан сукоб, који је окарактерисан као хибридни, је сукоб Израела и Хезболаха који се одиграо 2006. године, у коме је деловање Хезболаха такође оцењено хибридним. Коначно, појмови хибридних претњи, затим хибридних сукоба, деловања и ратовања, поново су актуелизовани дешавањима у Украјини, која су концепт хибридног ратовања „лансирала" у центар пажње не само стручне већ и шире јавности.

Циљ овог рада је да представи способности специјалних снага и укаже на могућности њихове употребе, као и значај који могу да имају у хибридном ратовању. У уводном делу рада укратко је описано хибридно ратовање и његове

* nenadberic@yahoo.com

[1] Николић Н.: *Разматрање иновативности концепта хибридног ратовања*, Војно дело 5/2017,Београд 2017.

основне карактеристике. Потом су анализиране способности савремених специјалних снага, њихови задаци и начин употребе. У анализи су истакнуте способности које поседују специјалне снаге, а које могу бити употребљене у некој фази хибридног сукоба. Употребљивост ових снага, значај и утицај који могу да имају на ток сукоба приказан је кроз пример неколико акција (или операција) које су извеле специјалне снаге у свету, а које би могле бити типичне за овакав облик сукоба. На крају рада је на основу спроведеног истраживања, а на примеру Републике Србије, предложен модел који би по мишљењу аутора могао да обезбеди максималан учинак специјалних снага у хибридном ратовању.

ПОЈАМ ХИБРИДНОГ РАТОВАЊА

Више аутора покушало је да дефинише хибридно ратовање и да својом дефиницијом обухвати све његове појавне облике. Френк Хофман, један од твораца концепта, за појам „хибридног" наводи да се он односи на свако непријатељство које истовремено укључује мешавину конвенционалног наоружања, нерегуларних тактика, терористичког и криминалног понашања на бојишту, како би се остварили политички циљеви.[2] Други аутори хибридно ратовање дефинишу као комбинацију конвенционалног и неконвенционалног деловања једне стране у сукобу против друге, али и читавог спектра других активности попут терористичких, криминалних, психолошких, економских, и дипломатских.[3] Поред наведених облика деловања, поједини аутори убрајају у хибридно ратовање и субверзивне обавештајне операције, саботаже, хакерске нападе, побуњеничке групе,[4] нелегалне борбене операције, различите облике спонзорства, организације политичких протеста, информационе кампање[5], медијско и сајбер деловање, као и „обојене револуције"[6]. При том, хибридно ратовање не ограничавају само на сукобе између држава, већ претпостављају да једна страна у сукобу може бити и недржавни актер (покрет, организација, аутономна област).

Данас међутим, не постоји важећа, општеприхваћена дефиниција хибридног ратовања и поред бројних покушаја да се оно дефинише. Бројни су и ставови да хибридно ратовање не представља новину у сукобима. Званични војни кругови у САД тако сматрају да се сви садржаји обухваћени појмом хибридног ратовања уклапају у већ постојећу терминологију и да хибридно ратовање није потребно посебно дефинисати.[7] У САД се наиме већ користе термини попут неконвенционалног ратовања[8], нерегуларног ратовања[9] (у доба

[2] Hofman F.*: Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, 2007, p. 14

[3] Митровић М.: *Хибридно ратовање и асиметричне безбедносне претње*, Војно дело 5/2017, Београд 2017.

[4] Popescu N.: *Hybrid tactics: neither new nor only Russian*, ISSUE, доступно на https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Alert_4_hybrid_warfare.pdf, (посећено дана 06.02.2018. године).

[5] Митровић М.: *Економски и енегретски аспекти хибридног угрожавања националне безбедности*, Војно дело 6/2017, Београд 2017.

[6] Korybko A.: *Hybrid wars: The indirect adaptive approach to regime change*, Institute for Strategic Studies and Predictions PFUR, Moscow 2015.

[7] Николић Н. оп.цит., Војно дело 5/2017.

[8] Више у: *Field Manual 3-0 Operations*, Department of the Army, USA, 2017, p.1-28

[9] Више у: *Irregular Warfare*, Joint Operating Concepts, Department of Defense USA, 2007, p. 6.

Хладног рата користио се и појам „политичког ратовања“[10]) од којих сваки у одређеној мери обухвата садржаје хибридног ратовања.

Појам хибридног ратовања ипак је заступљен у званичним документима, углавном западних земаља и организација, попут САД, Европске уније (у институцијама ЕУ, и у државама чланицама), као и у НАТО-у. И поред већ наведеног става Министарства одбране САД о дефинисању појма хибридног ратовања[11] он је ипак нашао употребу у бројним званичним документима САД. Иако га нова Стратегија националне безбедности САД не спомиње, Национална војна стратегија САД и друга званична документа оружаних снага САД се баве овим питањем. У Националној војној стратегији САД из 2015. године, хибридни сукоби су оцењени као сукоби у којима се употребљава мешавина конвенционалних и нерегуларних снага у циљу стварања збуњивања, преузимања иницијативе и паралисања непријатеља, а у којима се може деловати и традиционалним и асиметричним средствима.[12]

У Европи бројна кључна документа из области безбедности препознају хибридно деловање као једну од значајних претњи (попут нпр. Немачке беле књиге одбране). Глобална стратегија Европске уније о спољној и безбедносној политици из 2016. године, хибридним претњама такође посвећује значајну пажњу. У документима ЕУ хибридно ратовање је окарактерисано као: употреба различитих прикривених и отворених тактика, осмишљених и контролисаних из једног центра, које су спроведене војним и/или невојним средствима, која се крећу од обавештајних и сајбер операција, преко економских притисака па до употребе конвенционалне силе.[13]

Прворазредан значај хибридним претњама даје још једна значајна организација, НАТО, како кроз званична документа[14], тако и кроз бројне научне и стручне публикације које објављује, а које се питањем хибридних претњи темељно баве. НАТО хибридне претње описује као феномен у коме је широк распон отворених и прикривених војних, паравојних и цивилних мера употребљен на високо интегрисан начин.[15]

Савремени сукоби дефинишу се и тумаче на сличан начин на који то чини концепт хибридног ратовања, зависно од аутора. Тако их руски аутори карактеришу као сукобе 4. генерације, док постоје и концепти о сукобима 5. или чак 6. генерације (у зависности од аутора)[16]. Домаћа војна литература препознала је и дефинисала 70-их година појам специјалног рата, који такође у значајној мери обухвата садржаје хибридног ратовања[17]. Поједини аутори бавили су се и поређењем хибридног ратовања и асиметричних претњи и

---

[10] Више на: http://academic.brooklyn.cuny.edu/history/johnson/65ciafounding3.htm (посећено дана 06.02.2018. године).

[11] D'Agostino, Davi M.: *"Hybrid warfare"*, report GAO-10-1036R Hybrid Warfare, US Government Accountability office, Washington DC 20548, (September 10, 2010), p. 11.

[12] *The National Military Strategy of the United States of America* 2015, p.4 (Figure 1).

[13] *Food-for –thought paper "Countering Hybrid Threats"* European External Action Service, Brussels, 13 May 2015, No8887/15, Доступно на: http://www.statewatch.org/news/2015/may/eeas-csdp-hybrid-threats-8887-15.pdf (посећено дана 22.02.2018.) .

[14] Warsaw Summit Communique, доступно на: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (посећено дана 06.02.2018. године).

[15] Vasci R.: *Hybrid Warfare: How to Shape Special Operations Forces*, master thesis U.S Army Command and General Staff Colledge, Fort Leavenworth Kansas, 2016, p.17

[16] Митровић М., оп.цит., Војно дело 5/2017.

[17] Николић Н., оп.цит., Војно дело 5/2017.

закључили да је, иако хибридно ратовање представља шири појам, могуће успоставити директну везу између ова два појма, као и да хибридно ратовање има значајну карактеристику асиметричности.[18] Концепт који је такође привукао пажњу стручне јавности је и кинески концепт неограниченог рата, који је развијен крајем 20. века и који показује велике сличности са концептом хибридног ратовања.[19] Коначно, још једно руско схватање савремених сукоба, које се на Западу назива доктрина Герасимова, такође се може сврстати у ред концепата који се у значајној мери подударају са концептом хибридног ратовања.

Једна од кључних карактеристика концепта хибридног ратовања је да он не представља рат у конвенционалном смислу, већ да се ради о употреби широког спектра оружаних и неоружаних активности, које имају за циљ стварање стратегијске предности.[20] У таквим сукобима такође је значајно да невојна средства играју значајну, по неким ауторима и водећу улогу, а да се војне операције најчешће спроводе прикривено и у тајности[21]. Ове операције међутим, могу драстично да промене ситуацију на терену, и значајно утичу на даљи ток сукоба.

НАМЕНА, ЗАДАЦИ И СПОСОБНОСТИ СПЕЦИЈАЛНИХ СНАГА

Хибридно ратовање, које једна страна у сукобу примењује према непријатељу заправо представља деловање кроз четири области[22]:

- специјалне операције,
- економске, енергетске и политичке притиске,
- информације, медије, интернет и његове платформе и
- јавну дипломатију.

Специјалне операције имају значајно место у хибридним сукобима, у којима се најчешће, као што је већ наведено, спроводе тајно или прикривено. Ове операције изводе специјалне снаге, које поседује већина оружаних снага у свету. Специјалне операције изводе се у рату, али и у миру, самостално или заједно са конвенционалним војним снагама, другим државним службама и агенцијама, државом на чијој територији се операција изводи, а могу да укључе и операције са или кроз, побуњеничке или нерегуларне снаге. Специјалне операције изводе се у свим врстама окружења, али су првенствено замишљене за извођење у недоступном, непријатељском и политички осетљивом окружењу. Иако специјалне снаге могу да извршавају задатке тактичког нивоа и значаја, оне су у водећим оружаним снагама у свету првенствено намењене за извршавање задатака оперативног и стратегијског нивоа, којима директно руководи највише војно и политичко руководство. Специјалне операције извршавају се дакле ради

[18] Митровић М.: оп.цит., Војно дело 5/2017.

[19] „Онај ко жели победу у данашњим и сутрашњим ратовима мора да комбинује све ресурсе на располагању". Више у: Николић Н.: *Неограничени рат – кинеска перцепција савременог ратовања*, Војно дело 6/2017, Београд 2017.

[20] Митровић М.: *Савремени изазови управљања националном безбедношћу у хибридном безбедносном окружењу*, ЕМАН Љубљана, 2017.

[21] *Hybrid Warfare: A New Phenomenon in Europe's Security Environment*, Jagello 2000, Praha-Ostrava 2016, p. 10-11.

[22] Митровић М., оп. цит. Војно дело 5/2017.

остваривања не само војних циљева, већ и за подршку примене дипломатских, информационих, економских и других инструмената националне моћи.[23]

Степен доступности информација о овим снагама и њиховој употреби варира од државе до државе, али су по правилу ове информације тешко доступне и најчешће се држе у тајности. Одређене информације специјалним снагама могу се добити из званичних докумената оружаних снага (ОС) САД (барем оних који су јавно доступни) али и из великог броја научних институција из САД које проучавају ову област и публикују своје радове. Специјалне снаге ове државе имају глобалан домет, и ангажују се у већини актуелних сукоба у свету. Имајући у виду само чињеницу да су се, у периоду од терористичког напада на Њујорк и Вашингтон 2001. године до данас, специјалне снаге ОС САД удвостручиле, да им се буџет утростручио, а да се ангажовање увећало четири пута[24], доктринарна документа специјалних снага САД могу се сматрати не само релевантним извором за проучавање, већ и својеврсним моделом развоја специјалних снага. Поред тога, већину специјалних снага европских земаља обучавају управо специјалне снаге САД, због чега и оне саме користе америчка правила, дефиниције и основне задатке.[25]

Доктринарна документа ОС САД наводе да су специјалне снаге (снаге за специјалне операције према америчкој терминологији) намењене за извршавање 11 основних задатака:

- директно дејство,
- специјално извиђање,
- борба против пролиферације оружја за масовно уништење,
- противтерористичка дејства,
- неконвенционално ратовање,
- страна унутрашња одбрана,
- помоћ снагама безбедности,
- противпобуњеничка дејства,
- информационе операције,
- војне операције информационе подршке,
- операције цивилних послова.[26]

Задатке специјалним снагама дефинише свака држава у складу са својим политичким циљевима, и могућностима својих оружаних снага. У највећем броју случајева ти задаци су мање сложени од задатака специјалних снага ОС САД[27]. Међутим, имајући у виду улогу коју већина њих може играти у хибридним сукобима, у наставку су детаљније описани.

Директно дејство представља брзе, краткотрајне, и дискретне нападе мањег обима, изведене специјалним снагама, у непријатељском, недоступном,

---

[23] *Joint Publication 3-05 Special Operations*, 2011, доступно на https://fas.org/irp/doddir/dod/jp3-05.pdf (посећено дана 13.02.2018. године).

[24] Johansen I.: *Special Operations Forces – a Weapon of Choice for Future Operations?*, in: Northeim-Martinsen P.M. and Nyhamar, International Military Operations in the 21 Century: Global Trends and the Future of Intervention, Routledge, New York, 2015, p. 2.

[25] Vasci R., Fort Leavenworth Kansas, 2016, p.43.

[26] *Joint Publication 3-05 Special Operations*, 2011.

[27] Доктрина НАТО, на пример, дефинише основне задатке специјалних снага, који обухватају: директно дејство, извиђање и осматрање, и војну помоћ (војна помоћ[27] заправо представља страну унутрашњу одбрану код ОС САД).

или политички осетљивом окружењу, у циљу хватања, уништења, заробљавања, ослобађања или оштећења добијених циљева.[28] У извршењу ових задатака специјалне снаге користе препадна дејства, заседе, или друге тактике директних напада, затим постављање минско-експлозивна средства, извршење напада са одстојања дејством из ваздуха, са земље или мора, навођење на циљ вођених пројектила, извођење *саботажа*, спровођење операција против бродова, као и укрцавање на брод и заробљавање брода.[29]

Специјално извиђање подразумева специјалне операције извиђања и осматрања, у непријатељском, недоступном или политички осетљивом окружењу са циљем прикупљања или потврђивања информација стратегијског и оперативног значаја ангажовањем војних капацитета којима не располажу конвенционалне снаге. Специјално извиђање може да подразумева прикупљање информација о непријатељу или потенцијалном непријатељу, или обезбеђење информација о метеоролошким, хидрографским или географским карактеристикама одређеног подручја. Такође, може да укључи и процену хемијског, биолошког, нуклеарног или ризика по животну средину у недоступном подручју. Поред наведеног, подразумева и откривање циљева, процену терена, извиђање након напада, а може се извршити ваздухопловним, копненим или поморским средствима. Искуства показују да употреба специјалних снага у специјалном извиђању обезбеђује боље познавање ситуације.

Борба против пролиферације оружја за масовно уништење. Овај задатак поставља се пред специјалне снаге углавном највећих и најразвијенијих земаља, које као претњу по националну безбедност убрајају употребу оружја за масовно уништење (ОМУ). Оружје за масовно уништење представља атомско, хемијско или биолошко оружје. Главни циљеви ове борбе су спречавање набавке ових средстава и средстава њихове доставе (пројектила), заустављање или прекидање ланца пролиферације у самом настанку, одвраћање и спречавање употребе ОМУ, деловање против претње коју представља ОМУ, и ублажавање ефеката деловања ОМУ.

Противтерористичка дејства. Данас се терористима сматрају све снаге које користе терористичку тактику, било да су локални побуњеници или чланови међународне терористичке мреже. Противтерористичка дејства сматрају се делом нерегуларног ратовања.[30] Изводе се како на својој територији против терористичких напада, тако и *ван земље*, нападом на терористичке мреже, затим да би се помогло партнерској држави да успостави контролу над територијом и порази терористе, као и да спречи насилан екстремизам у мирном подручју. У противтерористичким дејствима специјалне снаге могу да примењују два приступа, директан и индиректан. Директан приступ подразумева непосредна дејства против терориста и терористичких организација, са циљем да се онеспособе или поразе, и спречи њихово поновно појављивање. Индиректан приступ подразумева помоћ и подршку локалним снагама у борби против тероризма, кроз обуку, опремање (наоружањем, опремом, борбеним системима) или руковођење.

[28] *Joint Publication 3-05 Special Operations*, 2011.
[29] Ибидем
[30] Ибидем

Неконвенционално ратовање представља активности које треба да омогуће покретима отпора или побуњеницима да приморају, онемогуће или *збаце владу* или окупациону силу деловањем кроз или са *илегалним или герилским снагама*.[31] Документ који дефинише задатке специјалних снага САД (овде више пута цитиран) наводи да су овакво дејство САД користиле у Никарагви и Авганистану. Документ даље наводи и да правилно координисано и изведено неконвенционално ратовање може да допринесе да се створе услови за међународно решавање кризе, у условима који одговарају САД, без потребе за отвореним ангажовањем конвенционалних снага.[32] Спровођење неконвенционалног ратовања може да има прворазредни стратегијски војни и политички значај који може да промени однос снага у самој држави, као и између држава. Овакво ангажовање са друге стране носи и потенцијално значајан политички ризик по земљу која спроводи овакву операцију. Неконвенционално ратовање подразумева *тајно и прикривено деловање*, о чему ће бити више говора касније. Америчко неконвенционално деловање начелно подразумева седам фаза: припрему, почетни контакт, инфилтрацију, организовање, изградњу снага, ангажовање и прелазну фазу.[33]

Страна унутрашња одбрана[34] подразумева подршку унутрашњој одбрани партнерској или пријатељској држави која је угрожена, у циљу њене заштите од субверзивног деловања, непоштовања закона, побуне, тероризма, или других претњи по њену безбедност, стабилност и легитимитет. Ове операције могу бити мањег или већег обима. У мањим операцијама овог типа, специјалне снаге чине већину или чак свеукупне ангажоване снаге. Код већих операција, већину снага чине конвенционалне снаге. У случају дуготрајних операција стране унутрашње одбране, оне могу бити започете употребом специјалних снага, а касније предате конвенционалним. Страна унутрашња одбрана такође подржава и операције стабилизације, првенствено саветодавно, политичким и информационим деловањем, кроз комбинацију мирнодопског развоја, сарадње али и реаговања специјалним снагама на кризе када је то потребно. Главна улога специјалних снага у страној унутрашњој одбрани је да процењује способности, обучава, саветује и помогне војним и паравојним снагама партнерске или пријатељске државе у активностима које захтевају јединствене способности специјалних снага.[35]

Помоћ снагама безбедности реализује се кроз помоћ реформи, реструктурирању или поновном успостављању оружаних снага и одрамбеног сектора у партнерској или пријатељској држави погођеној кризом. Задатак специјалних снага је обука, саветовање и помоћ снагама безбедности државе домаћина. Страна унутрашња одбрана и помоћ снагама безбедности су сличне на тактичком нивоу и пред припаднике специјалних снага ангажоване на терену не постављају значајно различите задатке.

Противпобуњеничка дејства представљају свеобухватне цивилне и војне напоре у борби против побуњеника, али подразумевају и бављење кључним узроцима незадовољства становништва. У противпобуњеничким

[31] Ибидем
[32] Ибидем
[33] Ибидем
[34] Foreign Internal Defense - FID
[35] *Joint Publication 3-05 Special Operations*, 2011.

дејствима специјалних снага постоје три главна приступа: директни, индиректни и балансиран. Директан приступ неопходан је у ситуацији када држава домаћин губи борбу са побуњеницима или када њена влада није способна да функционише, када је потребно специјалне снаге ангажовати у борбеним дејствима против побуњеника. Индиректан приступ користи више економске и дипломатске него војне напоре у деловању против побуњеника. Балансиран приступ представља једновремену употребу економских, дипломатских и војних напора. Специјалне снаге значајне су у сва три приступа. Ове снаге обезбеђују способности за хитно реаговање, и својим директним деловањем обезбеђују време за балансиран или индиректан приступ. Један од кључних доприноса специјалних снага је да током припремне фазе противпобуњеничке операције помогну да се упозна оперативно окружење и изврше припреме за улазак конвенционалних снага и других државних агенција које подржавају операцију. Специјалне снаге такође помажу у прикупљању обавештајних информација о култури, перцепцији и ставовима становништва, формирају слику о ситуацији на терену кроз извиђање, и изводе *тајне и прикривене операције*.

Информационе операције представљају интегрисану употребу способности повезаних са информацијама током војних операција како би се утицало, онеспособило, покварило, или омело доношење одлука код непријатеља или *потенцијалног непријатеља* при чему се штити сопствено.[36] Информационе операције контролишу квалитет, садржај и доступност информација које су на располагању доносиоцима одлука (могу обухватити сајбер деловање, пласирање нетачних информација и сл.). Оне такође утичу на перцепцију и мотивацију циљане јавности са циљем да се убеде да поступају на жељени начин. Информационе операције спроводе се кроз све фазе сукоба, кроз цео распон војних операција, на сваком нивоу рата, и играју једну од кључних улога у успешном извођењу специјалне операције.[37]

Војне операције информационе подршке[38], познатије под својим ранијим називом – психолошке операције, представљају планиране операције саопштавања одабраних информација и показатеља страној јавности, како би се *утицало на њихове емоције, мотиве, објективно резоновање, и коначно понашање страних влада, организација, група и појединаца*.[39] Сврха ових операција је да створи или појача ставове и понашање у страној јавности који су у складу са циљевима онога ко спроводи операцију. Представљају напоре да се ослаби моћ непријатеља, његова воља и утицај. Психолошке операције спроводе се по правилу током свих фаза сукоба, током ангажовања специјалних снага, пре, али и касније. Делотворне психолошке операције се непрекидно планирају и спроводе у свим врстама војних операција, као и кроз све фазе операције. За ове операције се сматра да такође играју једну од кључних улога у специјалним операцијама, посебно у нерегуларним сукобима у којима је фокус на идеолошкој, социјалној или политичкој димензији.

Операције цивилних послова спроводе снаге за цивилне послове које се налазе у оквиру специјалних снага, са циљем да унапређују односе између војних

[36] Ибидем

[37] На пример, електронско ратовање и операције на рачунарским мрежама онеспособљавају непријатељске комуникације и мреже, при чему штите сопствене основне услове за успешно извођење специјалне операције.

[38] Military Intelligence Support Operations - MISO

[39] *Joint Publication 3-05 Special Operations*, 2011.

снага и цивилних власти у рејонима ангажовања снага. Спроводе се у циљу подршке специјалним операцијама и карактерише их деловање малих тимова за цивилне послове, начелно без подршке већих војних снага, у изолованом, сложеном, често и политички осетљивом окружењу. Задатак ових тимова је да препознају кључне цивилне рањивости, изводе извињање стања у локалном становништву, и развијају низ активности како би се приближили становништву (организују поправку инфраструктуре, попут школа и слично). Задаци цивилних послова су и контрола становништва и ресурса, страна хуманитарна помоћ, национална помоћ, подршка цивилној администрацији и управљање цивилним информисањем.[40]

На основу описа задатака специјалних снага, очигледно је да већина њих (ако не и сви), могу пред специјалне снаге бити постављени и у хибридном сукобу. Оне чак својим способностима могу значајно и да допринесу „хибридности" сукоба, извршавајући поред борбених задатака и психолошко и сајбер деловање, дезинформисање, обуку и организовање побуњеника.

Специјалне операције се могу спроводити директно против непријатеља, кроз једно ангажовање, попут директног дејства на значајне објекте инфраструктуре (нпр. чворишта везе), или индиректно, попут организовања, обуке или подршке побуњеничких снага кроз неконвенционално ратовање.

Како би биле у стању да изврше постављене задатке, од специјалних снага се очекује да имају развијене одређене способности. За извршење задатака које су својим специјалним снагама дефинисале ОС САД, од ових снага се очекује да:

- Поседују флексибилност у раду, односно да састав који се упућује на задатак прилагоде конкретном задатку, и буду спремне за хитно реаговање на новонасталу ситуацију,
- Могу да приступе непријатељском или недоступном подручју,
- Обезбеде ограничену санитетску подршку сопственим снагама, и снагама које подржавају,
- Одржавају везу широм света сопственом опремом,
- Спроводе операције у тешком окружењу, без снажне подршке (артиљерије или ваздухопловства),
- Надзиру и процењују ситуацију на терену, и брзо достављају процене ситуације,
- Блиско сарађују са локалним војним и цивилним властима и популацијом,
- Организују локално становништво у радне групе како би помогли да се реше локални проблеми,
- Буду распоређене у мањем степену видљивости у односу на конвенционалне снаге,
- Обезбеде неконвенционалне опције за решавање сложених ситуација на терену.[41]

Специјалне операције су операције малих размера, неконвенционалне и често високоризичне, предузете како би се постигли политички или војни

[40] Ибидем
[41] Ибидем

циљеви који треба да подрже спољну политику државе.[42] Једна од кључних карактеристика специјалних операција је да се оне по правилу изводе у иностранству, најчешће отворено и уз сагласност државе домаћина, али се могу изводити и убацивањем специјалних снага у друге државе без сагласности њихових власти. Такве операције могу бити тајне и прикривене. Тајне операције (енгл. Covert Operations) представљају операције које се изводе без знања државе у којој се оне изводе, и специфичне су по томе што било каква веза између државе која изводи операцију и ангажованих снага, у случају откривања операције, може бити порекнута. Прикривене операције са друге стране (енгл. Clandestine Operations) су операције чије се постојање и извођење држи у тајности, али које у случају откривања операције, држава која је спроводи, признаје.

Подаци о начину организовања и извођења тајних и прикривених операција углавном нису јавно доступни. Међутим, у САД је одлуком председника државе, која је доступна јавности, додељена одговорност одређеним владиним агенцијама за извођење ових операција. Тако, одговорност за вођење тајних и паравојних операција додељена Централној обавештајној агенцији[43], а спровођење ових акција одобрава председник. Истом одлуком, дефинисано је да Обавештајна агенција министарства одбране САД прикупља (укључујући и прикривеним операцијама), анализира, обрађује и доставља обавештајне и контраобавештајне податке у циљу подршке националних и мисија одбране.[44] Тајна акција у овој одлуци дефинисана је као активност или активности САД којима се утиче на политичке, економске или војне услове у иностранству, *са намером да улога САД не буде очигледна или објављена*.[45] Тајне операције укључују: пропаганду, политичку или економску акцију и паравојне операције.[46]

Употреба војних снага у извођењу тајних операција по међународном праву представља чин рата.[47] Међутим, за потребе извођења тајних операција, обавештајне агенције често имају сопствене снаге, које се сматрају паравојним снагама, а које најчешће чине бивши припадници специјалних снага. Припадници паравојних снага могу бити ангажовани на тајним операцијама без униформи или идентификација државе, и иако у свом арсеналу користе стандардну војну опрему (поједине агенције поседују сопствене хеликоптере, наоружане беспилотне летелице, авионе), они за разлику од војних снага формално не подлежу заштити Женевске конвенције.[48] Констатација да је посао Директората за операције (део Централне обавештајне агенције САД задужен за тајне операције) да крши законе других држава[49], најсликовитије описује меру законитости ових операција.

[42] Johansen I.: Routledge, New York, 2015, p.2

[43] Ибидем, стр. 4

[44] *U.S. President Executive Order 13470- Further Amendments to Executive Order 12333*, United States Intelligence Activities, 2008

[45] Ибидем

[46] Rosenbach E., Peritz A.: *Covert Action*, Harvard Kennedy School, p.32, доступно на: https://www.belfercenter.org/.../IC-book-finalasof12JUNE.pdf (посећено дана: 06.02.2018.)

[47] Ибидем, стр. 11

[48] Ибидем, стр. 16

[49] Ибидем, стр.15

Познато је међутим, да се специјалне снаге у сарадњи са обавештајним службама ипак повремено се ангажују у тајним операцијама[50]. Овакав начин употребе специјалних снага отвара низ могућности за њихово ангажовање у хибридном ратовању. Обзиром да тајне операције захтевају од снага које их изводе посебне способности, првенствено висок ниво безбедносне културе, у тајним операцијама се не ангажују све специјалне снаге које држава има на располагању, већ само оне најелитније међу њима. Овакве снаге представљају „елиту унутар елите", и обично се попуњавају из других специјалних снага најискуснијим и најквалитетнијим појединцима, често су издвојене под посебну команду у структури оружаних снага, а при извођењу тајних операција препотчињавају се обавештајним агенцијама или другим војним или политичким структурама, директно одговорним за извођење операције. Поред тајних операција, прикривене операције које такође могу да нађу велику примену у хибридним сукобима, резервисане су готово искључиво за специјалне снаге.

Коначно, пред специјалним снагама постоје и одређена ограничења. Погрешна је претпоставка да специјалне снаге могу да изврше све задатке. Специјалне снаге представљају снаге високе вредности, али ограничене у броју и ресурсима[51], и не могу се лако и брзо заменити, обновити или увећати. Са друге стране, неуспешно ангажовање снага у специјалним операцијама може да доведе до значајних политичких последица[52], посебно уколико су снаге откривене на територији друге државе.

На крају ове кратке анализе специјалних снага, може се извући неколико закључака. Као прво, специјалне снаге се у значајној мери обучавају, опремају и развијају управо у циљу њиховог ангажовања као инструмента спољне политике државе, које често подразумева тајно или прикривено деловање, и ангажовање на задацима оперативног и стратегијског значаја. Већина задатака који се стављају пред специјалне снаге подразумевају њихово ангажовање ван земље, на територији државе која обично није унапред упозната са деловањем ових снага. Овакав вид ангажовања захтева висок ниво психофизичких способности припадника специјалних снага, и њихову врхунску обученост и опремљеност, као и заштиту тајности њиховог ангажовања. Друго, уочљиво је да сами задаци специјалних снага указују на поседовање способности које не подразумевају „специјалне" способности у традиционалном смислу. Традиционално, специјалне снаге се везују за извиђачка, диверзантска, противтерористичка и слична борбена дејства. Спектар способности снага за извођење специјалних операција ипак је значајно шири, и подразумева ангажовање стручњака из више области, попут лингвистике, аналитике, психологије, информатике, форензике, биомедицине, хемије, итд. И треће, на основу увида у способности специјалних снага, њихове задатке, начин и могућности ангажовања може се закључити да се оне у пуном капацитету могу искористити у хибридним сукобима. Способности ових снага да у врло кратком року изведу директне акције на одређене објекте, да бораве и прикупљају информације на непријатељској територији, обучавају и предводе побуњенике или паравојне снаге, изводе психолошке и информационе операције, у хибридном ратовању могу бити комбиноване и употребљене тако да

[50] Johansen I., Routledge, New York, 2015, p.3
[51] *Joint Publication 3-05 Special Operations*, 2011.
[52] Johansen I., Routledge, New York, 2015, p.5

остваре резултате стратегијског значаја, или чак пресудно утичу на даљи ток сукоба.

ПРИМЕРИ УПОТРЕБЕ СПЕЦИЈАЛНИХ СНАГА

Савремени сукоби обилују примерима употребе специјалних снага. У наредном тексту приказане су неке од специјалних операција, које су специјалне снаге широм света извеле, а о којима постоје доступни подаци. Подаци о оваквим операцијама обично се објаве тек након њихове реализације (прикривене операције), док значајан број њих (тајне операције) изађе на видело само у ретким случајевима. Прикривена операција у којој су САД пронашле и ликвидирале Осаму бин Ладена представља тип операције који је у потпуности примењив у хибридном ратовању. Десет година након терористичких напада на Њујорк и Вашингтон, Централна обавештајна агенција САД успела је да лоцира Осаму бин Ладена, за којим је годинама интензивно трагала. Откривен је у Аботабаду, граду који се налази око 120 км северно од Исламабада, главног града Пакистана. Према доступним изворима, операцију директног дејства извела је јединица из састава Здружене команде за специјалне операције САД.[53] Ова Команда налази се у оквиру Команде специјалних снага САД, а њен састав и задаци нису јавно доступни. Познато је да окупља најелитније саставе из специјалних снага свих видова војске, попут тзв. Делта одреда и јединице познате по свом ранијем називу, Тим 6 морнаричких „Фока" (SEAL Team 6), а које се ангажују у тајним и прикривеним операцијама. Према истом извору, операцију којом је руководила Централна обавештајна агенција одобрио је председник САД, а извео Тим 6. Припадници Тима 6 (њих око 20, и један службени пас) са два хеликоптера током ноћи су из Авганистана[54] убачени око 150 километара у дубину територије Пакистана. Хеликоптерима су спуштени директно у двориште куће у којој је Бин Ладен боравио и након кратке борбе успели су да га ликвидирају, однесу његово тело и заплене документацију и електронску опрему. Операција је изведена без људских жртава на америчкој страни. Цела операција изведена је у врло кратком, без знања власти Пакистана, и без било каквог сукоба са пакистанским снагама безбедности. Власти Пакистана, као и јавност, обавештене су након завршетка операције.

Специјалне снаге Велике Британије (ВБ), које се такође ангажују у тајним и прикривеним операцијама широм света, употребљене су и у последњим сукобима у Либији. Прва значајнија употреба ових снага у Либији уследила је неколико недеља по избијању сукоба. Краљевско ваздухопловство ВБ је 3. марта 2011. године послало транспортни авион Ц-130 у град Зила на југу земље, са циљем да евакуише раднике нафтне компаније који су били безбедносно угрожени. У тој акцији успешно је евакуисано око 150 људи, при чему је авион погођен са земље, али је прошао без већих оштећења. Пратњу и обезбеђење акције реализовала су два тима специјалних снага (SBS, Special Boat Service), за чије се ангажовање није знало све до завршетка акције.[55] Још једна британска

[53]https://www.washingtonpost.com/opinions/how-the-us-found-and-finished-bin-laden/2011/05/02/AFXO8jZF_story.html?utm_term=.eaaa4392dca5 (посећено дана 27.01.2018. године)
[54]http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/al-qaeda/8500431/Osama-bin-Laden-killed-Behind-the-scenes-of-the-deadly-raid.html (посећено дана 27.01.2018. године)
[55] http://www.bbc.com/news/magazine-16573516 (посећено дана 27.01.2018. године)

операција може да послужи као добар пример ангажовања специјалних снага. Наиме, група припадника специјалних снага убачена је у Либију са циљем да организује побуњенике. Један од примарних циљева био је оспособљавање побуњеника за навођење француске и британске авијације, која је гађала циљеве на земљи. Овако усмерени напади из ваздуха успорили су напредовање владиних снага, што је британским специјалним снагама обезбедило време за даље обучавање, опремање и наоружавање побуњеника наредних месеци. Поред тога, припадници САС-а (Special Air Service, SAS) успешно су се инфилтрирали у снаге побуњеника, и у паровима су пратили локалне вође побуњеника (обезбеђујући савете, надзор, вођење). Након почетне припреме, ова операција је препуштена специјалним снагама Катара, Јордана и УАЕ, ради смањења присуства британских снага на терену.[56]

Специјалне снаге Израела сматрају се такође веома ангажованим у тајним и прикривеним операцијама. Иако је до поузданих података о њиховом ангажовању тешко доћи, пре неколико година у јавности су се појавиле информације о умешаности морнаричких специјалних снага Израела у убиство сиријског генерала Махмуда Сулејмана у августу 2008. године, који се сматрао блиским сарадником председника Башара ел Асада, али и Хезболаха.[57] Наиме, према једном документу америчке Националне безбедносне агенције који се појавио у јавности, сиријски генерал ликвидиран на плажи у близини сиријске луке Тартус, дејством из снајпера, са јахте која је била усидрена у близини плаже. Место ликвидације удаљено је преко 200 километара од територије Израела. Осим пометутог докумената никаквих доказа није било. Званични Израел никада није коментарисао овај догађај.

Коначно, пример способности специјалних снага које се могу употребити у хибридном ратовању управо је операција која се у Западној стручној јавности сматра делом хибридног рата. Ову операцију извеле су необележене снаге (поседовале савремену војну опрему и наоружање, али нису имале ознаке припадности), које су крајем фебруара заузеле зграду парламента у Симферопољу, граду у централном делу Крима. Снаге су могле бити изворно са теротирије Крима, или убачене поморским или ваздушним путем. У року од неколико дана ове снаге су, уз подршку других паравојних снага на Криму, блокирале команде и касарне оружаних снага Украјине (које су према неким подацима на Криму бројале око 22.000[58]). Поред тога, успостављена је контрола над копненим комуникацијама између Крима и остатка украјинске територије. Те „хибридне“ снаге контролисале су безбедносну ситуацију на Криму све до референдума и одлуке Крима да се прикључи Руској Федерацији, када су контролу преузеле конвенционалне снаге ОС Руске Федерације (РФ). Ову операцију чак и поједини руски аналитичари приписују специјалним снагама РФ. Специјалне снаге РФ налазе се у оквиру више различитих служби, и иако се називају истим именом (Спецназ), нису у оквиру јединствене команде. Међутим, 2013. године обзнањено је постојање нове Команде за специјалне операције оружаних снага РФ, која је према доступним информацијама организована по

[56] Ибидем

[57] https://www.theguardian.com/world/2015/jul/15/nsa-reveals-israeli-commandos-killed-mahmoud-suleiman-syria (посећено дана 27.01.2018. године)

[58] Bukkvoll T.: *Russian Special Operations Forces in Crimea and Donbas,* in: Renz B. & Smith H.: *Russia and Hybrid Warfare – Going Beyong the Label*, Aleksanteri Institute, Helsinki 2016, p.26

Западном моделу (који је представљен раније у раду) и чије су снаге намењене за извођење тајних и прикривених операција.[59] Иако се процене разликују у томе да ли су операцију извеле снаге ове команде, Спецназа ГРУ (специјалних снага Војне обавештаје службе), или трећих снага РФ, Русија није званично признала ангажовање својих специјалних снага у овој операцији. Како других доказа о њиховом ангажовању нема, о припадности ових снага може се само нагађати. Без обзира на припадност, операција изведена на Криму представља још један пример операције типичне за специјалне снаге, и примењиве у хибридном сукобу.

Иако је оваквих примера заиста велики број, недоступност података релевантних за рад овог типа значајно ограничава избор. Занимљиво је једино можда још навести ангажовање специјалних снага ОС Француске и Британије током НАТО агресије на СРЈ 1999. године, са задатком навођења ваздушних напада и процене ефикасности дејства авијације[60]. Други пример ангажовања везан за наше просторе су задаци хапшења лица осумњичених за ратне злочине на територији БиХ, које су најчешће извршавале британске специјалне снаге.[61]

МОДЕЛ РАЗВОЈА СПЕЦИЈАЛНИХ СНАГА ЗА ХИБРИДНО РАТОВАЊЕ

Иако циљ овог рада није истраживање потенцијалног модела развоја специјалних снага за хибридно ратовање, сматрамо да би било неодговорно резултате спроведеног истраживања не употребити у циљу унапређења способности специјалних снага и система одбране Републике Србије уопште. Стога је у овом делу рада, на основу извучених закључака, представљен предлог модела развоја специјалних снага Војске Србије (ВС), који би по скромном мишљењу аутора могао најбоље да одговори потребама хибридног ратовања. Предложен је хипотетички модел организације, потребних снага и способности специјалних снага, који се не бави стварним стањем у Војсци Србије, не разматра га нити коментарише.

Специјалне снаге Војске Србије у првом реду морају бити спремне да одговоре на дефанзивне задатке у хибридном сукобу, односно спремне да реагују уколико Република Србија постане мета хибридног ратовања. То подразумева њихову способност да у кратком року буду упућене на било који део територије Републике Србије и тамо се супротставе врхунски обученим и опремљеним припадницима специјалних снага државе агресора.

Међутим, овде се улога специјалних снага не може завршити. Највише државно руководство Републике Србије је више пута изнело став да Србија више неће дозволити прогоне српског становништва са територија на којима живи, као и став да је Република Србија гарант поштовања Дејтонског мировног споразума. На заштиту српског народа обавезује члан 1. Устава, који дефинише да је Република Србија држава српског народа и свих грађана који у њој живе[62], намеће обавезу заштите српског народа и ван граница Србије. Имајући у виду обавезе Републике Србије, и ставове највишег државног руководства, специјалне

[59] Weitz R.: *Russian military reform and the Ukraine war*, доступно на: http://www.sldinfo.com/russian-military-reform-and-the-ukraine-war/ (посећено дана: 28.01.2018. године)
[60] Johansen I., Routledge, New York, 2015, p.5
[61] Johansen I., Routledge, New York, 2015, p.6
[62] *Устав Републике Србије,* СГРС 98/2006, Београд, 2006.

снаге ВС морају бити спремне и способне да изврше и офанзивне задатке или операције, које пред њих државно руководство може поставити. То подразумева спремност и способност за ангажовање у региону (отворено, прикривено или тајно) у циљу извршавања обавеза и заштите националних и државних интереса.

Како би Војска Србије успешно одговорила на постављене задатке, и могла да извршава дефанзивне али и офанзивне задатке у хибридном сукобу, морају бити испуњени следећи стандарди:

- Правна регулатива омогућује ангажовање Војске Србије у рату и миру, на територији Републике Србије али и у иностранству, увек када највише државно руководство процени да су витални национални интереси доведени у питање и да је ангажовање ВС најбољи начин да се они заштите. У складу са тим, стратегијска и доктринарна документа дефинишу намену, задатке и начин ангажовања специјалних снага у заштити виталних националних интереса.
- Специјалне снаге ВС имају сопствену команду оперативног нивоа, која им омогућује самосталност у планирању и реализацији своје мисије, задатака и активности.63 Команда располаже јединицама које су обучене и опремљене за извршење следећих задатака: директно дејство, специјално извиђање, противтерористичка дејства, противпобуњеничка дејства, неконвенционално ратовање, информационе операције, психолошке операције, операције цивилних послова.
- Министарство одбране располаже специјалном јединицом, која се попуњава искључиво најспособнијим и најискуснијим припадницима специјалних снага, а чија је основна намена извршење тајних и прикривених операција офанзивног карактера. Ова јединица ангажује се у складу са правном регулативом Републике Србије, а на основу наређења највишег државног руководства на задацима заштите виталних националних интереса. Пред ову јединицу могу се поставити задаци попут: прецизног и брзог директног дејства на циљеве на Косову и Метохији, или у региону, у циљу заштите држављана Републике Србије; специјалног извиђања у суседној држави, због постојања обавештајних података о камповима за обуку одређене терористичке организације, а када власти те државе одбијају да сарађују или негирају њихово постојање; уништење кампова за обуку терориста у региону након специјалног извиђања; обезбеђења амбасада и објеката од посебног значаја за Републику Србију.
- Специјалне снаге опремљене су најсавременијом опремом, коју користе водеће специјалне снаге у свету. Опрема за специјалне снаге специфична је у односу на опрему конвенционалних снага и прилагођена задацима које специјалне снаге извршавају. Обзиром да специјалне снаге нису бројне и представљају процентуално мали део Војске Србије, а имајући у виду потенцијално стратегијски значај ових снага у хибридном сукобу,

[63] Искуства већине страних оружаних снага говоре да се специјалне снаге, када се налазе у оквиру конвенционалних снага, често третирају као конвенционалне и оцењују истим мерилима, при чему се занемарују специфичности њихове намене и задатака.

њихова врхунска опремљеност један је од приоритетних задатака МО и ВС.

- Припадници специјалних снага врхунски су обучени за извршење дефинисаних задатака. Поседују натпросечне психофизичке особине и изграђен висок ниво безбедносне културе. Одлично су обучени за употребу опреме којом јединица располаже. Високо су мотивисани за рад у специјалним снагама и спремни на борбу за заштиту интереса Републике Србије.
- Специјалне снаге редовно реализују заједничку обуку и вежбе за јединицама РВ и ПВО, првенствено са хеликоптерским јединицама, са циљем обезбеђења транспортне и ватрене подршке специјалним снагама. Поред тога, реализују заједничку обуку са јединицама јуришне и бомбардерске авијације, при чему реализују обележање циљева, навођење и корекцију дејства ваздухопловних снага. Команде специјалних снага и РВ и ПВО остварују заједничке вежбе и блиску сарадњу по питању планирања заједничких дејстава (попут нпр. ангажовања хеликоптерских јединица у снагама за хитно реаговање).
- Заједничку обуку и вежбе специјалне снаге редовно изводе и са јединицама Копнене војске. Обука се изводи са јединицама које су планиране за потребе ојачања специјалних снага, као и са артиљеријским јединицама у навођењу и корекцији артиљеријске ватре.
- Остварују блиску сарадњу са Војнообавештајном и Војнобезбедносном агенцијом, на основу чијих процена о безбедносним ризицима и претњама прилагођавају садржаје обуке потенцијалном непријатељу и терену.

Како структура, формација, задаци или бројност специјалних снага у већини држава често нису јавно доступни, или се званично не износе у пуном обиму, ВС може да поступа на исти начин и неке од способности не износи у јавност.

ЗАКЉУЧАК

У хибридном сукобу, који комбинује војна и невојна средства, специјалне снаге постају једна од кључних војних способности. Анализа њихових способности указује на чињеницу да се оне могу употребити у било којој фази хибридног сукоба. Ипак, најделотворније су када се употребе тајно или прикривено, при чему њиховом ангажовању најчешће претходи пропагандно, психолошко, сајбер или слично деловање према држави која је нападнута. Начин и врста напада наравно зависи од конкретног сукоба, али имајући у виду које ризике употреба ових снага носи уколико буду откривене или уништене, оне се најчешће употребљавају за извршавање задатака стратегијског значаја (неутралисање лица, организација, кључних објеката инфраструктуре) или постизање значајних политичких циљева. Извођењем оваквих специјалних операција у хибридном ратовању, оне често постају преломна тачка сукоба, а од њиховог успеха може да зависи цео даљи ток сукоба.

Да би своје задатке остварили, специјалне снаге се ипак не могу ангажовати саме, нити се све специјалне снаге могу ангажовати у свим специјалним операцијама. У тајним и прикривеним операцијама, које су кључне способности специјалних снага за хибридно ратовање, користе се најелитније и најспособније снаге којима оружане снаге располажу, а које се наменски оспособљавају за овакво ангажовање. Оне су по правилу високо позициониране у структури оружаних снага (или у оквиру министарства одбране), са кратким ланцем командовања, самосталне у управљању обуком, попуњене најспособнијим и најмотивисанијим људством и опремљене најсавременијим средствима. Овакви услови омогућују им да буду изузете из „конвенционалних обавеза" (које им се у супротном намећу) и фокусиране на своју мисију и задатке. Обзиром да у свим оружаним снагама специјалне снаге чине процентуално мали део људства, трошкови њихове обуке и опремања нису високи. Са друге стране, попуна најсавременијом опремом коју користе специјалне снаге у свету су императив, уколико се од ових снага очекује да буду у стању да изврше своје задатке. Један од кључних елемената специјалне операције је одговарајућа подршка. Она подразумева: тачне и правовремене обавештајне информације; подршку транспортних и борбених авиона и хеликоптера (у зависности од типа операције); подршку јединица копнене војске; подршку морнарице; логистичку подршку. Сарадња са снагама подршке специјалној операцији, заједничка обука и вежбе, такође се намећу као један од приоритета за развој и одржавање способности специјалних снага за хибридно ратовање.

На основу свих садржаја које чине хибридно ратовање, може се закључити да оно представља свеобухватно деловање на државу која је мета хибридног ратовања. Стога се и држава која је мета хибридног напада мора супротставити свим средствима којима располаже. У првом реду, обавештајне и безбедносне службе државе су прве које треба да уоче претњу и одреагују на њу. Поред тога, врло је важно да државно руководство препозна значај и опасност оваквог облика угрожавања. Коначно, мора се обезбедити висок ниво тачне информисаности становништва и брзо реаговати на дезинформације. Концепт отпорности држава који се последњих година све више промовише на Западу (посебно у ЕУ), могао би да представља један од ефикасних начина супротстављања хибридним претњама.[64] Без обзира на различите ставове који доводе у питање хибридно ратовање као концепт, будући сукоби ће неминовно све више постајати хибридни, а улога специјалних операција све значајнија.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Берић Ненад, Поређење Европске стратегије безбедности (2003) и Глобалне стратегије Европске уније (2016), мастер рад, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2017.
2. Bukkvoll Tor: Russian Special Operations Forces in Crimea and Donbas, in: Renz B. & Smith H.: Russia and Hybrid Warfare – Going Beyong the Label, Aleksanteri Institute, Helsinki 2016.
3. Vasci R: Hybrid Warfare: How to Shape Special Operations Forces, master thesis U.S Army Command and General Staff Colledge, Fort Leavenworth Kansas, 2016.

[64] Берић Н., Поређење Европске стратегије безбедности (2003) и Глобалне стратегије Европске уније (2016), мастер рад, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2017., стр. 50

4. D'Agostino, Davi M.: "Hybrid warfare", report GAO-10-1036R Hybrid Warfare, US Government Accountability office, Washington DC 20548, 2010.
5. Irregular Warfare, Joint Operating Concepts, Department of Defense USA, 2007.
6. Joint Publication 3-05 Special Operations, 2011.
7. Johansen I.: Special Operations Forces – a Weapon of Choice for Future Operations?, in: Northeim-Martinsen P.M. and Nyhamar, International Military Operations in the 21 Century: Global Trends and the Future of Intervention, Routledge, New York, 2015.
8. Korybko Andrew: Hybrid wars: The indirect adaptive approach to regime change, Institute for Strategic Studies and Predictions PFUR, Moscow 2015.
9. Митровић Мирослав: Хибридно ратовање и асиметричне безбедносне претње, Војно дело 5/2017, Београд 2017.
10. Митровић Мирослав: Економски и енегретски аспекти хибридног угрожавања националне безбедности, Војно дело 6/2017, Београд 2017.
11. Митровић Мирослав: Савремени изазови управљања националном безбедношћу у хибридном безбедносном окружењу, ЕМАН Љубљана, 2017. доступно на: http://www.isi.mod.gov.rs/multimedia/dodaci/contemporary_challenges_of_management_with_nationa_1503556616.pdf
12. Николић Небојша: Разматрање иновативности концепта хибридног ратовања, Војно дело 5/2017, Београд 2017.
13. Николић Небојша: Неограничени рат – кинеска перцепција савременог ратовања, Војно дело 6/2017, Београд 2017.
14. Popescu Nicu: Hybrid tactics: neither new nor only Russian, ISSUE
15. Warsaw Summit Communique
16. Rosenbach E., Peritz A.: Covert Action, Harvard Kennedy School,
17. Stone K.: "All Necessary Means" Employing CIA Operatives in a Warfighting Role alongside Special Operations Forces, U.S. Army War Colledge, 2003.
18. U.S. President Executive Order 13470- Further Amendments to Executive Order 12333, United States Intelligence Activities, 2008.
19. Field Manual 3-0 Operations, Department of the Army, USA, 2017.
20. Food-for –thought paper "Countering Hybrid Threats" European External Action Service, Brussels, 13 May 2015, No8887/15,
21. Hofman Frank: Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, 2007.
22. Hybrid Warfare: A New Phenomenon in Europe's Security Environment, Jagello 2000, Praha-Ostrava 2016.
23. Weitz Richard: Russian military reform and the Ukraine war, доступно на: http://www.sldinfo.com/russian-military-reform-and-the-ukraine-war/
24. https://www.washingtonpost.com/opinions/how-the-us-found-and-finished-bin-laden/2011/05/02/AFXO8jZF_story.html?utm_term=.eaaa4392dca5
25. http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/al-qaeda/8500431/Osama-bin-Laden-killed-Behind-the-scenes-of-the-deadly-raid.html
26. http://www.bbc.com/news/magazine-16573516
27. https://www.theguardian.com/world/2015/jul/15/nsa-reveals-israeli-commandos-killed-mahmoud-suleiman-syria.

THE ROLE OF SPECIAL FORCES IN HYBRID WARFARE

Nenad Berić
Special brigade, Serbian Armed Forces

Nikola Jović
Special brigade, Serbian Armed Forces

Nenad Simić
Military Police, Serbian Armed Forces

***Abstract*:** The paper summarizes the concept of hybrid warfare. After that, the purpose and capabilities of the Special Forces were presented, with the aim of pointing to their specificity, as well as the way in which they can be used in hybrid conflicts, which is also a central part of the study. The abilities of these forces to significantly influence the course and outcome of the conflicts are presented through several examples of special operations that Special Forces conducted in the last conflicts, which were (or could be, by way of execution) part of hybrid warfare. At the end of the paper, the authors proposed a model of Special Forces that could be used effectively in hybrid warfare.

***Key words*:** Hybrid warfare, Special Forces, Special Operations.

ЕКОНОМСКИ САДРЖАЈ ХИБРИДНОГ РАТОВАЊА

Ненад Цветковић*
Министарство одбране Републике Србије

Митар Ковач **
Факултет за пројектни и иновациони менаџмент,
Београд

Антонио Мак***
Министарство одбране Републике Србије

***Апстракт*:** Синтагма која је релативно нова у јавности, али више по речима, а мање по садржају који означава, јесте *хибридни рат* или *хибридно ратовање*. Појавивши се почетком 21. века у одређеним радовима и изјавама у САД и земљама Западне Европе, све више постаје термин којим се покушава објаснити угрожавање националне безбедности од стране држава или недржавних субјеката. До јединствене дефиниције појма хибридног рата до данас се није дошло. Оно где се може приметити заједничко код различитих аутора јесте садржај хибридног ратовања односно облици у којима се он испољава, а један од њих јесте и економска агресија или економски рат. Оваква врста угрожавања безбедности има своје корене далеко у историји људског друштва, а са развојем економских односа а посебно глобализацијом, доживљавала је промене у сегменту разноврсности метода које су коришћене. Економски рат је данас постао један од главних невојних облика остваривања циљева и интереса одређених земаља, а који се своде на успостављање делимичне или потпуне контроле над одлукама других држава.

***Кључне речи*:** хибридно ратовање, економска безбедност, економски рат.

УВОД

Најчешћи поглед на рат јесте да је он друштвени конфликт, сукоб који укључује организовану употребу оружја и физичке силе. Ово је и основно значење рата. И док се суштина рата временом није мењала, методе и начини за достизање циља и победе јесу. У том смислу су се развијале и различите теорије о појму и врстама рата. Једно од заступљених гледишта јесте и поимање рата као константе у међудржавним односима, те његово испољавање у свим сферама друштвеног живота, као тоталног сукоба.

Хибридни рат и његов садржај су актуелна тема како у научним круговима тако и у политичким и безбедносним структурама многих земаља.

* nenad.cvetkovic@mod.gov.rs
** mitar.kovac21@gmail.com
*** antoniomak3@gmail.com

Свет је у 21. веку ушао у време геополитичких промена и сукоба, пре свега између великих сила, на различитим фронтовима. Економски елемент хибридног ратовања је присутан далеко пре појаве самог термина хибридни рат, али актуелност теме захтева да се анализира његов појам, циљеви, носиоци, објекти и методе испољавања у савремено доба, а ради указивања чињеницу да економски притисци од стране неких држава представљају један од главних начина да остваре своје циљеве у односу на друге државе. У раду ћемо указати на чињеницу да је економски рат одувек био неизоставни део како теоријских разматрања и различитих дефиниција угрожавања безбедности које данас називамо хибридним ратом, тако и практичног деловања одређених земаља против других. Анализа ће обухватити и разматрање економске безбедности полазећи од претпоставке да се сам појам безбедности проширио па се од његовог класичног поимања у смислу војне и јавне безбедности, данас изводи и тумачи кроз стабилност и у другим сферама друштвеног живота - социјалној, економској, еколошкој, политичкој. Економски садржај хибридног ратовања ће се сагледавати и кроз различите економске, политичке, субверзивне и војне методе државних, приватних или међународних ентитета, што би требало да укаже на разноврсност и у крајњем опасност процеса којих смо свакодневно сведоци, пре свега у економским односима између држава.

ЕКОНОМИЈА У ДЕФИНИСАЊУ ХИБРИДНОГ РАТА

Рат је једна од многобројних друштвених појава и врста друштвеног сукоба. Он је и начин, средство за достизање циљева, што је једно од теоријских схватања рата. Глобализација и коришћење скоро свих елемената националне моћи за постизање политичких, економских и војних интереса су утицали и на дефинисање разних врста ратова – од класичног конвенционалног, преко нуклеарног, хладног, економског, специјалног до локалног, грађанског рата. Одређене дефиниције рата поред оружаног елемента истичу и други елементи – економски, медијски, политички, психолошки.[1]

Реч „економија“ је грчког порекла и настала је од речи *oikos*, што значи *кућа* и *nomos*, што значи *управљати*. Тада су се под економијом подразумевала вештина прибављања добара потребних за живот и корисних за кућу, државу. Економска сфера је увек била поприште ратних игара. Од давнина је постало јасно да физичка победа на бојном пољу није једини сегмент у коме треба победити противника или једини начин да се победи. Економске способности државе и њена доступност добрима и сировинама је од античког времена

[1] „Рат је тотални друштвени сукоб изазван класним, економским и политичким противуречностима, у којем се применом масовне оружане борбе тежи ка остваривању циљева класа, држава и народа. Оружана борба представља конститутивни елемент и основни садржај рата. Осим ње, рат укључује и друге компоненте: економску, политичку, психолошку и др.“ (*Социолошки лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1982, стр. 537.); „Рат је сложена друштвена појава која представља организовану оружану, економску, политичку и идеолошку борбу између друштвених класа или држава у име одређених економских и политичких циљева“ (Ротмистров, *Историја ратне вештине 1*, ВИЗ, Београд, 1996, стр. 26). „Рат је сукоб држава, војно-политичких савеза, класа, нација или других друштвених група, у којем се масовно и организовано примењује оружано насиље и води оружана борба, уз истовремено вођење борбе у свим областима друштвеног живота, ради остваривања одређених политичких, економских и других циљева“ (*Стратегија оружане борбе*, ССНО, Београд, 1983, стр. 20.).

примећено као поље које треба нападати како би се ослабила снага противника, а пре свега војни капацитети који су црпили снагу из економских.

Пре него што размотримо дефинисање хибридног рата и постојање економског садржаја у оквиру њега, покушаћемо да анализирамо крађу историју сличних синтагми за које се може рећи да су означавали исти садржај. У оквиру њих ће се уочити и да је економска сфера била неизоставна област „ратних дејстава".

Хладни рат се као термин појавио у литератури без посебног дефинисања самог појма. У званичној публикацији Здруженог генералштаба оружаних снага САД[2] изнето је да је „хладни рат стање међународне затегнутости у којем се користе политичка, економска, технолошка, социолошка, психолошка, паравојна и војна средства без непосредног ангажовања оперативних јединица регуларне војске, ради постизања виталних националних циљева". И без ове дефиниције свима је познато да су и САД и СССР током хладног рата користиле све елементе националне моћи (политику, економију, културу, информатику и на крају војну силу), како би утицале једна на другу и њихове савезнике, и у крајњем извојевале победу своје идеологије и политичког система.

Специјални рат (special warfare) се као термин појавио у доба Хладног рата, средином 60-их година прошлог века, најпре у САД како би објаснио деловање у Вијетнаму, у то време, иако је примењиван и у другим деловима света. Термин је прихваћен и у нашој литератури, која је настајала након II светског рата. Као једну од дефиниција специјалног рата издвојићемо следећу: „Специјални рат је комплекс организованих активности, мера и дејстава на идеолошком, политичком, економском, културном, дипломатском, психолошко-пропагандном, обавештајно-субверзивном и војном плану који се у миру предузимају против неке земље".[3] Из ње се закључује да специјалним ратом могу бити захваћене све области живота и рада у једној земљи, па и економија.

Стратегија *сукоба ниског интензитета* се као концепт појавила 80-их година прошлог века у САД, које су тежиле за остваривањем циљева без директног сукоба великих сила и изазивања новог светског рата. Пре него што је разрађена у војној стратегији 1986. године, здружени ГШ ОС САД је усвојио дефиницију сукоба ниског интензитета: „Војно-политичка борба ограничених размера изван конвенционалног рата коју воде националне снаге ради остваривања политичких, економских, социолошких циљева. Она је често дуготрајна и варира од политичких, економских, социолошких, културних притисака до тероризма и устаничког (побуњеничког) рата."[4]

Рат 4. генерације се појавио као термин у пројекту Вилијама Линда (William Lind) и сарадника 1989. године, а затим је прихваћен и од других, као повод за дискусију о ратовима у будућности. У пројекту се наводи да ће рат четврте генерације „избрисати или замаглити границе рата и политике, сукоба и мира... а мете четврте генерације ратовања нису само војници, већ и цивили, верске идеје, правни оквири, медији, међународне агенције и договори, економске активности, политичка моћ и умови људи." [5] У последњих двадесетак

[2] *JCS Publication*, Министарство одбране САД, Вашингтон, јануар, 1972.
[3] Вилић Д., Атељевић М.: *Специјални рат – одбрана и заштита, Пословна политика*, Београд, 1986, 20.
[4] Olson W.J.: *The Light Force Initiative*, *Military Review*, јун 1985, 3-17.
[5] Lind W., Keith N., John F. S., Joseph S., и Gary I.: *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation, Marine Corps Gazzete*, Вашингтон, 1989, (видети на: https://www.mca-marines.org).

година су се појавиле и друге теорије о садржају и облицима будућих ратова, а које садрже већину карактеристика описаних ратова 4. генерације. То се односи на *нове ратове* Мари Калдор (Mary Kaldor)[6] , *модерне ратове* Руперта Смита (Rupert Smith)[7] или будуће ратове које види Колин Грej (Colin Gray).[8]

У Кини је 1999. објављена књига *Unrestricted warfare*, у преводу *Неограничено ратовање*, у којој се разматрају методе и могућности Кине у рату против САД, у случају када су они инфериорнији у погледу класичне војне моћи коју поседују, али нису у погледу примене многих других облика ратовања којима би могли да нанесу штету САД, као што су сајбер ратовање, тероризам, таргетирање финансијских институција, рат курсом националних валута, медијски рат, урбано ратовање, итд.[9] Према њима будући ратови неће бити ограничени на војно подручје већ ће противници примењивати неограничене мере у војној, економској и информативној сфери.

Стиче се утисак да се, тежишно од краја II светског рата, развијају теоријски а примењују и у пракси, различити невојни концепти угрожавања безбедности држава, при чему сваки карактеристичан период од 1945. године до данас, има неке своје називе и термине за објашњавање агресије, криза и сукоба који су се тада дешавали. Анализа конректних сукоба а са њима и теоријских дефиниција и описа ратова кроз време, показала би да су се мање или више примењивале сличне методе и облици деловања од стране агресора или нападнуте стране, а да је при томе неизоставни део био и економски елемент који се изражавао кроз увођење економских санкција, трговинских забрана, опструкције економских пројеката, итд. Такође, није тешко закључити да је и термин хибридно ратовање изнедрен из неког разлога како би се објасниле специфичности сукоба који се дешавају почетком 21. века, а да истовремено он описује нешто што је кроз историју, посебно 20. века, већ забележено.

Реч *хибрид* потиче од латинске речи *hybrida* која је означавала животињу или биљку добијену укрштањем две различите врсте. У већини данашњих језика реч се користи како би означила мешавину или комбинацију. Реч хибридни као придев се користи да означи да је одређен објекат или процес настао као резултат спајања два или више различита објекта или процеса. Посебност се састоји у томе да елементи који се спајају већ представљају, сами за себе, одређену подцелину а спајањем са другим елементима се добијају нове пожељне особине. Хибридан значи да се за исту функцију користи два или више решења од којих свако има свој специфичан унутрашњи садржај.[10]

---

[6] Kaldor M.: *Old Wars, Cold Wars, New Wars, and the War on Terror*, *International Politics,* Лондон, 2005 (више на: https://www.academia.edu/3444310/Old_Wars_Cold_Wars_New_Wars_and_the_War_on_Terror).

[7] Smith R.: *The Utility of Force: The Art of War in the Modern War, Allen Lane*, Лондон, 2005. (видети на: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Utility_of_Force).

[8] Gray C.: *How Has War Changed Since the End of the Cold War, Parameters,* U.S. Army War College, 2005.

[9] Qiao L. и Wang X.: *Unrestricted Warfare: China's Master Plan to Destroy America, Pan American Publishing Company*, Лос Анђелес, 2002, 1999. у Кини, (видети на: http://www.c4i.org/unrestricted.pdf).

[10] У картографији се изразом „хибридни приказ" означава назив снимка из ваздуха у који су накнадно унети називи улица и објеката. У хемији и атомској физици се линеарне комбинације орбитала називају „хибридне орбитале". У голфу „хибрид" је штап који покушава објединити дужину ударца дрвеног штапа са лаким руковањем металним штапом. У тенису „хибрид" је рекет који има уздужне жице израђене од другачијег материјала него попречне жице. У лингвистици се „хибридом" означава реч састављена од речи из различитих језика. У техници се „хибридом" означава систем код кога се комбинују две или више различитих технологија („хибридни аутомобил" има два или више извора напајања). У ботаници, генетици и зоологији се „хибридом" означава семе или живо биће које настало

У наведеном контексту је реч хибридни преузета из других научних дисциплина и искоришћена у синтагми *хибритни рат* како би означила јединствен процес подстакнут од једне од страна у сукобу, који се испољава кроз више различитих поделемената или облика деловања, посебних али међусобно синхронизованих, и усмерених на различите потенцијале противника, или трећих страна, како би се остварили одређени циљеви у сукобу а у крајњем победа.

Хибридни рат се као термин појавио први пут 2005. године у делу два америчка аутора (један је сада министар одбране САД), генерала Џејмса Матиса (James N. Mattis) и Френка Хофмана (Frank G. Hoffman). Они су у свом ауторском чланку[11], као допринос дебати о рату САД у Ираку и Авганистану, желели да нагласе комплексност модерних ратова за које су одлучили да употребе термин хибридни. Као садржај таквог рата они су навели ситуацију у којој се са једне стране суочавају са пропадањем државе која поседује одређено хемијско оружје и пројектиле, а са друге стране боре са етничким групама и радикалним терористима који су разуђени на територији.

Синтагма *пропале државе* се затим користи и код неких других аутора како би се објасниле хибридне претње које настају у простору који се ствара распадом државне контроле над својом територијом. Маргарет Бонд (Margaret S. Bond), пуковник у војсци САД, у свом ауторском извештају (2007)[12], наводи да ће рат следећег века обухватити неку врсту хибридног рата, у оквиру кога ће САД, поред осталог, морати да користе ненасилне методе, као што су економски и политички утицај, да би се реформисале непријатељске владе, покрети или трендови у политички, социјално и економски нестабилним условима, карактеристичним за „пропале" земље.

Расел Глен (Russell W. Glenn) је 2009. године дефинисао *хибридне претње* као „сваког противника који истовремено и адаптивно испољава прилагођену комбинацију конвенционалних, неправилних, терористичких и криминалних средстава или активности у оперативном борбеном простору. Уместо једног ентитета, хибридна претња или изазивач може бити комбинација државних и недржавних актера".[13]

Министарство одбране САД је 2010. године у свом четворогодишњем одбрамбеном прегледу (Quadrennial Defense Review – QDR) [14] поменуло по први пут израз *хибридни* како би указала на повећану сложеност рата у данашње време који укључују много актера и брисање границе у односу на традиционалне сукобе. Они констатују да постојање иновативних противника није ново, али јесу неке нове методе и то: државе које испољавају дуготрајне облике ратовања, користећи одређене групе или недржавне актере (укључујући терористичке и криминалне мреже) за присиљавање и застрашивање, за спровођење оперативних концепата; противнике који манипулишу информацијама и утичу

укрштањем семена или родитеља различитих узгојних линија, пасмина или врста (извор: www.merriam-webster.com/dictionary/hybrid).

[11] Mattis J., Hoffman F.: *Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars, Proceedings 131,* 11, Вашингтон, 2005.

[12] Bond S.M.:*„Hybrid War: A New Paradigm For Stability Operations In Failing States",* Strategy Research Project, U.S. Army War College, 2007, 3, (видети на: http://www.worldinwar.eu/wp-content/uploads/2017/09/ADA468398-1.pdf).

[13] Glen R.W.: *Thoughts on Hybrid Conflict*, *Small Wars Journal,* 2009, 2 (smallwarsjournal.com/blog/journal/).

[14] *Quadrennial Defense Review, Министарство одбране САД*, Вашингтон, 2010, 8, (видети на: https://www.defense.gov/Portals/1/features/defenseReviews/QDR/QDR_as_of_29JAN10_ 1600.pdf).

на јавно мњење, ометају приступ енергентима и тржиштима, спроводе дипломатске акције и економске мере које утичу на њихове интересе.

Министарство одбране Велике Британије је 2010. године у свом документу *„Future Character of Conflict Paper"* дискутовало и изнело да ће будући конфликти имати хибридан карактер. У документу се конкретно наводи: „Вероватно ћемо видети истовремено насиље међу заједницама, тероризам, побуну, свеобухватни криминал и распрострањен неред. Тактика, техника и технологије ће наставити приближавање, док ће се противници брзо прилагођавати и тражити предност и утицај, укључујући коришћење економских, финансијских, правних и дипломатских средстава.[15]

Након догађаја у Украјини, крајем 2013. и током 2014. године, у јавном дискурсу САД и Европе, се посебно почео користити израз хибридни рат како би се описало деловање Руске Федерације у Украјини. Као методе хибридног које је Русија применила наводе се: обмане постигнуте маскирањем регуларне војске у неидентификоване оружане групе, коришћење специјалних јединица, тајних операција, информативни рат кроз манипулацију масовних медија, економски притисак на привреду Украјине, посебно кроз тзв. „гасну политику", информатички рат, утицај на сопствено и јавно мњење у свету, анимирање истомишљеника и подршке широм света.

И док се углавном код аутора, па и политичара, у Европи и САД, термин хибридни рат или хибридне претње користе да опишу више тактички или оперативни ниво наступа непријатељских снага, те као примере наводе деловање Хезболаха против оружаних снага Израела у рату у Либану 2006, отпор који је оружаним снагама САД пружен у Авганистану, деловање Руске Федерације у Украјини, као и терористичке организације ИСИЛ (Islamic State of Iraq and Levant) у Ираку и Сирији, са друге стране се више тзв. „обојених револуција" у земљама као што су Украјина, Либија, Египат, Сирија, од којих су неке прерасле и у оружане сукобе недржавних оружаних формација против званичних оружаних снага тих држава, од стране неких аутора оцењује као хибридни рат и стратегијски концепт који спроводе САД и одређене земље Европе.

Андреј Корибко, руски новинар и публициста, је „обојене револуције" оценио као хибридни рат у својој књизи коју је објавио 2015. године – „Хибридни ратови: Индиректни адаптивни приступ промени режима" [16]. Као елементе оваквог хибридног рата он наводи: дипломатију, информатичке нападе, економски рат, информативни рат и пропаганду, подршку локалним групама, нерегуларне оружане снаге (тероризам), регуларне оружане снаге и специјалне јединице. Хибридни рат дефинише као комбинацију свих ових елемената које се примењују од стране једне или више држава према објекту угрожавања, најчешће другој држави, а у циљу њеног покоравања.

Дакле, из самих теоријских разматрања термина *хибридни рат* се опет може закључити, као и код претходно анализираних појмова, да већина аутора помиње и економију као „борбени простор", тј. као једну од више сфера у оквиру које једна или обе стране у сукобу испољавају активност како би начиниле одређену штету. За потребе даљег разматрања економског садржаја, хибридни

[15] *Future Character of Conflict* , *HQ Land Forces,* Министарство одбране В.Б., , Лондон, 2010, 13.

[16] Корибко А.: *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach To Regime Change, Народни универзитет Русије,* Москва, 2015 (видети на: https://orientalreview.org/wp-content/uploads/2015/08/AK-Hybrid-Wars-updated.pdf).

рат ћемо посматрати као скуп различитих облика агресије које синхронизовано примењује и иницира једна или више држава и недржавни субјекти, а ради угрожавања виталних вредности и интереса противника. Хибридни рат ће се посматрати као дуготрајна употреба политичке и економске моћи, медија, дипломатије, обавештајно-безбедносних и информатичких капацитета, терористичких и криминалних група, корупције, као метода за сламање противника и остварење задатих циљева због којих сукоб и постоји.

ЕКОНОМСКА БЕЗБЕДНОСТ

Као један од незаобилазних елемената националне безбедности се увек наводи и економска безбедност, посебно у данашње време које карактерише глобализација, сировинска зависност, повезаност тржишта, велика конкурентност, међународне економске и политичке организације које диктирају своја правила економске игре. Сигурно је да је развијена економија једне земље стуб и главни предуслов свих осталих националних циљева и интереса, као што су добар животни стандард, социјални мир и правда, задовољство и напредак становништва у сваком погледу, војна моћ итд.

Економска безбедност је сложен социо-економски појам и постоје различита тумачења и значења ове синтагме. Најчешће се тумачи на микро нивоу – појединаца, домаћинстава, мањих привредних организација, и на макро-нивоу, као безбедност економије земље, великих компанија или економских организација. У најједноставнијем смислу се може тумачити као стање заштићености економије једне земље, а за коју се претпоставља да је на одређеном нивоу који гарантује стабилност и задовољство становништва. Може се тумачити и као способност да се заштити и обезбеди економски раст у савременом окружењу које карактеришу многобројни изазови, ризици и претње, како у економској сфери тако и у осталим аспектима националне безбедности. Одређени аутори на економску безбедност гледају кроз призму сигурности обезбеђења сировина у дугорочном периоду (пре свега енергената). У другим земљама се на економску безбедност гледа као на независност домаће економије од спољних утицаја, који често могу да буду непријатељски. Када се говори о економској безбедности често се посматра и као заштићеност од шпијунаже, обавештајног деловања конкурентских компанија или земаља. Синтагма *економска безбедност* се појавила први пут током велике економске кризе у САД (1929 - 1933. године). Тада је председник Теодор Рузвелт формирао Федерални комитет за економску безбедност који се бавио проблемом незапослености, па се од тада економска безбедност везивала за заштиту појединаца и њихових породица, тј. њихове економске и финансијске стабилности.[17]

У оквиру разматрања економске безбедности, анализирају се и њени *фактори*, па се као најчешћи помињу: геополитички положај земље, богатство природним ресурсима, индустријски и пољопривредни потенцијал, степен социјално-демографског развоја, квалитет јавне управе, образовни систем.[18]

[17] Милошевић З.: *Економска безбедност државе, Војно дело*, Београд, 2012, 200.

[18] У разради модела за оцену економске безбедности дефинишу се одређени *индикатори* преко којих се прати стање економске безбедности. Они могу бити различити али су у суштини доказани економски показатељи којима се економска теорија служи да оцени успешност једне економије: стопа незапослености, ниво задужености, висина БДП по глави становника, стопа диференцијације између богатих и сиромашних, структура привреде (однос производних и непроизводних

У анализама се помињу и *економске категорије* које треба заштити, па је тако занимљива подела коју је дао Кристофер Дент (Christopher M. Dent) на:

- безбедност снабдевања (сировинама, енергијом, технологијом),
- безбедност приступа тржишту (саобраћајне мреже, информатички капацитети),
- финансијско-кредитна безбедност (доступност финансијских извора),
- безбедност техно-индустријске способности (могућност развоја технологија),
- социо-економска безбедност (могућност задовољења потреба становништва),
- међународна-прекогранична безбедност (миграције, криминал, загађење итд.),
- безбедност економског модела (капиталистичког модела привређивања) и
- безбедност економских савеза (сигурност савеза и економских споразума које држава има са другим државама).[19]

Сигурно је да економска безбедност у многоме зависи од односа који одређена земља има са другим земљама, при чему се ту увек прво мисли на политички однос. Са друге стране политички однос се често формира на основу економских односно економске политике коју земља води а то није у интересу друге. Између САД и Кине постоје стална размимоилажења, између осталог и због економских мера које предузимају једна или друга страна. Такође се често одређена економска политика мањих земаља може негативно оценити од стране већих сила (оцена слободе тржишта, спровођења приватизације, либерализације и сл.), што узрокује и различите облике политичких па и економских притисака који се комбинују како би се остварили интереси јачих.

ЕКОНОМСКО РАТОВАЊЕ

И поред дугог присуства термина *економско ратовање* у теорији и пракси не може се рећи да постоји одређена општеприхваћена дефиниција, научно прихваћени појмови, иако постоји доста текстова и књига о економским односима, сукобима, врстама економских притисака, садржају и начину испољавања економске агресије или рата.

Појам економског рата се у Интернационалној Енциклопедији Социјалне науке[20] дефинише као употреба или претња коришћења економских средстава против једне земље како би се ослабила њена економија и тиме смањила и њена политичка и војна моћ. Оксфордски енглески речник дефинише да економски рат укључује економску стратегију засновану на употреби мера чији је примарни ефекат ослабити економију друге државе.[21] Економски рат представља стање у којем се скуп економских инструмената користи од државе или групе држава, како би се повећала зависност друге земље или групе земаља и приморала их да

делатности), државна контрола над кључним привредним ресурсима, равномерност регионалне развијености, ниво буџетских издвајања за здравство, културу, образовање, науку, војне потребе, итд.

[19] Dent. M.C.: *Economic Security, Oxford University Press*, Contemporary Security Studies, Oxford, 2006.

[20] Darity W.A.: *International Encyclopedia of the Social Sciences*, *Macmillan Reference*, САД, 2008, (видети на: https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/economic-warfare).

[21] *English Oxford living dictionaries*, видети на: https://en.oxforddictionaries.com/definition/economic_war

промене постојећу политику.[22] Економски рат представља употребу не-војних метода и средстава са циљем да се погоди економија противника. На крају рата противничка економија би требало да изгуби тржишни део, а властита економија би требала бити боља.[23] Министарство одбране САД дефинише економски рат као „агресивну употребу економских средстава како би се постигли национални циљеви".[24] У теорији се могу срести и различити синоними којима се описују садржаји економског рата, као што су: економска агресија, експлоатација, империјализам, економски притисци итд.

Циљеви економског рата се своде на остваривање интереса стране која је рат и иницирала, и то без оружане борбе. Ти интереси могу да буду различити а углавном имају своју политичку, економску, војну, идеолошку, територијалну димензију.[25] У суштини главни циљеви рата су успостављање делимичне или потпуне контроле над непријатељем, у смислу да он предузима радње које су у интересу агресора. У почетку се мере економске агресије предузимају како би се противник приморао на уступке без употребе веће силе као што су оружане снаге. Уколико противник не прихвати испуњење захтева, економски рат се наставља ради умањења његове економске способности, његових припрема за евентуални рат. Затим постаје само један од сегмента напада, најчешће уз оружану агресију, тј. као пратећи вид борбе против противника. Да је економски рат веома битан сегмент сукоба, говоре и подаци да је рецимо у току II светског рата око 50% економских ресурса главних зарађених страна било ангажовано за ратне потребе[26] а постоји и податак да је то у САД до 1943. било чак 2/3.[27] Самим тим се наношење штете овим капацитетима поставља као предуслов коначне победе, при чему се за те сврхе предузимају различите мере, од чисто економских до оружаних (физичко уништење привредних капацитета).

Објекти који се таргетирају могу такође да буду различити, а најчешће су то *економски процеси* или *економски ресурси*. У економске процесе спадају трговински односи (увоз, извоз), кредитни аранжмани, финансијске трансакције, економски пројекти у земљи и иностранству, научна истраживања, економска политика државе, економски односи са другим земљама. У економске ресурсе који могу бити „борбене мете" спадају сви могући привредни капацитети које земља поседује – фабрике, њихова основна средства за рад (зграде, опрема, техника), сировине и репроматеријали, налазишта сировина (рудници, нафтна и гасна поља), транспортна средства, саобраћајнице, пољопривредна газдинства, усеви, прерађивачки капацитети, финансијски капитал у банкама и међународним организацијама, хартије од вредности, власничка права у економским ентитетима, а такође и становништво, посебно стручан и научни кадар у кључним привредним областима. Економски ресурси су чешће мета физичких напада, оружаном силом током рата или терористичким дејствима у

[22] Sanchez J., Mendez M.: *Warfare, Economic Performance and the struggle for world hegemony, Defence and Peace Economics*, 23-4, 258-271 (видети: https://msed.vse.cz/msed_2016/article/101-krc-Miroslav-paper.pdf).

[23] Posher H.: *Economic warfare Heavy damage without bloodshed*, (видети на: www.unob.cz/eam/Documents/Archiv/EaM12015/Pocher.pdf).

[24] *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*, *Joint Doctrine Division,* САД, 2007.

[25] Ковач М. И Форца Б.: *Историја ратне вештине (1920-2000), ВИЗ*, Београд, 2000, 312-361.

[26] Мирковић Т.: *Циљеви, форме и средства економског рата, Војна економска академија*, Београд, 1971.

[27] James A.H, Hinderaker E., Self R.O.: *America's History*, *Bedford/St. Martin's*, 2011, 672.

миру. Економски процеси се нарушавају економским и политичким механизмима преко једне или више земаља.

Носиоци економског рата су углавном једна или више држава са целокупним својим апаратом (политичким, економским, безбедносним, медијским). Као посредни носиоци јављају се све оне организације које су под контролом или утицајем неке државне власти – државна и приватна предузећа, банке, агенције, различите невладине организације, берзе, међународне политичке или економске организације и удружења, појединци и групе које спроводе терористичка и субверзивна дејства, медији, обавештајне службе, домаћа лица, групе и организације који су у вези са страним фактором. С обзиром да постоје мишљења да иза одлука држава често стоје власници крупног капитала, мултинационалних компанија и банака, може се дискутовати о томе ко је прави иницијатор одређених економских мера против неких држава, да ли иза тога стоје одређени економски интереси моћних појединаца чији су интереси ширење тржишта за своје производе и стављање под контролу економских ресурса које не контролишу, па се то чини институционално преко државног апарата или међународних организација на које они имају утицај, или су ипак иницијатори државне власти ношене интересима заштите своје националне безбедности, мотивима праведности и поштовања међународних норми и права, како се то увек образлаже.

Методе економског рата чине различити економски, политички, пропагандни, обавештајни, субверзивни или војни начини и мере које се предузимају против противника, а са горе наведеним циљем приморавања на уступке и слабљење његове економске и војне моћи. Најчешће методе економског рата које су примењиване у историји а актуелне су и данас у односима између одређених земаља су следеће.

Трговинске методе представљају акције једне или више држава против друге земље којима се уводе различите врсте забрана или санкција у сфери трговине а које се крећу од увођења казнених царинских стопа и такси, преко делимичних забрана трговине одређених производа као што су оружје, до потпуне забране трговине робама које се производе односно увозе у неку земљу (која може да укључи и употребу физичке силе ради блокаде поморских и других путева којима се могу транспортовати добра). Суштина трговинских санкција је да спрече земљу да долази до добара која су им потребна за нормално функционисање привреде и задовољење потреба становништва. Разликују се санкције које се уводе уз сагласност свих великих сила, на нивоу Савета безбедности Уједињених нација (мултилатералне), и оне које се уводе једнострано од стране појединих земаља (унилатералне).[28] Као пример економских санкција могу се издвојити санкције СР Југославији, уведене у мају 1992. године од стране Савета безбедности Уједињених нација. Резолуција СБ УН је предвиђала потпуни економски ембарго према СРЈ (не само ограничења у

[28] Током 2013. године под санкцијама УН-а које су подразумевале делимичне или потпуне забране трговине одређеним производима, замрзавање капитала и економских односа, су биле следеће земље: Ирак, Иран (у већем делу укинуте 2015), Северна Кореја, Гвинеа Бисао, Еритреја, Конго, Јемен, Јужни Судан, Либија, Либан, Либерија (укинуте 2016), Обала Слоноваче (укинуте 2016), Сомалија, Судан, ЦАР и терористичке организације ИСИЛ, Ал Каида, талибани и са њима повезана лица (видети више на: http://mfa.rs/sr/images/stories/pdf/kontrola_naoruzanja/lista%20organizacija%20i%20drzava%20koje%20se%20nalaze%20pod%20sankcijama%20od%20strane%20un.pdf).

трговини), који је затим довео до велике економске кризе у земљи, појаве хиперинфлације, драстичан пад животног стандарда, несташице основних животних намирница, лекова, енергената, пораст криминала, шверца и нелегалне трговине.[29]

Финансијске методе обухватају низ мера које се предузимају у сфери кретања новца, капитала, кредитирања, вредности валута, акција на берзама, ценама сировина (злата, нафте, руда) и готових производа. У оквиру финансијских метода се могу разликовати најпре методе *онемогућавања коришћења новца за финансирање привредних активности* у некој земљи. Оне се своде на ускраћивање инвестиција и долазак капитала у земљу, чиме се дугорочно утиче на стагнирање производње или њено урушавање. Ове мере посебно дају ефекта против земаља које већ заостају у технолошком смислу и којима је потребан значајан капитал да би направиле квалитативан скок у структури своје привреде ка производним делатностима. У ове методе спадају и претње повлачења девизних средстава из страних банака, посебно у мањим земљама које имају плитко девизно тржиште и где је привреда па и становништво постало зависно од кретања девизног курса националне валуте а због задуживања кредитима (са девизном клаузулом) код тих истих банака. Свако значајније повећање девизног курса услед *вештачки изазваног недостатка девиза* директно погађа сваку породицу, предузеће па и државне структуре које су задужене, и представља веома ефикасно оружје у рукама оних који могу овакве операције на финансијским тржиштима да спроводе. До скоро су актуелне биле санкције против Ирана, које су увеле САД и земље Европске уније, због развоја нуклеарног програма у овој земљи. Једна од одлука је била и забрана највећим светским банкама да обављају било какве финансијске трансакције са Ираном или субјектима у свету који су повезани са њима, у току 2012. године. Тиме су пре свега спречили прилив долара у Иран, што је за неколико дана утицало на смањење вредности иранске валуте за око 40% у односу на долар и дуплирање цена потрошне робе, посебно оне из увоза која зависи од девизног курса.[30]

У другу врсту финансијских метода економског ратовања би се могле подвести различите врсте *манипулација ценама* хартија од вредности, сировина, готових производа. Посебно су карактеристични примери обарања цена нафте, којих је било више пута у историји, а последњи пример је од средине 2014. до 2016. године, када су пре свега Саудијска Арабија а затим и неке земље ОПЕК-а и САД, пустиле на тржиште велику количину нафте и довеле до обарања цена са око 100,00 $ на скоро 30,00 $ по барелу. Ово је посебно имало утицаја на земље где су скупљи трошкови производње или где је удео прихода од продаје нафте у државни буџет значајан, а то су биле Русија, Венецуела, Иран. Иако званичних доказа да је ово био елемент економског ратовања незванично су многи

[29] Санкције СРЈ се званично укидају у новембру 1996. године након потписивања Дејтонског споразума, али већ 1998. године, овога пута само САД и Европска унија, поново уводе економске санкције, сада због оптужби за прогон Албанаца са Косова и Метохије. Ове санкције бивају укинуте 2000. године, након смене политичке власти у земљи.

[30] Rickard J.: *The financial war against Iran, U.S. News*, 30.12.2012. (видети више на: https://www.usnews.com/opinion/blogs/economic-intelligence/2012/01/30/the-financial-war-against-iran).

говорили о томе.[31] Исто тако се под вид економског притиска може подвести и тзв. „гасна политика" Руске Федерације према Украјини, при чему су постојале ниже и више цене гаса, зависно од одлука Украјине да ли ће се кретати у правцу интеграција са Евроазијском или Европском унијом.

Под трећу врсту финансијских метода се могу подвести *монетарне мере* које предузимају државе или приватне банкарске институције а које укључују одлуке о висини валутног курса, висини каматних стопа, кредитних рејтинга, емитовања или продаје хартија од вредности и сл. Примера има пуно.[32] Као актуелан може се навести својеврстан „валутни рат" између кинеског јуана и америчког долара, где Кина монетарним мерама држи ниску вредност јуана у односу на долар и остале светске валуте (преко мера централне државне банке), како би поспешивала извоз и доприносила позитивном платном билансу у размени са светом, пре свега САД, где јефтина кинеска роба успешно конкурише америчким произвођачима и доводи их у неравноправан положај.[33]

Инвестиционе методе представљају стари/нови вид специфичног стратешког деловања, посебно економски развијених земаља. Срећу се као тактика економског ратовања под називом „прецизна куповина" (preclusive purchasing, preemptive buying) при чему се у прошлости јављала када је једна страна у сукобу куповала материјале и опрему из неутралних земаља, како би онемогућила непријатељске земље да дођу до њих[34]. У новије време се јавља у виду куповине великих или стратешких компанија, како би се ушло на домаће тржиште неке земље и успоставила страна контрола над њеним економским ресурсима или дошло до нових технологија. Америчка компанија „Lockeed Martin" је 1992. године остварила заједничко улагање са руском компанијом „Yakolev" при чему је купила патенте и неколико постројења у којима се производио авион ЈАК-141, а касније су то искористили за пројектовање свог авиона Ф-35Б.[35] Компанија "Qingdao Haili Helicopters" из Кине је купила америчку компанију за производњу хеликоптера, почевши од 2007. са заједничким

---

[31] Hajn M.: *Рат ценом нафте, Deutsche Welle*, 11.08.2016. (видети на: http://www.dw.com/sr/rat-cenom-nafte/a-19464748) и Љ.И.: *Цена нафте пада да би Русија банкротирала*, *Vesti online,* 23.10.2014. (видети на: http://www.vesti-online.com/Vesti/Svet/443094/Cena-nafte-pada).

[32] Један од њих је и понашање САД током тзв. „Суецке кризе" 1956. године, када су Британија и Француска послале своје снаге у зону Суецког канала како би спречиле национализацију од стране Египта. Председник САД, Двајт Ајзенхауер, је тражио начине да примора Лондон да обустави акцију. Вашингтон није могао да предузме директну војну акцију против савезника НАТО-а па је Ајзенхауер то претворио у финансијски рат. Он је наредио Министарству трезора да пусти у продају британски стерлинг на међународном тржишту. Ово је погоршало вредност британске фунте, што је довело до недостатка резерви потребних за плаћање увоза. Да се ова финансијска ситуација наставила много дуже, то би повећало британску инфлацију. Порука се брзо пребацила у Лондон, који се, заједно са Паризом, убрзо повукао трупе из зоне канала (Bracken P.: Financial Warfare, Foreign Police Research Institute, 13.07.2017; (видети на: https://www.fpri.org/article/2007/09/financial-warfare/).

33 Recknagel C**.** и Štavljanin D.: *Након девалвације јуана: Прети ли нови рат, Радио Слободна Европа*, 14.08.2015. (видети на: https://www.slobodnaevropa.org/a/nakon-devalvacije-juana-preti-li-novi-valutni-rat/27187615.html).

[34] Велика Британија је током Другог светског рата куповала руду волфрамит из Шпаније како би спречила Немачку да то учини (Gerhard L.W., *A world at Arms - A global history of World War II, Cambridge University Press*, 2005, 396). Слично томе, Велика Британија и САД су куповали хромитну руду из Турске, како би смањили способност Турске да снабдева тим минералом Немачку. У склопу "пакета уговора" морали су купити турско воће и дуван (*Allied Relations and Negotiations With Turkey*, *US State Department report*, 1998, 6-8 (видети: https://1997-2001.state.gov/regions/eur/rpt_9806_ng_foreword.pdf).

[35] Marco Giulio B., *The missing doctrine of ekonomic warfare, International security observer*, 2014, (видети на: http://societalsecurity.net/MediaWatch/article/missing-doctrine-economic-warfare).

улагањима. Кинеска фирма је убрзо преселила „know-how" технологију у Кину и успела је да развије свој тип хеликоптера V750 VTUAV.[36] Нису ретки и примери куповине комуникацијских чворишта и транспортних компанија (луке, аеородроми, концесије у изградњи путева) при чему постоји реална опасност да страни власник у случају евентуалних несугласица матичне и земље где је инвестирао, повећа рецимо цене својих услуга и тиме утиче на економске трошкове у земљи на коју се врши притисак.[37]

Дипломатско-политичке методе представљају углавном дипломатске притиске на домаће власти или на треће државе које имају сарадњу са њима, да доносе одлуке којима би се слабили економски потенцијали циљане земље. Овде се може разликовати тактика *принуде* кроз претње различитим мерама које ће бити штетне за ту државу или политичку власт (нису непознати и случајеви корупције, подмићивања или уцене државних званичника) и тактика *убеђивања* кроз нуђење бенефиција и успостављање одређене сарадње на другим пољима (пријем у савезе, новчана помоћ, инвестициона улагања). Овакви утицаји се углавном спроводе како би се спречили одређени пословни аранжмани, међународни уговори или доносиле одлуке у оквиру домаће економске политике које одговарају интересима страног фактора. Позната је ситуација око гасовода Јужни ток, који је између осталог требао да прође и кроз Р.Србију, и који би у економском смислу био позитиван пре свега за енергетску безбедност земаља кроз које је планиран да прође, али је одређеним законским решењима у оквиру Европске уније, а затим и политичким притисцима (пре свега на Бугарску) спречен.

Економска шпијунажа представља скуп активности чији је циљ прибављање поверљивих економских информација. У домену је обавештајних метода које спроводе различити субјекти у оквиру неке земље, од страних обавештајних служби, преко страних компанија или организација у земљи, до домаћих група и појединаца које то раде у страном интересу. Веома је битан сегмент свеобухватне агресије на одређену земљу, јер доносиоци одлука треба да имају што поузданије податке о економским, техничким и технолошким могућностима противника. У овом сегменту се издваја и економска шпијунажа за комерцијалне сврхе, за потребе страних компанија ради добијања података о конкуренцији, њиховим плановима, могућностима. Конкретне методе у оквиру економске шпијунаже су различите и крећу се од прикупљања података из јавних извора, преко запошљавања радника у привредним субјектима од интереса или коришћење извора у државним структурама, оснивање предузећа (или употреба већ постојећих) и коришћење њихове пословне сарадње за прикупљање података, па до информатичке шпијунаже кроз информационе системе компанија.[38]

---

[36] Исто.

[37] Актуелно се у Европској унији говори о мерама за спречавање страних инвестиција, пре свега Кине али и Русије, у стратешке привредне секторе европских земаља, посебно одбране. Иако је овакве активности одређених земаља и њихових фирми тешко раздвојити од нормалних економских мотива за инвестирањем, сумње да се ради о виду хибридног рата увек постоје када домаће економске капацитете контролише страни власник.

[38] Кина је један од адекватних примера за спровођење економске шпијунаже. Преко 70.000 људи је рецимо укључено у обавештајни рад под окриљем ИСТИЦ (Институт за научну и технолошку информацију Кине). Последњих десет година шпијунирају посебно САД, и то у сфери високих технологија попут рачунарских и космичких. Познат је случај убацивање агента у Лос Аламос, америчку лабораторију за развој нуклеарног оружја, што се сматрало скоро немогућим. (Нешковић С.:

Економске емиграције представљају специфичан вид економског ратовања у дугорочном периоду, који је више последица претходно наведених метода, али такође може да буде свесно и плански организована активност од стране одређених земаља, посебно ако се таргетирају врхунски стручњаци и научници из одређених области. Посебно су у томе познате САД и примери из прошлости када су и многи врхунски стручњаци из Европе и Азије одлазили у САД због бољих животних услова и понуда у њиховим компанијама, и тиме доприносили јачању њихових иновативних и технолошких капацитета а упоредо слабили земље из којих су они одлазили. За конкретне примере не треба ићи далеко. Према подацима Организације за економску сарадњу и развој (ОЕЦД), од 2007. до 2014. године, број емиграната из Србије се више него удвостручио, са 26.000 колико је износио годишњи просек, нарастао је на 45.000 у 2013. години а затим на 58.000 у 2014. Тиме је Р. Србија своју позицију на ранг листи 50 земаља у свету са најбројнијом емиграцијом погоршала за три места, доспевши на 29.[39] Поред погоршања демографске слике сигурно је да оваква врста емиграција наноси штету и економским капацитетима земље кроз смањење радно способног становништва и стручњака различитих специјалности.

Економска пропаганда или информативни рат у економској сфери представља метод којим се намерно и систематски покушава обликовати перцепција и манипулисање мишљењем јавног мњења у циљу изазивања реаговања које је у интересу пропагатора. Спектар примене економске пропаганде је широк. Може се користи за ширење лажних информација о квалитету производа произвођача из земље против које су усмерени притисци, а како би се слабила њихова економска позиција. Може се користити за формирање позитивних мишљења код људи о одређеним производима компанија које долазе из земље пропагатора а који су у суштини лошег квалитета или штетни по здравље (нпр. генетски модификована храна). У току 2013. године је пуштена лажна информација, када је хакован Twitter налог новинске агенције Associated Press, са поруком да је председник САД Барак Обама био жртва бомбашког напада и да је рањен. Ово је утицало на тржиште хартија од вредности, изненадни пад вредности акција неких предузећа што се негативно одразило на њих.[40] Ово само указује колико је рањив економски а посебно финансијски систем, успостављен на глобалном нивоу.

Оружана дејства по економским капацитетима су метод економског рата пре свега у оквиру конвенционалног сукоба војних снага две или више држава, али могу бити примењивана и у миру кроз терористичке нападе појединаца или оружаних група. Посебно су могућности оваквих дејстава порасле од I светског рата када је почела употреба авиона а свој пуни замах су добиле током II светског рата. Од око 2,7 милиона тона бомби бачених на циљеве у Немачкој, 36,4 % се односило на комуникације, 32 % на индустријске објекте, 6,2 % на фабрике

Економска шпијунажа и нове технологије у глобализованој међународној заједници, Војно дело, лето 2013, 64).

[39] *Истраживање ОЕЦД-а: Србија по емиграцији 31. у свету, Интернет сајт Paragraf*, 30.10.2017. (видети на:http://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/011117/011117-vest16.html) и Званични веб сајт ОЕЦД (видети на http://www.oecd.org/els/mig/keystat.htm).

[40] Lee E.: *AP Twitter Account Hacked in Market-Moving Attack, Bloomberg Интернет сајт*, 24.04.2013. (www.bloomberg.com/news/articles/2013-04-23/dow-jones-drops-recovers-after-false-report-on-ap-twitter-pag).

авиона и ракета.[41] Терористичким актима у одређеним земљама је било погођено становништво, али упоредо са тим је нарушен углед земље и опали су туристички и трговински приходи због мањег броја странаца који би ту земљу касније посећивали (нпр. Француска, Египат, Турска). Терористички акти у авиосаобраћају увек негативно утичу на ову привредну грану, а посебно је то био случај након терористичких напада 11. септембра 2001. године у САД.

ЗАКЉУЧАК

Рат као облик друштвеног сукоба доживљава одређене промене у структури, где невојне методе заузимају примат у односу на оружане или класичне војне. Искуства из ранијих ратова, а посебно колонијалног периода, су показала и да се силом не може успоставити контрола над неком територијом у дужем периоду, или то захтева велика војна издвајања и жртве. Уместо тога, интереси се данас остварују ненасилним методама, а које у крајњем доводе да држава и становништво на које се врши агресија, сами поступе по захтевима који им се намећу (свесно или несвесно, добровољно или под принудом).

Људско друштво је данас достигло своју велику зависност од економије, пре свега због потреба обичног човека које су постале разноврсније а он све захтевнији. И у многоме се своде на економско благостање и материјални статус. Уједно је процес економске глобализације, како преко повезаних финансијских тржишта тако и преко мултинационалних компанија, условио повезаност држава, па сада животни стандард људи не зависи само од одлука матичне државе, већ и субјеката у другим земљама.

Овакво стање ствара могућности да се путем различитих економских метода, које се спроводе у оквиру хибридног рата, врло ефикасно и ефективно може допринети остваривању циљева и интереса агресора. У контексту хибридног ратовања један од тих циљева јесте и да се ствара незадовољство становништва узроковањем лоше економске ситуације, ниског животног стандарда, да слаби његову економску а тиме и моћ да се одбрани. Другим сегментима хибридног рата се допуњује економска агресија кроз пропаганду, ширење незадовољства, деловање обавештајних служби, изазивање побуна дела становништва. У оквиру ненасилних метода економске постају један од првих садржаја за напад и притисак на неку државу, претходница на неки начин. При томе се домаћа привреда јавља у двострукој улози - као једно од више „бојних поља“ и као сегмент, тржиште над којим треба успоставити контролу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Allied Relations and Negotiations With Turkey, US State Department report, 1998; (https://1997-2001.state.gov/regions/eur/rpt_9806_ng_foreword.pdf)
2. Bond S. Margaret: Hybrid War: A New Paradigm For Stability Operations In Failing States, U.S. Army War College, 2007; (http://www.worldinwar.eu/wp-content/uploads /2017/09/ADA468398-1.pdf).

[41] Оружане снаге САД су током рата у Вијетнаму пуне четири године систематски бомбардовале економске и војне циљеве на територији Вијетнама, а процене су да је том приликом разрушено 90% објеката на комуникацијама и индустријских постројења (Мирковић Т.: *Циљеви, форме и средства економског рата, Војна економска академија*, Београд, 1971, 12).

3. Bracken Paul: Financial Warfare, Foreign Police Research Institute, 13.07.2017; (https://www.fpri.org/article/2007/09/financial-warfare/).
4. Вилић Душан и Атељевић Милан: Специјални рат – одбрана и заштита, Пословна политика, Београд, 1986.
5. Gerhard L.Weinberg: A world at Arms - A global history of World War II, Cambridge University Press, 2005.
6. Glen Russell: Thoughts on Hybrid Conflict, Small Wars Journal, 2009, (smallwarsjournal.com/blog/journal/).
7. Gray Colin: How Has War Changed Since the End of the Cold War, Parameters, U.S. Army War College, 2005.
8. Darity Wiliam: International Encyclopedia of the Social Sciences, Macmillan Reference, САД, 2008; (https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/economic-warfare).
9. Dent Cristopher: Economic Security, Oxford University Press, Contemporary Security Studies, Oxford, 2006.
10. Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, Joint Doctrine Division, САД, 2007.
11. English Oxford living dictionaries (https://en.oxforddictionaries.com/definition/economic_war).
12. Ивановић Љ.: Цена нафте пада да би Русија банкротирала, Vesti online, 23.10.2014. (http://www.vesti-online.com/Vesti/Svet/443094/Cena-nafte-pada).
13. Интернет страница: www.merriam-webster.com/dictionary/hybrid.
14. James Henretta, Hinderaker Eric, Self Robert, Edwards Rebecca: America's History, Bedford/St. Martin's, 2011
15. JCS Publication, Министарство одбране САД, Вашингтон, јануар, 1972.
16. Ковач Митар и Форца Божидар: Историја ратне вештине (1920-2000), ВИЗ, Београд, 2000.
17. Корибко Андреј: Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach To Regime Change, Народни универзитет Русије, Москва, 2015 (https://orientalreview.org/wp-content/uploads/2015/08/AK-Hybrid-Wars-updated.pdf).
18. Kaldor Mary: Old Wars, Cold Wars, New Wars, and the War on Terror, International Politics, Лондон, 2005 (www.academia.edu/3444310/Old_Wars_Cold_Wars_New _Wars_ and_the_War_on_Terror).
19. Lee Edmund: AP Twitter Account Hacked in Market-Moving Attack, Bloomberg, 24.04.2013. (https://www.bloomberg.com/news/articles/2013-04-23/dow-jones-drops-recovers-after-false-report-on-ap-twitter-page).
20. Lind William, Keith Nightengale, John F. Schmitt, Joseph Sutton и Gary Wilso: The Changing Face of War: Into the Fourth Generation, Marine Corps Gazzete, Вашингтон, 1989, (www.mca-marines.org).
21. Листа организација под санкцијама УН, Министарство иностраних послова Републике Србије, (http://mfa.rs/sr/images/stories/pdf/kontrola_naoruzanja/lista% 20organizacija %20i%20drzava%20koje%20se%20nalaze%20pod%20sankcijama% 20od%20strane%20un.pdf)
22. Marco Giulio: The missing doctrine of ekonomic warfare, International security observer, 2014, (http://societalsecurity.net/MediaWatch/article/missing-doctrine-economic-warfare).

23. Mattis James, Hoffman Frank: Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars, Proceedings 131, 11, Вашингтон, 2005.
24. Мирковић Тодор: Циљеви, форме и средства економског рата, Војна економска академија, Београд, 1971.
25. Милошевић Зоран: Економска безбедност државе, Војно дело, Београд, 2012.
26. Нешковић Слободан: Економска шпијунажа и нове технологије у глобализованој међународној заједници, Војно дело, лето 2013, 64).
27. Olson Wiliam: The Light Force Initiative, Military Review, јун 1985.
28. Posher Harald: Economic warfare Heavy damage without bloodshed, (www.unob.cz/eam/Documents/Archiv/EaM12015/Pocher.pdf).
29. Recknagel Charles и Штављанин Драган: Након девалвације јуана: Прети ли нови рат, Радио Слободна Европа, 14.08.2015 (https://www.slobodnaevropa.org/a /nakon-devalvacije-juana-preti-li-novi-valutni-rat/27187615.html).
30. Rickards James: The financial war against Iran, U.S. News, 30.12.2012. (https://www.usnews.com/opinion/blogs/economic-intelligence/2012/01/30/the-financial-war-against-iran).
31. Ротмистров Павел, Историја ратне вештине 1, ВИЗ, Београд, 1996
32. Социолошки лексикон, Савремена администрација, Београд, 1982
33. Србија по емиграцији 31. у свету, Истраживање ОЕЦД-а, Paragraf, 30.10.2017; (www.paragraf.rs/dnevne-vesti/011117/011117-vest16.html) и ОЕЦД (www.oecd. org/els/mig/ keystat.htm).
34. Стратегија оружане борбе, ССНО, Београд, 1983
35. Sanchez Jurado и Mendez Jerez.: Warfare, Economic Performance and the struggle for world hegemony, Defence and Peace Economics; (https://msed.vse.cz/msed_2016/ article/101-krc-Miroslav-paper.pdf)
36. Smith Rupert: The Utility of Force: The Art of War in the Modern War, Allen Lane, Лондон, 2005. (видети на: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Utility_of_Force).
37. Qiao Liang и Wang Xiangsui: Unrestricted Warfare: China's Master Plan to Destroy America, Pan American Publishing Company, Лос Анђелес, 2002, 1999. у Кини, (видети на: http://www.c4i.org/unrestricted.pdf).
38. Quadrennial Defense Review, Министарство одбране САД, Вашингтон, 2010, 8, (https://www.defense.gov/Portals/1/features/defenseReviews/QDR/QDR_as_of_29JAN10_1600.pdf).
39. Future Character of Conflict, HQ Land Forces, Министарство одбране Велике Британије, Лондон, 2010.
40. Hajn Matijas: Рат ценом нафте, Deutsche Welle, 11.08.2016. (видети на: http://www.dw.com/sr/rat-cenom-nafte/a-19464748).

THE ECONOMIC CONTENT OF HYBRID WARFARE

Nenad Cvetković
Ministry of Defence, Republic of Serbia

Mitar Kovač
Project Management College,
Belgrade

Antonio Mak
Ministry of Defence, Republic of Serbia

***Abstract*:** A syntagm that is relatively new to the public, but more as a word, and less by its content, is a hybrid war or hybrid warfare. Appearing at the beginning of the 21st century in certain works and statements in the United States and countries of Western Europe, it increasingly becomes a term that attempts to explain the threat to national security by states or non-state actors. The unique definition of hybrid war has not come to date. What is common with different authors is the content of hybrid warfare, or the forms in which it is manifested, and one of them is economic aggression or economic warfare. This type of threat to security has its roots far in the history of human society, and with the development of economic relations, and especially globalization, it has experienced changes in the diversity of used methods. Today's economic war has become one of the main non-military forms of achieving the goals and interests of certain countries, which are limited to establishing partial or complete control over decisions of other states.

***Key words*:** hybrid warfare, economic security, economic war.

ХИБРИДНО РАТОВАЊЕ У САВРЕМЕНИМ ДОМЕНИМА – ПРИМЕР ИНФОРМАЦИОНИХ ОПЕРАЦИЈА

Милан Миљковић*
Канцеларија Савета за националну безбедност
и заштиту тајних података Владе Републике Србије

***Апстракт*:** Концептуални прелазак са „традиционалног“ на „нову генерацију ратовања“, као што је прелазак 1*) из сегментног ратовања на тотални рат; 2) из рата у физичком окружењу до рата у људској свести и у сајбер простору; 3) од симетричног до асиметричног рата - истовременом и усклађеном применом политичких, економских, информационих, технолошких и еколошких кампања*; указује на актуелност хибридног ратовања и информационих операција. Масовна примена савремене информационе технологије и феномен обиља информација, довели су до интензивирања надметања са информацијама, због чега информационе операције постају све важније за националну безбедност. Информационе операције, воде се преко читавог скупа активности (цивилних и војних) од значаја за националну безбедност, због чега су погодне за хибридно ратовање. Информациони простор отвара широке могућности за вођење хибридног ратовања и смањење борбеног потенцијала јачег и богатијег непријатеља.

***Кључне речи*:** нова генерација ратовања, хибридни рат, информационе операције.

НЕКА ОБЕЛЕЖЈА ХИБРИДНОГ РАТОВАЊА

Недавни војни сукоби, иако су били засновани на познатим стратегијама, њихов обим и истовремена операционализација асиметричних поступака било је нешто сасвим ново у војној пракси. Савремени војни теоретичари због тога указују да је главна разлика између традиционалне и „нове генерације ратовања“ концептуални прелазак: 1) од директног уништења до директног утицаја; 2) од директног уништења противника ка његовом унутрашњем пропадању; 3) из рата са оружјем и технологијом у рат са културом; 4) из рата са конвенционалним снагама у рат са специјално припремљеним снагама и комерцијалним или нерегуларним групацијама; 5) са традиционалног бојишта у три димензије у рат са информацијама (психолошким ратом и ратом перцепције); 6) од директног сукоба до бесконтактног рата; 7) из сегментног ратовања до тоталног рата; 8) из рата у физичком окружењу до рата у људској свести и у сајбер простору; 9) од симетричног до асиметричног рата - истовременом и усклађеном применом политичких, економских,

* milan.miljkovic@nsa.gov.rs

информационих, технолошких и еколошких кампања; и 10) од рата у одређеном временском периоду до стања перманентног рата као природног стања у животу сваке нације. [1]

У категорију савременог ратовања, сврстава се и појам хибридног ратовања, које се повезује са циљем да се искористе рањивости противника, а мање са циљем да се физички униште његове оружане снаге[2]. У ширем смислу, хибридни рат може се разумети као креативна комбинација цивилних и војних капацитета и средстава који се ангажују на синхронизован начин.[3] Политички циљ државних или недржавних актера који воде хибридни рат је очување или свргавање режима противника, али и повећање стратешких опција и моћи у међународним односима. Западни теоретичари наводе да Руска федерација служи као одличан пример за разумевање хибридног рата.

Наводе да Русија не поседује довољно војних ресурса за победу у конвенционалном рату против НАТО-а, због чега она ангажује и цивилна средства у циљу остварења политичких и војних циљева у сукобима. Закључују да, због тога, стратегија коју Руска федерација користи за такмичење са Западом нужно постаје хибридна и, коначно, постаје „велика стратегија“.[4]

Анализирајући активности Руске федерације, западни војни експерти закључују да хибридно ратовање карактеришу следећи принципи[5]:

- потпуно упознати и анализирати противника користећи научне методе. Циљ је да се идентификују и искористе рањивости противника, посебно на стратешком нивоу.
- развити кохерентне стратегије: повезивањем свих војних (конвенционалних/ирегуларних/нуклеарних) и цивилних инструмената државне структуре, као и свих нивоа командовања (стратешки, оперативни и тактички) под јединствену националну команду која развија, примењује и прилагођава мање стратегије у „велику стратегију“.
- стратегије спроводити двосмислено. Бити непредвидив, опортунистичан у акцијама и флексибилно прилагођавати своје стратегије да би изашао у сусрет непредвиђеним могућностима и ризицима.
- оспоравати постојећу парадигму ратовања. Уздржавати се од званичног проглашења почетка и завршетка рата. Конвенционални рат би требало да траје што краће могуће, док хибридна претња може да траје непрекидно.

[1] Janis Berzins, „Russia's New Generation Warfare", *The Potomac Foundation*, October 11, 2016, http//www.thepotomacfoundation.org/The New Generation of Russian Warfare, The Potomac Foundation.htm (преузето 11.04.2017).

[2] Uwe Hartmann, The Evolution of the Hybrid Threat, and Resilience as a Countermeasure, NATO Defense College, Rome, Research Paper – No. 139 – September 2017.

[3] Hoffman Frank, "Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars", Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia.

[4] Термин „велика стратегија" повезује се британским војним стратегијским мислиоцем Basil Liddell Hart-ом.

[5] Uwe Hartmann, The Evolution of the Hybrid Threat, and Resilience as a Countermeasure, NATO Defense College, Rome, Research Paper – No. 139 – September 2017.

- користи време као стратегијску предност, употребом скривених стратегија, стратегијског прикривања и обмањивања и стратегијског изненађења.
- користи оружане снаге без ризика од стратегијског пораза. Користи војна средства и акције на војном плану за упућивање претњи и притисака према цивилним актерима противничке стране, као и за одвраћање противника од могућих војних акција.
- тежити да се постигне доминација у информационом простору у односу на противника, и то на свим нивоима ратовања (стратегијском, оперативном и тактичком), путем примене комплексних информационих операција.

Може се закључити да хибридно ратовање у конвенционалном сукобу није намењено за директно уништавање противничких оружаних снага, већ, између осталог и за наношење удараца противничкој војној и цивилној информационој и комуникацијској структури, чиме се актуелизује место и улога информационих операција у овој врсти ратовања.

ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ ИНФОРМАЦИОНИХ ОПЕРАЦИЈА

У савременом информационом добу, због негативног утицаја масовне примене савремене информационо-комуникационе технологије на суверенитет и контролу држава над националним информационим простором, умногоме је актуелизован значај „информације" као средства за вођење сукоба и „информационе сфере" као борбеног простора савременог глобалног друштва. Данас, концепт *информационог ратовања* као начина вођења сукоба, односно *информационе операције* као врста операција којима се реализује овај начин ратовања, заузимају све значајније место у савременим сукобима и безбедносним наукама.

Информационо ратовање се реализује извођењем информационих операција. Имајући у виду да су информационе операције по својој суштини и пореклу војне природе, дефиниције информационих операција пре свега су присутне у безбедносним и војним доктринарним документима западних земаља и Кине, док теоретичари Руске Федерације користе појам информациона дејства или информациона борба (информационная война). Руски теоретичари наводе да нивои информационе борбе могу бити: стратешки, оперативни и тактички, што указује да се „руска теорија" о информационом рату још придржава „совјетског модела класификације" нивоа борбених дејстава који је био примењен и у југословенској доктрини оружане борбе.[6] Термин *информационе операције* је прихваћен у доктринарним документима САД и земаља ЕУ, а као такав већ постоји у актуелној Доктрини Војске Србије.[7] Анализом америчких и кинеских дефиниција о информационим операцијама, као и руских ставова о информационој борби, запаже се да је утицај на

[6] Папарин И.: *Доктрина информационе одбране Русије*, Евроазија, јули 2012, http://euroasiaserbia.wordpress.com/2012/07/18/

[7] *Доктрина Војске Србије* („Службени Војни лист" бр. 2/10), 2010, http://www.vba.mod.gov.rs/Doktrina-Vojske-Srbije-kraj.pdf.

информације, информационе системе и одлуке противника, уз истовремену заштиту сопствених информација и информационих система, основа свих приступа.

Водећи теоретичари у својим дефиницијама истичу постојање офанзивне и дефанзивне природе информационог ратовања, при чему је циљ офанзивних активности остварење информационе супериорности, односно утицај на информације и информационе системе противника, а дефанзивних заштита сопствених информација и система.[8]

За експерте из Руске Федерације информација представља важан фактор који може бити искоришћен у постизању политичких циљева али и циљева током извођења и после завршетка војних операција. Већина руских теоретичара заступа шири приступ при дефинисању и објашњавању природе информационог ратовања. Тако С. П. Расторгујев наводи да је финални циљ информационог ратовања стицање сазнања о одређеном информационом систему и касније намерно коришћење тога сазнања за модификацију или уништење информационог окружења противника.[9] Пензионисани адмирал Владимир Пирумов износи да је информациони рат нови облик борбе две или више страна које се састоји од циљано оријентисане употребе посебних средстава и метода за утицај на информационе системе непријатеља и њихове изворе информација, као и заштите сопствених извора информација, а ради постизања додељених циљева.

У војним *доктринарним документима САД* информационе операције *(Information Operations – IO)* се дефинишу као активности које се предузимају са циљем деловања на непријатељске информације и информационе системе, док се у исто време штите сопствене информације и информациони системи.[10] У њима је наведено да су примарне мете напада информационих операција информациони системи и процес доношења одлука противничког руководства (политичког, војног), војна инфраструктура и оружани системи.[11]

Кинески војни теоретичари су свој приступ информационим операцијама мењали током времена. Водећи експерт за информационо ратовање генерал Даи је 2000. године дефинисао информационе операције као серију операција у информационој сфери, са војним информацијама и информационим системима као директним оперативним циљевима, и са електронским ратовањем и компјутерско-мрежним ратовањем као основном формама извођења.[12]

Међу нашим експертима, истиче се став Стевана Синковског, који заступа став да информационо ратовање представља облик конфликта којим се директно нападају информациони системи а тиме и системи знања и убеђења

---

[8] Arquilla J., Ronfeldt D., *Мрежни и кибер рат*, РАНД корпорација, извод из студије објављене у Comparative Strategy, Volume 12, 1995.

[9] Rastorguyev C.:*An Introduction to the Formal Theory of Information Warfare*, Moscow, 2003, pp. 6-7.

[10] Упореди: *Joint Pub 3-13: Joint Doctrine for Information Operations*, US Army Joint Chiefs of Staff, 1998; и *Joint Vision 2020*, United States Department of Defence, Washington DC, 2000, www.dtic.mil/jv2020/jv2020.doc

[11] Утицај на циклус доношења одлука код противничког руководства, процес који се назива „петља – посматрај, оријентиши се, одлучи и делуј", (*OODA-loop – observe, orient, decide, act - loop*) има такође утицај и на понашање циљних група. Смањивањем противничке способности да донесе правовремену и ефикасну одлуку умањиће се противнички одговор или иницијативу према војној акцији савезника САД.

[12] Qingmin D.: "Innovating and Developing Views on Information Operations," *China Military Science*, August 2000, pp. 72-77.

противника, односно као облик конфликата којим се утиче на противничке информације, процесе који се заснивају на информацијама, као и на информационе системе итд.[13]

Све информационе операције се реализују у оквиру много ширег контекста који се назива *информационо окружење – сфера*. У руским документима наводи се да се информациона сфера састоји од три елемента: од 1) информационе инфраструктуре (системи и уређаји за прикупљање, пренос, обраду и достављање информација), 2) од информација и њихових токова и 3) од персонала који обавља различите делатности. Информациона сфера је настала као последица настанка нове друштвено-економске формације друштва – информационог друштва.[14] У оквиру информационе сфере постоје три концептуалне димензије: физичка, информациона и сазнајна.[15]

Упоређивањем „руског и западног приступа" запажа се да руски експерти у својим дефиницијама истичу да се информационе операције обављају у доба мира и у рату. У миру, термини информационо ратовање и информационе операције се односе на ширу категорије активности, информациону безбедност друштва и владе у психолошком, научном, културном и производном аспекту, са посебним нагласком на заштити државних информационих извора и система и покушаја да се утиче на непријатељске информационе ресурсе. У рату, термини информационо ратовање и информационе операције се односе на како на цивилну тако и на војну информациону сферу, кроз остваривање супериорности или смањење неизвесности, путем заштите информација, електронско ратовање, извиђање, као кроз покушаје дезорганизовања непријатеља.

Сходно изнетом, информационе операције могу да се дефинишу као активности којима се утиче на противничке информације, системе и сферу, док се у исто време њима штите сопствене информације, системи и сфера.

ВРСТЕ ИНФОРМАЦИОНИХ ОПЕРАЦИЈА

Информационе операције обухватају активности које се крећу од мера којима се противник спречава да експлоатише информације, до одговарајућих мера којима се обезбеђује интегритет, расположивост и интероперабилност сопствених информационих ресурса. Имајући у виду раније изнете ставове савремених теоретичара, информационе операције, *према циљу дејстава,* можемо поделити на: 1) офанзивне информационе операције и 2) дефанзивне информационе операције.[16]

Офанзивне информационе операције подразумевају употребу различитих техника, уз подршку обавештајног фактора, са циљем да се на непријатељском руководству онемогући доношење важних одлука. Наведене активности обухватају оперативну безбедност, војно обмањивање, психолошке операције,

[13] Синковски, С.: „Информациона безбедност – компонента националне безбедности", *Војно дело*, 2/2005, стр. 49.

[14] Синковски С.: „Информациона безбедност – компонента националне безбедности", Београд, *Војно дело*, 2/2005.

[15] Слично, кинески војни теоретичар *Dai Qingmin* наводи да информациону сферу чине три димензије: а) електромагнетни простор, б) компјутерско-мрежни простор и в) сазнајни и вредносни систем доносиоца одлука. Према:Dai Qingmin, "On Seizing Information Supremacy," China Military Science, April 2003, pp. 9-17.

[16] Arquilla J., Ronfeldt D.: „Mrežni i kiber rat", RAND korporacija, izvod iz studije objavljene u *Comparative Strategy*, Volume 12, 1995. p. 141-165.

електронски рат, физички напад–уништење, као и нападе на компјутерску мрежу.[17] Крајња мета офанзивних информационих операција су процеси људског одлучивања.

Дефанзивне информационе операције се у западној доктринарној теорији дефинишу као активности које се примењују ради заштите сопствених информација и информационих система. Дефанзивним информационим операцијама се обезбеђује приступ правовременим, тачним и релевантним информацијама.

Када разматрамо *поделу информационих операција према средствима извођења*, значајан је приступ руских тероретичара који сматрају да се информационе операције, мада су у крајњем случају војне по својој природи, воде и у политичкој, економској и друштвеној сфери и да се примењују преко читавог скупа активности од значаја за националну безбедност.[18] За руске ауторе, безбедност информационе сфере је сложен и, у својој суштини, вишеслојан проблем. Он је предмет интердисциплинарних, технолошких и хуманистичких научних истраживања.[19] Због тога, руски теоретичари заступају став да се информациона дејства према примењеним средствима деле на операције које се спроводе:

- информационо-техничким средствима (нападом на критичне објекте националне инфраструктуре, кибер нападима) и
- информативно-перцептивним средствима (пропагандном, управљањем перцепцијом противника, обмањивањем, дезинформацијама, психолошким операцијама и обманом).[20]

Иако руски стручњаци сматрају да је развој информационо-техничких средстава за извођење информационих операција веома важно у оквиру трансформације оружаних снага Руске Федерације, као и за сустизање техничке способности западних оружаних снага и њихових борбених способности, указују да примена „меке димензије" информационих операција, тј. на њен информационо-перцептивни аспект, захтева много мање финансијских средстава за њену примену.[21] У том смислу предлажу да се Руска Федерација определи на развој „меке димензије" информационих операција, тј. информативно-перцептивне компоненте, имајући у виду да ова опција има упоришта у ранијој Совјетској војној теорији и пракси. Пре свега ту мисле на дугу традицију у проучавању вештине управљања перцепције противника на тактичком и оперативном нивоу, како ради обмањивања тако и у сврху дезинформисања противника.

[17] *Joint Pub 3-13:Joint Doctrine for Information Operations*, US Army Joint Chiefs of Staff, 1998.
[18] Синковски, С.: „Информациона безбедност – компонента националне безбедности, Београд", *Војно дело*, 2/2005, стр. 49.
[19] Петровић, Л.:„Информациона безбедност – правни, економски и технички аспект", *Информациона безбедност 2012 – научно стручни скуп*, Београд, стр. 3.
[20] Thomas L. T., „Russian Views on Information-based Warfare", Airpower Journal (Special Edition 1996), pp.25-35.
[21] Timothy L.T.:Dialectical versus Empirical Thinking: Ten Key Elements of the Russian Understanding of Information Operations, Fort Leavenworth: Foreign Military Studies Office, Center for Army Lessons Learned, September 1998, p.1.

ПРИМЕНА ХИБРИДНОГ РАТОВАЊА И ИНФОРМАЦИОНИХ ОПЕРАЦИЈА У САВРЕМЕНОЈ ВОЈНОЈ ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ

Хибридно ратовање није нова врста рата већ метода вођења рата која је историјски присутна од почетка организованог ратовања и која у данашњим приликама добија нове облике своје операционализације. Поимање хибридног ратовања може се видети у једној од кинеских дефиниција која се односи на коришћење различитих начина за осигурање надмоћи над противником.[22]

Блиско појму хибридног ратовања је и нелинеарно ратовање, које представља истовремену комбинацију и ангажовање више војних и невојних средстава у сукобу. Нелинеарно ратовање се састоји од различитих елемената конвенционалних и неконвенционалних војних дејстава, политичких и економских активности, нерегуларне тактике и формације, терористичка дејства, укључујући и неселективно насиље и принуде, као и криминалне акције и дејства.[23]

На подручју конвенционалног ратовања, карактеристичне примере примене хибридног ратовања и информационих операција у савременој војној теорији и пракси је такозвана „доктрина генерала Валерија Герасимова" из 2013. године - начелника Генералштаба Армије Руске Федерације и искуства њене примене током недавних сукоба у Украјини.

Такозвана „доктрина генерала Валерија Герасимова" из 2013. године, начелника Генералштаба Армије Руске Федерације је концепт који је применио постулате „нове генерације ратовања" и довео до промена у средствима и доменима извођења војних операција, јер подразумева „све друштвено ангажовање у сукобу" и прелазак на коришћење асиметричних, невојних средстава и нетрадиционалних домена ратовања.

Витално обележје концепта генерала Герасимова је брзо уништење, поремећај или преузимање контроле над комуникацијама, економијом, инфраструктуром и политичким институцијама противника у циљу ремећења процеса командовања супротне стране. Експерти оцењују да овај концепт представља савремену варијанту принципа ратовања које је прокламовао Георги Исерсон, водећи совјетски војни мислилац пре Другог светског рата.[24] Герасимов је на концепт Исерсона додао примену асиметричних и индиректних акција, војних и цивилних компоненти специјалне и информационе операције, чија примена има за циљ слабљење економије и уништавање кључне инфраструктуре противника у зони операције.[25] Нови оперативни концепт је, дакле, само наставак ранијих концепата, али сада уз употребу асиметричних средстава, не само у физичком већ и у информативном домену.

Ради достизања прокламованих циљева концепта, Руска Федерација и њене оружане снаге развиле су јединствене асиметричне саставе за примену војних и невојних акција, као што су специјалне снаге, прокси снаге, цивилни

[22] Nicholas Reisdorff, „Winning the hundred battles: China and asymmetric warfare", US Army Command and General Staff College, (Forth Leavenworth, Kansas, 2003), p:. 1-2.

[23] Frank Hoffman, "Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars," (Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies, 2007).

[24] S. Isserson, "The Evolution of Operational Art,' translation Bruce W. Menning (Fort Leavenworth, SAMS Theoretical Special Edition, 2005) p. 38-77

[25] Valery Gerasimov, „The value of science in anticipation", VPK news, 27 February 2014, http://www.vpk-news.ru/articles/14632 (преузето 07.04.2017).

медији и сајбер састави, који заједничким ангажовањем утичу на све актере противничке стране, ометају непријатељску комуникацију и дестабилизују регион у коме се спроводи операција у циљу постизања оперативног циља.

У пракси, примена оперативног концепта представља чисто невојно хибридно ратовање које обухвата информационе, моралне, психолошке, идеолошке, дипломатске, правне и економске мере, као део ширег оперативног плана. Циљ њихове примене је успостављање повољних политичких, економских, војних услова и њихово подешавање на терену за почетак операције. Циљ деловања на информативном плану је, између осталих, стварање незадовољства и удаљавање противничког становништва од националних институција, користећи питање ниског нивоа друштвеног и економског развоја и висок ниво корупције, као и остала отворена питања.

Генерал Герасимов овај оперативни концепт описује и именује као „Улога невојних метода у решавању међудржавних конфликата“.[26] Концепт обухвата шест фаза: 1) скривање порекла операције, 2) ескалација, 3) избијање конфликта, 4) криза, 5) решавање спора и 6) успостављање мира.

У *фази „прикривање порекла и извора сукоба“* једна од техника на којој се значајно ослања овај оперативни концепт је „прикривање – оперативна безбедност“, које има два нивоа. Оперативни ниво прикривања подразумева мере које имају за циљ постизање оперативног изненађења и збуњивања непријатеља у вези са природом, концептом, нивоом, и временом предстојеће борбене операције. Стратегијско прикривање представља активност која се тајно припрема и представља стратешку операцију која има за циљ да збуни непријатеља у вези са правим намерама операције.

Невојни аспект *фазе „ескалације сукоба“* може да почне изазивањем немира на противничкој територији, организовањем побуна у насељеним местима, уз подршку наклоњених медија и невладиних организација које захтевајући унапређење људских и етничких права.

Све у свему, као војни циљ, потребно је успоставити „међународну, регионалну и локалну информациону доминацију“ у првој и другој фази Герасимовљеве доктрине.

Фаза „избијање сукоба“ - представља комбинацију усклађеног ангажовања сајбер и парамилитарних прокси снага, док се у исто време спроводе обимне вежбе конвенционалних снага на граници, које могу да доведу или до жељене провокације за реакцију или до одбијања могућег ангажовања глобалних сила - пацификације у циљу спречавања ангажовања супротне стране.

Током досадашњих фаза конфликта, спроводи се информациона операција према неколико циљних група са различитих жељеним ефектима. Прво, на мети је домаће јавно мњење, према коме се апелује на њихов патриотизам, правдајући узрок интервенције и убеђује се да се придружи добровољним јединицама. Према противничкој страни медијска кампања се спроводи ради њене дискредитације, сатанизације њеног руководства, поистовећујући је са криминалистичким и злочиначким режимима, демонизујући противничку владу, желећи да противничко јавно мњење одбаци легитимитет своје владе, изгуби поверење у сопствено руководство, и у коначном „скине са власти“ свој постојећи режим. Да би се спречило ангажовање других војних савеза у конфликту на страни противника, интензивира се

[26] Ibid.

информациона кампања према међународном јавном мњењу и дипломатским круговима. Медији користе догађаје из прошлости да би подсетили међународно јавно мњење на агресивне потезе противничких војних савеза, као и на њихово кршење међународних уговора и конвенција. Осим тога, у јавном мњењу међународне заједнице обликује се перцепција противника као непоузданог партнера на политичком, правном и економском плану.

Четврта фаза концепта „криза" – може да почне тако што је противник извео испровоцирани напад на спорну област, и са том акцијом дао оправдање другој страни за војну интервенцију. Уз помоћ медија, ствара се слика самоиницијативног и ничим изазваног напада противника на цивилно становништво спорних региона, што је присилило другу страну да интервенише у циљу спречавања геноцида.

Померање ка петој фази концепта – „решавање конфликта", треба да уследи као последица кулминације психолошких ефеката механизама „рефлексивне контроле", као што су дезоријентација, сугестија и прикривање. Примењени механизми треба да изазову исцрпљеност, парализу и стање очаја међу политичким и војним руководством противника. Овакви ефекти и погрешне перцепције код противника треба да доведу до завршне фазе Герасимове доктрине - решење конфликта.

Успостављање мира - изолована од спољног света и са великим делом своје територије која је окупирана, стварају се предуслови да влада нападнуте земље постане спремна да преговара о условима мира.

Наведени оперативни концепт користи војна и невојна средства, која ангажује истовремено и брзо кроз све физичке и информационе домене (просторе борбених дејстава), кроз примену асиметричних и индиректних активности. Нападач, применом информационих операција, ублажава и умањује борбене могућности и спремност противника, ствара хаос, заузима виталне објекте и зоне и изолује непријатељско вођство. Иако концепт подразумева употребу конвенционалне силе, која је супериорна и чија је победа скоро извесна, њена употреба се априори не подразумева. Војни сукоб се сматра и оцењује као нежељена активност која се употребљава по потреби и за строго дефинисане циљеве и мисије. Циљ овог оперативног концепта је да тежи психолошкој победи, а не победи у физичком домену. Не жели се да војна акција има главну улогу, већ се пушта да механизми „информационе операције" остваре ефекте другог и трећег реда – фазе операције, како би се „освојила" подручја која су предмет сукоба.

Руске информације операције, током војних активности у Украјини, карактерисао је висок степен асиметричности, префињености и сложености. Уместо усвајања и примене јединствене стратегије информационих операција, руска војна теорија и пракса указује на потребу примене различитих и асиметричних стратегија и техника према различитим циљним групама, противничким државама и оружаним снагама где се планира извођење војне операције.

ЗАКЉУЧАК

Употреба информационих средстава за постизање политичких и стратешких циљева сукоба је порасла, и у многим случајевима премашила моћ силе оружја у његовој делотворности.[27]

Информациони простор отвара широке могућности за примену метода хибридног ратовања ради смањења борбеног потенцијала јачег и богатијег непријатеља.[28] Следеће карактеристике информационог простора погодују примени информационог и сајбер оружја у такозваном хибридном ратовању: 1) могућност приступа са дистанце, 2) тешкоће идентификовања нападача и приписивања одговорности за напад и 3) мала цена производа високе технологије који су слободно доступни на тржишту.[29]

„Мека димензија" информационих операција, тј. на њен информационо-перцептивни аспект (пропаганда, обмањивање и дезинформисање), захтева много мање финансијских средстава, имајући у виду да многе сиромашне земље имају дугу традицију у проучавању вештине управљања перцепције противника на тактичком и оперативном нивоу.

Информационо оружје може бити искоришћено према противничком циљу са већом брзином у односу на другу врсту оружја, може да проузрокује потребну штету противнику у одређеном временском периоду, да буде довољно јефтино и једноставно за производњу и да је у поређењу са другим врстама оружја у сличној класи, могућа његова масовна производња.[30] Масовност и доступност информационог оружја погодује примени старог концепта „наоружаног народа" и „народног рата" у хибридном ратовању.

Такође, треба се подсетити да се победа постиже не само материјалним већ и духовним ресурсима народа, његовим јединством и тежњом да се свим снагама одупре агресији. Са друге стране, деловање према противничком становништву, као једном од важнијих циљева и „центара гравитације" чије расположење и понашање пресудно утиче на токове догађаја, могуће је путем многих асиметричних операција на информативном плану.

Теоретичари због тога закључују да ће информационо ратовање имати кључну улогу у савременим и будућим конфликтима.[31] Циљ у наредним ратовима неће бити постигнут уколико се не постигне информациона супериорност над противничком страном. У суштини, оквир за хибридно ратовање и нелинеарне сукобе, како су представили руски војни експерти Чекинов и Богданов, ослања се на успешној примени информационих операција на почетку сукоба како би се обликовали повољни услови за извођење војних операција. Један од њихових аргумената је следећи: нове генерације ратовања су доминантно информационе и психолошке природе, јер се на тај начин постиже информациона супериорност и контрола над јединицама и оружаним системима

---

[27] General Valery Gerasimov, "The Value of Science in Foresight: New Challenges Require Rethinking on the Forms and Methods of Warfare,"Military Industrial Kurier, (27 Feb. 2013), http://vpknews.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf .

[28] Ibid.

[29] Милан Миљковић, Ненад Путник, „Активности савремених обавештајних служби у сајбер простору", Војно дело, (Београд, 7/2016, стр 177-178.)

[30] Valery Gerasimov., pp. 7- 8.

[31] Sergei Chekinov, Sergei Bogdanov, "The Nature and Content of a New-Generation War, Voyenna mysl, No. 4, October 2013, pp. 12-23.

противника, депресивно психичко стање и пад морала непријатеља. Применом ових операција, смањује се потреба за значајнијим ангажовањем војних снага у нападним операцијама.[32]

ЛИТЕРАТУРА:

1. Arquilla J., Ronfeldt D., Мрежни и кибер рат, РАНД корпорација, извод из студије објављене у Comparative Strategy, Volume 12, 1995.
2. Arquilla J., Ronfeldt D.: „Mrežni i kiber rat“, RAND korporacija, izvod iz studije objavljene u Comparative Strategy, Volume 12, 1995.
3. Chekinov and Bogdanov, “The Nature and Content of a New-Generation War,”.
4. Dai Qingmin, “On Seizing Information Supremacy,” China Military Science, April 2003.
5. Frank Hoffman, “Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars,” (Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies, 2007.
6. General Valery Gerasimov, “The Value of Science in Foresight: New Challenges Require Rethinking on the Forms and Methods of Warfare,”Military Industrial Kurier, (27 Feb. 2013), http://vpknews.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf .
7. Janis Berzins, „Russia’s New Generation Warfare”, The Potomac Foundation, October 11, 2016, http//www.thepotomacfoundation.org/The New Generation of Russian WarfareThe Potomac Foundation.htm.
8. Joint Pub 3-13: Joint Doctrine for Information Operations, US Army Joint Chiefs of Staff, 1998;
9. Joint Vision 2020, United States Department of Defence, Washington DC, 2000,
10. Joint Pub 3-13:Joint Doctrine for Information Operations, US Army Joint Chiefs of Staff, 1998.
11. Nicholas Reisdorff, „Winning the hundred battles: China and asymmetric warfare”, US Army Command and General Staff College, (Forth Leavenworth, Kansas, 2003).
12. Qingmin D.: “Innovating and Developing Views on Information Operations,” China Military Science, August 2000.
13. Rastorguyev C.:An Introduction to the Formal Theory of Information Warfare, Moscow, 2003.
14. S. Isserson, “The Evolution of Operational Art,’ translation Bruce W. Menning (Fort Leavenworth, SAMS Theoretical Special Edition, 2005).
15. Sergei Chekinov, Sergei Bogdanov, “The Nature and Content of a New-Generation War, Voyenna mysl, No.4, October 2013.
16. http://www.eastviewpress.com/Files/MT_FROM%20THE%20CURRENT%20ISSUE_No. 4_2013.pdf
17. Thomas L. T., „Russian Views on Information-based Warfare“, Airpower Journal (Special Edition 1996).
18. Thomas L. T., „Russian Views on Information-based Warfare“, Airpower Journal (Special Edition 1996)
19. Timothy L. T.: „The Russian Understanding of Information Operations and Information Warfare“, The Information Age Military, Washington DC: DoD, C4ISR Cooperative Research Program, 2001.

32 Chekinov and Bogdanov, “The Nature and Content of a New-Generation War,” op cit.

20. Timothy L.T.: Dialectical versus Empirical Thinking: Ten Key Elements of the Russian Understanding of Information Operations, Fort Leavenworth: Foreign Military Studies Office, Center for Army Lessons Learned, September 1998.
21. Uwe Hartmann, The Evolution of the Hybrid Threat, and Resilience as a Countermeasure, NATO Defense College, Rome, Research Paper – No. 139 – September 2017.
22. Valery Gerasimov, „The value of science in anticipation", VPK news, 27 February 2014, http://www.vpk-news.ru/articles/14632 (преузето 07.04.2017).
23. Доктрина Војске Србије („Службени Војни лист" бр. 2/10), 2010, http://www.vba.mod.gov.rs/Doktrina-Vojske-Srbije-kraj.pdf.
24. Милан Миљковић, Ненад Путник, „Активности савремених обавештајних служби у сајбер простору", Војно дело, Београд, 7/2016.
25. Папарин И.: Доктрина информационе одбране Русије, Евроазија, јули 2012, http://euroasiaserbia.wordpress.com/2012/07/18/
26. Петровић, Л.:„Информациона безбедност – правни, економски и технички аспект", Информациона безбедност 2012 – научно стручни скуп, Београд, стр. 3.
27. Синковски С.: „Информациона безбедност – компонента националне безбедности", Београд, Војно дело, 2/2005.

HYBRID WARFARE IN CONTEMPORARY DOMAINS - EXAMPLE OF INFORMATION OPERATIONS

Milan Miljković
Office of the National Security Council
and Classified Information Protection,
Republic of Serbia

***Abstract*:** Conceptual transition from "traditional" to "new generation of warfare", such as transition 1) from a war with conventional forces to specially prepared forces and commercial irregular groupings 2) from direct clash to contactless war, 3) from war in the physical environment to a war in the human consciousness and in cyberspace; 4) from symmetric to asymmetric warfare, indicate the actuality of hybrid warfare and information operations. The massive use of modern information technology and the phenomenon of „information overload" have led to intensification of conflict using information, which makes information operations more and more important for national security. Information operations are conducted through a whole set of activities (civil and military) of relevance to national security, which is why they are suitable for hybrid warfare. The information space opens wide possibilities for hybrid warfare and reduction of the combat potential of a stronger and richer enemy.

***Key words*:** new generation of warfare, hybrid war, information operations.

Стратешке комуникације и сајбер простор као попришта хибридног ратовања

ДОПРИНОС КУЛТУРНЕ АНТРОПОЛОГИЈЕ ИДЕНТИФИКАЦИЈИ, ПРЕВЕНЦИЈИ И РАЗУМЕВАЊУ ХИБРИДНИХ ПРЕТЊИ У ДРУШТВЕНОЈ И ИНФОРМАЦИОНОЈ СФЕРИ

Игор Вујчић*
докторант на Филозофском факултету,
Универзитет у Београду

Апстракт: Информационе кампање и употреба не-војних средстава у циљу остваривања стратешких интереса која се заснива на индиректној комуникацији, пропаганди и субверзивном деловању представљају значајне чиниоце хибридног ратовања. Устаљен назив за ове форме деловања, „психолошке операције“, може занемарити њихову усмереност на специфичан културни контекст и конкретне друштвене групе, те њихову заснованост на манипулацији и употреби конкретних културних категорија нападнутог друштва. Примењујући теоријско-методолошке оквире и концепте развијене у оквиру културне антропологије, анализа хибридних претњи ове врсте омогућава нам да непријатељско деловање доведемо у директну везу са значењима, представама, вредностима, мотивацијама и културним идентитетима на које је оно усмерено. На овај начин, циљ психолошких операција постаје наметање конструисаног оквира интерпретације друштвене стварности цивилној популацији или неким њеним деловима у циљу њихове политичке мобилизације, експлицитне или имплицитне, а комуникација тих оквира постаје централна форма непријатељског деловања. Ослањајући се на сазнања из семиотичких поддисциплина културне антропологије, можемо идентификовати најрањивије друштвене групе и системе представа на које непријатељско деловање може бити усмерено, и открити централне канале и форме непријатељске стратешке индиректне комуникације, на тај начин омогућавајући рану идентификацију хибридних претњи, повећавајући могућност адекватног одговора и спречавања ризика.

Кључне речи: хибридне претње, антропологија, политичко ратовање, психолошке операције, информационе кампање

КА ДЕФИНИЦИЈИ ХИБРИДНИХ ПРЕТЊИ

Док се различити аутори у значајној мери слажу око тога да термини као што су „хибридно ратовање“ и „хибридне претње“ постоје како би описали „нејасне и дифузне конфликте“ који се не могу уклопити у „интелектуалне

* igorvujcic.bg@gmail.com

категорије“ помоћу којих је рат традиционално описиван и разумеван[1], и даље не постоји јасан консензус око тачног садржаја ових појмова, те се често можемо сусрести са различитим, па и супротстављеним дефиницијама и схватањима. Стога, први задатак овог текста биће да прецизно укаже на оне појаве и процесе које ћу посматрати као хибридне претње, односно, као елементе хибридног ратовања, осврћући се притом на релевантне идеје стручњака који су се бавили овом проблематиком.

Сложеност и вишезначност идеје хибридног ратовања огледају се и у чињеници да су овим термином описани веома различити догађаји – од деловања Ал Каиде и Талибана у Авганистану[2], преко употребе аутоматизованих подводних сонди у Јужном кинеском мору[3], до умешаности Русије у догађаје у Украјини 2014. или САД-а у бројне „обојене револуције“ широм света.[4] Имајући на уму чињеницу да се овако различити догађаји и процеси налазе у оквиру исте категорије хибридног ратовања, можемо претпоставити да мноштво схватања и теоријских приступа овој проблематици јесте аналогно мноштву различитих форми хибридних претњи, односно, мноштву начина на које се хибридни рат може водити.

Стога, концепт хибридног рата можемо посматрати пре као широку категорију која обухвата различите војне и не-војне активности које се подузимају у циљу остваривања стратешких и политичких циљева него као појам са уском, јасном и прецизном дефиницијом. У прилог томе, можемо навести схватања Роберта Њусона који хибридно ратовање описује као употребу конвенционалних, ирегуларних и асиметричних средстава, укључујући ту и континуирану манипулацију политичких и идеолошких конфликата, као и комбинацију специјалних операција и конвенционалних војних снага, обавештајних служби, „политичких провокатора“, медија, економског застрашивања, сајбер напада и других активности.[5]

С друге стране, хибридне претње, као процеси, појаве или једном речју елементи помоћу којих обично дефинишемо категорију хибридног ратовања, мада могу бити неодвојиво повезани „на терену“, бар начелно могу бити разматрани као дистинктивни једни од других према форми и начину деловања. Хибридне претње којима ћу се бавити у овом тексту можемо прецизније одредити уз помоћ става Андреја Корибка који пише да су „обојена револуција и неконвенционални рат два стуба хибридног ратовања“.[6] Ова Корибкова тврдња имплицира, како и сам аутор каже, постојање два дистинктивна, али инхерентно повезана аспекта хибридног ратовања – која су у конкретном делу означена

[1]Hoffman F.: *On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs. Hybrid Threats*, http://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs hybridthreats/

[2] Obućina V.: *Što je hibridno ratovanje i kako se Rusija snalazi u njemu?*, portal Advance, 7. maj 2016. http://www.advance.hr/vijesti/sto-je-hibridno-ratovanje-i-kako-se-rusija-snalazi-u-njemu/

[3] Burgers T., Romaniuk S.: *Hybrid Warfare in the South China Sea: The United States' Little Grey (Un)Men*, https://thediplomat.com/2016/12/hybrid-warfare-in-the-south-china-sea-the-united-states-little-grey-unmen/

[4] Korybko A.: *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach To Regime Change*, Institute for Strategic Studies and Predictions, Peoples' Friendship University of Russia, Moscow, 2015.

[5] Newson R.: *Counter-Unconventional Warfare Is the Way of the Future. How Can We Get There?*, Small Wars Journal, October 23, 2014.

[6] Korybko A.: *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach To Regime Change*, Institute for Strategic Studies and Predictions, Peoples' Friendship University of Russia, Moscow, 2015. str. 70.

терминима „меки“, односно „тврди државни удар“[7], а који одговарају војним и невојним хибридним претњама које се у пракси могу, али и не морају појавити на истом хибридном бојном пољу.

Усмеравајући своју пажњу на „обојене револуције“, те на праксе „промене режима“ које аутор прати од успеха „Отпора“ у Југославији 2000. до „Арапског пролећа“, Корибко овој проблематици приступа из перспективе која је имплицитна и у Војној доктрини Руске федерације из 2014. а која као спољашње претње наводи и успостављање режима у суседним државама, свргавање легитимних државних ауторитета, те субверзивне активности страних специјалних служби, њихових организација и коалиција.[8] У овом документу, модерно ратовање дефинисано је као „интегрисана употреба војне силе и снага и ресурса не-војног карактера, као и имплементација информацијског ратовања ради остварења политичких циљева без употребе војне силе или у интересу утицања на јавно мњење међународне заједнице тако да она позитивно прихвати употребу силе“.[9] Овај приступ можда је најјасније изнет од стране генерала Валерија Герасимова који тврди да су се „правила рата драстично променила“, при чему ефикасност не-војних оруђа у остваривању стратешких или политичких циљева у конфликту надилази оружану силу.[10]

Ипак, битно је поменути да овакво схватање природе хибридних претњи није ограничено само на руске стручњаке. Напротив, чак и у одређењу стручњака НАТО пакта према овим питањима, сусрећемо се са идејом водеће улоге невојних средстава субверзивне природе у хибридном ратовању.[11] Према њима, у идеалној ситуацији, држава која напада не мора експлицитно користити војну силу. Примарни циљ нападача је да контролише „умове политичког вођства и популације“ нападнуте државе путем средстава као што су пропаганда, психолошке операције, кампање обмане и застрашивања.[12] Говорећи о постојећој америчкој доктрини примењиваној у хибридном ратовању, Џејмс Матис помиње „психолошке или информационе аспекте операције“ за које није неопходно физичко присуство, али које морају омогућити комуницирање поруке популацији.[13] Овакве операције, према Матису, јесу „ратови идеја“, а америчке идеје „морају да се такмиче са непријатељским“.[14]

Овакве феномене и процесе можемо довести у везу са хладноратовским концептом „политичког ратовања“, које према Џорџу Кенану укључује све оне акције сем ратног сукоба које се спроводе у циљу остварења интереса неке

[7] Исто, стр. 10.

[8] Kofman M., McDermot R.: *No Return to Cold War in Russia's New Military Doctrine*, Eurasia Review, February 3, 2015. http://www.eurasiareview.com/03022015-no-return-cold-war-russias-new-military-doctrine-analysis/

[9] Kofman M., Rojansky M.: *A Closer look at Russia's "Hybrid War"*, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Kennan Cable No. 7, April 2015. str. 2-3.

[10] Исто.

[11] Jagello: *Hybrid Warfare: A New Phenomenon in Europe's Security Environment*, Research paper by Jagello 2000 for NATO Information Centre in Prague in cooperation with Faculty of Social Studies, Masaryk University, Brno, and European Commision Representation in the Czech Republic, Praha-Ostrava 2015.

[12] Исто.

[13] Mattis J., Hoffman F.: *Future Warfare: The rise of Hybrid Wars*, Proceedings Magazine, US Naval Institute, 132/11/1233, November 2005. str. 2.

[14] Исто.

државе.[15] Макс Бут је додатно прецизирао и конкретизовао значај „политичког ратовања" у оквиру спољне политике САД-а, описујући га као тежњу да се освоје „срце и душа" популација на Блиском истоку.[16] Проширујући такво схватање, можемо рећи да овакве претње, на ширем нивоу, укључују све оне облике невојног деловања које за циљ имају „приморавање непријатеља да прихвати туђе интересе"[17], „интернализацију одређених идеја" код популације државе[18], односно, све оне операције које су усмерене против „целог друштва једне државе, а посебно против политичких структура, државних ауторитета, државне економије, оружаних снага и у циљу деморалисања популације".[19] Овакве претње могу имати далекосежне последице – од успешног свргавања легитимних државних власти и последичног нарушавања суверенитета нападнуте државе, до припреме за оружани сукоб, како то описује Корибко[20], те је њихово рано уочавање и превенција од велике важности за општу безбедност државе.

У овом тексту, бавићу се управо хибридним претњама овог типа, указујући притом на допринос који културна антропологија може дати разумевању, раном уочавању и превенцији тих претњи, као и идентификацији „слабих тачака" у друштву на које потенцијални непријатељ може деловати. Одређујући се према питању ових „слабих тачака", поменуо бих тврдњу Кофмана и Мекдермота који пишу да Русија „обојене револуције" види као „организоване споља" и „инхерентно инструменталне".[21] Насупрот томе, хипотеза коју бих изнео овде јесте да у сваком друштву постоје одређени процеси, појаве и структуре које, чак и онда када нису „организоване споља", могу постати инструменталне за одређене интересне групе у контексту хибридног ратовања, те их можемо посматрати као „слабе тачке", или, уколико се фокусирамо на могућност успешног непријатељског деловања на њих, као „латентне хибридне претње".

ОД ПСИХОЛОШКИХ ОПЕРАЦИЈА КА „КУЛТУРНИМ ОПЕРАЦИЈАМА"

У контексту хибридног ратовања, психолошке операције се најчешће доводе у везу са цивилним друштвом[22], убеђивањем појединаца, припадника нападнутог друштва, да прихвате идеологију, циљеве или вредности нападајуће

[15] Hoffman F.: *On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs. Hybrid Threats*, http://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs hybridthreats/
[16] Исто.
[17] Qiao, L., Xiangsui, W.: *Unrestricted Warfare*, PLA Literature and Arts Publishing House, Beijing, 1999.
[18] Korybko A.: *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach To Regime Change*, Institute for Strategic Studies and Predictions, Peoples' Friendship University of Russia, Moscow, 2015. str. 10-13.
[19] Jagello: *Hybrid Warfare: A New Phenomenon in Europe's Security Environment*, Research paper by Jagello 2000 for NATO Information Centre in Prague in cooperation with Faculty of Social Studies, Masaryk University, Brno, and European Commision Representation in the Czech Republic, Praha-Ostrava 2015.
[20] Korybko A.: *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach To Regime Change*, Institute for Strategic Studies and Predictions, Peoples' Friendship University of Russia, Moscow, 2015. str. 10
[21] Kofman M., McDermot R.: *No Return to Cold War in Russia's New Military Doctrine*, Eurasia Review, February 3, 2015. http://www.eurasiareview.com/03022015-no-return-cold-war-russias-new-military-doctrine-analysis/
[22] Newson Robert A.: *Counter-Unconventional Warfare Is the Way of the Future. How Can We Get There?*, Small Wars Journal, October 23, 2014.

државе[23], заснивају се на „групној психологији“[24], а спроводе се примарно кроз информационе кампање различитих врста. Многи аутори који се баве овим питањима стављају централни нагласак на питање информација – било да се ради о пропаганди и дезинформационим кампањама непријатеља[25], прикупљању информација као првом и незаобилазном кораку „обојених револуција“ и других хибридних претњи сличног типа[26], Матисовом „рату идеја“[27], комбиновању прикупљања и одашиљања информација на терену, током војних операција[28] или о организацији група које ће се наћи у срцу „обојене револуције“.[29]

Притом, посебно је значајно нагласити да су психолошке операције у већини случајева прикривене или субверзивне природе. Како пише Корибко, главни циљ информационе кампање јесте да популација „интернализује“ одређене идеје како би се створио утисак да су оне спонтане, самосталне, природне, услед чега је нагласак стављен на индиректни приступ у њиховом комуницирању.[30]

Опис ових операција као „психолошких“ имплицира да су оне засноване на неким психолошким карактеристикама, склоностима или слабостима на које је могуће директно деловати. Насупрот томе, културна антропологија, а посебно њена теоријска поддисциплина означена као симболичка, односно семиотичка антропологија, може нам дати значајно другачију перспективу.

Једна од фундаменталних премиса ове научне дисциплине формулисана је у делу Клифорда Герца који пише да „кад човековим понашањем не би управљали културни обрасци, организовани системи значењских симбола, оно би практично било необуздано, чист хаос бесмислених поступака и експлозија емоција (...) Култура као акумулирани тоталитет таквих образаца није само украс људске егзистенције већ (...) њен суштински услов“.[31] На овај начин, Герц показује да култура, схваћена као скуп система значења, вредности, мотивација и образаца понашања представља основ људског друштвеног постојања и доживљаја стварности. Плурализам култура (и поткултура) у овом схватању доводи до појаве различитих оквира интерпретације ма ког догађаја[32], при чему то не доводи у питање онтолошки статус тог догађаја, али усмерава научно интересовање на питање значења тих чињеница и тога шта се кроз различите догађаје и њиховим посредством комуницира у оквирима различитих друштвених група.[33]

---

[23] Korybko A.: *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach To Regime Change*, Institute for Strategic Studies and Predictions, Peoples' Friendship University of Russia, Moscow, 2015. str. 22, 33

[24] Исто. стр. 34.

[25] Jagello: *Hybrid Warfare: A New Phenomenon in Europe's Security Environment*, Research paper by Jagello 2000 for NATO Information Centre in Prague in cooperation with Faculty of Social Studies, Masaryk University, Brno, and European Commision Representation in the Czech Republic, Praha-Ostrava 2015. стр.

[26] Korybko A.: *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach To Regime Change*, Institute for Strategic Studies and Predictions, Peoples' Friendship University of Russia, Moscow, 2015. str. 22, 29.

[27] Mattis J., Hoffman F.: *Future Warfare: The rise of Hybrid Wars*, Proceedings Magazine, US Naval Institute, 132/11/1233, November 2005. str. 2.

[28] Исто.

[29] Korybko A.: *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach To Regime Change*, Institute for Strategic Studies and Predictions, Peoples' Friendship University of Russia, Moscow, 2015. 29-30.

[30] Isto, str. 35.

[31] Gerc, K.: *Tumačenje kultura*, Tom 1, XX Vek, Beograd, 1998. str. 64.

[32] Исто,стр. 17.

[33] Исто. стр. 19.

Дакле, једном речју, оно што антропологија тврди јесте да су перцепција и тумачење стварности увек културно засновани, а самим тим и културно варијабилни. Герц у свом делу полази од ове фундаменталне премисе културне антропологије и тврди да су значење, као и конкретан друштвени значај сваке чињенице и сваког догађаја увек одређени „оквиром интерпретације" који јесте културно заснован, који произилази из „мреже значењских симбола" дате културе или поткултуре.

Из ове перспективе, не-војне хибридне претње представљају културне операције и сукобе који су превасходно засновани на стратешкој комуникацији, а чији је крајњи циљ наметање одређеног погледа на стварност делу популације нападнутог друштва. Притом, успешност непријатељских информационих кампања лежи у њиховој могућности да одређене системе значења и представа доведе у везу са идентитетима, вредностима и диспозицијама које већ постоје у одређеном делу популације, односно, намећући популацији такав оквир интерпретације неког догађаја или скупа догађаја, да његово усвајање или одбијање има директне импликације везане за идентитет и систем вредности појединца, наводећи га да деловање у складу с непријатељским интересима сагледа као деловање у складу са тим идентитетом и системом вредности. Овакви оквири интерпретације најчешће се ослањају на „са нама или против нас" концептуализацију стварности, што им омогућава да функционишу као катализатор за формирање друштвених група и њихову каснију политичку мобилизацију.

На овај начин, антропологија нам може пружити далеко динамичнију и детаљнију перспективу за разматрање хибридних претњи не-војног карактера, повезујући деловање непријатеља са трендовима, симболима, значењима, личностима, веровањима, дешавањима, вредностима, поткултурним, етничким, религијским или родним идентитетима и многим другим аспектима нападнутог друштва. Сви ови аспекти друштвености спадају у домен интересовања културне антропологије. С друге стране, управо због тога што психолошке операције најчешће теже да се служе индиректним приступом у комуницирању информација, делујући субверзивно и тако да популација на коју су усмерене не буде свесна тог деловања, оне не могу приуштити да наруше кохерентност значењских система нападнутог друштва ризикујући отворен сукоб, већ се пре служе његовим слабим тачкама у циљу манипулисања културном логиком што ће, у случају успешне операције, довести до интернализације непријатељских идеја и представа и њихове интеграције у идентитете и с њима повезане системе вредности и значења одређених друштвених група у популацији нападнуте државе.

СТРАТЕШКА КОМУНИКАЦИЈА И „КУЛТУРНА КОМУНИКАЦИЈА"

Концепт стратешке комуникације који произилази из значаја који се придаје информационим кампањама и комуницирању идеја, значења и вредности приликом не-војног хибридног деловања, можемо довести у везу са идејама Едмунда Лича који у антропологију уводи концепт „културне комуникације", полазећи од претпоставке да је комуникативност суштинска одлика културе.[34] Личов приступ потенцира идеју да се култура и друштвеност

[34] Lič, E.: *Kultura i komunikacija*, XX Vek, 2002. str. 7.

темеље на специфичној форми непрестане размене информација (коју Лич назива „културном комуникацијом“), а која је заснована на комбинацији појединачних елемената у сложену целину уз помоћ ограниченог броја логичких релација.[35]

Негативна релација означена називом позајмљеним од Клода Леви Строса као „бинарна опозиција“ темељи се на супротстављености између два термина.[36] Примери бинарне опозиције веома су бројни у најразличитијим сферама друштвене стварности – ноћ и дан, добро и зло, лето и зима, ред и хаос, ми и они и друго. Бинарне опозиције веома су значајне у политичком ратовању, како представљају веома ефикасно средство организације и консолидације друштвених група. Друштвени системи који настају као резултат умешних психолошких операција представљају такозване „самореференцијалне системе“, дакле, системе који се одржавају путем конструкције значењске разлике између саме групе и њене околине (по принципу бинарне опозиције), а која захтева да група поседује, као део свог културног знања, јасну представу о својој специфичности, негирајући потом карактеристике те специфичности у ширем друштву.[37] Обе ове операције – конструисање описа сопства и остваривање дистинкције у односу на околину остварују се у друштвеним системима једино путем културне комуникације.

Позитивне релације Лич означава као метонимију и метафору, при чему метонимија подразумева значењску релацију између термина који припадају истом културном контексту[38], а метафора релацију између термина који не припадају истом контексту, а њихова повезаност зависи само од „декларисане сличности“.[39] Истовремено, Лич напомиње да културна значења зависе од могућности трансформације метафоре у метонимију и обрнуто током самог процеса кодирања и декодирања поруке.[40] Управо овакве трансформације су кључне у манипулацији система значења, како се, рецимо, одређени негативно доживљени трендови или феномени могу довести у значењску везу са читавим друштвом или државним структурама, нарушавајући легитимитет државних институција у нападнутом делу популације или, посебно значајно, како се непријатељски интереси и идеологија могу довести у метафоричку везу са поткултурним идентитетом који се конструише у оквирима нападнутих друштвених група.

ИДЕНТИФИКАЦИЈА ХИБРИДНИХ ПРЕТЊИ

Када говоримо о раном уочавању не-војних хибридних претњи, говоримо о могућности идентификације друштвених група, система значења и представа на које непријатељ може деловати пре него што до тог деловања дође, или у његовим раним фазама, пружајући на тај начин релевантним безбедносним структурама драгоцено време за деловање. Имајући на уму већ размотрене карактеристике психолошких операција, у првом реду, њихову усмереност на

[35] Исто,стр. 5, 12, 17-18, 21.
[36] Исто, стр. 86.
[37] Luman, N.: *Društveni sistemi: osnovi opšte teorije*, Budućnost, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad, 2001. str. 44.
[38] Исто. стр. 24.
[39] Исто, стр. 26.
[40] Исто,стр. 41.

индиректну комуникацију, субверзивно деловање и манипулацију културних значења и логичких релација, можемо указати на дељене карактеристике различитих друштвених феномена које у великом броју случајева могу бити индикатори опасности услед њихове погодности за непријатељско деловање.

На најширем плану, ове дељене карактеристике укључују широк друштвени значај, стваран или доживљени, медијску пропраћеност, укључујући ту и друштвене мреже и интернет медије, као и могућност формулације два директно супротстављена става према релевантном догађају и питању („за или против", „са нама или против нас"). Политички догађаји као што су предизборне кампање или сами избори посебно су погодни за непријатељско деловање. Ипак, уколико већ консолидован „фронт" хибридног ратовања није присутан и пре почетка интересовања јавности за дати политички процес, операције овог типа најчешће су ограниченог трајања, како се доживљени друштвени значај смањује по завршетку поменутог процеса. Као пример можемо навести такозвани „протест против диктатуре" из 2017. године.

Али, уколико на овај начин можемо уочити догађаје и феномене око којих хибридно ратовање може бити концентрисано, питање рањивих друштвених група је и даље отворено. У овом погледу, антропологија нам може указати не само на рањиве демографске групе, већ и на карактеристике одређених културних и поткултурних диспозиција и идентитетских система за које можемо очекивати да ће бити предмет напада и манипулације од стране непријатеља.

У том погледу, можемо напоменути да се најчешће ради о младим људима, што је, између осталог, повезано и са значајем интернета и друштвених мрежа у организацији и примарној политичкој мобилизацији учесника новонасталих група. Елитизам и идеја „авангарде" различитих врста веома су чести, тако да није реткост да се ради о појединцима који су у процесу стицања високог образовања, или који сматрају себе и припаднике своје групе научницима, уметницима, „друштвеним и политичким коментаторима" или појединцима на неки други начин издвојеним од ширег друштва услед њиховог „исправнијег", „информисанијег", „напреднијег", „престижнијег" погледа на свет. Последица таквог културног идентитета, поред изразитог антагонизма према државним структурама, институцијама и представницима, често јесте осећај „неприпадања" и „отуђења" од онога што се конципира као доминантна нормативност или традиција ширег друштва, а који се у случају радикализације појединца или покрета може развити у осећања непријатељства према сопственој држави и народу, чинећи покрет спремнијим да прихвати „помоћ споља" као легитимну, макар у смислу „узора" ако не и директно.

Ове „слабе тачке" су у својим раним фазама окарактерисане одсуством јасно артикулисаног политичког елемента у форми заступања конкретне политичке опције (као што је то био случај са покретом „Не давимо Београд"), иако веома често наступају као друштвено и политички ангажоване. Уколико је то случај, веома често се колективни идентитети припадника групе могу довести у везу са идејом „револуционара", „дисидента", авангардних појединаца спремних да поведу широке народне масе које су несвесне сопственог положаја.

У каснијим фазама операције, ове карактеристике постају предмет радикализације приликом које однос између групе и шире јавности постаје све више антагонистички. Мада идентитет „револуционара" и вође донекле пасивне

јавности остаје значајан за групу, она све више види своје противнике, па чак и оне који су према њој индиферентни, као неинформисане, неинтелигентне, па чак и као „непријатеље револуције“ и жељених промена, плаћене или на други начин компромитоване од стране непријатељски конципираних државних структура. Услед овог односа, хибридне претње овог типа веома често су обележене израженом тензијом између декларисане посвећености идеалима једнакости, правде, слободе говора и колективизма и изразитог антагонизма према неистомишљеницима и онима који не показују симпатије према групи и њеним циљевима.

Успешно непријатељско деловање на ове слабе тачке резултираће усвајањем и интернализацијом таквих оквира интерпретације друштвене стварности и система значења код рањивих група који стварају спрегу између овде размотрених карактеристика поткултурног идентитета и с њим повезаних система вредности и значења с једне стране, и политичког деловања и мобилизације с друге стране. На тај начин, већина учесника остаје несвесна своје стварне улоге – за њих, политичко деловање ма које форме, чак и онда када се ради о „обојеној револуцији“, увек остаје секундарно, док је примарна мотивација за деловање манифестација и одржање идентитета, како појединца, тако и групе, при чему је политичко деловање просто канал комуникације тог идентитета.

Другим речима, стратешка комуникација коју непријатељ подузима води одређеном погледу на стварност, а приступ и усвајање тог погледа на свет постају основа елитизма и престижа који су садржани у израњајућем поткултурном идентитету. Делујући у складу с намерама непријатеља, појединац просто чини оно што мисли да би сваки појединац са датим културним идентитетом и системом вредности чинио – он заправо наставља циклус културне комуникације. На тај начин је, рецимо, покрет „Не давимо Београд“ кроз своје деловање примарно био усмерен на комуницирање своје елитне позиције и њеног неразумевања од стране шире јавности, а учесници су се занимали за сопствени статус „освешћеног“, „културног“, „напредног“ грађанина, много више него за могуће прагматичне и конкретне политичке последице свог деловања.

Ова комуникација, онда када је препозната изван покрета постаје централни механизам даље политичке мобилизације, при чему нови чланови желе да и сами стекну и искажу свој „престижни“ идентитет и статус и дистанцирају се у односу на „примитивну“, „неинформисану“ или на неки други начин негативно конципирану представу о широј друштвености државе која остаје изван токова групе.

ПРЕВЕНЦИЈА И ОДГОВОР НА ХИБРИДНЕ ПРЕТЊЕ

Уколико антропологија на овај начин заиста може допринети уочавању хибридних претњи и „слабих тачки“ у нашем друштву на које непријатељ може деловати, да ли нам она може помоћи да конципирамо одговор на те претње и пронађемо механизам превенције? При формулисању одговора, водићу се са две централне премисе – прво, на хибридне претње могуће је ефикасно одговорити једино деловањем сличног типа, и сукобом са непријатељем на пољу мобилизације, и друго, претње и „слабе тачке“ овог типа увек остају присутне у сваком друштву, између осталог, и услед утицаја глобализације и нових информационих и медијских технологија које доприносе наднационалном

ширењу овде размотрених диспозиција. У том погледу, превенција и неутралисање конкретних хибридних претњи могу бити сагледани као привремени циљеви континуираног хибридног сукоба у оквиру једног друштва при чему нападнута држава тежи да неутралише тренутна и спречи будућа непријатељска деловања на сопствену популацију, ефективно се такмичећи се непријатељем на пољу политичке мобилизације одређеног дела популације.

Мада је засигурно могуће понудити више различитих одговора, на овом месту бих покушао да покажем да исте „слабе тачке" које, можемо претпоставити, непријатељ жели да искористи, могу путем истих логичких механизама бити искоришћене и у супротне сврхе, при чему разлика лежи једино у конкретним значењима и идејама с којима се поткултурни идентитет доводи у везу. Другим речима, могуће је, рецимо, подузети такву стратешку комуникацију која ће непријатељске интересе или идеологију представити као агресивну и доминантну норму која је у односу бинарне опозиције са исправним тумачењем авангарде – које је у овом случају, свакако, представљено тако да негира непријатељски оквир интерпретације друштвене стварности и нуди онај који је у складу са националним интересима државе која се брани.

На овај начин могуће је остварити неколико веома значајних циљева – прво, јавност се упознаје са оквиром интерпретације који је супротстављен, дакле и алтернативан непријатељском, нарушавајући жељени монопол непријатеља, учествујући у Матисовом „рату идеја", друго, делујући на исте логичке релације и културно научене диспозиције, делујемо и на исте демографске групе као и непријатељ, што ће не само отежати непријатељске процесе регрутације, већ и нарушити привид уједињености датог дела друштва, тим путем нарушавајући легитимитет потенцијалне „обојене револуције", и најзад, друштвене групе које би настале из оваквог деловања, аналогно непријатељским, постаће мрежно организоване, услед основних принципа културне комуникације и протока значењских симбола, те ће самим тим у великој мери бити и независне и омогућене да функционишу као прва линија одбране против непријатељског хибридног деловања.

Друге алтернативе које произилазе из антрополошке перспективе тичу се деловања на саму културну комуникацију идентификованих група које су резултат непријатељског деловања. У том случају, напори би били усмерени на ометање протока симбола, те на њихову реконтекстуализацију која би их одвојила од идентитета с којима су тренутно повезани. Ипак, овакав приступ повећава ризик од директне и асиметричне конфронтације, као и од трансформације и радикализације групе – рецимо, када су наративи покрета „Не давимо Београд" постали толико повезани са конкретним политичким циљевима да више нису могли бити директно доведени у везу са идентитетом „авангардних уметника", покрет је попримио другачије димензије и у значајној мери се трансформисао у политички далеко ангажованије „протесте против диктатуре".

Какав год да је коначни одговор, антропологија може одиграти значајну улогу у идентификацији логичких релација и конкретних значења на које непријатељско деловање може бити или јесте усмерено, а тим путем, и у одабиру конкретних значења и симбола који могу бити искоришћени у циљу неутралисања непријатељског деловања. Притом, принципи културне комуникације, те логичких релација на којима се заснивају сва културна значења и различити облици културног симболизма, налазе се у основи свих форми

друштвених деловања, па самим тим и овде размотрених хибридних претњи. Управо зато, антропологија као наука која се бави управо тим питањима, може одиграти значајну улогу у учвршћивању хибридних одбрамбених механизама републике Србије.

ЛИТЕРАТУРА

1. Burgers Tobias, Romaniuk Scott: Hybrid Warfare in the South China Sea: The United States' Little Grey (Un)Men, https://thediplomat.com/2016/12/hybrid-warfare-in-the-south-china-sea-the-united-states-little-grey-unmen/
2. Gerc Kliford. Tumačenje kultura, Tom 1, XX Vek, Beograd, 1998.
3. Žikić, Bojan: Antropologija i žanr: naučna fantastika – komunikacija identiteta, u Etnoantropološki problemi, god. 5. sv. 1. 2010.
4. Jagello: Hybrid Warfare: A New Phenomenon in Europe's Security Environment, Research paper by Jagello 2000 for NATO Information Centre in Prague in cooperation with Faculty of Social Studies, Masaryk University, Brno, and European Commision Representation in the Czech Republic, Praha-Ostrava 2015.
5. Korybko Andrew: Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach To Regime Change, Institute for Strategic Studies and Predictions, Peoples' Friendship University of Russia, Moscow, 2015.
6. Kofman, Michael, McDermot, Roger: No Return to Cold War in Russia's New Military Doctrine, Eurasia Review, February 3, 2015. http://www.eurasiareview.com/03022015-no-return-cold-war-russias-new-military-doctrine-analysis/
7. Kofman Michael, Rojansky Matthew: A Closer look at Russia's "Hybrid War", Woodrow Wilson International Center for Scholars, Kennan Cable No. 7, April 2015.
8. Lič Edmund: Kultura i komunikacija, XX Vek, 2002.
9. Luman Niklas: Društveni sistemi: osnovi opšte teorije, Budućnost, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad, 2001.
10. Mattis James, Hoffman Frank: Future Warfare: The rise of Hybrid Wars, Proceedings Magazine, US Naval Institute, 132/11/1233, November 2005.
11. Newson, Robert: Counter-Unconventional Warfare Is the Way of the Future. How Can We Get There?, Small Wars Journal, October 23, 2014.
12. Obućina Vedran: Što je hibridno ratovanje i kako se Rusija snalazi u njemu?, portal Advance, 7. maj 2016. http://www.advance.hr/vijesti/sto-je-hibridno-ratovanje-i-kako-se-rusija-snalazi-u-njemu/
13. Hoffman Frank: On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs. Hybrid Threats, http://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs
14. hybridthreats/
15. Qiao, Liang, Xiangsui, Wang: Unrestricted Warfare, PLA Literature and Arts Publishing House, Beijing, 1999.

THE CONTRIBUTION OF CULTURAL ANTHROPOLOGY TO THE IDENTIFICATION, PREVENTION AND UNDERSTANDING OF HYBRID THREATS IN SOCIAL AND INFORMATION SPHERE

Igor Vujčić
Ph.D. Candidate at the Faculty of Philosophy,
University of Belgrade

***Abstract*:** Information campaigns and the usage of non-military means based on indirect communication, propaganda and subversive activities in order to secure strategic interests are important factors of hybrid warfare. By designating these activities as "psychological operations", we are risking to disregard the fact that they are focused on specific cultural contexts and specific social groups, as well as that they rely on manipulation and usage of cultural categories that already exist in the attacked society. By applying theoretical and methodological frameworks and concepts developed in the field of socio-cultural anthropology to the analysis of this kind of hybrid threats, we can explore the direct connection between hostile activities and meanings, ideas, values, motivations and cultural identities to which they are directed. Viewed from this perspective, the goal of psychological operations is to impose constructed framework for interpretation of social reality onto the civilian population, or some part of it and in that way, politically mobilize them, either overtly or covertly. By relying on insights from semiotic sub-disciplines of anthropology, we can identify the most vulnerable social groups and meaning systems which can become the focus of hostile activities. At the same time, we can discover the integral channels and forms that enemy relies on in order to communicate their ideas to the population. In this way, the application of anthropological insights can lead to the early identification and prevention of hybrid threats, increasing the possibility of an adequate response and reduction of the risks.

***Key Words*:** hybrid threats, anthropology, political warfare, psychological operations, information campaigns.

ДОПРИНОС РАЗУМЕВАЊУ ЈАВНОГ МНЕЊА- МОДЕЛОВАЊЕ УПРАВЉАЊА И ПРЕДВИЂАЊА РЕАКЦИЈА

Мирослав Митровић*
Институт за стратегијска истраживања,
Универзитет одбране

***Апстракт*:** Јавно мнење је сложен, динамичан и по природи хибридан феномен који је у доба глобализације и технолошког развоја комуникација добио на значају. Сам феномен има дубоку историјску трансверзалу, али је његова променама и утицајима склона природа актуелном дигитализацијом масовних медија, постала још динамичнија, хибриднија и подложнија променама. У раду је систематизацијом теоретских сазнања извршена анализира генезе и структурне композиције појма јавног мнења и његове условљености са вредносним системима и политичком културом. Такође, извршена је синтетизација теоријских модела управљањем понашања и реакција јавног мнења уз представљање неких од основних начела управљања и креирања јавног мнења. Поред тога, рад представља логику и принцип рада хибридног рачунарског система, *DYMATICA*, који представља програмско решење за моделовање и анализу процене реакције доносиоца одлука, јавног мнења, лидера мишљења као и потенцијали коришћења наведених процена.

Кључне речи: јавно мнење, управљање јавним мнењем, стратешка комуникација, хибридна дејства.

УВОД

Основа утицаја на понашање јавности које има реперкусије у вези са јавном политиком, унутрашњим и спољнополитичким одлукама као и на сектор одбране и безбедности, заснива се на интеракцији три феномена: вредносног система, политичке културе и јавног мнења. На тај начин се врши објективизација улоге и повлачење јавног мнења са често неоправдано декларисане ''прве линије'' утицаја. Наиме, често је у савременој пракси политичких и економских односа, управо јавно мнење идентификовано као покретача и оправдање за одређене активности. Тиме се, позивањем на ''притисак јавности'' и ''утицај јавног мнења'' на доносиоца одлуке постављају услови за оправдавање одређених поступака који могу имати политичке, економске али и културне и многе друге реперкусије по нацију. На овај начин се јавно мнење, односно његове реакције на одређене догађаје, одлуке или дешавања често ставља у функцију покретача и генератора, што у одређеним случајевима и одговара истини. Међутим, овакав приступ по којем се јавно

* mitrovicmm@gmail.com

мнење карактерише као издвојени, самоостварени колективни ум, који испољава утицај на доношење одлука, представља тривијализацију и поједностављивање процеса креирања јавног мнења и може се изједначити са пуким пропагандистичким тражењем оправдања и легитимитета за одређене активности.

ПОЈАМ „ЈАВНО МНЕЊЕ“

Појмовно одређење јавног мнења је веома сложен и комплексан задатак. Према неким ауторима[1] појам јавног мнења нераскидиво је повезан са категоријом грађанске јавности, при чему се сложеница може посматрати кроз реч „јавност“, која се изводи из речи „јава“ која означава појавни свет, али и обзнањеност и општу приступачност, односно атрибуту „јавно“, што означава опште и доступно свима и термина „мнење“, које на латинском (*opinion*) значи несигуран и не у потпуности доказан став, суд. Према другима (Блек 2003:51) неке основе разумевања појма јавно мнење могуће је сублимирати као доминантан став друштва, колективну жељу људи и сумирање јавног мишљења у односу на неко одређено питање.[2] Декларисани и препознати родоначелник више дисциплина које се баве јавним мнењем, ставовима, односима са јавношћу, пропагандом и генезом маркетинга, Бернајс у свом делу *Кристализовање јавног мнења*[3] чије је прво издање објављено још 1923. године, износи хипотезу да јавно мнење представља лоше дефинисану, нестабилну и променљиву групу индивидуалних идентичних или сукобљених ставова појединаца, који чине одређене групе у оквиру друштва. Према њему, да би се разумело јавно мнење, потребно је разумети појединца који чини групу, његов ментални склоп, ставове у вези са свакодневним питањима која утичу на његов живот. Ти ставови, процене, најчешће нису резултати истраживања и процеса дедукције, већ су заснована на догматски наметнутим и по инерцији усвојеним ставовима преношеним од стране одређених ауторитета (лидера мишљења), било да су они формални или неформални ауторитети, родитељи, учитељи, политичари, религијски или други лидери. Даљу расправу у вези са јавним мнењем можемо посматрати са становишта неких од савременика управљања с јавношћу, чији је предмет ангажовања у својој основи управо јавно мнење. Постоје мишљења[4] према којима јавно мнење метафорички посматрано, представља низ монолита и појединачних карактера око којих се у популацији налази различитост опредељених ставова и мањак сагласности. Полазећи од мишљења да у креирању јавног мнења заправо учествује веома мали број људи, при чему се позива на пасивност јавности, њене сегментације интереса и карактеристика, аутори истичу управљивост јавног мнења у форми примене пројектног приступа односима са јавношћу, креирањем својеврсног програма утицаја на јавно мнење. Вилкокс полази са становишта анализа јавног мнења, које се заснивају на концепту доминације личног интереса у формирању јавног мнења, при чему

[1] Томић, З., (2003). *Комуникологија*. Чигоја: Београд, стр. 115-127.

[2] Блек наводи тумачење јавног мнења које је дато у делу *Webster's Interational Dictionary,* без посебног проницања у суштинско разматрање појединачних сегмената структуре појма. Види више у : Блек, С., (2003). Односи с јавношћу. *CLIO*: Београд, стр. 51.

[3] Barnays, E., (1961). *Crystallizing Public Opinion*. Leveright Publishing Corporation: New York, p. 61-62.

[4] Вилкокс, Д. ,Камерон, Г., Олт, Ф., Еџи, В, (2006). *Односи са јвношћу: стратегије и тактике*. Економски факултет:Београд, стр. 214-217).

наводи да је јавно мнење колективни израз мишљења мноштва појединаца повезаних у групу која дели одређене вредносне системе или циљеве. Такође, исти аутори констатују да је мишљење о било ком питању заправо суштински одређено личним интересом, те да све врсте стимуланса утичу на мишљење само у колико је очигледна веза са личним интересом. Према њима, формирање мишљења траје онолико дуго колико је ангажовано питање у корелацији са личним интересима. Инертност мишљења која се тичу личног интереса утичу на то да су иста монолитна и тешко променљива. Са социолошког аспекта, аутори истичу значај (друштвеног) догађаја те успостављају његову корелацију са мишљењем одређених сегмента јавности. Такође, закључује се да јавно мнење не предвиђа догађаје, већ само реагује на њих, те се може рећи да догађаји подстичу формирање јавног мнења.

ЈАВНО МНЕЊЕ, СИСТЕМ ВРЕДНОСТИ И ПОЛИТИЧКА КУЛТУРА

Већ на основу уводних разматрања можемо се сложити са констатацијом Спличала да „[У]ниверзална дефиниција јавног мнења не постоји - али јавно мнење постоји!“[5]. Можемо рећи да је могуће пронаћи различита тумачења јавног мнења која зависе од аналитичких метода, становишта научних дисциплина или струке која га посматрају. Широк дијапазон разматрања појма јавног мнења упућује на примену различитих аналитичких аспеката који доприносе потврди хибридне природе феномена.[6] Према Пантићу, „[Ј]авно мнење је изражавање ставова, формираних заједничким искуством и интеракцијом заинтересованих појединаца, о неком спорном друштвеном питању, уз могућност да настала већина утиче на ток акције ка решавању тог питања''[7].

Анализа јавног мнења је сложена, комплексна и свакако је условљена његовом хибридном природом. Међутим, полазне основе тумачења исходишта јавног мнења могу се идентификовати у оквиру система вредности. Јавно мнење и систем вредности се референтно могу посматрати кроз више критеријума, где се уз успостављање корелација њихове сличности и разлика, доводе у узрочно-последичну везу утицаја. Неки од кључних критеријума су:[8]

- Критеријум *субјеката* се односи на дефинисање носиоца функције дефинисања вредносних система (појединац, група, човечанство);
- Критеријум *порекла* вредности успоставља релације извора вредности, односно, да ли оне потичу од индивидуа или од институција;

[5] Splichal, S. (1999). *Public Opinion: Developments and Controversises in the Twentieth Century*. Rowman and Littlefield:Boston, p. 52.

[6] У нелинеарној хронологији, од античког доба до данас Пантић наводи чак четрдесет пет дефиниција различитих аутора, и наводи могуће приступе разматрању појма: терминску сложеност (речи јавно и мнење); ширину сагласности субјеката; идентификацију субјеката; процес формирања; његову ужу природу (појединац-ентитет); нови квалитет (конфликт различитости групног и појединачног); предмет, садржај, објекти; интензитет; трајност; утицај на процес одлучивања; јавно мнење као исход процеса групне интеракције; заинтересованост грађана; природу јавности; улогу у демократији; однос према медијима; грађењу консензус према истицању контроверзи; изражавање субјеката кроз јавно мнење према пасивном реаговању грађана или наметању ''мнења'' одозго путем манипулација; јавно мнење у функцији ''критичке'' јавности. Види више у: Пантић, Д., (2007а). ''О дефинисању појма јавно мнење-још једном'', у Пантић, Д., Павловић З., *Јавно мнење: концепт и компаративна истраживања*. Friedrich Ebert Stiftung и Институт друштвених наука, стр. 12-19.

[7] Ибид, стр. 19.

[8] Ибид, стр. 41-62.

- Критеријум *дистинктивних* карактеристика, односно да ли су само рефлексија неких других појмова, на пример, ставова, интереса, потреба, циљева, норми, итд.
- Критеријум *општости*, који се односи на питање да ли се вредности односе на посебан феномен или према општим категоријама (животна филозофија, поглед на свет, итд.).
- Критеријум *природе* вредности и односа према реалности, засноване на дефиницијама вредности исказа према којима се постављају вредности као ''нормативни стандарди'' и вредности као ''егстистенцијални ентитети''.
- Критеријум *интензитета* и нарочито *отворености* вредности, према којима се разликују експлицитне и манифестационе вредности наспрам имплицитних или латентних.
- *Временски* критеријум, при чему се вредности могу груписати на вредности фокусиране на прошлост (традиција, историја), садашњост (актуелне потребе и интереси становништва) и будућности (идеали, циљеви, намере, пројекције, планови, итд.).
- Критеријуми *специфичне улоге* у животу појединца, исказани су кроз аспекте прилагођавања, пројективне функције (его-одбрана), сазнајна и функција самоактуелизације појединца.
- Критеријум *локације* вредности упућује на субјективност (унутрашњи доживљај) односно објективност (спољашње карактеристике, објективизирани неиндивидуални ентитети) вредности. При томе, треба истаћи да вредности могу бити истовремено и субјективне и објективне или чак релационе природе.
- Критеријум *суштинских одређења* у ''скраћеним'' дефиницијама, које се у скраћеној форми могу идентификовати кроз елементе: стандарди понашања, жеље, концепција социјално и лично пожељног, преференције, интеграција ставова или других диспозиција личности, објекте потреба, идеала, суштину људске природе итд.

Јавно мнење и вредности имају сличне функције у друштву и животу појединца чији и то на начина да: Омогућавају друштвену кохезију хомогенизацијом групе (посебно у критичним ситуацијама, мобилишући их за остваривање циљева опстанка и солидарности); Систем заједничких вредности и јавно мнење доприносе моралној интеграцији и социјализацији; Оба елемента подстичу социјалну комуникацију током животног циклуса јавног мнења (процес формулисања концепција пожељног изражавања вредности); Оријентациона функција са усвојеним разликама у погледу временских ограничења у вези са постојањем.[9]

Међутим, да није могуће изједначавање система вредности и јавног мнења указују и њихове уочене различитости: Јавно мнење је претежно позитивистички концепт, док су вредности нормативан појам; Вредности су дубље укорењене, а јавно мнење се испољава кроз реаговање и појавно је површније; Вредности могу бити терминалне и инструменталне, чак и обоје истовремено, док јавно мнење није никад терминално, јер би то значило да је сврха самом себи, већ је, по правилу, у функцији остварења извесног практичног циља; Јавно мнење је по правилу провоцирано неким друшвеним догађајем или

[9] Ибид, стр. 54-57.

следом збивања, док су вредности транс-ситуационе; Јавно мнење се формира око неког актуелног и практичног питања, док су вредности дуговечне и укључују и идеале и пројекције будућих стања; Јавно мнење се тиче понајвише специфичних предмета, а вредности су опште диспозиције које обухватају широке класе циљева и не подлежу дневно-политичкој динамици; Јавно мнење је засновано на постојању „за и против" и контраверзних става, док су вредности у основи засноване на општим концептима пожељног и идеалним обрасцима.[10]

Узимајући претходно наведено, може се закључити да вредности и јавно мнење имају комплексне, односе у којима се на више тачака допуњују и размимоилазе у компоновању друштвене свести и реалности.

Јавно мнење је осим са вредностима значајно условљено и политичком културом једног друштва. Поред тога, као и у случају вредности, тако и у случају односа јавног мнења и политичке културе, могуће је закључити да су оба појма унутар себе веома сложена, што посебно важи за политичку културу. Уочава се да сама сложеница представља привидну противречност која се завршава на усаглашавању културе, која представља одраз друштвеног заједништва и политике, која представља сукоб мишљења, на нивоу заједничких институција (државе) како би се омогућило усклађивање политичких разлика.[11] Према Олманду[12] политичка култура се може класификовати на: *Парохијалну* политичку културу коју карактерише неспецифична оријентација ка систему, афективна лојалност, релативно одсуство когнитивних садржаја, укорењеност у религиозне и традиционалне обрасце, па стога неки аутори и преферирају термин "традиционална политичка култура"; *Поданичку* политичку културу типично је покоравање припадника друштва држави, вођи, партији и некритичка подршка систему, који поданици првенствено схватају као власт; *Партиципативну* политичку културу у којој постоји релативна аутономност неких субјеката, тј. грађана. Они теже да активно утичу на државу и њене подсистеме које диференцирано опажају и настоје да их контролишу путем различитих невладиних организација; *Цивилну* политичку културу која је практично мешовита, подразумева смењивање, повремену партиципацију и стабилну подршку грађана систему.

Јавно мнење и политичка култура имају заједничке и различите карактеристике. Као сличности се могу набројати: Припадност категорији друштвене свести; Рационалане природе су; Изграђују се од три групе психичких функција-когнитивних, емоционалних и мотивационих елемената; Оба појма су резултанте социјалне интеракције; Оба феномена поседују потенцијал мобилизације; Имају одређене заједничке друштвене функције: доприносе кохезији, подстичу комуникацију припадника друштва, помажу им у социјалној адаптацији и оријентацији, осмишљавају понашање; Оба појма омогућавају предвиђање људског понашања; Обе категорије су од великог значаја за постизање здраве државе, јер садрже елементе знања, евалуације, трагања за смислом и самоактивности, посебно у својим развијенијим облицима, као што су

[10] Ибид, стр. 57-62.

[11] Mihailović, S. (1998): "Politička kultura i javno mnenje", u: Vasović, M., (уред.): "Fragmenti političke kulture", Institut društvenih nauka, Beograd, стр. 118.

[12] Сматра се да је научни појам политичке културе, у савременом смислу, први пласирао Олмонд пре више од пола века. Видети виеше у : Almond, G., (1956). "Comparative Political Systems". *Journal of Politics*, XVIII. ; Almond, G., and Verba, S. (1963). *Civic Culture*. Princeton Univ. Press и Almond, G., and Verba, S., edt. (1980). *The Political Culture Revisited.* Little, Brown:Boston.

компетентно, критичко јавно мнење и цивилна политичка култура.[13] Као разлике између политичке културе и јавног мнења, потребно је истаћи: Политичка култура је шира, обухватнија и сложенија категорија; Политичка култура за разлику од јавног мнења, апстрахује појавне облике који надилазе конкретну стварност у којој јавно мнење доминантно функционише; Политичка култура има спор циклус промена за разлику од јавног мнења; Политичка култура се доминантно базира на општијим ставовима, док се јавно мнење заснива на непотпуним ставовима, уверењима и мишљењима; Креирање ставова у вези са политичком културом се доминанто остварује у фази терцијалне социјализације, што за јавно мнење због могуће општости, није случај; Политичка култура претежно посредно мобилише учеснике, док јавно мнење директно ангажује учеснике (протести, групе за притисак); Политичка култура функционише од нивоа политичке свести сваког појединца, док јавно мнење захтева колективитет и мању или већу дозу одсуство приватности; Политичка култура је због своје субститутивне стабилности отпорнија на спољне утицаје, посебно пропаганду, него јавно мнење; Политичка култура је са методолошке тачке гледања хипотетички конструкт и дедуктивни појам, док је јавно мнење базирано на индукцији.[14]

До садашњом упоредном анализом јавног мнења, вредносних система и политичке културе, можемо закључити:

- Јавно мнење је управљању и променама наклоњена, нестабилнија категорија од система вредности и политичке културе;
- Јавно мнење је егзактније, опредељено је према садашњости, за разлику од система вредности и политичке културе који имају дубље и стабилније корене у колективитету сваког појединца;
- Јавно мнење има егзактне форме мобилизације и испољавања ставова, који су засновани на разликама и постојању опортуне, ривалске јавности;
- Јавно мнење је условљено постојањем колективитета ставова и његове конфронтације са другим јавним мнењем.

УПРАВЉАЊЕ ЈАВНИМ МНЕЊЕМ

Полазећи од до сада изнетих карактеристика и корелација јавног мнења, можемо успоставити хипотетички оквир питања управљивости јавним мнењем и реперкусија таквог управљања према вредностима и политичкој култури једног друштва.

Наиме, констатовано је да је јавно мнење склоно обликовању, промени и усмеравању, те да својим променама услед повезаности и социјалних сличности, поред испољене разлике у постојаности и генеричкој стабилности, може утицати на вредности и политичку културу у друштву. У коначном, разматрање даље води ка предвиђању реакције јавног мнења и лидера мишљења, са сврхом

[13] Пантић, Д., (2007б). ''Јавно мнење и сродни концепти-Однос између јавног мнења, вредности и политичке културе'' у Пантић, Д., Павловић З., *Јавно мнење: концепт и компаративна истраживања*. Friedrich Ebert Stiftung и Институт друштвених наука, стр. 66-69.
[14] Пантић, Д., 2007б., 69-73.

планирања адекватних, претежно офанзивних активности на пољу неоружаног деловања на националну одбрану и безбедност.

У начелу, може се рећи да је генерали декларисани став глобалне људске заједнице тежња ка успостављању општег благостања. Идеал подразумева најшире тумачење демократије као општег принципа уређења друштва. Посматрано кроз раније наведене Олмандове[15] критеријуме, свако друштво које стреми као благостању би требало да тежи ка успостављању цивилне политичке културе, засноване на сопственим вредностима. Овакав концепт представља функционисање демократског јавног мнења, чији се услов постојања ослања на категорију аутономије личности, која од сваког грађанина прави политичког субјекта, способног да не само да критички резонује већ и да учествује у политичком животу заједнице[16]. Такође, вредности су од кључног значаја за функционисање демократских институција, које су неретко управо и настале са сврхом очувања одређених вредности или стварању нових.

Поставља се питање да ли је управљањем јавним мнењем могуће променити вредносне и систем политичке културе? На основу досадашњих разматрања, вредности имају најјаче утемељење, најстабилнија су социјална категорија и најтеже се мењају. Ипак, не можемо одбацити тврдњу да „[А]ко неко мнење интензивно заступа велики број људи, посебно ако се оно искристалише око неког значајног и апстрактнијег објекта, релативно устали и уз њега фиксира социјална и лична пожељност, онда је оно већ транспоновано у вредност. Ако се, пак, јавност у вези са неком вредношћу почне да дели на већи број сегмената, ако већина становништва ту вредност преиспитује, ако социјална пожељност тог садржаја престане да важи и он губи високо место у хијерархији (разложи се на специфичне циљеве), онда је вероватно та вредност већ разграђена у јавно мнење“[17].

На основу наведеног можемо закључити да је интензивним утицајем на јавно мнење могуће остварити довољно снажан притисак на темељне друштвене вредности и самим тим довести до њихових промена. У даљем, одређена интересна група може да испољи потребан утицај на јавно мнење и тиме доведе до промене вредносног система, усклађујући га према својим циљевима.

Моделовање утицаја на јавно мнење је могуће са различитих полазних основа, али свеобухватни приступ који се може ослонити на пројектна начела условљавају ангажовање институционалног приступа организације односа са јавношћу. На овај начин се врши интегрисан приступ креирању стратегије која ће резултирати управљање јавним мнењем, како у офанзивном, тако и у дефанзивном наступу или наступу одговора на кризу.

Раније смо истакли да је једна од карактеристика јавног мнења која га дивергира од вредности постојање одређене форме окупљања, догађаја. На овај начин се одређеним догађајима (енг. - *events*) додељује посебан значај у вези са променама јавног мнења, јер се сматра да се мишљење не стабилизује све док импликације догађаја у будућности не постану видљиве. Такође, сматра се да догађаји имају покретачку улогу, јер подстичу људе на промену стања и излазак из стања апатије. Неки аутори[18] уочавају да маса има више изграђено мишљења о

[15] Almond, G. (1966). *Comparative Politics*. Little, Brown: Boston.
[16] Томић, 2003. стр.120.
[17] Пантић, 2007б, стр. 57.
[18] Вилкокс и други, 2006, стр. 217.

циљевима него у вези са методама неопходним за њихово остварење. Као катализатор промене јавног мнења могуће је искористити форму јавне расправе, односно јавне проблематизације одређеног питања. Притом, значајна је улога појединаца који имају улогу катализатора у формирању јавног мнења истицањем одређеног питања, тзв. лидери мишљења, који могу бити формални и неформални. Креирање програма за управљање јавним мнењем подразумева пројектовање кампање тока мишљења у форми вишефазног тока комуникација. Суштина и сврха оваквог приступа је стално дозирање тензије присуством питања, проблема са циљем његовог интензивирања до жељеног нивоа прерастања у вредност. У начелу, оквир кампање утицаја на јавно мнење којим се подстиче став у вези са подршком или одбијањем, на пример, одређене јавне политике или другог питања од значаја за нацију, у поједностављеном, генерализованом разматрању подразумева следеће кораке:[19]

- Дефинисање питања путем коришћење активистичких група и њиховог деловања. Ове групе немају формалну моћ већ служе као покретачи питања у јавности јер скрећу пажњу медија својим контраверзним, демонстративним или конфликтним наступима.
- Укључивање лидера мишљења који проблематизују питање јавним наступима и коментарима, постављајући наведено питање у фокус шире јавности користећи медијску покривеност и заинтересованост за наведени случај. У овој фази, јавност која је шира од покретачке групе, постаје свесна проблема. Са порастом интересовања, расте и популаризација проблема уз стално присуство медија.
- Укључивање медија који, ради јаснијег преношења поруке и анимације ширег аудиторијума поједностављују тумачење проблема („они против нас“) чиме олакшавају новим, раније незаинтересованим појединцима учешће у разматрању проблема и заузимању мишљења.
- Укључивање институција државе. Са постизањем потребног броја учествујућих појединаца, питање постаје проблемитизовано до нивоа укључивања институција државе (владе, законодавца), на коју се врши притисак да се предузму кораци у вези са решењем питања. Овим започиње фаза разрешења питања, када институције државе под образложеним ставом притиска јавног мнења, доноси одређене мере, законе или друге регулативе. Читав процес је у потпуности покривен интензивним присуством медија који практично одржавају потребни ниво фрустрације и присуства теме у фазном освајању кругова јавности.

Овај поједностављени концепт стратегије управљања јавним мнењем заснива се на истовременом ангажовању социјалних феномена: друштвене вредности, политичка култура и јавно мнење. Основни катализатор су организовани догађаји и медији, који каналишу пажњу и постижу потребни ниво тензије, истицањем теме по систему „светионика“[20] од осталих дневних садржаја.

[19] Ибид.

[20] Под наведеним приступом тзв. модела ''светионика'' подразумева се да је пажња и тензија јавности увек усмерена према жељеном, медијима ''обасјаном'' питању, а да су остале теме, ма колико било важне или актуелне, практично маргинализоване, невидљиве и потопљене у медијски ''мрак''.

Актуелизација и масовно коришћење медија у креирању јавног мнења разумљива је, поготову са становишта актуелне глобализације, „хибридизације" медија[21], и њиховој дигитализацији која доприноси развоју својеврсне дигиталне медијске културе[22].

Осим активних група које представљају јавно мнење и делегираних лидера мишљења, евидентно је постојање група за притисак. Ове групе, које се могу појавити под различитим називима, имају за задатак координацију активности јавног мнења чији притисак треба да допринесе остваривању циљева интересне групе која је ангажовала наведену групу за притисак. Ове групе се у свакодневној пракси најчешће препознају као групе заступника интереса, лобисти али могу бити присутни и под другим именима (групе за притисак, компаније за односе са јавношћу, јавне послове, политички акциони комитети, итд.).[23] Ове групе користе јавно мнење као инструменте остваривања својих циљева у оквиру ширег стратешког приступа[24] и могу бити ангажоване на различитим пољима унутрашњег или спољно политичког[25].

ТЕОРИЈСКИ ОКВИРИ УТИЦАЈА НА ЈАВНО МНЕЊЕ

До сада можемо закључити да јавно мнење није издвојена самогенерисана категорија, већ представља сложен и слојевит феномен, који је у снажној међузависности са системом вредносних и карактеристика политичког система. Констатована склоност ка релативно брзим променама и управљивости, подстичу могућност управљања јавним мнењем од стане различитих интересних група, организација, центара моћи, политичких партија, нација, држава, итд. При томе се сталним притиском на одређене вредности, (пропагандом, јавном дипломатијом, учешћем у медијима, итд.) јавно мнење доводи у ситуацију да одређене, на почетку нестабилне, неразвијене или непостојеће вредности прихвати као нове вредносне системе. Сталним понављањем одређених „окидача" побуде вредносних реакција, доприноси се да се поједине, раније не постојеће вредности, нормативи и ставови утврђују у функцији ново усвојених вредности, које се утемељују помоћу пропагандних или другим механизама (јавна, економка, енергетска или друга форма дипломатије).

У креирању могућег утицаја, значајно је моделовање очекиваног резултата испољеног притиска, како на група (нацију) или појединца (доносиоца одлуке). Приступ предвиђања се заснива на развоју метода кванитифакције динамике и унификацији консеквенци догађаја које утичу на одређену популацију.

Један од ранијих метода, који је свакако актуелан и данас у оквиру надраслих, хибридних модела, представља и модел системске динамике (*system dynamics model*). Наведени приступ је развијан на високом нивоу показатеља, системских процена, статистике и дескриптивних варијабли уз коришћење

[21] Рук, Р., (2011). *Европски медији у дигиталном добу*. *CLIO*: Београд, стр. 49.
[22] Гир, Ч., (2011). *Дигитална култура*. *CLIO*: Београд, стр. 212.
[23] Митровић, М., (2015). *Основе лобирања*. Пресинг: Младеновац.
[24] Митровић, М., (2017а). *Стратешко лобирање*. Кораци: Крагујевац.
[25] Митровић, М., (2017б). ''Потенцијални утицај интересних група на спољну политику сједињених америчких држава: случај „Косово"''. *Зборник матице српске за друштвене науке*, 163 (3/2017), стр. 413-428.

пажљиво разрађених математичких модела између њих[26]. Овај модел је свакако користан у разради „широке“ перспективе, међутим, уочава се недостатак „оживљавања“ конкретним и непосредним показатељима. Управо на таквом принципу, система агрегатне процене (*aggregated systems assessment*) или процене засноване на унутрашњој евалуацији, коришћењем непосредног експертског доприноса (*agent-based model*) добија се симулација резултата претпостављених релација на нивоу индивидуа и процене комплексних реакција групе у одређеном времену и на основу одређеног стимуланса.[27]

Системски и експертски модел су по одређеним генеричким параметрима сродни (описују вредности и политичке културе, али и економију и друге аспекте), што их препоручује за примену у креирању модела предикције социо-културолошког реаговања у хибридним симулацијама. Оба модела могу бити коришћена у симулацији процеса доношења одлука и реакција на њих при чему се у експертском приступу фокус ставља на индивидуално понашање, док системско динамички модел обрађује генеричко понашање групе. Њихова комбинација даје снажан допринос процени посматрања одређене групе, њених реакција на утицаје и одлуке. Овакав приступ се назива интегративни метод и представља основу за инкорпорирани приступ теорије и истраживањима прикупљених података омогућује анализу већег броја модела понашања

Теорија изгледа (*prospect theory*) је дескриптивни модел доношења одлука који се фокусира на факторе који доприносе детерминисању степена ризика претпостављене одлуке, како један аспект ситуације утиче на степен доживљаја добитка или губитка који произилазе из одлуке.[28] У циљу разумевања и претпоставке реакције окружења, појединац тежи да нађе обрасце понашања који ће поједноставити доношење одлука, у зависности од стимуланса и утицаја.[29] Индивидуалне разлике у култури и искуству могу узроковати да исте побуде буду различито протумачене, и да тиме стимулишу различите когнитивне перцепције код сваке појединачне индивидуе.[30] Када когнитивна перцепција прерасте у потпуну реакцију са свим консеквенцама, упоређује се са својим обрасцем који је успостављен као упоредна величина. Ови обрасци су семантички изрази само-процене и процене окружења и имају за сврху категоризацију индивидуалног односа према свету.[31] Когнитивне перцепције могу стимулисати друге когнитивне процесе као што су емоционалне реакције, ставове, очекивања, социјалне норме понашања, као и самог понашања. Ови процеси могу помоћи у стимулисању мотивације за остваривање одређеног типа понашања, јер ако је мотивација довољно висока, она може постати намера или

[26] Моделовање алгоритама и математичке логике у анализи друштвених феномена могуће је проначи у делима: Forrester, J. W. (1961). *Industrial Dynamics*. Portland, OR: Productivity Press; Sterman J. D. (2000). *Business dynamics: Systems Thinking and Modeling for a Complex World*. New York: Irwin/McGraw-Hill; Ford, A. (2009). *Modeling the Environment*. Washington, DC: Island Press.

[27] Модели симулације индивидуалних и групних релација, као и поставка улоге и доприноса ''експерта на терену'' може се видети у делима: Macy, M. W., and Willer, R. (2002). ''From factors to actors: Computational sociology and agent-based modeling''. *Annual Review of Sociology*. 1: 143–166; De Marchi, S., and Page, S. E. (2014).''Agent-based models''. *Annual Review of Political Science*. 17: 1–20.

[28] Kahneman, D., and Tversky, Amos., (1979). ''Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk''. *Econometrica*, 47(2), pp. 263-291.

[29] Tversky, A., and Kahneman, D., (1992). "Advances in prospect theory: Cumulative representation of uncertainty". *Journal of Risk and Uncertainty*. 5 (4): 297–323.

[30] Wisniewski, E. J. (1995). ''Prior knowledge and functionally relevant features in concept learning''. *Journal of Experimental Psychology*: Learning Memory & Cognition. 21: 449–468.

[31] Markman, A. B., (1999). *Knowledge Representation*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

пакет намера за остваривањем одређеног типа понашања.[32] Односи, тј. унутрашње и спољне корелације, обједињене са емоцијама (ниски до високих позитивних и ниски до високих негативних) могу утицати на врсту и степен ризика реакције који се може укључити у наведено понашање.[33] Понашање које се спроводи је у функцији остваривања синергије са емоционалном снагом и утицаја окружења који делују на конкретно понашање. Додатни фактори који могу утицати на понашање могу се укључити у зависности од тога како често и колико раније (у скоријој или даљој временској дистанци) су се наведена понашања испољавала. На тај начин претходна понашања утичу на могућност предикције будућих реакција.[34]

Начелни теоретски оквир креирања модела за управљање понашањем (реакцијама на одлуке, јавним мнењем, „дорадом" и изградњом нових вредности) заснива се на тврдњи да су ставови и намере веома високо повезени са понашањем и да се могу посматрати на основу теорије планског понашања (*The theory of planned behavior-TPB*)[35] која понашање посматра као резултанту утицаја: (1) актуелних ставова према одређеном понашању (2) субјективних норми које се стварају наведеним понашањем и (3) перцепцијом да је наведено понашање у оквиру личне контроле. Комбинација наведених фактора представља стање бихевијарне интенције, и основа је за предвиђање понашања појединца.[36]

На даље, усмерено деловање према бихевијарном профилисању развијено је радом Перуђиниja и Багозија који су развили теорију са циљем да објасне већи опсег варијација које су условљене понањашем. Притом су развили тзв. циљно усмерен модел (*goal-directed*) понашања који укључује варијабле односа, позитивних и негативних емоција, субјективних норми, и спознајну бихевијарну контролу. Према њима, жеље су покретачи намера.[37]

Из наведеног, можемо закључити да су генератори друштвених реакција, односно јавног мнења: ставови, намере и жеље. Самим тим, активним деловањем према одређеним когнитивним и неконгитивним феноменима, могуће је индуковати одређене промене у мотивима, ставовима, јавном мнењу, а ако је деловање упорно и интензивно, могућа је промена и у вредносним системима. Као резултат, постиже се управљање реакцијама одређене циљне групе у складу са сопственим интересима и циљевима.

[32] Fishbein, M., and Ajzen, I. (1975). Belief, Attitude, Intention, and Behaviour: An Introduction to Theory and Research. Reading, MA: Addison-Wesley.
[33] Bernard, M. L., and Smith, B. (2006). ''The effects of emotional states and traits on risky decision making''. *Sandia Technical Report, SAND2006-7642*. Albuquerque, NM: Sandia National Laboratories.
[34] Bagozzi, R. P., and Kimmel, S. K. (1995). ''A comparison of leading theories for the prediction of goaldirected behaviours''. *British Journal of Social Psychology*. 34: 437–461.
[35] Ajzen, I. (1991). ''The theory of planned behavior''. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 50: 179–211.
[36] Видети више у: Madden, T. J., Ellen, P. S., and Ajzen, I. (1992). ''A comparison of the theory of planned behaviour and the theory of reasoned action''. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 18: 3–9.
[37] Perugini, M., and Bagozzi, R. P. (2001). The role of desires and anticipated emotions in goal-directed behaviours: Broadening and deepening the theory of planned behavior. *British Journal of Social Psychology*. 40: 79–98.

УПРАВЉАЊЕ УТИЦАЈЕМ НА ЈАВНО МНЕЊЕ

Уочава се да је за прављење реакцијама одређене циљне групе неопходно развити сложен, хибридни стратегијски приступ који у себи обухвата моделовање различитих приступа социјалног инжењеринга, заснованог на развијеним техникама управљања, масовном коришћењу медија, системским кретањима (економији, енергетици, капиталу и др.) и когнитивним и персоналним карактеристикама. Такође, може се закључити да се у процесу управљања реакција, најлакше и најбрже експлоатише јавно мнење, па се управљање реакцијама у најужем може сматрати управљањем јавним мнењем. Наиме, јавно мнење је преовлађујући резултат егзогених фактора у чему предњаче вође или стваоци мнења, политичка збивања, масовни медији, лични контакти, групна или партијска индоктринација. Оваквим приступом се постиже ефикасно и усмерено реаговање масе, групе, у складу са њеним доминантним јавним мнењем.

Могуће форме испољавања утицаја на јавно мнење ради остваривања циљева одређених интересних група, које се могу идентификовати и са хибридним деловањем против одређене државе су:

- Утицај на јавно мнење посредовањем кроз системе вредности и инсистирањем на доминантним ставовима јавног мнења који глорификују постојеће или исконструисане заједничке вредности, са тенденцијом утапања идентитета и ултимативног, непропорционалног приступа јавне дипломатије;
- Формирање различитих форми група истомишљеника (групе грађана, културни центри, политичке партије, невладине организације, итд.) који представљају протагонисте одређених вредности које су заједничке или их формулишу као заједничке ради контролисаног наступа у сврху истицања ''различитости'' према ''другом'' јавном мнењу и проблематизације питања на којима се успоставља различитост;
- Снажна пропагандна активност уз појачавање деловања кроз све медијске форме уз стално истицање различитости и отклона од другог јавног мнења;
- Организација и спровођење активности које доводе до појачавања антагонизма према неистомишљеницима (другом јавном мнењу) уз стално наглашавање вредности и њихових разлика које иду у прилог ставовима сопственог јавног мнења.
- Тенденција регресије испољених форми политичке културе кроз фаворизовање и стимулацију усмерених, контролисаних облика политичке културе који имају патријархалне и поданичке карактеристике, са тежњом централизације моћи и обједињавања функције формалних и лидера мишљења.
- Успостављање јавног мнења као јединог и основног покретача политичког одлучивања, на основу тривијализације вредносног система и институционализације модела контролисаних, неразвијених форми испољавања политичке културе.

Процес управљања јавним мнењем је вишефазан, динамичан, проактиван, конфликтан, али и руковођен и управљан. Самим тиме уочава се да

постоји оправдана логика идеја да одређена питања која воде ка неком циљу могу бити производ одређене интересне групе, стране државе или неког другог формата организованог ентитета. Тачније, може се претпоставити да одређене интересне групе могу поставити одређено питање у фокус јавног мнења, његово моделовање и управљање према својим интересима, доводећи групу која је објекат деловања у заблуду, практичним манипулацијама њиховим ставовима. Као резултат наведеног, јавно мнење може бити искоришћено за оправдање испуњења страних циљева, несвесно да је изманипулисано. Овакав сценарио је посебно могућ у друштвима која имају карактеристике патријархалне и поданичке и квази партиципативне политичке културе и конзервативне и традиционалистичке преовлађујуће вредности, где су лидери институција уједно и лидери мишљења. Овакав сценарио је могућ због фокуса институционалне моћи, представљаних функција харизматичног свемоћног лидера и сталне доминантне присутности у медијима. Хипотетички посматрано, на основу наведене централизације моћи и утицаја, одређена интересна група или групе, која успе да изгради канал комуникације и оствари утицај на лидера, добија могућност креирања и управљања јавним мнењем. При томе, за очекивати је да остварени утицај иде у циљу подршке интереса групе за притисак, са појединачним интересима лидера и условно мале елите око њега, при чему циљни интереси не морају да буду подударни са интересима нације.

ХИБРИДНИ РАЧУНАРСКИ МОДЕЛИ ПРЕДВИЂАЊА РЕАКЦИЈА ЈАВНОГ МНЕЊА

У основи, приступ креирања хибридног рачунарског модела који се бави предвиђањем реакција јавног мнења заснива се на упоредној анализи психолошких, геополитичких и економских процеса који утичу на доносиоце одлука и испољавање реакција јавног мнења. Систем је заснован на моделовању симулација понашања које утичу на процес доношења одлука и успостављање комплексних повратних спрега унутар и између одређених појединаца и група које су заокружене одређеним ставовима. Свака симулација понашања је функција индивидуалних психосоцијалних карактеристика у оквиру фактора окружења и динамичких фактора групе.

Један од актуелних рачунарских модела за предвиђање реакција јавног мнења, група или лидера је *DYMATICA*[38]. Овај модел представља обједињену аналитичку платформу која истовремено користи системске динамичке параметре и податке прикупљене од стручњака на терену (*agent-based approaches*)[39].

Програм је развијен на моделима синтетичке интеграције података бихевијарне економске, политичке и психолошке. Резултат има за циљ унификацију оквира који ће успоставити релације људског понашања и реакција (од индивидуалне до друштвених интеракција) према спољном (геополитичком,

[38] *Dynamic Multiscale Assessment Tool for Integrated Cognitive behavioral Actions - DYMATICA* је развијен од стране *Sandia National Laboratories'y* оквиру Програма процене утицаја на понашање (Behavioral Influence Assessment program) са циљем моделовања хибридног приступа који ће имати значајан утицаја на доношење одлука и предвиђање реакција одређених група, делова јавног мнења у одређеном друштву на донесене одлуке.

[39] *Agent-based approaches* се заснива на резултатима које у вези са одређеном темом од значаја достављају експерти за одређена питања или области (*subject meters experts - SME*) који имају улогу стручњака-аналитичара на терену који је од интереса.

социо-економском) свету, кроз моделовање симулација и аналитичким приступом. Програм дозвољава више варијабилни приступ, кроз анализу и симулацију интеракција, процеса одлучивања и реакција више лидера и група. Процес анализе се спроводи на макро и микро нивоу.[40] На макро нивоу се анализирају фундаменталне динамичке варијабле у оквиру и између ентитета. На овом нивоу је могуће укључивање и подсистемских структура које могу исказивати не когнитивне процесе, као што су економски или други ресурси или утицаји. Специфичност израза сваког од утицаја као и реакција у понашању које може изазвати се детерминише кроз анализе засноване на експертским (*subject meters experts - SME*) мишљењима и доступним подацима. Експерти могу да генеришу одређене нове појмове и хипотезе, које се не налазе у доступним базама података. Аналитички модел се делимично заснова на хипотетичким поставкама досадашњих и предходних реакција групе на сличне ситуације и услове. Макро информације осликавају друштвене системе који укључује економске и трендове понашања, док се микро информације односе на групу или појединца који је доносиоц одлуке. Микро информације које се документују кроз *DYMATICA* структуру састоје се од специфичних психосоцијалних теорија одлучивања. Структура је организована тако да карактерише процес доношења одлуке од стране појединца и његових акција, као вишестепеног градитивног психолошког процеса доношења одлуке. У процени систем користи сазнања која су забележена у меморији, а која се заснивају на проценама добијеним од стране експерата на терену, и која се односе на когнитивну перцепцију, мотивацију, норме, правила и појединачна понашања. Сваки експерт са собом доноси сопствене вредносне системе, образовање и политичку културу које утичу на интерпретацију ситуације, друштва групе и појединца. Граничне и контрадикторне вредности које могу бити израз субјективности проверавају се унакрсним упоређивањем процена више експерата на исту тему и коришћењем опште логике заснованости на основу системски генерисаних процена. Макро ниво синтетише психо-социјалане теорије које могу бити: 1) интегрисане у представу понашања, 2) пренесене у сет рачунарских једначина и 3) институционализоване, тестиране и верификоване коришћењем доступних података. Оваквим приступом се тежи да се коришћењем комплексних теорија које се односе на понашање и друштво опишу иницијалне карактеристике појединаца у посматраној заједници. Предметне теорије се посматрају кроз велики број друштава. Наиме, креатори су сматрали да практично нема теорије која може бити емпиријски потврђена на свим културама, те се одређене теорије користе на великом броју друштава, ради појашњавања одређених начела тенденција људског понашања. Психосоцијалне теорије групе и бихевијарно економске теорије подржане су са емпиријским истраживањима и историјским подацима и уграђене у су оквиру *DYMATICA* алгоритма. Оваква комбинација не чуди, јер су аутори пошли од претпоставке да бихевијарно економске карактеристике описују начин на који људи доносе одлуке. Према њима, теорије описују како понашање проистиче из одлука, али и како избори бивају креирани да детерминишу ове одлуке.[41]

[40] Bernard,M., Backus, G., Naugle, A., Jeffers, R., and Damron, R., (2017). ''Modeling Sociocultural Influences on Decision Making: Assessing Conflict and Stability''. In (Ed.) Cohn, J., Schatz, S., Freeman, H., and Combs, D., (2017). *Modeling Sociocultural Influences on Decision Making*. Taylor & Francis Group, p. 452-453.
[41] Bernard, et.al, 2017, p. 455.

Кључна фаза процеса доношења одлуке је филтрирарање информација и њихова релација са искуством, које доводи до доношења одлуке. На нивоу групе, аутори сматрају да вероватноћа упућује на то да долази до одговора који је усклађен са преовлађујућим вредностима, и то због случајне варијације балансиране вредносне орјентација појединаца у групи. Наиме, једна популација, друштво има генерализован доминантан групни однос према одређеним вредностима. Тиме посматрани ентитет поседује и групне, колективне преференце успостављања одређених односа и реакција на утицаје.

Апликација *DYMATICA* користи динамички моделован приступ симулације интеракције когнитивних ентитета у контексту задатог проблема. Састоји се од групе когнитивних модела који користе карактеристике окружења за детерминисање понашања сваког ентитета од интереса и општег модела (*world model sectors*) који укључује све некогнитивне елементе у симулацији (економија, ресурси, демографски показатељи, итд.). Процена отпочиње са креирањем сценарија који укључују иницијални догађај са одређеним карактеристикама. Ентитет интерпретира наведени случај као когнитивну перцепцију, детерминисану са линераним групама карактеристика заснованих на уверењима сваког под-ентитета. Форме очекивања ентитета се заснивају на његовим когнитивним доживљајима општег модела. Разлика између очекивања и перцепције назива се дисонанца и представља нормализовану разлику између перцепције и очекивања. Математички израз потиче из интерпретације теорије у математички језик. Подаци детерминишу параметре који контролишу прогресију симулираних вредности у одређеном времену. Статистичке технике детерминишу адекватне параметре и неизвесност у односу са догађајем. Квантитативни подаци проистичу из фундуса датотека као што су истраживања, економски налази, анализе, статистички подаци и др. На нивоу групе користе се прецене сетова когнитивних карактеристика и статистичких података, а у вези са појединцем, доносиоцем одлуке се уносе и персоналне карактеристике.[42]

У основи, рачунарски модел *DYMATICA* представља израз макро ниво друштвених интеракција као и микро ниво бихевијарног наступа социополитичких ентитета које укључују различите групе у себи. У њему се детерминишу релације између одређених ентитета, чиме се генеришу потенцијална понашања, мотивације и карактеристике које могу утицати на мотивацију, а што чини основу моделовања.[43]

Према ауторима, потенцијалне области коришћења *DYMATICA* хибридног рачунарског система предвиђања (и моделовања) понашања (односа јавног мнења) су:[44]

- Процена потенцијалних ефеката могуће интервенције, који укључују и ненамерне, колатералне консеквенце, које теже ка супротном (alter) понашању заснованом на когнитивном домену (информационе операције, сценарио застрашивања, предлог ангажовања на избегавању ескалације конфликта) пре него што је наведена интервенција спроведена.

[42] Ибид, стр. 460.
[43] Mitrović, M. (2018), 'Influence of Computing model on Public Opinion-DYMATICA, digital computing system for management of public opinion'', *Proceedings of papers from XVI International Symposium*, SYMORG 2018. p.592-597.
[44] Bernard, et.al, 2017, p. 467.

- Моделовање латентне нестабилности у оквиру друштва или неке његове групе са пројектовањем контролисаних тензија између група у смислу ескалације или смиривања њихових веровања и понашања, као и симулирања и разумевања покретача или догађаја окидача који могу покренути конфликт.
- Дефиниција привремених секвенци и временске координације корака у оквиру комплексних интервенција са циљем остваривања веће изгледности успеха операције.
- Истраживање резултата са установљавањем где могу одвести позитивни или негативни на системским параметрима (макроекономски параметри, економске санкције или преференце, технолошка, енергетска, одбрамбена условљеност, демографски и геополитички фактори) генерисани циклуси (ситуације у којима се креира позитивна или негативна одговор) према систему и превенција реаговања.

Не треба занемарити, да се посебан значај *DYMATICA* од стране аутора, даје њеној примени у оквиру хибридног ратовања[45], где се посебно интонира значај анализе утицаја људских аспекта војних операција (*Human Aspects of Military Operations-HAMO*) које се идентификују „са начином како Здружене Снаге идентификују, разумеју, антиципирају и утичу на релевантне појединце, групе и популацију“[46]. Наиме, од посебног значаја на доктрину *HAMO* има потреба моделовања и симулација посебно, ако се узме у обзир да „операције све чешће зависе од примене јединствених способности да се идентификују релевантни учесници у окружењу и да се утиче на њихово одлучивање и понашање у складу а постављеним жељеним стањем“.[47]

ЗАКЉУЧАК

Јавно мнење је појмовно сложена, хибридна и променама подложна социјална категорија. Своју генезу утемељује у вредностима и политичкој култури одређеног ентитета. За разлику од ове две категорије, значајно је подложнија спољним утицајима и променама. Карактеришу је постојање лидера мишљења и постојање одређених догађаја који су упоришне тачке компарације и опредељења групе која дели одређено мнење. Јавно мнење је основа генерисања одговора одређене групе на спољне утицаје и реакције на одлуке које доносе лидери групе. До сада разрађене и имплементиране теорије управљања реакцијама групе у условима дигитализације и масовне употребе медија, достигли су своје отелотворење у форми хибридних рачунарских система који се баве моделовањем ставова и реакција јавности.

Један од наведених модела, *DYMATICA,* симулира системске интеракције релевантне за постављеним интересом. Модел инкорпорира тенденције понашања групе које су засноване на њеним вредносним системом (културом, ставовима, нормама, мотивацијама, емоцијама, итд.). Модел инкорпорира тенденције понашања синтетизоване са релевантним културолошким

[45] Ибид, стр. 468.
[46] Human Aspects of Military Operations (HAMO) Working Group. (2015). *Joint concept for human aspects of military operations (JC-HAMO).* Draft v. 0.26, dated February 24, 2015. Washington, DC: Joint Staff, United States Department of Defense, p. 3.
[47] Ибид.

обрасцима, укључујући и разлике у ставовима, веровањима, односима, нормама, мотивацијама и намерама у изражавању емоција. Укратко, на макро нивоу систем моделовања се заснива на репрезентативном друштвеном нивоу интеракције, а на микро нивоу на дубљим и конкретнијим налазима групе и појединца који су предмет опсервације.

У перспективи питања која су од значаја за националну безбедност, управљање јавним мнењем а тиме и реакцијама на одређене спољне или унутрашње одлуке, има значајно место. Наиме, моделовањем и предвиђањем реакција јавног мнења, могуће је развити стратешку комуникацију подржану са одређеним системским инструментима на пољу економије, енергетике или спољне политике, чиме се ентитет, у овом случају нација, својим ставовима и спремношћу на пројектовану реакцију, припрема за предстојеће догађаје који су у складу са циљевима интересне групе (државе) која процес надгледа и њиме руководи. Овај сценарио је посебно могућ у друштвима са развијеним конзервативним вредносним системима и неразвијеним демократским политичким системима, где су формални лидери институција уједно и лидери мишљења. Самим тим, ради остваривања што веће отпорности јавног мнења на утицаје и његово управљање у реакцијама, потребно је да друштво уложи системске напоре ради појачавања опште отпорности на неселективне медијске садржаје, подигне ниво опште културе и ојача свест о могућим злоупотреба јавности и јавног медијског простора.

ЛИТЕРАТУРА

1. Блек, С., (2003). *Односи с јавношћу*. CLIO: Београд. (навод из Webster's Interational Dictionary).
2. Вилкокс, Д.,Камерон, Г., Олт, Ф., Ејџи, В, (2006). *Односи са јавношћу: стратегије и тактике*. Економки факултет:Београд.
3. Гир, Ч., (2011). *Дигитална култура*. CLIO: Београд
4. Митровић, М., (2015). *Основе лобирања.* Пресинг:Младеновац.
5. Митровић, М., (2017а). *Стратешко лобирање*. Кораци: Крагујевац.
6. Митровић, М., (2017б). ''Потенцијални утицај интересних група на спољну политику сједињених америчких држава: случај „Косово“''. *Зборник матице српске за друштвене науке*, 163 (3/2017), стр. 413-428.
7. Пантић, Д., (2007а). ''О дефинсању појма јавно мнење-још једном'', у Пантић, Д., Павловић З., Јавно мнење: концепт и компаратвина истраживања. Friedrich Ebert Stiftung и Институт друштвених наука.
8. Пантић, Д., (2007б). ''Јавно мнење и сродни концепти-Однос између јавног мнења, вредности и политичке културе'' у Пантић, Д., Павловић З., Јавно мнење: концепт и компаратвина истраживања. Friedrich Ebert Stiftung и Институт друштвених наука
9. Рук, Р., (2011). *Европски медији у дигиталном добу*. CLIO: Београд.
10. Томић, З., (2003). *Комуникологија*. Чигоја: Беорад.
11. Ajzen, I. (1991). ''The theory of planned behavior''. Organizational Behavior and Human Decision Processes. 50: 179–211.
12. Almond, G. (1966). *Comparative Politics*. Little, Brown: Boston.
13. Almond, G., (1956). "Comparative Political Systems". Journal of Politics, XVIII.
14. Almond, G., and Verba, S. (1963). Civic Culture. Princeton Univ. Press.

15. Almond, G., and Verba, S., edt. (1980). The Political Culture Revisited. Little, Brown:Boston.
16. Bagozzi, R. P., and Kimmel, S. K. (1995). ''A comparison of leading theories for the prediction of goaldirected behaviours''. British Journal of Social Psychology. 34: 437–461.
17. Barnays, E., (1961). Crystallizing Public Opinion. Leveright Publishing Corporation: New York
18. Bernard, M. L., and Smith, B. (2006). ''The effects of emotional states and traits on risky decision making''. Sandia Technical Report, SAND2006-7642. Albuquerque, NM: Sandia National Laboratories
19. Bernard,M., Backus, G., Naugle, A., Jeffers, R., and Damron, R., (2017). ''Modeling Sociocultural Influences on Decision Making: Assessing Conflict and Stability''. In (Ed.) Cohn, J., Schatz, S., Freeman, H., and Combs, D., (2017). Modeling Sociocultural Influences on Decision Making. Taylor & Francis Group, p. 449-471.
20. De Marchi, S., and Page, S. E. (2014).''Agent-based models''. Annual Review of Political Science. 17: 1–20.
21. Fishbein, M., and Ajzen, I. (1975). Belief, Attitude, Intention, and Behaviour: An Introduction to Theory and Research. Reading, MA: Addison-Wesley.
22. Ford, A. (2009). Modeling the Environment. Washington, DC: Island Press.
23. Forrester, J. W. (1961). Industrial Dynamics. Portland, OR: Productivity Press.
24. Human Aspects of Military Operations (HAMO) Working Group. (2015). Joint concept for human aspects of military operations (JC-HAMO). Draft v. 0.26, dated February 24, 2015. Washington, DC: Joint Staff, United States Department of Defense.
25. Kahneman, D., and Tversky, Amos., (1979). ''Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk''. Econometrica, 47(2), pp. 263-291.
26. Macy, M. W., and Willer, R. (2002). ''From factors to actors: Computational sociology and agent-based modeling''. Annual Review of Sociology. 1: 143–166.
27. Madden, T. J., Ellen, P. S., and Ajzen, I. (1992). ''A comparison of the theory of planned behaviour and the theory of reasoned action''. Personality and Social Psychology Bulletin. 18: 3–9.
28. Markman, A. B., (1999). Knowledge Representation. Mahwah, NJ: Erlbaum.
29. Mihailović, S. (1998): "Politička kultura i javno mnenje", u: Vasović, M., (уред.): "Fragmenti političke kulture", Institut društvenih nauka, Beograd, стр. 115-130.
30. Mitrović, M. (2018), 'Influence of Computing model on Public Opinion-DYMATICA, digital computing system for management of public opinion'', *Proceedings of papers from XVI International Symposium, SYMORG* 2018. p.592-597.
31. Perugini, M., and Bagozzi, R. P. (2001). The role of desires and anticipated emotions in goal-directed behaviours: Broadening and deepening the theory of planned behavior. British Journal of Social Psychology. 40: 79–98
32. Splichal, S. (1999). Public Opinion: Developments and Controversises in the Twentieth Century. Rowman and Littlefield:Boston.
33. Sterman J. D. (2000). Business dynamics: Systems Thinking and Modeling for a Complex World. New York: Irwin/McGraw-Hill.
34. Tversky, A., and Kahneman, D., (1992). "Advances in prospect theory: Cumulative representation of uncertainty". Journal of Risk and Uncertainty. 5 (4): 297–323.
35. Wisniewski, E. J. (1995). ''Prior knowledge and functionally relevant features in concept learning''. Journal of Experimental Psychology: Learning Memory & Cognition. 21: 449–468.

CONTRIBUTION TO UNDERSTUNDING OF PUBLIC AUDIENCE - MODELING OF MANAGEMANT AND PREDICTION OF REACTIONS

Miroslav Mitrović
Strategic Research Institute
University of Defence

***Abstract*:** Public audience is complex, dynamic and by its origin hybrid phenomena which in era of globalization and technology expansion has rising importance. Public audience as phenomena has long history, but it is noticeable that its changeable and prone to influences nature is become more dynamic, hybrid and changeable, dominantly by rapid digitalization of media. In article, based on analyses of theoretical scholars contributions, was given analyze of genesis and structural composition of public audience phenomena and its correlations with social value systems and political culture. Also, article offer synthesized overview of theoretical models for managing of public audience reactions with introducing of some elementary principals for modeling and creating of public audience. Article introduce principles of logic and working algorithm of hybrid computing system, *DYMATICA*, which is digitalized model for analyzes, assessment and prediction reaction of decision makers, of public audience, leaders of 'thoughts', as well as potentials of usage of those predictions.

***Key words**:* public audience, management, strategic communication, hybrid acts.

САЈБЕР ПРОСТОР – ДЕФИНИЦИЈА И КЛАСИФИКАЦИЈА

Драган Васиљевић*
Генералштаб Војске Србије

Јулијана Васиљевић**
Министарство просвете, науке и технолошког развоја,
Република Србија

Александар Ђурић***
Министарство одбране, Република Србија

***Апстракт*:** Префикс „cyber" данас се често користи у циљу ближег описа активности које се одвијају у домену информационо комуникационих технологија. Појмови као што су „cyber security", „cybercrime", „cyberwar", „cyberterrorism" и слично јесу изводи од појма „cyberspace", тако да када говоримо о појму „cybercrime" онда се мисли на криминалне активности које се одвијају у „cyber" простору. Данас постоји много различитих дефиниција које се односе на „cyber" простор које у свој фокус стављају поједине елементе из домена информационо комуникационих технологија као што су „hardware", „applications", „information" и слично. Различитост у дефинисању „cyber" простора доводи до потешкоћа у појмовном одређењу самог простора у коме се одвијају „cyber" активности, а самим тим и дефинисања области и домена активности. У раду је, применом метода статистичке анализе података, техникама дубинске анализе података извршена екстракција сазнања из доступних интернет извора, стратегијских докумената која се односе на „cyberspace" и резултата анкете који су обрађени у софтверском пакету „Statistical Package for the Social Sciences" и израђен је предлог дефиниције појма и класификације „cyber" простора.

***Кључне речи*:** „cyber" простор, информационо–комуникационе технологије, екстракција знања.

УВОД

У покушају дефинисања појма „cyber" простор у уводном делу рада сагледано је појмовно одређење простора као једног од основних појмова који се јављају у физици где материјални објекти имају своју екстензију и крећу се кроз простор. Међутим, одредити шта је простор испоставља се и као врло сложен филозофски проблем, који су филозофи и научници кроз историју решавали на различите начине.

* vasiljevicdj68@gmail.com
** julija2921968@gmail.com
*** aleksandar_djrc@yahoo.com

Тако су присталице апсолутистичког схватања простора, којима је припадао Њутн, држале да је простор реално постојећи ентитет, независан од ствари које у њему постоје, док су њихови противници – релационисти, међу којима су били Декарт и Лајбниц, сматрали да простор није ништа сам по себи, већ само систем релација међу материјалним објектима.

Као полазна основа за дефинисање појма „cyber" простора у овом раду коришћено је Платоново схватање простора: „Простор је неограничено биће из којег се путем математичког (геометријског) умног обликовања ствара свет појава (чулни свет), који је мешавина између „неограниченог" (простора) и „ограниченог" (математичких облика). У новоплатонизму, простор је такође небиће али и нужан услов појавног мноштва, разноликости и чулних ствари"[1].

Различите државе или организације усвојиле су различите дефиниције појма „cyber" простора. Неке од њих, попут Европске Уније, немају званичну дефиницију што није ограничавајући фактор да се расправља о поменутом појму.

У циљу избегавања конфузије када се користи појам „cyber" простор, као и бољег разумевања које за последицу треба да има предузимање јасно дефинисаних активности које се спроводе у различитим сферама људског деловања, у раду су анализирана стратегијска документа из доменске области држава које су препознале значај регулисања питања која се односе на „cyber" простор према следећем:

- Аустралија у документу Стратегија „cyber" сигурности – дефинише „cyber security" као област која се односи на сигурност рачунарских система, познатије и као информационе – комуникационе технологије.[2]
- Канада у документу Канадска стратегија „cyber" безбедности дефинише „cyberspace" као електронски свет створен од стране међусобно повезаних мрежа, информационих технологија и информација о тим мрежама. То је глобална заједница у којој је више од 1,7 милијарди људи повезано у циљу размене идеја, услуга и пријатељства.[3]
- Холандска национална стратегија „cyber" безбедности дефинише да „cyber" безбедност треба да буде ослобођена опасности или штете проузроковане поремећајем или нестанком информационо–комуникационих технологија или злоупотребом информационо–комуникационих технологија. Опасности или штете због злоупотребе, поремећаја или пада система могу се састојати од ограничења доступности и поузданости информационо–комуникационих технологија, кршења поверљивости информација ускладиштених у информационо–комуникационим системима или оштећења интегритета података.[4]
- Немачка стратегија „cyber" безбедности дефинише „cyberspace" као виртуални простор свих информационо–комуникационих система повезаних на нивоу података на глобалном нивоу. Основа за „cyberspace" је Интернет као универзална и јавно приступачна конекција и транспортна мрежа која се може допунити и даље проширити било којим

[1] Pavlović,B.: *„Filozofski rečnik (odrednica: prostor)", Plato,* Beograd, 1997.
[2] *Australia*, *„Cyber Security – An Overview.",* Accessed: 2017-Nov-12, 2009.
[3] Canada: *„Canada's Cyber Security Strategy.",* Accessed: 2017-Nov-15, 2010.
[4] The Netherlands: *„The National Cyber Security Strategy (NCSS).",* Accessed: 2017-Nov-15, 2011.

бројем додатних мрежа података. Информациони системи у изолованом виртуелном простору нису део „cyber" простора.[5]

- Стратегија „cyber" безбедности Новог Зеланда дефинише „cyberspace" као глобалну мрежу међусобно зависних инфраструктура информационих технологија, телекомуникационе мреже и рачунарске процесне мреже у којима се одвија „online" комуникација.[6]
- Стратегија „cyber" безбедности Велике Британије дефинише „cyberspace" као интерактивни домен састављен од дигиталних мрежа које се користе за чување, модификовање и комуницирање информација. Укључује интернет, али и друге информационе системе који подржавају пословање, инфраструктуру и услуге[7].
- Сједињене Америчке Државе у документима председничка Директива о националној сигурности број 54 и председничка Директива за домаћу сигурност број 23 дефинише „cyberspace" као међусобно зависну мрежу информационих технологија и укључује Интернет, телекомуникационе мреже, рачунарске системе и уграђене процесоре и контролере у индустријама од националног интереса. Уобичајено коришћење термина односи се и на виртуелно окружење информација и интеракцију између људи.[8]
- Европска унија у речнику Информационог друштва наводи да писац William Gibson у свом делу „le Neuromacien" описује „cyberspace" као виртуални простор у коме циркулишу електронски подаци рачунара широм света.[9]
- ITU, ITU-T препорука „Rec. ITU-T X.1205" описује предметну област као технологије, попут бежичних мрежа и „VoIP" (VoIP је акроним за „Voice Over Internet Protocol" или у најчешћем значењу телефонски сервис изнад Интернета), које проширују достигнућа и размере путем Интернета. С тим у вези, интернетско окружење укључује кориснике, Интернет, рачунарске уређаје који су повезани са њим и све апликације, услуге и системи који се могу директно или индиректно повезати са Интернетом. Међутим, чак и изоловани уређаји такође могу бити део „cyber" окружења ако могу делити информације са повезаним рачунарским уређајима преко преносивих медија[10].
- ISO/IEC, ISO/IEC стандард број 27032 у документу Водич кроз „cyber" безбедност препознаје „cyberspace" као сложено окружење које проистиче из интеракције људи, софтвера и услуга на интернету помоћу технолошких уређаја и мрежа повезаних са њим, који не постоји у било којој физичкој форми.[11]

---

[5] Germany, *„Cyber Security Strategy for Germany",* Accessed: 2017-Nov-15, 2011.

[6] New Zealand:*„Cyber security | Ministry of Economic Development",*Accessed: 2017-Nov-17, 2011.

[7] United Kingdom: *„The UK Cyber Security Strategy.",* Accessed: 2017-Nov-17, 2011.

[8] United States: *„Cyberspace Policy Review.",* Accessed: 2017-Nov-19,2008.

[9] Ottis R., Lorents P.: *„Cyberspace: Definition and Implications.", Proceedings of the 5th International Conference on Information Warfare and Security,* Accessed: 2017-Nov-18, 2010; European Union: *„Position of the European Union for the purpose of the conference 'Forum for 21st Century'."* Accessed: 2017-Nov-19, 2011; European Union: *„Help: Glossary | Europa – Information Society 'C' (archived).",* Accessed: 2017-Nov-19, 2012.

[10] ITU-T: *„ITU-T Recommendations X.1205 (X.cso),",* Accessed: 2017-Nov-19, 2008.

[11]„ISO/IEC FCD 27032:*Information technology – Security techniques – Guidelines for cybersecurity,"*Accessed: 2017-Nov-20, 2011

Из свега наведеног може се уочити да део држава акценат код дефинисања „cyber" простора стављају на различите сегменте, међу којима се интернет, хардвер или софтвер, појављују као три кључна елемента која описују овај појам.

У Републици Србији, према доступним сазнањима аутора, до сада није вршен покушај дефинисања појма „cyber", а поготову „cyber простора", што је био један од разлога за истраживања и израду дефиниције у овом раду.

МЕТОД ИЗРАДЕ ДЕФИНИЦИЈЕ ПОЈМА „CYBER ПРОСТОР"

Фазе истраживања

За потребе дефинисања појма „cyber" простор, извршено је испитивање и анкетирање лица на интернету, обрада добијених резултата са диференцирањем кључних елемената и израда саме дефиниције која представља синергију добијених кључних елемената. Рад на дефинисању појма „cyber" простор реализован је кроз две фазе.

Прва фаза се састојала од анализе постојеће документације која проучавају област „cyber" простора. Испитивање документације дало је почетне правце за даљи рад на изради дефиниције, односно на изради анкете за истраживање.

Након тога, реализована је друга фаза која се састојала од истраживања путем анкетирања лица на интернету по кључним појмовима. Извршена су два анкетирања лица: прво са циљем издвајања кључних речи везаних за појам „cyber" простор и друго са циљем дефинисања важности међу издвојеним појмовима.

Истраживање је реализовано на узорку од 146 лица, у времену од августа до децембра 2017. године. Структура испитаника према полу дата је у табели број 1, према нивоу образовања у табели број 2 а према месту живљења у табели број 3:

Кључне речи које су се издвојиле у одговору на постављено питања у вези појма „cyber" простор и које доприносе појашњавању значења речи „cyber" јесу:

- Активност – „Activities";
- Апликације – „Applications";
- Комуникација – „Communication";
- Човек – „Human";
- Хардвер – „Hardware";
- Информационе и комуникационе технологије, информационе технологије – ICTIT;
- Информација – „Information";
- Вишеструка повезаност – „Interconnectedness";
- Интернет – „Internet";
- Знање – „Knowledge";
- Мрежа – „Network";
- Сервиси – „Services";
- Социјално – „Social";

– Виртуално – „Virtual”.

Табела 1: Структура испитаника према полу

		Фреквенција	Проценат	Валидни проценат	Кумулативни проценат
пол	мушки	88	60.3	60.3	60.3
	женски	58	39.7	39.7	100.0
	Укупно:	146	100.0	100.0	

Табела 2: Структура испитаника према нивоу образовања

		Фреквенција	Проценат	Валиднип роценат	Кумулативнип роценат
Ниво образовања	Средње образовање	28	19.2	19.2	19.2
	Више стручно образовање	15	10.3	10.3	29.5
	Високо образовање	30	20.5	20.5	50
	Мастер	58	39.7	39.7	89.7
	Докторат	15	10.3	10.3	100.0
	Укупно:	146	100.0	100.0	

Табела 3: Структура испитаника према месту живљења

		Фреквенција	Проценат	Валиднипро ценат	Кумулативнипр оценат
Земља испитаника	Холандија	15	10.3	10.3	10.3
	Хрватска	29	19.8	19.8	30.1
	Македонија	15	10.3	10.3	40.4
	Словенија	28	19.2	19.2	59.6
	Србија	44	30.1	30.1	89.7
	САД	15	10.3	10.3	100.0
	Укупно:	146	100.0	100.0	

ИДЕНТИФИКОВАЊЕ КЉУЧНИХ РЕЧИ И ФАКТОРСКА АНАЛИЗА

Након идентификације кључних речи које су у вези с разумевањем појма „cyberspace” извршено је друго анкетирање, у виду упитника према Ликертовој скали ставова који је „online” прослеђен испитаницима. Од испитаника је тражено да за сваку појединачну тврдњу изразе степен свог слагања или неслагања на петостепеној скали: уопште се не слажем,не слажем се, немам мишљење, слажем се и потпуно се слажем. Идентификоване кључне речи су у истраживању коришћене као основ за идентификацију ставова.

Ликтерова скала ставова коришћена је у истраживању као погодан алат за прикупљање, обраду и припрему података за даљу обраду.

Обрада добијених података након идентификовања кључних речи и њихове идентификације реализована је применом факторске анализе. Факторском анализом извршена је редукција података како би се издвојили

фактори који интегришу исте или сличне ставове по питању појмовног одређења „cyber" простора. Анализа добијених података реализована је у софтверском пакету „Statistical Package for the Social Sciences". Факторска анализа реализована је као експлоративна и конфирматорна с циљем потврде варијабилитета улазних варијабли.

Експоративна факторска анализа реализована је методом анализе главних компоненти (енг. „Principal Component Analysis") с циљем описа варијабилности целог система. Од *p* улазних варијабли, где је велики део варијабилитета описан малим бројем *k* главних компонената *(k<p),*након испуњавања овог услова, *k* главних компоненти садржи једнаку количину информација као *p* улазних варијабли.

Почетни скуп података који се састоји од*n* мерења на*p* улазних варијабли смањен је на скуп од *n* мерења на *k* главних компонената. Такође, анализа главних компоненти открива повезаност између варијабли и омогућава интерпретације добијених вредности, после чега се добија математички модел.

Математички модел који је коришћен у овом раду применом метода анализе главних компоненти приказан је основном теоремом према следећем:

Нека је Σ матрица варијанси и коваријанси придружена случајном вектору:

X' = [X1, X2, …Xp] (1)

где су:

X'**-** изведене вредности варијанси,
X1, X2, …Xp **–** варијансе.

Нека су парови својствених вредности и својствених вектора матрице Σ:

(λ1,e1), (λ2,e2),…(λp,ep) (2)

При чему вреди:

λ1≥λ2≥…≥λi ≥ … λp ≥ 0 (3)

Тада је *i*-та главна компонента дата са:

$$Y_i = e_i'X = e_{i1}X_1 + e_{i2}X_2 + \cdots + e_{ip}X_p \qquad i = 1,2,\cdots,p \tag{4}$$

Уз услов:

$$Var(Y_i) = e_i'\Sigma e_i = \lambda_i \qquad i = 1,2,\cdots,p$$

$$Cov(Y_i, Y_k) = Cov(e_i'\Sigma e_k) = 0 \qquad za \quad i \neq k \tag{5}$$

Ако су неке својствене вредности међусобно једнаке избор одговарајућих коефицијената вектора e_i, односно и Y_i није једнозначно одређен.

Постављена теорема у анализи главних компоненти, доказује се на следећи начин:

$$\underbrace{\max}_{a\neq 0}\frac{a'\Sigma a}{a'a}=\lambda_1 \qquad (6)$$

Достигнуто ако је $a = e_1$, одатле је:

$$\underbrace{\max}_{a\neq 0}\frac{a'\Sigma a}{a'a}=\lambda_1=\frac{e_1'\Sigma e_1}{\underbrace{e_1'e_1}_{=1}}=e_1'\underbrace{\Sigma e_1}_{=\lambda_1 e_1}=\lambda_1 e_1'e_1=\lambda_1=Var(Y_1) \qquad (7)$$

На слици 1 дат је графички приказ различитих факторских структура помоћу дијаграма пута, са једним заједничким фактором и више манифестних варијабли,

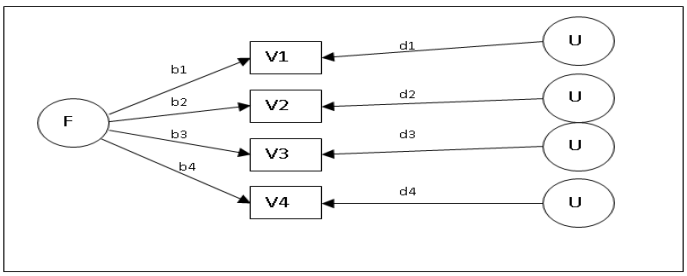

Слика 1: Приказ различитих факторских структура помоћу дијаграма пута

где су:
bi– стандардизовани регресиони коефицијент или коефицијент пута или факторске сатурације,
Vi–варијабле,
di–коефицијент пута корелације,
U–корелациони однос.

Коефицијент V_i се дефинише као: $V_1 = b_1F_1 + d_1U_1$ (8)
Дијаграм имплицира да је корелација *F,U=0*, те да је *Ui,Uj=0*.
У наредном поглављу приказани су резултати факторске анализе.

АНАЛИЗА ДОБИЈЕНИХ РЕЗУЛТАТА ИСПИТИВАЊА

Ликретовом скалом ставова, као што је већ наведено, укупно је обухваћено 146 испитаника. Табела 1 која је израђена у софтверском алату „Statistical Package for the Social Sciences" приказује дескриптивну статистику улазних вредности.

Табела 4: Дескриптивна статистика

	средња вредност	стандардна девијација	анализирано	недостаје
v1	2.5959	1.02774	146	0
v2	2.1849	.87102	146	0
v3	2.6027	.66932	146	0
v4	1.9932	.90589	146	0
v5	2.6027	.92087	146	0
v7	2.1096	.83973	146	0
v8	2.0959	.54239	146	0
v9	2.0959	.70787	146	0
v10	2.7945	.40544	146	0
v11	2.8014	.40034	146	0
v12	3.2877	1.20321	146	0
v13	4.3014	.46043	146	0
v15	4.3014	.46043	146	0
v16	3.4041	.80154	146	0

У табели 4 приказане су средње вредности стандардне девијације за улазне податке добијене након уноса и обраде података из упитника по Ликретовој скали ставова за 146 испитаника.

Екстракција података реализована је применом методе анализе главних компоненти, а резултати су приказани у табели 5.

Табела 5: Објашњење укупне варијанце

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3.437	42.960	42.960	3.437	42.960	42.960
2	1.810	22.628	65.588	1.810	22.628	65.588
3	1.154	14.426	80.014	1.154	14.426	80.014
4	.738	9.222	89.235			
5	.417	5.215	94.450			
6	.239	2.984	97.434			
7	.163	2.041	99.475			
8	.042	.525	100.000			

Добијени резултати у табели 6 кроз матрицу компоненти показују да су се издвојила три фактора вредности: 3.437, 1.810 и 1.154. Кумулативна вредност три фактора која се издвајају јесте 80.014%.

Табела 6: Матрица компоненти

	Компонента		
	1	2	3
v3	.897	-.232	.133
v9	.865	-.112	-.070
V2	.700	-.031	-.654
V5	.469	.165	.757
v10	.404	.681	-.307
v1	.058	.803	.482
v15	.247	.699	.212
v7	.411	-.602	.541

Фактори наведени у табели 6групишу варијабле према следећем:

- Фактор први:
  - v3 – „Knowledge" (знање);
  - v9 – „Social"(социјални);
  - v2 – „Virtual" (виртуални).
- Фактор други:
  - v1 – „Hardware" (хардвер);
  - v15– „Human" (људи);
  - v10– „Applications" (апликације).
- Фактор трећи:
  - v7 – „Communication" (комуникација);
  - v5– „Network" (мрежа).

У анализи података методом главних компоненти и изради дефиниције појма сајбер простор, у раду је фактор 1 назван когнитивни домен, фактор 2 је назван материјални домен, а фактор 3 је назван комуникације.

На основу извршене анализе израђена је дифиниција појма „cyber" простора, која обухвата интеракцију добијених резултата кроз издвојене факторе у јединствену целину.

ДЕФИНИЦИЈА ПОЈМА „CYBER" ПРОСТОР

Након издвајања наведених фактора, извршено је дефинисање појма „cyber" простор. Дефиниција појма садржи све сегменте који су обрађивани

приликом анкетирања и синергијски повезује добијене факторе на следећи начин:

„Cyber" простор јесте окружење у којем се путем интелектуалног деловања уз посредство информационо–комуникационих система ствара спознајни свет(чулни свет).

Наведена дефиниција појма „cyber" простор састоји се из неколико делова.

Под интелектуалним деловањем неведеним у дефиницији, подразумева се општа ментална способност која, између осталог, укључује и способност разумевања, планирања, решавања проблема, апстрактног размишља, схватања сложених идеја, брзог учења и учења из искуства. Овај појам се не односи само на учење из књига,већ интелектуално деловање одражава ширу и дубљу могућност за схватање нашег окружења –„ухватити", „смислити" ствари или „схватити" шта треба учинити[12].

Иако не постоји универзална дефиниција информационо–комуникационим система, јер се концепти, методе и апликације укључене у информационо–комуникационе технологије стално развијају готово свакодневно[13] ипак под тим називом подразумевају се системи који могу складиштити, преузети, манипулисати, пренети или примати информације електронски у дигиталном облику (нпр. персоналних рачунара, дигиталне телевизије, е-поште, робота итд.). За јасноћу, *Zuppo* је приказао хијерархију информационо–комуникационе технологије где сви нивои хијерархије садрже одређени степен заједништва у томе што су повезани са технологијама које олакшавају пренос информација и различитих врста електронски посредованих комуникација[14].

Трећи део дефиниције односи се на спознају, која се може објаснити као процес у којем се путем чулних органа, односно сензорским нервним системом, појаве из физичког света преносе у царство ума, где се информација интерпретира и формира перцепција света око нас.[15]

КЛАСИФИКАЦИЈА „CYBER" ПРОСТОРА

У циљу јаснијег разумевања појма „cyber" простора, односно ширине његовог значења, у раду је дат предлог класификације. Уопштено, класификације могу имати више нивоа, јер један скуп може бити подељен у мање подскупове, а ови у још мање и тако даље, зависно од сложености области која се класификује.

Циљ класификације „cyber" простора јесте сагледавање димензија простора у којем се одвијају „cyber" активности и ресурса који се ангажују у реализацији тих активности.

У свакој класификацији користимо неколико кључних појмова:

- Скуп који делимо;
- Критеријум који користимо за разликовање класа;

[12] Gottfredson, Linda S.: *„Mainstream Science on Intelligence (editorial)",* 1997.
[13] Murray, James: *„Cloud network architecture and ICT – Modern Network Architecture",* 2011.
[14] Zuppo, Colrain M.: *„Defining ICT in a Boundaryless World: The Development of a Working Hierarchy".*
[15] Krantz, J.: *„Experiencing Sensation and Perception - Chapter 1: What is Sensation and Perception?".*

– Подскупови (класе или врсте) који настају уочавањем кључних разлика (применом критеријума)[16].

С обзиром на то да „cyber" простор представља окружење из домена јавних сфера, као полазна основа за класификацију у раду је разматрана класификација коју је израдио John Keane у свом раду „Медији и демократија" где разликује три категорије јавних сфера:

– Микро јавну сферу – односи се на питања од општег интереса која се расправљају на нивоу нижем од нивоа националне државе;
– Мезо јавна сфера – обухвата људе и послове на нивоу националне државе;
– Макро јавна сфера – обухвата људе и послове на регионалном и планетарном нивоу[17].

У раду је дефинисан скуп који делимо као „cyber" простор, критеријум који је коришћен за разликовање класа јесте домен у којем људски ресурси, уз помоћ материјалних ресурса, обављају послове ради остварења специфичних циљева.

Људски и материјални ресурси као и специфичност послова које људи или организације обављају, одређују подскупове у „cyber" простору.

У раду је дат предлог опште класификације „cyber" простора према следећем:

– Микро „cyber" простор – односи се на делокруг послова од општег интереса који се реализују на нивоу нижем од нивоа националне државе;
– Мезо „cyber" простор – обухвата делокруг послова на нивоу националне државе;
– Макро „cyber" простор – обухвата делокруг послова на регионалном и планетарном нивоу.

Узимајући у обзир дефиницију „cyber" простора, предложена класификација у општем смислу дефинише окружење у којем се путем интелектуалног деловања уз посредство информационо–комуникационих система ствара спознајни свет (чулни свет).

ЗАКЉУЧАК

У раду је разматран појам „cyber" простора који је кроз више стратегија, препорука и радова на посредан начин помињан у контексту „cybersecurity", „cybercrime", „cyberwar", „cyberterrorism" и слично. За наведене појмове дате су дефиниције које се односе на активности које се реализују у „cyber" простору, док сам појам „cyber" простор није недвосмислено дефинисан.

С обзиром на то да не постоји опште прихваћено и недвосмислено појмовно одређење појма „cyber" простора, у раду је применом метода статистичке анализе података, факторске анализе и методом анализе главних компоненти, извршена екстракција знања из унетих података добијених из анкете и интернет извора.

[16] Видановић, И.: *„Речник социјалног рада"*, 2006.
[17] Keane, J.: *„Mediji i demokratija"*,1995.

У анализи података која је реализована у софтверском пакету „Statistical Package for the Social Sciences", а применом метода анализе главних компоненти издвојила су се три фактора која имају кумулативну вредност 80.014 %.

Према заједничким особинама варијабли ови фактори су названи когнитивни, материјални домен и комуникације.

На основу резултата анализе и значења издвојених фактора израђен је предлог дефиниције појма „cyber" простор који интегрише наведене факторе према следећем:

„Cyber" простор јесте окружење у којем се путем интелектуалног деловања уз посредство информационо–комуникационих система ствара спознајни свет (чулни свет).

Узимајући у обзир наведену дефиницију у раду је дефинисан критеријум који је коришћен за разликовање класа у домену у којем људски ресурси, уз помоћ материјалних ресурса, обављају послове ради остварења специфичних циљева. Извршена је класификација „cyber" простора на: Микро „cyber" простор, Мезо „cyber" простор и Макро „cyber" простор.

На овај начин, у раду је дат скромни допринос у бољем разумевању простора у којем се данас реализују многобројне активности из различитих сфера људског живота а који није посебно издвојен и дефинисан.

ЛИТЕРАТУРА

1. Australia,„Cyber Security – An Overview.", [Online]. Available: http://www.ag.gov.au/Documents/Cyber%20Security%20-%20An%20Overview%20(Brochure-Booklet).pdf [Accessed: 2017-Nov-12],2009.
2. Видановић, Иван:„Речник социјалног рада", 2006.
3. Gottfredson, Linda S.:„Mainstream Science on Intelligence (editorial)". Intelligence. 24: 13–23. doi:10.1016/s0160-2896(97)90011-8. ISSN 0160-2896. 22 December 2014,1997.
4. Germany, „Cyber Security Strategy for Germany." [Online]. Available: http://www.cio.bund.de/SharedDocs/Publikationen/DE/Strategische-Themen/cssengldownload.pdf?blobpublicationFile [Accessed: 2017-Nov-15],2011.
5. European Union:„Position of the European Union for the purpose of the conference 'Forum for 21st Century'." [Online]. Available: http://www.negociacie.euba.sk/doc/security-pos2-eu.pdf [Accessed: 2017-Nov-19],2011.
6. European Union: „Help: Glossary | Europa – Information Society 'C' (archived)."[Online]. Available: http://ec.europa.eu/information_society/tl/help/glossary/index_en.htm#c [Accessed: 2017-Nov-19], 2012.
7. Zuppo, Colrain M.:„Defining ICT in a Boundaryless World: The Development of a Working Hierarchy" (PDF), International Journal of Managing Information Technology (IJMIT). p. 19.
8. ITU-T:„ITU-T Recommendations X.1205 (X.cso)," [Online]. Available: https://www.itu.int/itu-t/recommendations/rec.aspx?id=9136. [Accessed: 2017-Nov-19],2008.
9. „ISO/IEC FCD 27032:Information technology – Security techniques – Guidelines for cybersecurity,", [Online]. Available:

http://www.iso.org/iso/iso_catalogue/catalogue_tc/catalogue_detail.htm?csnumber=44375. [Accessed: 2017-Nov-20],2011.
10. Keane,John:„Mediji i demokratija",Tvrd povez, Filip Višnjić, ISBN: 86-7363-161-0,1995.
11. Krantz, John:„Experiencing Sensation and Perception - Chapter 1: What is Sensation and Perception?" (Pdf). str. 1.6.
12. Murray, James:„Cloud network architecture and ICT – Modern Network Architecture". TechTarget =ITKnowledgeExchange,2011-12-18.
13. New Zealand:„Cyber security | Ministry of Economic Development" [Online]. Available: http://www.med.govt.nz/sectors-industries/technology-communication/cyber-security. [Accessed: 2017-Nov-17], 2011.
14. Ottis R., Lorents P.:„Cyberspace: Definition and Implications.", Proceedings of the 5th International Conference on Information Warfare and Security. [Online]. Available: http://www.ccdcoe.org/articles/2010/Ottis_Lorents_CyberspaceDefinition.pdf [Accessed: 2017-Nov-18],2010.
15. Pavlović,Branko:„Filozofski rečnik (odrednica: prostor)", Plato, Beograd,(1997).
16. The Netherlands:„The National Cyber Security Strategy (NCSS)." [Online]. Available: http://english.nctb.nl/Images/cyber-security-strategy-uk_tcm92-379999.pdf [Accessed: 2017-Nov-15],2011.
17. United Kingdom:„The UK Cyber Security Strategy." [Online]. Available: http://www.cabinetoffice.gov.uk/sites/default/files/resources/uk-cyber-security-strategy-final.pdf [Accessed: 2017-Nov-17], 2011.
18. United States:„Cyberspace Policy Review." [Online]. Available: http://www.whitehouse.gov/assets/documents/Cyberspace_Policy_Review_final.pdf [Accessed: 2017-Nov-19],2008.
19. Canada:„Canada's Cyber Security Strategy.", [Online]. Available: http://www.publicsafety.gc.ca/prg/ns/cbr/_fl/ccss-scc-eng.pdf [Accessed: 2017-Nov-15], 2010.

CYBER SPACE – DEFINITION AND CLASIFICATION

Dragan Vasiljević
Serbian Armed Forces, General Staff

Julijana Vasiljević
Ministry of Education, Science and Technological Development, Republic of Serbia

Aleksandar Đurić
Ministry of Defence, Republic of Serbia

Abstract: The prefix „cyber" is now often used to describe the activities that take place in the domain of information communication technologies. Terms such as „cyber security", „cybercrime", „cyberwar", „cyberterrorism", etc. are derived from the term „cyberspace", so when we talk about the term „cybercrime" then it is meant criminal activities that take place in cyberspace.Today, there are many different definitions pertaining to cyberspace, which in their focus are placed on certain elements in the domain of information communication technologies such as hardware, applications, information and the like. The diversity in defining „cyberspace" leads to difficulties in the conceptual definition of the space itself in which cyber activities take place, and therefore define the fields and domains of activity.
In paper, using the method of statistical analysis of data, the data analysis techniques performed extraction of knowledge from the available Internet sources, strategic documents related to the cyberspace and the results of the surveys that were processed in the Statistical Package for the Social Sciences package and a proposal for the definition of the term and classification cyberspace.

***Key words*:** cyberspace, information and communication technologies, knowledge extraction.

ИНДИКАТОРИ САЈБЕР ПРЕТЊИ: АНАЛИЗА ИНДЕКСА ГЛОБАЛНЕ САЈБЕР БЕЗБЕДНОСТИ

Иван Р. Димитријевић[*],
Факултет безбедности, Универзитет у Београду

Ана Параушић[**]
Факултета безбедност, Универзитет у Београду

***Апстракт*:** Значај мрежа, уређаја и услуга у области информационих и комуникационих технологија (ИКТ) данас је очигледан и пресудан за нормално функционисање скоро свих држава света. Око пола светског становништва користило је интернет у 2016. години, а процењује се да ће до 2020. године 12 милијарди уређаја бити повезано на интернет, директно или преко других уређаја. Јасно је да постоји узрочно-последична веза између раста информационих и комуникационих технологија и њихове незаконите и злонамерне употребе. Због тога скоро све државе света развијају стратегије за подизање нивоа своје сајбер безбедности. Међутим, и даље постоје велике разлике међу државама у погледу свести, разумевања, знања и капацитета за спровођење адекватних стратегија и програма како би се осигурала безбедна и одговарајућа употреба ИКТ као покретача економског развоја држава.

Због тога је Међународна унија за телекомуникације (International Telecommunication Union, ITU), заједно са међународним партнерима из јавно-приватног и приватног сектора, као и из академске заједнице, израдила Индекс глобалне сајбер безбедности (Global Cybersecurity Index, GCI). Кључни циљ Индекса глобалне сајбер безбедности јесте изградња капацитета на националном, регионалном и међународном нивоу кроз процену степена ангажовања држава око сајбер безбедности, као и израда листе примера добре праксе која се може користити у државама којима је потребна помоћ у овој области.

Индекс је покренут 2014. године кад је спроведено прво истраживање међу државама чланицама ITU (GCI 2014), и он се заснива на тзв. пет стубова који чине Глобалну агенду за сајбер безбедност (Global Cybersecurity Agenda, GCA). У анализи ћемо користити податке и извештаје Међународне уније за телекомуникације (ITU), односно поред Индекса глобалне сајбер безбедности 2014 и Индекса глобалне сајбер безбедности 2017, анализираћемо и одабране појединачне профиле сајбер безбедности држава чланица ITU из Европе, са посебним фокусом на Републици Србији. Анализираћемо које претње су препознате у области сајбер безбедности и на које начине су државе света спремне за суочавање са овим претњама.

[*] ivan.dimitrijevic@fb.bg.ac.rs
[**] parausicana@gmail.com

***Кључне речи*:** сајбер претње, сајбер безбедност, Индекс глобалне сајбер безбедности.

УВОД

Развојем информационих и комуникационих технологија (ИКТ) с почетка 21. века, појавио се читав спектар безбедносних изазова, ризика и претњи по овај кључни ресурс. Информационе и (теле)комуникационе мреже данас представљају стуб функционисања практично свих држава света, а о комплексности ових технологија најбоље говори чињеница да оне више нису део изолованих домена, као што су приватни, државни и међународни, већ су сплет њихове међузависности. С друге стране, „развој информационих и комуникационих технологија омогућио је потенцијалним носиоцима асиметричних претњи да увећају своје капацитете за напад на традиционалне субјекте националне безбедности" (Dimitrijević & Stekić, 2018:653). Управо овај аспект утицао је на то да се претње у овој области схвате много озбиљније на почетку 21. века кад се појављују први конкретни сајбер напади у контексту савремених сукоба ниског интензитета у литератури и јавном дискурсу познатих као „хибридно ратовање".

У извештају Војни биланс (*Military Balance*) за 2015. годину Међународног института за стратегијске студије (*International Institute for Strategic Studies*), „хибридно ратовање" одређено је као „употреба војних и невојних средстава у интегрисаној кампањи усмереној на изазивање изненађења, преузимање иницијативе и стицање психолошке и физичке предности кроз употребу дипломатских средстава; *софистицираних и брзих информационих, електронских и сајбер операција*;[1] прикривених и у неким случајевима отворених војних и обавештајних активности; и економских притисака" (IISS, 2015:5). На сличан начин се и у јавном дискурсу одређује овај појам, као „стапање дипломатије, политике, медија, *сајбер простора*[2] и војне силе ради дестабилизације и подривања противничких влада" (Standish, 2018).

У западној литератури доминира приступ да је „хибридно ратовање", поред тога да је у питању „комбинација конвенционалног и ирегуларног ратовања", своју садашњу форму достигло руском анексијом Крима, а да је касније настало као резултат неколико случајева убацивања малициозних софтвера у информационе системе критичних инфраструктура и државних институција од стране Руске Федерације. У руској литератури и у јавном дискурсу, пак, појам „хибридног ратовања" везује за широк спектар пропагандних и других невојних активности које спроводе западне државе предвођене Сједињеним Америчким Државама. Без обзира на размимоилажења у политичким предзнацима ових приступа, „хибридно ратовање" можемо посматрати као „заобилазни" пут у савременом политичком, економском и војном надметању великих сила, где засигурно доминирају средства која максимално експлоатишу убрзани развој информационих и комуникационих технологија.

[1] Курзив аутора текста.
[2] Исто.

Управо из овог разлога, оно што током последње деценије у литератури доминира као претња из домена „хибридног ратовања“, то су разноврсне сајбер претње, односно безбедносне претње које државни и недржавни актери усмеравају на информационе, комуникационе и друге системе критичне инфраструктуре и објекте од значаја по националну безбедност, држава које су означене као мете напада. Поред различитих начина изградње капацитета за одбрану од сајбер претњи, државе у сарадњи са приватним компанијама и међународним организацијама развијају и одређене глобалне стандарде који треба да буду успостављени како би се умањиле последице ових претњи и како би се олакшало реаговање на њих, посебно уколико је сајбер нападима обухваћено више држава. Ово је важно јер „функционалне, развијене и добро организоване државе које објективно разматрају изазове, ризике и претње и укључују неопходне ресурсе за њихово елиминисање или спречавање, имају реалне шансе да постану потенцијално тежак и захтеван објекат могућих хибридних операција“ (Mitrović, 2017:329).

Због свега наведеног, покренут је Индекс глобалне сајбер безбедности (*Global Cybersecurity Index, GCI*), који представља иницијативу великог броја државних и недржавних актера која је првенствено усмерена на мерење посвећености држава повећању сајбер безбедности на националном, регионалном и међународном нивоу. Да бисмо разумели предмет који се налази у центру истраживања и квантитативног исказивања овог Индекса, потребно је укратко одредити појам сајбер безбедности. Сајбер безбедност „комбинује карактеристике 'јавних добара' које се често повезују са одговорношћу држава, са широким спектром добара и услуга на приватном тржишту, а истовремено обухвата умрежене форме организације које укључују нетржишне и недржавне ресурсе, као и размену информација“ (Kuerbis, Badiei, 2017:1). У литератури се често прави разлика између појмова „информациона безбедност“ и „сајбер безбедност“. Тако, Пенг сматра да се информациона безбедност односи на заштиту права на приватност, док је сајбер безбедност питање од значаја за националну безбедност: „У оквирима суштине регулисања, иако оба концепта имају за циљ остваривање безбедносних карактеристика поверљивости и интегритета, питања сајбер безбедности усмерена су на очување функционисања критичних инфраструктура, док информациона безбедност тежи спречавању откривања личних података“ (Peng, 2015:21).[3] Управо у том контексту, ITU препоручује да се сајбер безбедност посматра као питање националне политике, пре свега због тога што би злоупотреба сајбер простора могла негативно да утиче на економско добростање, јавно здравље и националну безбедност (ITU, 2015).

ИНДЕКС ГЛОБАЛНЕ САЈБЕР БЕЗБЕДНОСТИ (GCI)

Међународна унија за телекомуникације (*International Telecommunication Union, ITU*), заједно са међународним партнерима из јавно-приватног и приватног сектора, као и из академске заједнице, покренула је Индекс глобалне

[3] У Републици Србији се појам информационе безбедности користи и у контексту сајбер безбедности, те ову област регулише Закон о *информационој безбедности*, а тело надлежно за питања сајбер безбедности се зове Тело за координацију послова *информационе безбедности*, те се у том смислу ова два израза могу користити и као синоними.

сајбер безбедности (*Global Cybersecurity Index, GCI*). Кључни циљ Индекса глобалне сајбер безбедности јесте изградња капацитета на националном, регионалном и међународном нивоу кроз процену степена ангажовања држава око сајбер безбедности, као и израда листе примера добре праксе која се може користити у државама којима је потребна помоћ у овој области. Разлог за мерење Индекса лежи у чињеници да се претње по рачунарске мреже више не могу игнорисати због пораста броја малициозних софтвера и повећања напада на пословање и кориснике услуга, док актери који данас спроводе ове нападе имају политичке, криминалне, терористичке или хакерске мотиве.

Индекс је покренут 2014. године кад је спроведено прво истраживање међу државама чланицама ITU (GCI 2014), с циљем да се „...пружи тренутна слика стања о томе где се налазе државе чланице кад је у питању посвећеност сајбер безбедности на националном нивоу. Замисао иза овог циља лежи у промовисању свести о сајбер безбедности, као и значаја улоге званичних власти у интегрисању одговарајућих механизама за подршку и промовисање сајбер безбедности" (GCI, 2015). Индекс из 2014. године обухватио је примарно и секундарно истраживање. Све државе чланице ITU добиле су упитнике који су допуњавани дубинским квалитативним истраживањем, а истраживање је подразумевало прикупљање података и информација о законском оквиру, регулативи, CERT-овима и CIRT-овима, званично прокламованим политикама у области сајбер безбедности и усвојеним стратегијама, стандардима и сертификацији, професионалном оспособљавању, подизању свести и партнерствима у овој области (GCI, 2015).

Тренутно је у оптицају друга верзија Индекса (GCI 2017), и он се заснива на тзв. *пет стубова* који чине Глобалну агенду за сајбер безбедност (*Global Cybersecurity Agenda, GCA*): 1) *законски* (да ли постоји правни основ?); 2) *технички* (да ли постоје техничка тела и оквири?); 3) *организациони* (да ли постоје институције за координацију политике и развој стратегија за сајбер безбедност на националном нивоу?); 4) *изградња капацитета* (да ли постоје програми истраживања и развоја, обуке и едукације?); и 5) *сарадња* (да ли постоје партнерства, оквири за сарадњу и мреже за размену информација?). Сваки од стубова садржи поткатегорије, односно индикаторе који се мере у процесу прикупљања података о државама чланицама:

- *I стуб*: законодавство у области сајбер криминала, регулатива у области сајбер безбедности, обука у области сајбер безбедности;
- *II стуб*: национални CERT, владин CERT, секторски CERT-ови, стандарди за организације, стандарди и сертификација за професионалце, онлајн заштита деце;
- *III стуб*: стратегија, одговорно тело/институција, мерење сајбер безбедности;
- *IV стуб*: тела за стандардизацију, добре праксе, програми истраживања и развоја, кампање за подизање јавне свести, курсеви за професионалну обуку, национални образовни програми и академски програми, механизми за покретање иницијатива, самостална индустрија сајбер безбедности;
- *V стуб*: унутардржавна сарадња, мултилатерални споразуми, учешће у међународним форумима, јавно-приватно партнерство, партнерство између различитих агенција.

Индекс глобалне сајбер безбедности стога садржи укупно 25 индикатора и 157 одговарајућих питања. Индикатори за израчунавање GCI бирани су на основу следећег сета критеријума:

- значаја за пет GCA стубова и доприноса главним циљевима GCI и његовом концептуалном оквиру;
- доступности и квалитета података;
- могућности верификације путем секундарних података (ITU, 2017:9).

Целокупни концепт нове верзије GCI заснован је на тзв. *tree map*[4] визуелизацији развоја сајбер безбедности и на пружању бинарних одговора (ITU, 2017:9). Концепт *tree map* визуелизације представља пример различитих могућих приступа које државе могу предузети како би оснажиле своју сајбер безбедност. Сваки од пет стубова приказан је одређеном бојом. Што је развијенији конкретни приступ, а то истовремено указује и на већи ниво посвећености у тој области, то је тамнија боја којом се овај приступ илуструје (ITU, 2017:9), што се може видети на слици 1.

Размотрени су различити нивои развоја сајбер безбедности међу земљама, као и различите потребе сајбер безбедности, које се огледају у укупном стању развијености ИКТ. Концепт се заснива на претпоставци да што је развијенија сајбер безбедност, то ће комплекснија решења бити уочена. Због тога, што даље конкретна држава прође кроз *tree map* структуру, чиме потврђује присуство унапред дефинисаних сајбер решења, то ће сложенија и софистицираније бити њена обавеза према сајбер безбедности, и то јој омогућава да добије виши GCI скор (ITU, 2017:9).

Разлог за употребу могућности бинарних одговора на дата питања лежи у елиминацији процене засноване на ставовима и евентуалне пристрасности према одређеним врстама одговора (ITU, 2017:9). Штавише, једноставни бинарни концепт ће омогућити бржу и сложенију евалуацију јер неће захтевати опширне одговоре из појединачних држава. Ово, заузврат, може убрзати и усмеравати процес давања одговора и даље евалуације. Идеја је да ће испитаник само потврдити присуство или одсуство одређених унапред идентификованих решења у области сајбер безбедности. Механизам онлајн анкета, који се користио за прикупљање одговора и преношење свих релевантних материјала, омогућио је креирање добре праксе (ITU, 2017:9).

[4] У питању је визуелизација хијерархијских структура информација која се представља у виду стабла, односно разгранате структуре.

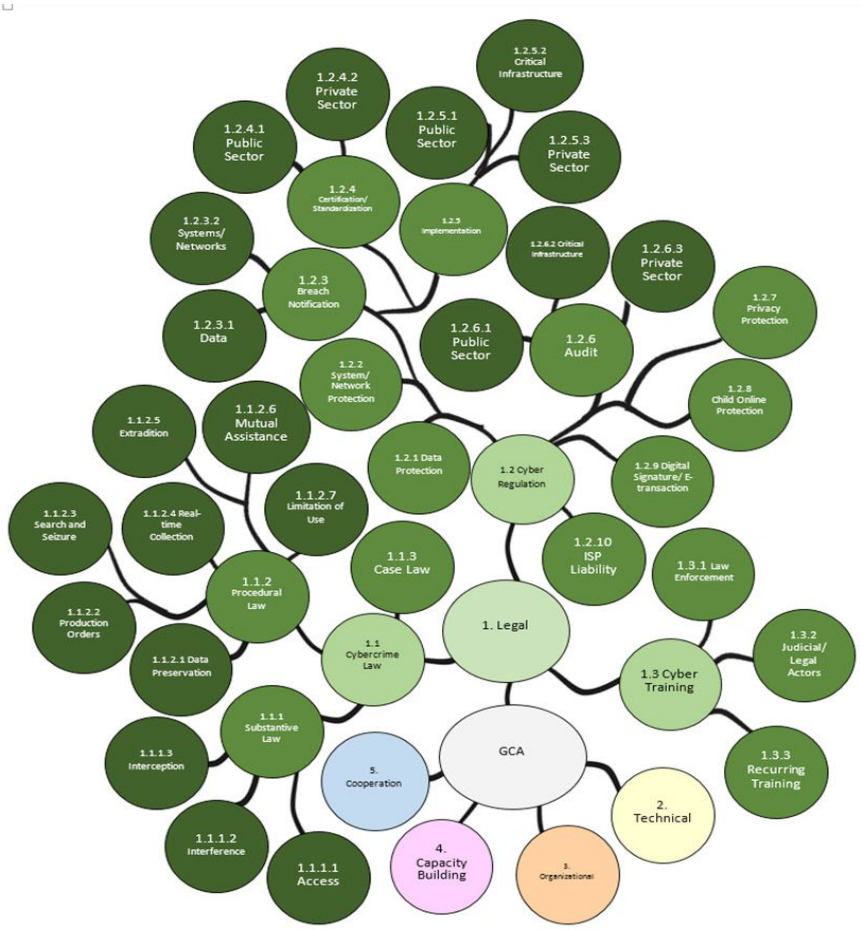

Слика 1. Tree map визуелизација на примеру I (законског) стуба.
Стабло илуструје однос између GCA, остала четири стуба,
индикатора и конкретних питања.
Извор: (GCI 2017:7)

Кључна разлика у методологији између GCI 2014 и GCI 2017 је коришћење бинарног система уместо тростепеног система. Помоћу бинарног система процењује се постојање или одсуство одређене активности, одељења или мере. За разлику од верзије GCI из 2014. године, у верзији из 2017. године не узимају се у обзир „парцијалне“ мере. Могућност да испитаници пошаљу пратећу документацију и УРЛ-ове јесте начин да се пруже детаљније информације како би се поткрепили бинарни одговори. Надаље, у сваком од пет стубова је додато више нових питања како би се побољшала дубина истраживања (ITU, 2017:9). GCI из 2014. године и GCI из 2017. године нису потпуно упоредиви услед промена у методологији прикупљања података. Док је у Индексу из 2014. године коришћена једноставна метода средње вредности, у креирању Индекса за 2017. годину коришћени су тежински фактори за сваки стуб (ITU, 2017:9).

Табела 1. Број одговора добијених од држава чланица
по регионима (ITU, 2017:10)

Регион	**Африка**	**Америка**	**Арапске државе**	**Азија и Пацифик**	**Заједница нез. држава**	**Европа**	**Глобално**
Попуњени упитници	29	23	16	25	7	34	134
Непопуњени упитници	15	12	5	13	5	9	59
Укупан број учесника	44	35	21	38	12	43	193

Упитник, који је био доступан онлајн од јануара до септембра 2016. године, послат је у 193 државе чланице Међународне уније за телекомуникације (плус Палестина) у регионима Африке, Америке, арапских држава, Азије и Пацифика, Заједнице независних држава и Европе. Упитник су попуниле 134 земље, док 59 земаља није доставило попуњене упитнике (табела 1) (ITU, 2017:9).

Кад је у питању методологија израде Индекса глобалне сајбер безбедности 2017, сам процес прикупљања података састојао се из неколико корака:

1. **Позивно писмо** послато је свим држава чланицама посредством Секретаријата Међународне уније за телекомуникације, у којем су обавештене о покренутој иницијативи и замољене да предложе лице одговорно за GCI с којим би ITU комуницирала и које би било одговорно за прикупљање свих релевантних података за попуњавање онлајн упитника. Заједно са позивним писмом послато је и упутство за попуњавање упитника у коме су се налазила појашњења и илустративни примери за свако питање.[5]

2. **Прикупљање примарних података** (за државе које су послале попуњене упитнике) (ITU, 2017:10):

- Провера одговора добијених од држава чланица ради идентификације потенцијално недостајућих елемената (нема одговора, нема пратећих докумената, нема хиперлинкова итд.).
    - На пример, ако је држава чланица на неко питање одговорила са "НЕ", ITU је обавила претрагу како би се утврдило да ли постоје било какава документа у бази података ITU или онлајн.

[5] Упутство је доступно на званичној интернет презентацији Међународне уније за телекомуникације: http://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Documents/QuestionnaireGuide -E.pdf.

- Ако је држава чланица на неко питање одговорила са "ДА", ITU је обавила претрагу како би проверила да ли су одговори тачни и кореспондирају са питањем.

- Контакт особа која је одређена од конкретне државе чланице контактирана је и добила је упутства о томе како побољшати прецизност одговора. Уколико је то потребно, ITU је дала коментаре и упутства за побољшање попуњеног упитника.
- После неопходних кругова понављања, прелиминарна верзија попуњеног упитника је упућена назад држави чланици на коначно одобрење.
- Кад је примљена формална сагласност, упитник се сматра ваљаним и користи се за анализу, оцењивање и рангирање.

3. **Прикупљање секундарних података** (за државе које нису доставиле попуњене упитнике) (ITU, 2017:10-11):

- ITU је разрадила почетни нацрт одговора на упитник користећи јавно доступне податке и онлајн истраживања.
- Нацрт је затим упућен конкретној држави чланици на разматрање.
- Након редиговања одговора, контакт особа која је идентификована од стране државе чланице, контактирана је и добила упутства о томе како побољшати прецизност одговора. Уколико је то потребно, ITU је дала коментаре и упутства за побољшање попуњеног упитника.
- После неопходних кругова понављања, прелиминарна верзија попуњеног упитника је упућена назад држави чланици на коначно одобрење.
- Кад је примљена формална сагласност, упитник се сматра ваљаним и користи се за анализу, оцењивање и рангирање. Стратегија рангирања названа је „густо рангирање“ (dense ranking), при чему државе чланице са једнаким GCI скором добијају исти редни број, а следећа земља добија наредни редни број, чиме се одражава рангирање према GCI скору.[6]

КЉУЧНИ НАЛАЗИ ИНДЕКСА ГЛОБАЛНЕ САЈБЕР БЕЗБЕДНОСТИ 2017

Најмање једна држава из сваког од шест региона ITU налази се у првих десет места у Индексу 2017 (табела 2). Три су из Азије и Пацифика, по две из Европе и Америке, и по једна из Африке, арапских држава и Заједнице независних држава, што иде у прилог тврдњи да висока посвећеност сајбер безбедности не мора да буде повезана са географском локацијом. Постоји значајан јаз када је у питању сајбер приправност *(Cyber Preparedness)* широм света, како између различитих ITU региона, тако и унутар самих региона (ITU, 2017:17).

[6] Развој методологије GCI за 2017. годину подразумевао је и консултовање стручњака, идентификованих према њиховој специфичној области стручности, како би пружио и експертски поглед на начин бодовања (ITU, 2017:11).

Обавезе држава према сајбер безбедности често су неуједначене пошто постоје државе које остварују добре резултате у неким стубовима, а слабије у другим. Према ITU, „сајбер безбедност је екосистем у којем закони, организације, вештине, сарадња и техничка имплементација морају бити у хармонији како би били најефикаснији" (ITU, 2017:17). Поред тога, сајбер безбедност није само обавеза националних влада, већ захтева и подједнаку посвећеност приватног сектора и корисника услуга. Стога је важно развити културу сајбер безбедности где су грађани свесни компромиса између ризика и надзора током коришћења електронских мрежа (ITU, 2017:17).

Табела 2. Првих десет држава према скоровима GCI 2014 и GCI 2017

GCI 2014		**GCI 2017**	
Држава	**Индекс**	**Држава**	**Скор**
САД	0,824	Сингапур	0,92
Канада	0,794	САД	0,91
Аустралија	0,765	Малезија	0,89
Малезија	0,765	Оман	0,87
Оман	0,765	Естонија	0,84
Нови Зеланд	0,735	Маурицијус	0,82
Норвешка	0,735	Аустралија	0,82
Бразил	0,706	Грузија	0,81
Естонија	0,706	Француска	0,81
Немачка	0,706	Канада	0,81

Као што је већ речено, GCI се састоји од 25 различитих индикатора. Неки се односе на прецизне обавезе које помажу у конкретизацији специфичних активности држава у области сајбер безбедности широм света (ITU, 2017:17), а једна од најважнијих обавеза јесте постојање стратегије сајбер безбедности која треба да опише на које ће се све начине држава припремити и реаговати на сајбер нападе на своје дигиталне мреже. Према Индексу 2017, тренутно само 38% држава чланица има објављену стратегију сајбер безбедности, док још 12% држава чланица ради на креирању стратегије сајбер безбедности (ITU, 2017:17).[7] Такође, у Индексу 2017 наглашено је да је потребно уложити више напора у овој области, посебно кад националне владе дигиталне ризике посматрају као ризике високог приоритета. У области обуке, напори морају бити унапређени посебно оних који ће се највероватније законски обрачунавати са кривичним дела у области сајбер безбедности, с обзиром да мање од половине држава чланица

[7] Више детаља о садржају, обиму и квалитету одабраних стратегија сајбер безбедности у: Shafqat & Masood, 2016. Аутори су анализирали стратегије двадесет држава кроз четири категорије: законске, оперативне, техничке и политичке мере, и упоређивали су резултате истраживања са рангирањем држава чланица у односу на GCI скорове.

(43%) има програме изградње капацитета за спровођење закона и правосудни систем (ITU, 2017:17).

Упркос томе што половина држава чланица нема стратегију сајбер безбедности, 61% држава чланиса има тимове за реаговање у ванредним ситуацијама (CIRT, CSRIT или CERT) на националном нивоу, али тек нешто више од петине држава чланица (21%) објављује статистику инцидената у области сајбер безбедности. Према Индексу 2017, ово отежава објективну процену инцидената за већину земаља и утврђивање да ли мере заштите функционишу (ITU, 2017:18). Нешто мање од трећине земаља (32%) потврдило је постојање домаће индустрије сајбер безбедности, с тим да је потребно уложити много више напора у овој области јер би локална индустрија на тај начин имала много боља знања о околностима на националном нивоу, и тиме учинити безбедан сајбер екосистем одрживим. Потенцијал за глобалну сарадњу већи је због активног учешћа на међународним форумима у области сајбер безбедности. Ово је готово универзално питање, пошто је на њега чак 95% земаља одговорило потврдно (ITU, 2017:18).

ЕВРОПСКЕ ДРЖАВЕ И ПОЛОЖАЈ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ИНДЕКСУ 2017

У кључним налазима Индекса глобалне сајбер безбедности за 2017. годину каже се да у укупно 193 државе чланице ITU постоји „велики распон у погледу посвећености сајбер безбедности“ (ITU, 2017:13), што су аутори извештаја и илустровали одговарајућом мапом посвећености (слика 2). У односу на GCI скор, државе су груписане у три категорије, односно фазе посвећености сајбер безбедности:

- *Иницијална фаза* (GCI скор налази се испод 50. перцентила), коју чини 96 држава за које би могло да се каже да су започеле са посвећеношћу сајбер безбедности;
- *Фаза сазревања* (GCI скор налази се између 50. и 89. перцентила), коју чини 77 држава које су развије комплексну посвећеност и укључиле се у програме и иницијативе сајбер безбедности;
- *Фаза лидерства* (GCI скор у 90. перцентилу), коју чини 21 држава које исказују високу посвећеност у свих пет стубова Индекса (2017:13).

Естонија је најбоље рангирана земља у региону Европе. Као и Грузија, Естонија је појачала своју посвећеност сајбер безбедности након сајбер напада 2007. године. Ово је обухватало увођење организационе структуре која може брзо да одговори на нападе, као и усвајање правног оквира према којем се све виталне услуге морају одржавати на минималном нивоу функционисања уколико дође до прекида везе са интернетом. У Естонији се такође налази седиште Здруженог центра НАТО за сајбер одбрану (ITU, 2017:36).

Француска је друга најбоље рангирана земља у региону Европе, и има савршени скор 100 у области изградње капацитета. У земљи постоји широко распрострањена едукација о сајбер безбедности, а Национална агенција за безбедност информационог система објављује листу десетина универзитета акредитованих за дипломе у области сајбер безбедности (ITU, 2017:36).

Норвешка је треће најбоље рангирана земља у Европи, са највишим резултатом у области законодавства. Осим закона који се баве сајбер

безбедношћу, Норвешка је такође спровела истраживање о култури сајбер безбедности, укључујући анкетно испитивање грађана о томе да ли би и у којој мери прихватили праћење њихових онлајн активности (ITU, 2017:36).

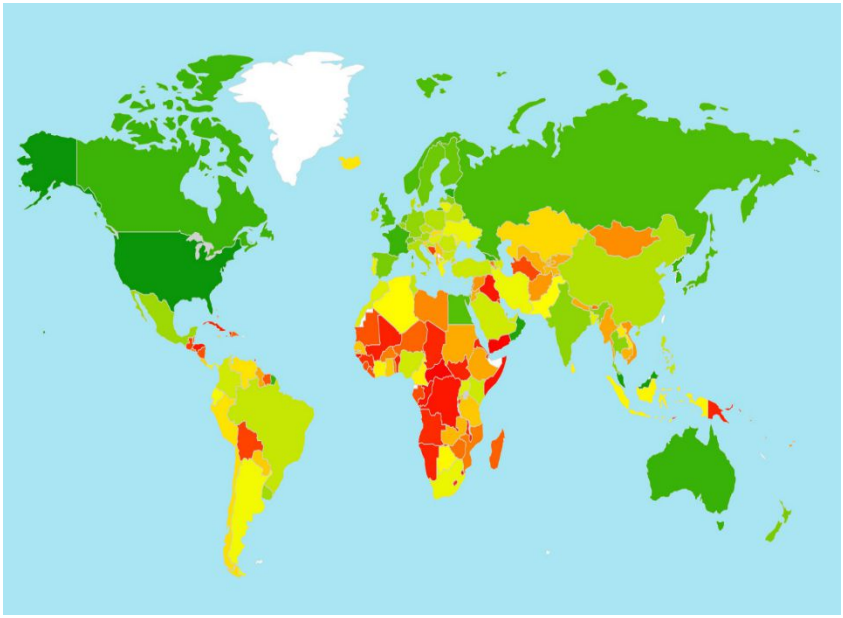

Слика 2. Степен посвећености (зелена – највиша, црвена – најнижа)
Извор: (ITU, 2017:13)

Табела 3. Најбоље рангиране земље у Европи

Држава	**GCI скор**	**I**	**II**	**III**	**IV**	**V**
Естонија	0.84	0.99	0.82	0.85	0.94	0.64
Француска	0.81	0.94	0.96	0.6	1	0.61
Норешка	0.78	0.96	0.89	0.64	80.8	0.57

У извештају из 2015. године наводи се да Република Србија има индекс 0,256 и да дели 20. место са још две државе у укупном рангирању сајбер безбедности држава.[8] Према истом извештају, за европски континент Република Србија има индекс 0,2647 и рангирана је на 16. од укупно 22 места (ITU, 2015). У

[8] Глобално рангирање у извештају из 2015. године препознаје укупно 29 група.

извештају из 2017. године наводи се да Република Србија има индекс 0,311 и да се налази на 89. позицији од укупно 164 државе, док је међу европским државама на 37. месту до укупно 43 државе (ITU, 2017). У погледу посвећености сајбер безбедности рангирана је у иницијалној фази, где најбоље скорове показује у другом, техничком и трећем, организационом стубу (видети табелу 4).

Табела 4. Преглед индикатора GCI за Републику Србију
према GCI скору за 2017.

Категорија/Индикатор	**Посвећеност**
Законски	
законодавство у области сајбер криминала	
регулатива у области сајбер безбедности	
обука у области сајбер безбедности	
Технички	
национални CERT	
владин CERT	
секторски CERT-ови	
стандарди за организације	
стандарди и сертификација за професионалце	
онлајн заштита деце	
Организациони	
стратегија	
одговорно тело/институција	
мерење сајбер безбедности	
Изградња капацитета	
тела за стандардизацију	
добре праксе	
програми истраживања и развоја	
кампање за подизање јавне свести	
курсеви за професионалну обуку	
национални образовни програми и академски програми	
механизми за покретање иницијатива	
самостална индустрија сајбер безбедности	
Сарадња	
унутардржавна сарадња	
мултилатерални споразуми	
учешће у међународним форумима	
јавно-приватно партнерство	
партнерство између различитих агенција	

У Водичу кроз информациону безбедност у Србији из 2017. године каже се да Република Србија у процесу приступања Европској унији у области информационе безбедности приликом развоја нормативног оквира за регулисање ове области, треба да прати постојеће законодавство ЕУ, а посебно кровне прописе као што су Директива о мерама за обезбеђивање највећег нивоа

безбедности мрежних и информационих система широм ЕУ (2016), Конвенција о сајбер криминалу Савета Европе (2001), Стратегија сајбер безбедности ЕУ, Стратегија јединственог дигиталног тржишта ЕУ, Европска агенда безбедности и друге (Rizmal i dr, 2017:21). У том смислу, Закон о информационој безбедности[9] из 2016. године, први је закон те врсте „који регулише мере заштите од безбедносних ризика у информационо-коумникационим системима, одговорности правних лица приликом управљања и коришћења информационо-комуникационих система, те одређује надлежне органе за спровођење мера заштите" (Rizmal i dr, 2017:33).

Кад су технички захтеви у питању, успостављање *Националног центра за превенцију безбедносних ризика у ИКТ системима* (Национални CERT)[10], које је било предвиђено Законом о информационој безбедности који је усвојен јануара 2016, реализовано је јануара 2017. године, те тај податак није уврштен у GCI скор за други (технички) стуб пошто је истраживање спровођено крајем 2016. године. Овај закон такође успоставља *Тело за координацију послова информационе безбедности*, које би сачињавали представник Министарства трговине, туризма и телекомуникација, представник Министарства одбране, представник Министарства унутрашњих послова, представник Министарства спољних послова, представник Министарства правде, представници служби безбедности (Безбедносно-информативне агенције, Војнобезбедносне агенције и Војнообавештајне агенције), представници Канцеларије Савета за националну безбедност и заштиту тајних података, представници Генералног секретаријата Владе Републике Србије, CERT-а републичких органа и Националног CERT-а (члан 5 Закона). Од информација које су битне за досадашњи рад Националног CERT-а Републике Србије може се издвојити да је новембра 2017. године укључен у међународну платформу за подршку активностима центара за реаговање на угрожавање безбедности информационих система, *Trusted Introducer*.

У погледу стандардизације, Закон о информационој безбедности предвиђа да се посебном уредбом пропише садржај Акта о безбедности ИКТ система од посебног значаја[11], али да је поред тога потребно „јасно прописати критеријуме за дефиницију инцидената у смислу врсте и значаја, како би се обезбедила вежа безбедност и ефикаснија размена информација, али и реаговање на саме инциденте" (Rizmal i dr, 2017:42). На крају, кад је у питању сарадња, односно комуникација, најзначајније линије комуникације за повећање нивоа сајбер безбедности су оне између самих CERT-ова (посебно државних и приватних), као и између CERT-ова и успостављених регулаторних тела. Комуникација, поред тога што технички унапређује ниво сајбер безбедности, обезбеђује и адекватан и правовремен одговор на сајбер инциденте.

ЗАКЉУЧАК

Сајбер безбедност на почетку 21. века представља незаобилазни део свакодневнице која нам на великом броју примера показује да је због међусобне

[9] Службени гласник Републике Србије, бр. 6/16, 94/17.

[10] Национални CERT у надлежности је Регулаторне агенције за електронске комуникације и поштанске услуге (РАТЕЛ).

[11] Уредба о ближем садржају Акта о безбедности информационо-комуникационих система од посебног значаја, начину провере и садржају извештаја о провери безбедности информационо-комуникационих система од посебног значаја, Службени гласник Републике Србије, бр. 94/16.

зависности практично свих информационих и комуникационих мрежа, данас све могуће угрозити, у распону од права на приватност до великих система критичне инфраструктуре. Иако је број актера који имају одговорност за сајбер безбедност огроман, државе и даље носе највећи терет у погледу обавезе да доносе политике за унапређење безбедности које ће моћи да прате убрзани развој технологија, а да притом успевају да заштите своје информационе и комуникационе капацитете од значаја за националну безбедност.

Треба имати на уму да је Индекс глобалне сајбер безбедности релативно нов пројекат који, иако иза њега стоји међународна организација која окупља скоро све државе чланице Уједињених нација, и даље у доброј мери користи секундарне показатеље за изражавање вредности Индекса, као и за рангирање држава. Истраживачи из ITU су за потребе проверавања поузданости резултата из истраживања за развој Индекса глобалне сајбер безбедности 2017 са показатељима у релевантним областима, извршили поређење GCI са Индексом развоја ИКТ (*ICT for Development Index, IDI*), који такође развија ITU. Упоређивање резултата није открило директну везу између GCI и степена развоја ИКТ, јер искуство показује да земље које имају високе резултате када је у питању развој ИКТ не улажу пропорционално у сајбер безбедност, и обрнуто. Тако многе земље имају значајно бољи скор GCI него што то ниво развоја њихових информационих и комуникационих технологија показује (ITU, 2017:19). У другом истраживању, аутори са Универзитета Бредфорд анализирали су GCI 2014 скорове држава у односу на културалне димензије својствене свакој држави. Утврдили су да постоји корелација између развоја сајбер безбедности и културолошких димензија индивидуализма и оријентације ка дугорочним циљевима (Onumo et al., 2017).

Различита искуства држава указују на чињеницу да постоји и више различитих начина да се унапреди ниво сајбер безбедности на националном нивоу, а да то истовремено буде усклађено са непосредним и ширим окружењем (видети: Yunis & Koong, 2015), међутим, за све државе које планирају да унапреде своје системе сајбер безбедности, захтеве из постојећих пет стубова потребно је развијати подједнаком брзином и истовремено, уколико је то могуће. Због тога је кључни циљ Индекса глобалне сајбер безбедности изградња капацитета на националном, регионалном и међународном нивоу кроз процену степена ангажовања држава око сајбер безбедности, као и израда листе примера добре праксе која се може користити у државама којима је потребна помоћ у овој области.

ЛИТЕРАТУРА

1. Dimitrijević, R.I. & Stekić, N. (2018). „Intelligence Analysis Models for Asymmetric Threats“. In: Stojanović, S. (Ed.) (2018). Asymmetry and Strategy. Belgrade: Strategic Research Institute & National Defence School, pp. 653-668.
2. IISS (2015). The Military Balance 2015: The Annual Assessment of Global Military Capabilities and Defence Economics. London: The International Institute for Strategic Studies.
3. ITU (2017). Global Cybersecurity Index (GCI) 2017. Geneva: International Telecommunication Union.
4. ITU (April 2015). Global Cybersecurity Index & Cyberwellness Profiles (Report). Geneva: International Telecommunication Union.

5. Kuerbis, B. & Badiei, F. (2017). Mapping the Cybersecurity Institutional Landscape. Digital Policy, Regulation and Governance, 19(6), 466-492.
6. Mitrović, M. (2017). „Hybrid Security Threats and Contemporary Approach to National Security“. In: International Conference “Archibald Reiss Days” Proceedings (Vol. 1). Belgrade: Academy of Criminal and Police Studies, pp. 323-331.
7. Onumo, A., Cullen, A. & Awan, I.U. (2017). “Empirical Study of Cultural Dimensions and Cybersecurity Development”. The 5th International Conference on Future Internet of Things and Cloud, August 21-23, 2017, Prague.
8. Peng, S. (2015). Cybersecurity Threats and the WTO National Security Exceptions. Journal of International Economic Law, doi: 10.1093/jiel/jgv025.
9. Rizmal, I., Radunović, V. & Krivokapić, Đ. (2017). Vodič kroz informacionu bezbednost u Republici Srbiji. Beograd: Centar za evroatlantske studije i Misija OEBS-a u Srbiji.
10. Shafqat, N. & Masood, A. (2016). Comparative Analysis of Various National Cyber Security Strategies. International Journal of Computer Science and Information Security, 14(1), 129-136.
11. Standish, R. (January 18, 2018). Inside a European Center to Combat Russia’s Hybrid Warfare. Foreign Policy, доступно на: http://foreignpolicy.com/2018/01/18/inside-a-european-center-to-combat-russias-hybrid-warfare/ (приступљено 1. марта 2018. године).
12. Yunis, M.M. & Koong, K.S. (2015). “A Conceptual Model for the Development of a National Cybersecurity Index: An Integrated Framework”. Twenty-first Americas Conference on Information Systems, August 13-15, 2015, Puerto Rico.

CYBER THREATS INDICATORS:
THE ANALYSIS OF GLOBAL CYBERSECURITY INDEX

Ivan R. Dimitrijević
Faculty of Security Studies, University in Belgrade

Ana Paraušić
Faculty of Security Studies, University in Belgrade

***Abstract*:** The importance of networks, devices, and services for information and communication technologies (ICT) today is obvious and crucial for regular functioning of almost all of the world countries. Around half of the world population has used the Internet in 2016, and it is estimated that by 2020 around 12 billion devices will be connected online, directly or via other devices. It is clear that there is a causal relation between the growth of information and communication technologies and their illegal or malicious use. This is the reason why almost every country in the world developed strategies for raising the level of their cyber security. However, there are still big differences between countries regarding the awareness, understanding, knowledge, and capacities for implementation of appropriate strategies and programs so that appropriate use of ICT is secured.

That is why the International Telecommunication Union (ITU), together with partners from public-private and private sectors, as well as with academia, has built the Global Cybersecurity Index (CGI). The key goal of the Index is capacity-building on national, regional, and international levels through assessment of the level of countries' engagement regarding the cyber security, as well as the development of the best practices examples list that could be used in countries which need support in this area.

The GCI started in 2014, when the first research was conducted among the ITU member-states, and it is based on so-called five pillars making the Global Cybersecurity Agenda (CGA). In our analysis, we will use the data and reports from the International Telecommunication Union, and besides the Global Cybersecurity Index 2014 and Global Cybersecurity Index 2017, we will use individual cybersecurity profiles of the European ITU member-states, with focus on the Republic of Serbia. We will analyze which threats are recognized in the cybersecurity area, and how are the ITU member-states prepared for dealing with these threats.

***Key words*:** cyber threats, cyber security, Global Cybersecurity Index.

УТИЦАЈ ТЕРОРИСТА НА МЛАДЕ У САЈБЕР ПРОСТОРУ

Катарина Јонев*
докторант Факултета безбедности,
Универзитет у Београду

***Апстракт*:** Својим глобалним домашајем, Интернет је олакшао ширење екстремних идеологија терористичких група које користе сајбер простор на различите начине. Интернет, дигиталне технологије и друштвене мреже играју све већу улогу у процесу насилне радикализације и индоктринације младих широм света што представља један од потенцијално великих безбедносних изазова држава света. Процес online радикализације младих је глобални и вишеструки феномен у којем се друштвени медији користе као стратешко средство за покушај подстицања насилног понашања и представља забрињавајуће растући тренд, наручито од стварања тзв. Исламске државе. Исламска држава је на ефективан начин искористила утицај социјалних мрежа и Интернета у циљу промовисања свој начела, своје борбе и идеала. Активном употребом друштвених мрежа ова терористичка групе је успела да допре до нових симпатизера и поклоника широм планете а наручито до великог броја младих.

***Кључне речи*:** деца, заштита деце, Интернет, терористичке организације, Исламска Држава, сајбер простор.

УВОД

Чињеница је да терористичке групе активно користе сајбер простор за ширење пропаганде, пласирање идеолошких, политичких, верских идеја, за међусобну комуникацију и организацију активности, планирање напада у физичком свету, финансирање. Сајбер простор је постао ново бојно поље, довољно ефикасно да терористи додатно прошире своју сферу утицаја и наставе да шире страх и панику. То је управо и циљ сваке групе – константно држање тензије да могу да нападну, било кад и било где.

Радикализација и индоктринација нису настали појавом Интернета, али глобална мрежа је и те како допринела њиховој раширености. Очигледно је и прилично забрињавајуће то што су терористичким групама циљна група постала деца и млади као група корисника која је најактивнија и која проводи највише времена на друштвеним мрежама. Активним ширењем утицаја на друштвеним мрежама, терористичке групе и организације користе овај медиј да придобију младе да прихвате њихове идеје. Друштвене мреже попут Facebook-a, Twitter-a, YouTube-a, Instagram-a, Telegram-a су допринели радикализацији као и регрутацији, пре свега младих људи који из свих крајева света прихватају начела

* jonev.katarina@gmail.com

терористa и прикључују се њиховим редовима или да на било који начин подрже борбу.

Интернет је постао важан ресурс за ширење терористичке пропаганда и за пружање упутства младим особама које не би иначе имали директан контакт са групом. Доступан је, јефтин, и анониман ресурс који нуди терористима различите начине за пласирање порука, лакшу комуникацију и уопште успостављање везе са потенцијалним регрутима.

Неке терористичке групе имају прилично софистицирано online присуство које се огледа кроз вођење многобројних профила на друштвеним мрежама, јасно осмишљен садржај, мултимедијалне платформе. Сајбер терористи инсистирају на интерактивним садржајима. Терористичке организације имају сопствене сајтове на којима се могу пронаћи подаци о групи, циљеви који се промовишу, могуће је скинути књиге и билтене па чак и упутства како рецимо направити бомбу. У последњих неколико година, извештаји показују растући тренд да се млади људи самостално радикализују кроз употребу Интернета.

Припадници Исламске државе су прва екстремистичка група која отворено користи Интернет и друштвене мреже као најважнији део стратегије регрутације. То је управо разлог зашто се Исламска Држава разликује од других радикалних исламистичких група када је деловање на Интернету у питању. Њихова способност да користе Интернет и друштвене мреже да се представе на начин који може да изгледа као привлачна опција за многе младе људе, никада до сада није практикована на овако успешан начин.

На светском нивоу није спроведено истраживање које би дало прецизне резултате колики је тачан број деце и младих из свих делова света напустио домове и придружио се борби у Сирији након комуникације са регрутима преко друштвеним мрежа, о бројевима се може само шпекулисати. Активности обавештајних и контраобавештајних служби морају бити много активније, брже и агилније. Уједно, морају бити обезбеђени међународни канали координације и сарадње да би се проблем регрутовања деце на Интернету сузбио у временима која долазе.

ТЕРОРИСТИ И ИНТЕРНЕТ

Опасност од злоупотреба сајбер простора терористa појавила се на преласку у нови миленијум. 2000. године, тадашњи директор Централне обавештајне агенције (ЦИА), Џорџ Тенет, је изјавио да терористичке групе, укључујући Ал Каиду, Хезболах, Хамас, користе за своје потребе и планирања акција компјутере, електронску пошту и специјалну заштиту у виду шифровања[1].

Терористичке групе попут Исламске Државе, Боко Харам, Ал Каиде, усвојиле су сајбер способности, као што су апликације за шифровање и анонимности тако да њихови чланови могу да остану неоткривени а њихове активности мистерија обавештајним и контраобавештајним службама. Терористи су развили систем за прикупљање новчаних средстава којим финансирају своје акције, затим прикупљање информација, планирање акција, регрутовање младих припадника различитих профила, добијање глобалне пажње.

[1] Joyce E.Elliott: ''Cyber terrorism: a threat to national security'', U.S. Army War College, 2002, dostupno na: http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a404381.pdf.

У суштини, сајбер терористи и терористи се воде истим политичким, идеолошким, верским мотивима. Оно што их разликује је деловање. Сајбер, попут класичног тероризма, има за циљ напад и застрашивање цивила уз коришћење компјутера, компјутерских мрежа и Интернета са мотивом ширења својих идеала и политичке борбе[2] . Разлика је минорна јер све више терориста постају сајбер терористи, односно за нападе користе не само мете у физичком свету него пребацују своје деловање и у виртуелни.

Међутим, док „обични" терористи користе традиционално, кинетичко оружје попут пушака, пиштоља, бомби, сајбер терористи користе информатичке и комуникационе алате попут малвера, вируса, компијутерских црва[3]. Сајбер простор је и више него привлачан за терористе који својим акцијама могу да заштите свој идентитет, локацију напада, да нанесу штету, али уједно и пошаљу своју поруку и добију медијску популарност и глобалну пажњу.

Интернет као глобални медиј и комуникациони канал свима доступан кроз сајбер простор је дозволио терористима да уђу у наше домове и индиректно стварајући важан психолошки момент изазивања страха и беспомоћности. Изазивајући несигурност грађана, терористи за постизање циљева усмерених против држава, влада, поретка, користе сва расположива средства. Све је већи број теоретичара који указају на повећано коришћење сајбер простора терориста за постизање својих идеолошких циљева. Ово укључује коришћење пре свега Интернета, за ширење пропаганде, регрутацију, дата мининг, стицање публицитета, планирање акција, комуникације. Управо су припадници Исламске Државе препознали ове предности и искористили их за личну промоцију и „брендирање" своје групе.

Од масовне појаве и употребе Интернета, терористичке групе су преласком у сајбер свет искористиле www/world wide web за ширење своје мреже утицаја на глобални ниво. Није свака терористичка група усвојила нова „Интернет правила игре". Групе са већим финансијским средствима имају и већи приступ новим технологијама. Утицај зависи и од чланства. Млађим, образованим, ИТ писменим члановима група је лакше да обезбеде онлајн развој гупе. По томе се разликују терористичке организације у сајбер простору. Иако деле слична или иста уверења, циљеве, идеологију, управо се по присуству и активностима у сајбер арени дели[4]. Различите су структуре али и могућности сваке групе.

Вајман описује коришћење Интернета у екстремистичке сврхе као процес који се одвија на осам начина: „психолошки рат, публицитет и пропаганда, руковање подацима, прикупљање средстава, регрутација, умрежавање, размена информација и планирање и координација"[5]. Конвај са друге стране идентификује ангажовање терориста на друштвеним мрежама на пет начина и то као „пружање информација, финансирање, умрежавање, регрутацију и прикупљање информација"[6].

---

[2] Denning Dorothy ''Activism, Hactivism,Cyberterrorism'', Networks and Netwars, John Arquilla, David Ronfelt, eds, RAND, 2001, стр. 281.

[3] Daphna Canetti, Michael L. Gross, Streaming Terror: Cyber-Terrorism and its Global Threat Israel Waismel-Manor Asaf Levanon & Hagit Cohen, стр. 2.

[4] James Scott, Drew Spaniel, ICIT Briefing: The Anatomy of Cyber-Jihad June 29, 2016 Washington D.C. dostupno na: http://icitech.org/event/the-anatomy-of-cyber-jihad-cyberspace-is-thenew- great-equalizer/.

[5] Weimann, Gabriel. (2004). Annual Meeting, Montreal, Canada. Terror on the Internet.

[6] Conway, M. (2006). Reality bytes: cyber-terrorism and terrorist use of the Internet. (U221922

Друштвени медији омогућавају појединцима да се изолују од физичког света и у онлајн свету посвете тражењу информација које су у складу са њиховим ставовима и идеологијом. Ово подразумева између осталог комуникацију географски удаљених појединаца који деле слична интересовања и формирају заједнице и потенцијално може представљати и подршку криминалним или терористичким структурама. Овај процес Мохамед назива „потврдом пристрасности“[7]. Ова способност комуницирања може промовисати чланство и идентитет заједнице на бржи и ефикаснији начин него што је то у „стварном“ свету.

АКТИВНОСТИ ИСЛАМСКЕ ДРЖАВЕ

Такозвана Исламска Држава је за кратко време привукла интензивну пажњу и изазвала реаговање шире међународне заједнице због бруталних акција, релативно великих борбених успеха, успостављања структура „власти“ на заузетим територијама, проглашења супранационалног „калифата“ државотворног карактера, те способности мобилизације већег броја бораца како из муслиманског света тако и из целог света. Оно по чему је Исламска Држава такође постала препознатљивија је деловање у сајбер простору.

Лета 2014. године, тадашњи лидер Исламске Државе Ebu Bakr el-Bagdadi (Abu Bakr al-Baghdadi) прогласио је „глобални џихад“ и позвао све муслимане да се придруже борбама у Ираку и Сирији или да подрже џихад на „локалном нивоу“ употребом нових средстава комуникације[8]. Позив је посебно фокусиран на регрутовање технички вештих појединаца као што су инжењери и хакери. Преко утицаја на друштвеним мрежама, група је добила значајан број следбеника. Технички писмени чланови су постали део „сајбер калифата“ односно хакерске подружнице Исламске Државе[9]. Исламска Држава је стекла репутацију за његову софистицирану употребу различитих медијских и социјалних медија платформи из којих ће пропагирати насилан џихад.[10]

Исламска држава је на ефективан начин искористила утицај социјалних мрежа и Интернета као глобалног медија у циљу промовисања свој начела, своје борбе и идеала. Активном употребом друштвених мрежа терористичка група је успела да допре до нових симпатизера и поклоника широм планете.

Апликације за размену порука као што су Telegram, Viber, WhatsApp и друштвени медији укључујући Facebook, YouTube, Ask.fm и Twitter коришћени су између осталог за пропагандну у виду видео записа и фотографија. Чим се појави нова платформа, окупирана је од стране подржаваоца Исламска Државе, који често користе једну апликацију за усмеравање следбеника ка другој. Резултат је

Ph.D.), Trinity College Dublin (University of Dublin) (Ireland), Ann Arbor. Retrieved from http://search.proquest.com/docview/301660701?accountid=10246.

[7] Mohamed, Feisal G. (2007). The Globe of Villages: Digital Media and the Rise of Homegrown Terrorism. Dissent (00123846), 54(1), 61-64.

[8] Peter R. Neumann: '"The New Jihadism A Global Snapshot"ICSR Department of War Studies King's College London, dostupno na: http://icsr.info/wp-content/uploads/2014/12/ICSR-REPORT-The-New-Jihadism-A-Global-Snapshot.pdf, str 2-26.

[9] James Scott, Drew Spaniel, ICIT Briefing: The Anatomy of Cyber-Jihad June 29, 2016 Washington D.C. доступно на: http://icitech.org/event/the-anatomy-of-cyber-jihad-cyberspace-is-thenew- great-equalizer/.

[10] Daveed Gartenstein-Ross and Nathaniel Barr, "The Winner's Messaging Strategy of the Islamic State: Wikistrat Report | Wikistrat," 2015. Dostupno na http://www.wikistrat.com/the-winners-messaging-strategy-of-the-islamic-state-wikistrat-report/.

био проширење друштвених медија и ширење утицаја од стране Исламске Државе. Генерисање online подршке, водило се кроз неактивну акцију односно само и искључиво пружање подршке у сајбер простору али су посредством оваквог утицаја млади путовали у Сирију и Ирак да би се придружили активној акцији на терену током војног сукоба или су извршиле терористичка дела у својим матичним државама[11].

Исламска Држава се од других терористичких организација разликује по транспарентности када су у питању обука, регрутовање и индоктринација деце[12]. У прошлости су терористичке групе и сличне оружане формације регрутовале децу на силу, киднаповањем или уцењивањем. Успех Исламске Државе да убеди младе из целог света да се придруже борби против „неверника" показује импресивну способност и ПР машинерију која на прогресиван начин ствара дугорочне планове и стратегије опстанка. Исламска Држава је користећи сајбер простор пронашла начин да креирањем специјалних сајтова за регрутацију, група и профила на различитим друштвеним мрежама, блоговима и чет собама, издавањем online магазине и приручника учини историјски преседан. Ове пропагандне али и психолошке методе уродиле су плодом[13].

ПРОЦЕС РАДИКАЛИЗАЦИЈЕ НА ИНТЕРНЕТУ

Процес online радикализације младих је глобални и вишеструки феномен у којем се друштвени медији користе као стратешко средство за покушај подстицања насилног понашања.

На светском нивоу није спроведено истраживање које би дало прецизне резултате колики је тачан број деце и младих из свих делова света напустио домове и придружио се борби у Сирији након комуникације са регрутима преко социјалних платформи. Ни у Србији није спроведено систематизовано, институционализовано истраживање које се бави овом проблематиком. О броју деце који је приступио Исламској Држави након комуницирања са регрутима путем друштвених мрежа може се само шпекулисати, док новински извори нису релевантно мерило.

Током протеклих неколико година, истакнути истраживачи из области хуманистичких и друштвених наука, као што су образовање, политичке науке, психологија и социологија истраживали су динамику терористичког утицаја на друштвеним мрежама. Посебна пажња усмерена је на истраживања везе између друштвених медија и све веће улоге насилне радикализације младих. Сама истраживања о утицају на младе су веома ограничена и врло мали број аутора заправо испитује ефекте терористичке пропаганде на младе људе у својим истраживањима. Већина академских студија и истраживања литературе и извештаја специјализованих агенција које се баве улогом Интернета и друштвених медија су претежно дескриптивни. Када се извлаче емпиријски

[11] Aymenn Jawad al-Tamimi, "The Dawn of the Islamic State of Iraq and Ash-Sham," *Current Trends in Islamist Ideology* 2014.
Dostupno na http://www.hudson.org/content/researchattachments/attachment/1389/tamimi.pdf.

[12] Carter Centar (2017) "The Children in Daesh: 'Future Flag Bearers' of the 'Caliphate'' https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/peace/conflict_resolution/countering-isis/children-in-daesh.pdf str. 3-6.

[13] Grabriel Weimann, (2014), "Social Media's Appeal to Terrorists," Insite Blog on Terrorism and Extremism, 2014 http://news.siteintelgroup.com/blog/index.php/entry/295-social-media's-appeal-to-terrorists.

подаци, већина студија је ниског методолошког квалитета и заснива се на ограниченим подацима. Стога већина до сада урађених истраживања о доказу везе између друштвених медија и насилне радикализације младих је веома ограничена.

Са друге стране, може се претпоставити да Интернет и друштвени медији могу играти активну улогу у процесу насилне радикализације, углавном кроз ширење информација и пропаганде. До скора се сматрало да стварна, насилна радикализација која тежи да буде ефектна, треба да укључи сложеније социјално-психолошке процесе и комуникацију лицем у лице са припадницима групе као и друге offline факторе. Поставља се питање да ли се то са унапређивањем технологија променило?

Припадници Исламске Државе су прва екстремистичка група да користе интернет и друштвене мреже као најважнији део стратегије регрутације[14] што је наишло на очигледан одјек широм света[15]. То је управо разлог зашто се Исламска Држава разликује од других радикалних исламистичких група када је деловање на Интернету у питању. Њихова способност да користе Интернет и друштвене мреже да се представе на начин који може да изгледа као привлачна опција за многе младе људе, никада до сада није практикована на овако успешан начин[16]. Највише су угрожени млади који уједно чине и најбројнију групу корисника друштвених мрежа. Због тога је терористичким групама попут Исламске Државе Интернет постао важан ресурс за ширење терористичке пропаганде али и начин да ступе у контакт са младим особама које иначе не би имале директан контакт са групом.

Вајман сугерише да они који регрутују терористе могу користити интерактивну Интернет технологију да трагају по чет собама за појединцима, пре свега младим људима[17].

Друштвене мреже попут Facebook-a, Twitter-a, YouTube-a, Instagram-a, Telegram-a су допринели радикализацији као и регрутацији, пре свега младих људи. Модерни начини комуникације су омогућили терористима способност успешног повећања чланства унутар својих редова без директног, физичког контакта.

Поједине групе су направиле сопствене online платформе специјално за привлачење деце и младих, креирајући садржаје који су популарни и привлачни за њих. Садржај се огледа у специјално осмишљеном пропагандном материјалу попут текстова на блоговима за младе, песама, књига, фотографија, али и филмова, документараца.

Током година, млади, а нарочито малолетници, су се користили као војници у различитим конфликтним зонама од стране паравојних војних одреда и терористичких група. Деца војници користе се у сукобима у афричким земљама

---

[14] Cristina Martin Ristori M.''Online Jihad: ISIS's Foreign Recruitment Strategies—Who, What, and How?"Advanced Seminar in Global Studies Carnegie Mellon University, 2016, str 5 dostupno na: http://www.cmu.edu/hss/globalstudies/images/cristina-martin-79-400-paper-s16.pdf.

[15] Gabriel Weimann G (2014), "Social Media's Appeal to Terrorists," Insite Blog on Terrorism and Extremism, 2014 http://news.siteintelgroup.com/blog/index.php/entry/295-social-media's-appeal-to-terrorists / 1.7.2017.

[16] Cristina Martin Ristori M.''Online Jihad: ISIS's Foreign Recruitment Strategies—Who, What, and How?"Advanced Seminar in Global Studies Carnegie Mellon University, 2016, str 6 dostupno na: http://www.cmu.edu/hss/globalstudies/images/cristina-martin-79-400-paper-s16.pdf.

[17] Gabriel Weimann ''How Modern Terrorism Uses the Internet'', Washington, Dc: United States Institute of peace, 2004, str. 8.

укључујући Руанду, Сијера Леоне и Централноафричку Републику. У терористичкој пропаганди се види пораст деце и младих која се обучавају и користе у војним дејствима. Групе такве као што су Ал-Каида, Боко Харам и Исламска Држава укључују у своје редове све већи број младих, обучавају их, користе за (само)убилачке нападе али и користе у пропагандне сврхе. Одређени број деце је регрутован на терену, део чине деца старијих бораца али постоји и одређени број младих који су рођени на територији Блиског истока или неке од европских и северноамеричких земаља који су се прикључили Исламској држави у борби. Профили младих који се придружују Исламској држави су различити и разликују се по припадности, вероисповести, породичном наслеђу, годинама, социјалном сталежу, образовању[18].

Медији су са великом пажњом извештавали о великом броју младих девојака из Немачке, Велике Британије, Француске које су одлазиле на територију Сирије и Ирака да би дале свој допринос у борби за калифат. Неке су желеле да учествују као медицинска помоћ али су забележени случајеви и да су тинејџерке одлазиле да би се удале. Пропагандном на друштвеним мрежама да је удаја за борца Исламске државе остварење сна навело је младе девојке и малолетнице да саме путују у калифат[19]. Романтичан привид би нестао када би девојке стигле на окупирану територију.

ЗАКЉУЧАК

Интернет није створио радикализацију али је отворио могућност злоупотреба. Све већа укљученост деце у терористичке акције и активности представља стратешку активност терористичких организација које имају за циљ да повећају вероватноћу терористичког деловања.

Живот за децу и младе на територији под контролом Исламске Државе само по себи носи много ризика. Међутим, оно што се мора узети у обзир јесте повратак младих са територије под војним дејствима након индоктринације и радикализације назад у своје матичне државе. Они могу представљати ризик по повратку у своју земљу. Чињеница да одређени број малолетника који бораве на територији под контролом Исламске Државе а релевантна је претња с којом се суочавају државе Европе. Млади су индоктринирани идејом да је и Запад у целини непријатељ. Индоктринирање малолетника са идејама Исламске Државе и ефективност оваквог утицаја на младе доприноси даљем безбедносном ризику. Нарочиту опасност представљају млади која су имали борбену обуку у камповима. Они могу да буду спремни да се укључе у насиље и да учествују у терористичким нападима.

Посебна опасност је растући тренд да се млади људи самостално радикализују кроз употребу Интернета. Пример за то је и напад у Њујорку, када је Узбекистанац Сајфуло Саипов камионом улетео на бициклистичку стазу и газио пешаке и бициклисте. Осморо људи је изгубило животе. Сам нападач је признао да се радикализовао путем Интернета и популарних друштвених мрежа. Он сигурно није једини који је то учинио.

---

[18] Lorenco Vidino, Seamus Hughes *"ISIS in America: from retweet to Raqqa"*, Program on Extremisms, George Washington University, December 2015, str. 11.

[19] The Children of ISIS, The indoctrination of minors in ISIS-held territory, A joint publication by the National Coordinator for Security and Counterterrorism (NCTV) and the General Intelligence and Security Service (AIVD).

Иако се њихов садржај константно уклања са друштвених медија, Исламска Држава је и даље веома активна. Друштвена мрежа Twitter је у првој половини 2016. године скинула више од 200.000 налога који су имали додирних тачака са Исламском Државом, Youtube неколико милиона видео снимака, док је Facebook основао одељење са више стотина људи који раде на уклањању садржаја које поставља група[20]. На нивоу Европске Уније успостављена је Еуруполова јединица – Europe Internet referral unit (IRU). Мисија IRU-a је да подржи државе чланице ЕУ у означавању, упућивању и уклањању екстремистичких садржаја, нарочито Исламске Државе и Ал Каиде. Јединица има блиску сарадњу са провајдерима Интернет услуга. Успешност отклањања садржаја терориста на Интернету је 91,4% и више од 11 000 порука које су се односиле на екстремистички садржај на различитим друштвеним мрежама[21] .

Државе Европе раде на међусобној сарадњи као и ојачавању сарадње са међународном заједницом и свим релевантним актерима како би се удружили напори да се спречи радикализација младих и борба против насилног екстремизма у свим његовим облицима. Све већи број држава кроз националне акционе планове планирају и спроводе свеобухватне ефикасне мере за спречавање радикализације младих која води ка насиљу.

Једно од средстава успешне борбе против Исламске државе ал и сваке друге терористичке организације која је присутна на Интернету ин а друштвеним мрежама је свакако едукација. По препоруци UNESCO организације у борби против терористичког садржаја на Интернету као и регрутације и индоктринације мора бити укључен образовни систем државе, школе и професори, едукатора који ће бити у стању да објасне ученицима шта представља терористички садржај као и да их упозоре на потенцијалне последице[22].

ЛИТЕРАТУРА

1. Aymenn Jawad al-Tamimi, “The Dawn of the Islamic State of Iraq and Ash-Sham,” Current Trends in Islamist Ideology 2014. http://www.hudson.org/content/researchattachments/attachment/1389/tamimi.pdf
2. Canetti Daphna, Gross Michael, Streaming Terror: Cyber-Terrorism and its Global Threat Israel Waismel-Manor Asaf Levanon & Hagit Cohen,
3. Carter Centar (2017) ‘’The Children in Daesh: ‘Future Flag Bearers’ of the ‘Caliphate’’ https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/peace/conflict_resolution/countering-isis/children-in-daesh.pdf
4. Conway, M. (2006). Reality bytes: cyber-terrorism and terrorist use of the Internet. (U221922 Ph.D.), Trinity College Dublin (University of Dublin) (Ireland), Ann Arbor. http://search.proquest.com/docview/301660701?accountid=10246
5. Denning Dorothy ''Activism, Hactivism,Cyberterrorism'', Networks and Netwars, John Arquilla, David Ronfelt, eds, RAND, 2001

[20] James Scott, Drew Spaniel, ‘’ICIT Briefing: The Anatomy of Cyber-Jihad’’, 2016, Washington D.C. str. 6-8.
[21] Europol, 2016 https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/europol-internet-referral-unit-one-year/ 12.6.2017.
[22] Више о овоме на: Youth and violent extremism on social media: mapping the research, UNESCO, 2017.

6. Elliott E. Joyce : ''Cyber terrorism: a threat to national security'', U.S. Army War College, 2002 , http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a404381.pdf
7. EUROPOL https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/europol-internet-referral-unit-one-year
8. Gartenstein-Ross Daveed and Barr Nathaniel "The Winner's Messaging Strategy of the Islamic State: Wikistrat Report | Wikistrat," 2015. http://www.wikistrat.com/the-winners-messaging-strategy-of-the-islamic-state-wikistrat-report/
9. Mohamed, Feisal G. (2007). The Globe of Villages: Digital Media and the Rise of Homegrown Terrorism. Dissent (00123846), 54(1)
10. Neumann R. Peter: ''The New Jihadism A Global Snapshot''ICSR Department of War Studies King's College London http://icsr.info/wp-content/uploads/2014/12/ICSR-REPORT-The-New-Jihadism-A-Global-Snapshot.pdf,
11. Ristori Martin Christina, ''Online Jihad: ISIS's Foreign Recruitment Strategies—Who, What, and How?''Advanced Seminar in Global Studies Carnegie Mellon University, 2016 http://www.cmu.edu/hss/globalstudies/images/cristina-martin-79-400-paper-s16.pdf
12. Scott John, Spaniel Drew, ''ICIT Briefing: The Anatomy of Cyber-Jihad June'' 2016 Washington D.C. http://icitech.org/event/the-anatomy-of-cyber-jihad-cyberspace-is-thenew- great-equalizer/
13. The Children of ISIS, The indoctrination of minors in ISIS-held territory, A joint publication by the National Coordinator for Security and Counterterrorism (NCTV) and the General Intelligence and Security Service (AIVD)
14. Vidino Lorenco, Hughes Seamus, '' ISIS in America: from retweet to Raqqa'', Program on Extremisms, George Washington University, December 2015
15. Weimann Gabriel, ''Cyberterrorism: How Real Is the Threat?''United States Institute for Peace, Special Report, 2004 https://www.usip.org/publications/2004/05/cyberterrorism-how-real-threat
16. Weimann Gabriel, ''How Modern Terrorism Uses the Internet'', Washington, Dc: United States Institute of peace, 2004
17. Weimann Gabriel, "Online terrorists prey on the vulnerable", YaleGlobal Online, 2008. http://yaleglobal.yale.edu/content/online-terrorists-prey-vulnerable.
18. Weimann Gabriel, "Social Media's Appeal to Terrorists," Insite Blog on Terrorism and Extremism, 2014 http://news.siteintelgroup.com/blog/index.php/entry/295-social-media's-appeal-to-terrorists

THE TERRORIST'S INFLUENCE ON YOUTH IN THE CYBERSPACE

Katarina Jonev
PhD candidate at Faculty of Security Studies,
University in Belgrade

***Abstract*:** With its global reach, the Internet has facilitated the spread of extreme ideologies of terrorist groups that use cyber space in different ways. Internet, digital technologies and social media play an increasing role in the process of violent radicalization and indoctrination of young people around the world, which is one of the potentially big security challenges of the countries of the world. The process of online radicalization of young people is a global and multiple phenomenon in which social media are used as a strategic tool for attempting to encourage violent behavior and is a worryingly growing trend, especially since the creation of the Islamic State. The Islamic State effectively used the influence of social networks and the Internet as a global medium in order to promote its principles, its struggle and its ideals. Active use of social medias such as this group has managed to reach new sympathizers and fans around the globe and, in particular, to a large number of young people.

***Key words*:** children, child protection, Internet, terrorist organizations, Islamic state, cyber space.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

355.4(082)
351.861(082)

ХИБРИДНО ратовање : дилема концепта савремених сукоба : тематски зборник радова / [уредник Небојша Николић]. - Београд : Институт за стратегијска истраживања, 2019 (Београд : Војна штампарија). - 255 стр. : граф. прикази, табеле ; 24 cm

Тираж 300. - Стр. 5-7: Реч уредника / Небојша Николић. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки радове. - Summaries.

ISBN 978-86-81121-22-1

а) Војна стратегија -- Зборници б) Рат -- Друштвени аспект -- Зборници в) Безбедносни систем -- Зборници

COBISS.SR-ID 275932428